Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

ନମୋ ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ

ସଂଯୁତ୍ତନିକାଯେ

ମହାୱଗ୍ଗଟୀକା

୧। ମଗ୍ଗସଂଯୁତ୍ତଂ

୧। ଅୱିଜ୍ଜାୱଗ୍ଗୋ

୧-୨। ଅୱିଜ୍ଜାସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧-୨।ପୁବ୍ବଙ୍ଗମାତି ପୁବ୍ବେଚରା। ଅୱିଜ୍ଜା ହି ଅଞ୍ଞାଣଲକ୍ଖଣା ସମ୍ମୁଯ୍ହନାକାରେନ ଆରମ୍ମଣେ ପୱତ୍ତତୀତି ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାନମ୍ପି ତଦାକାରାନୁୱିଧାନତାଯ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି। ତଥା ହି ତେ ଅନିଚ୍ଚାସୁଭଦୁକ୍ଖାନତ୍ତସଭାୱେପି ଧମ୍ମେ ନିଚ୍ଚାଦିତୋ ଗଣ୍ହନ୍ତି, ଅଯମସ୍ସା ତେସଂ ସହଜାତୱସେନ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମତା। ଯଂ ପନ ମୋହେନ ଅଭିଭୂତୋ ପାପକିରିଯାଯ ଆଦୀନୱଂ ଅପସ୍ସନ୍ତୋ ପାଣଂ ହନତି, ଅଦିନ୍ନଂ ଆଦିଯତି, କାମେସୁ ମିଚ୍ଛା ଚରତି, ମୁସା ଭଣତି, ଅଞ୍ଞମ୍ପି ୱିୱିଧଂ ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟଂ ଆଚରତି, ଅଯମସ୍ସ ସହଜାତୱସେନ ଚ ଉପନିସ୍ସଯୱସେନ ଚ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମତା। ସମାପଜ୍ଜନାଯାତି ତବ୍ଭାୱାପଜ୍ଜନାଯ ଅକୁସଲପ୍ପୱତ୍ତିଯା। ସଭାୱପଟିଲାଭାଯାତି ଅତ୍ତଲାଭାଯ। ତେନାହ ‘‘ଉପ୍ପତ୍ତିଯା’’ତି। ସା ପନେସା ୱୁତ୍ତାକାରେନ ଅକୁସଲାନଂ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଭୂତା ଅୱିଜ୍ଜା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଯଦେତନ୍ତି ଯଂ ଏତଂ ପାପାଜିଗୁଚ୍ଛନତାଯ ପାପତୋ ଅଲଜ୍ଜନାକାରସଣ୍ଠିତଂ ଅହିରିକଂ, ପାପାନୁତ୍ରାସତାଯ ପାପତୋ ଅଭାଯନାକାରସଣ୍ଠିତଞ୍ଚ ଅନୋତ୍ତପ୍ପଂ, ଏତଂ ଦ୍ୱଯଂ ଅନୁଦେୱ ଅନ୍ୱାଗତମେୱ। ଅନୁ-ସଦ୍ଦେନ ଚେତ୍ଥ ଏତନ୍ତି ଉପଯୋଗୱଚନଂ। ଅନୁଦେୱାତି ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ସହେୱ ଏକତୋତି। ଏତ୍ଥ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ୱୁତ୍ତନଯାନୁସାରେନ ତପ୍ପଟିପକ୍ଖତୋ ଚ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅଯଂ ପନ ୱିସେସୋ – ତତ୍ଥ ଯଥା ଅକୁସଲକମ୍ମପଥୱସେନ ପୱତ୍ତିଯଂ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମତା ଅୱିଜ୍ଜାଯ, ଏୱଂ କୁସଲକମ୍ମପଥୱସେନ ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୁୱସେନ ଚ ପୱତ୍ତିଯଂ ୱିଜ୍ଜାଯ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମତା ୱତ୍ତବ୍ବା। ୱୀମଂସାଧିପତିୱସେନ ପୱତ୍ତିଯଂ ଆଧିପଚ୍ଚାକାରୱସେନ ଚ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଦ୍ୱୀହେୱାତି ଚ ଅୱଧାରଣଂ ଆଧିପଚ୍ଚାକାରସ୍ସ ସହଜାତେନେୱ ସଙ୍ଗହେତବ୍ବତୋ।

ଲଜ୍ଜନାକାରସଣ୍ଠିତାତି ପାପତୋ ଜିଗୁଚ୍ଛନାକାରସଣ୍ଠିତା। ଭାଯନାକାରସଣ୍ଠିତନ୍ତି ଉତ୍ତସନାକାରସଣ୍ଠିତଂ। ଏତ୍ତାତି ହିରିଓତ୍ତପ୍ପେ। ୱିଦତି, ୱିନ୍ଦତୀତି ୱା ୱିଜ୍ଜା। ୱିଦ୍ଦସୂତି ଚ ସପ୍ପଞ୍ଞପରିଯାଯୋତି ଆହ ‘‘ୱିଦ୍ଦସୁନୋତି ୱିଦୁନୋ’’ତି। ଯାଥାୱଦିଟ୍ଠୀତି ଅୱିପରୀତା ଦିଟ୍ଠି, ସଂକିଲେସତୋ ନିଯ୍ୟାନିକଦିଟ୍ଠି। ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ପହୋତୀତି ଏତ୍ଥ ସା ୱିଜ୍ଜା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ୱେଦିତବ୍ବା। ନ ଏକତୋ ସବ୍ବାନି ଲବ୍ଭନ୍ତି ସମ୍ମାୱାଚାକମ୍ମନ୍ତାଜୀୱାନଂ ପୁବ୍ବାଭିସଙ୍ଖାରସ୍ସ ଅନେକରୂପତ୍ତା। ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଏକତୋ ଲବ୍ଭନ୍ତି କିଚ୍ଚତୋ ଭିନ୍ନାନମ୍ପି ତାସଂ ତତ୍ଥ ସରୂପତୋ ଅଭିନ୍ନତ୍ତା। ଏକା ଏୱ ହି ୱିରତି ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ତିସ୍ସନ୍ନମ୍ପି ୱିରତୀନଂ କିଚ୍ଚଂ ସାଧେନ୍ତୀ ପୱତ୍ତତି, ଯଥା ଏକା ଏୱ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ପରିଜାନନାଦିୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧକିଚ୍ଚଂ ସାଧେନ୍ତୀ ପୱତ୍ତତି। ତାନି ଚ ଖୋ ସବ୍ବାନି ଅଟ୍ଠପି ପଠମଜ୍ଝାନିକେ ମଗ୍ଗେ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ଯୋଜନା। ପଠମଜ୍ଝାନିକେତି ପଠମଝାନୱନ୍ତେ।

ତଥାଭୂତସ୍ସାତି ଅରିଯମଗ୍ଗସମଙ୍ଗିନୋ। ଯସ୍ମା ମହାସଳାଯତନସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦୀନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଏୱ ଅଙ୍ଗାନଂ ୱସେନା’’ତି, ତସ୍ମା ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୋ ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗୋ ହୋତି। ‘‘ପୁବ୍ବେୱ ଖୋ ପନା’’ତି ହି ୱଚନଂ ତଦା ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ୱିରତୀନଂ ଅଭାୱଂ ଞାପେତି, ତସ୍ମା କାମାୱଚରଚିତ୍ତେସୁ ୱିଯ ଲୋକୁତ୍ତରଚିତ୍ତେସୁ ୱିରତି ଅନିଯତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପରିସୁଦ୍ଧଭାୱଦସ୍ସନନ୍ତି ପରିସୁଦ୍ଧସୀଲଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଅଯମତ୍ଥୋ ଦୀପିତୋ, ନ ଅରିଯମଗ୍ଗେ ୱିରତୀନଂ ଅଭାୱୋ।

ଯଦି ଏୱଂ କସ୍ମା ଅଭିଧମ୍ମେ ମଗ୍ଗୱିଭଙ୍ଗେ ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୱାରୋ ଆଗତୋତି ଆହ ‘‘ଯମ୍ପି ଅଭିଧମ୍ମେ’’ତିଆଦି। ତନ୍ତି ‘‘ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ ହୋତୀ’’ତି ୱଚନଂ। ‘‘ଏକଂକିଚ୍ଚନ୍ତରଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱତ୍ୱା ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଯସ୍ମିଞ୍ହି କାଲେ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଯସ୍ମିଞ୍ହି କାଲେତି ଲୋକିଯକାଲେ । ତେନ ‘‘ଏକଂ କିଚ୍ଚନ୍ତର’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକକିଚ୍ଚଂ ଦସ୍ସେତି। ୱିରତିଉପ୍ପାଦନେନ ମିଚ୍ଛାୱାଚାଦୀନି ପୁଗ୍ଗଲେନ ମଗ୍ଗସମଯେ ପଜହାପେନ୍ତୀତି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦୀନି ‘‘ପଞ୍ଚ କାରକଙ୍ଗାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତାନି। ସମ୍ମାୱାଚାଦିକିରିଯା ହି ୱିରତି, ତଞ୍ଚ ଏତାନି କାରାପେନ୍ତୀତି। ୱିରତିୱସେନାତି ୱିରମଣକିରିଯାୱସେନ କାରାପକଭାୱେନ, କତ୍ତୁଭାୱେନ ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ୱିରତିତ୍ତଯୱସେନା’’ତି ୱା ପାଠୋ।

ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତୋ ପୂରତୀତି ଇମେହି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦୀହି ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତକିଚ୍ଚଂ ପୂରତି ନାମ ତେହି ୱୀରିଯାଦିକେହି ତଦତ୍ଥସିଦ୍ଧିତୋ। ତମ୍ପି ସନ୍ଧାଯ "ଏକଂ କିଚ୍ଚନ୍ତରଂ ଦସ୍ସେତୁ"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇମଂ କିଚ୍ଚନ୍ତରଂ ଦସ୍ସେତୁନ୍ତି ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗକ୍ଖଣେପି ଇମାନେୱ ପଞ୍ଚ ସମ୍ମାୱାଚାଦିୱିରତିତ୍ତଯସ୍ସ ଏକକ୍ଖଣେ କାରାପକଙ୍ଗାନୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ। ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି "ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ ହୋତୀ"ତି (ୱିଭ। ୪୯୪) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଲୋକିଯମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ପଞ୍ଚେୱ ହୋନ୍ତି, ୱିରତି ପନ ଅନିଯତା, ତସ୍ମା "ଛଅଙ୍ଗିକୋ"ତି ଅୱତ୍ୱା "ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୋ"ଇଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ତଯିଦଂ ଅଭିଧମ୍ମେ ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୱାରଦେସନାଯ କାରଣକିତ୍ତନମଗ୍ଗୋ, ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ପନ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋୱାତି ଦସ୍ସେତୁଂ, "ଯା ଚ, ଭିକ୍ଖୱେ"ତିଆଦିମାହ, ତଂ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେୱ। ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଆଦିକା ଦସ, ତପ୍ପଚ୍ଚଯା ଅକୁସଲା ଚ ଦସାତି ୱୀସତି ଅକୁସଲପକ୍ଖିଯା, ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦିକା ଦସ, ତପ୍ପଚ୍ଚଯା କୁସଲା ଚ ଦସାତି ୱୀସତି କୁସଲପକ୍ଖିଯା ମହାଚତ୍ତାରୀସକସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତା। ମହାଚତ୍ତାରୀସକନ୍ତି ତସ୍ସେତଂ ନାମଂ। ମିସ୍ସକୋୱ କଥିତୋ ଲୋକୁତ୍ତରସ୍ସପି ଇଧ ଲବ୍ଭମାନତ୍ତା।

ଯସ୍ମା କୋସଲସଂଯୁତ୍ତେପି ଇଧ ଚ ଥେରେନ "ଉପଡ୍ଢମିଦଂ, ଭନ୍ତେ, ବ୍ରହ୍ମଚରିଯସ୍ସା"ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତଂ "ମା ହେୱଂ ଆନନ୍ଦା"ତିଆଦିନା ପଟିକ୍ଖିପିତ୍ୱା "ସକଲମେୱିଦଂ ଆନନ୍ଦା"ତିଆଦିନା ଭଗୱତା ଦେସିତଂ ସୁତ୍ତଂ ଆଗତଂ। ତସ୍ସତ୍ଥୋ କୋସଲସଂଯୁତ୍ତୱଣ୍ଣନାଯଂ ୱୁତ୍ତୋ, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ "କୋସଲସଂଯୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତତ୍ଥମେୱା"ତି।

ଅୱିଜ୍ଜାସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ସାରିପୁତ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩। ସାୱକବୋଧି ସାୱକପାରମିଯୋ, ତପ୍ପରିଯାପନ୍ନଂ ଞାଣଂ ସାୱକପାରମିଞାଣଂ, ତଂ ପନ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଅଗ୍ଗସାୱକାନଂ ତତ୍ଥପି ଧମ୍ମସେନାପତିନୋ ଏୱ ସୱିସେସଂ ମତ୍ଥକଂ ପତ୍ତଂ, ନ ଇତରେସନ୍ତି ଆହ – "ସାୱକ…ପେ… ଅପ୍ପତ୍ତତାଯା"ତି। ତସ୍ମା ତସ୍ସ ମତ୍ଥକପ୍ପତ୍ତିଯା ମଗ୍ଗବ୍ରହ୍ମଚରିଯେ ଇଚ୍ଛନ୍ତେ ତସ୍ସ ଏକଦେସୋ ଇଧ ଇଚ୍ଛତି, ନ ସକଲନ୍ତି। ନ ହି ଅଦ୍ଧବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ନାମ ଅତ୍ଥି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, "ସକଲମ୍ପି…ପେ… ଲବ୍ଭତୀ"ତି, ତଂ ପନ ଭଣ୍ଡାଗାରିକୋ ନାଜ୍ଝଞାସି ଞାଣସ୍ସ ସାୱକୱିସଯେପି ସପ୍ପଦେସିକତ୍ତା, ଧମ୍ମସେନାପତି ପନ ଞାଣସ୍ସ ତତ୍ଥ ନିପ୍ପଦେସିକତ୍ତା ଅଜ୍ଝଞାସୀତି। ତେନାହ – "ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରୋ…ପେ… ଅଜ୍ଝଞାସୀ"ତି। ଏୱମାହାତି "ସକଲମିଦଂ, ଭନ୍ତେ"ତି ଏୱଂ ଅୱୋଚ।

ସାରିପୁତ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଜାଣୁସ୍ସୋଣିବ୍ରାହ୍ମଣସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪।ୱଠଅୱାଭି-ସଦ୍ଦୋ ୱଠଅୱାପରିଯାଯୋତି ଆହ "ଚତୂହି ୱଠଅୱାହି ଯୁତ୍ତରଥେନା"ତି। ଯୋଧରଥୋତି ଯୋଧେହି ଯୁଜ୍ଝନତ୍ଥଂ ଆରୋହିତବ୍ବରଥୋ। ଅଲଙ୍କାରରଥୋ ମଙ୍ଗଲଦିୱସେସୁ ଅଲଙ୍କତପଟିଯତ୍ତେହି ଆରୋହିତବ୍ବରଥୋ। ଘନଦୁକୁଲେନ ପରିୱାରିତୋତି ରଜତପଟ୍ଟୱଣ୍ଣେନ ସେତଦୁକୁଲେନ ପଟିଚ୍ଛାଦିତୋ। ପଟିଚ୍ଛାଦନତ୍ଥୋ ହି ଇଧ ପରିୱାରସଦ୍ଦୋ। ରଜତପନାଠଇସୁପରିକ୍ଖିତ୍ତୋ ସେତଭାୱକରଣତ୍ଥଂ।

ଛନ୍ନଂ ଛନ୍ନଂ ମାସାନନ୍ତି ନିଦ୍ଧାରଣେ ସାମିୱଚନଂ। ଏକୱାରଂ ନଗରଂ ପଦକ୍ଖିଣଂ କରୋତୀତି ଇଦଂ ତସ୍ମିଂ ଠାନନ୍ତରେ ଠିତେନ କାତବ୍ବଂ ଚାରିତ୍ତଂ। ନଗରତୋ ନ ପକ୍କନ୍ତାତି ନଗରତୋ ବହି ନ ଗତା। ମଙ୍ଗଲୱଚନେ ନିଯୁତ୍ତା ମଙ୍ଗଲିକା, ସୁୱତ୍ଥିୱଚନେ ନିଯୁତ୍ତା ସୋୱତ୍ଥିକା। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଥୁତିମାଗଧୱନ୍ଦିକାଚରିଯକେ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ସୁକପତ୍ତସଦିସାନି ୱଣ୍ଣତୋ।

ୱଣ୍ଣଗୀତନ୍ତି ଥୁତିଗୀତଂ। ବ୍ରହ୍ମଭୂତଂ ସେଟ୍ଠଭୂତଂ ଯାନଂ, ବ୍ରହ୍ମଭୂତାନଂ ସେଟ୍ଠଭୂତାନଂ ଯାନନ୍ତି ୱା ବ୍ରହ୍ମଯାନଂ। ୱିଜିତତ୍ତା ୱିସେସେନ ଜିନନତୋ। ରାଗଂ ୱିନଯମାନା ପରିଯୋସାପେତୀତି ସବ୍ବମ୍ପି ରାଗଂ ସମୁଚ୍ଛେଦୱିନଯୱସେନ ୱିନେତି, ଅତ୍ତନୋ କିଚ୍ଚଂ ପରିଯୋସାପେତି। କିଚ୍ଚପରିଯୋସାପନେନେୱ ହି ସଯମ୍ପି ପରିଯୋସାନଂ ନିପ୍ଫତ୍ତିଂ ଉପଗଚ୍ଛତି। ତେନାହ "ପରିଯୋସାନଂ ଗଚ୍ଛତି ନିପ୍ଫଜ୍ଜତୀ"ତି।

ଧୁରନ୍ତି ଭୁମ୍ମତ୍ଥେ ଉପଯୋଗୱଚନନ୍ତି ଆହ "ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତତାଯୁଗେ ଯୁତ୍ତା"ତି। ଈସାତି ଯୁଗସନ୍ଧାରିକା ଦାରୁଯୁଗଠଆ। ଯଥା ୱା ବାହିରଂ ଯୁଗଂ ଧାରେତି, ତସ୍ସା ଠିତାଯ ଏୱ କିଚ୍ଚସିଦ୍ଧି, ଏୱଂ କିରିଯାୱସେନ ଲଦ୍ଧବଲେନ ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତତାଯୁଗେ ଥିରଂ ଧାରେତି, ତେହେୱ ଅରିଯମଗ୍ଗରଥସ୍ସ ପୱତ୍ତନଂ। ହିରିଗ୍ଗହଣେନ ଚେତ୍ଥ ତଂସହଚରଣତୋ ଓତ୍ତପ୍ପମ୍ପି ଗହିତଂଯେୱ ହୋତି। ତେନାହ "ଅତ୍ତନା ସଦ୍ଧି"ନ୍ତିଆଦି। ନାଠଇଯା ମିନମାନୋ ପୁରିସୋ ୱିଯ ଆରମ୍ମଣଂ ମିନାତୀତି ମନୋ। କତରଂ ପନ ତଂ ମନୋ, କଥଞ୍ଚସ୍ସ ଯୋତ୍ତସଦିସତାତି ଆହ "ୱିପସ୍ସନାଚିତ୍ତ"ନ୍ତିଆଦି। ତେନ ଯୋତ୍ତଂ

ୱିଯାତି ଯୋଉନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ଲୋକିଯୱିପସ୍ସନାଚିତ୍ତଂ ଅତିରେକପଞ୍ଞାସ କୁସଲଧମ୍ମେ ଏକାବଦ୍ଧେ ଏକସଙ୍ଗହିତେ କରୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତେ ପନ ‘‘ଫସ୍ସୋ ହୋତି…ପେ… ଅୱିକ୍ଖେପୋ ହୋତୀ’’ତି ଚିତ୍ତଙ୍ଗୱସେନ ଧମ୍ମସଙ୍ଗହେ (ଧ। ସ। ୧) ଆଗତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବା। ଲୋକୁତ୍ତରୱିପସ୍ସନାଚିତ୍ତନ୍ତି ମଗ୍ଗଚିତ୍ତଂ ଆହ। ଅତିରେକସଟ୍ଠୀତି ତେ ଏୱ ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତାଜୀୱେହି ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀହି ଚ ସଦ୍ଧିଂ ଅତିରେକସଟ୍ଠି କୁସଲଧମ୍ମେ। ଏକାବଦ୍ଧେତି ଏକସ୍ମିଂ ଏୱ ଆରମ୍ମଣେ ଆବଦ୍ଧେ। ଏକସଙ୍ଗହେତି ତଥେୱ ୱିପସ୍ସନାକିଚ୍ଚୱସେନ ଏକସଙ୍ଗହେ କରୋତି। ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଭାୱେନ ଆରକ୍ଖଂ ସାରେତୀତି ଆରକ୍ଖସାରଥୀ। ‘‘ଯଥା ହି ରଥସ୍ସ…ପେ… ସାରଥୀ’’ତି ୱତ୍ୱା ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଯୋଗ୍ଗିଯୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଧୁରଂ ୱାହେତି ଯୋଗ୍ଗେ। ଯୋଜେତି ଯୋଗ୍ଗେ ସମଗତିଯଞ୍ଚ। ଅକ୍ଖଂ ଅବ୍ଭଞ୍ଜତି ସୁଖପ୍ପୱତ୍ତନତ୍ଥଂ। ରଥଂ ପେସେତି ଯୋଗ୍ଗଚୋଦନେନ। ନିବ୍ବିସେୱନେ କରୋତି ଗମନୱୀଥିଯଂ ପଟିପାଦନେନ ସନ୍ନିଯୋଜେତି। ଆରକ୍ଖପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନାତି ଆରକ୍ଖଂ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠପେତି ଅସମ୍ମୋସସଭାୱତ୍ତା। ଗତିଯୋତି ପୱତ୍ତିଯୋ, ନିପ୍ଫତ୍ତିଯୋ ୱା। ସମନ୍ୱେସତୀତି ଗୱେସତି।

ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ନିବ୍ବାନଂ ପଟିମୁଖଂ ସମ୍ପାପନେ ରଥୋ ୱିଯାତି ରଥୋ। ପରିକରୋତି ୱିଭୂସଯତୀତି ପରିକ୍ଖାରୋ, ୱିଭୂସନଂ, ସୀଲଞ୍ଚ ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ୱିଭୂସନଟ୍ଠାନିଯଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଚତୁପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲାଲଙ୍କାରୋ’’ତି, ସୀଲଭୂସନୋତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିପସ୍ସନାସମ୍ପଯୁତ୍ତାନନ୍ତି ଲୋକିଯାଯ ଲୋକୁତ୍ତରାଯ ଚ ୱିପସ୍ସନାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ। ୱିଧିନା ଇରେତବ୍ବତୋ ପୱତ୍ତେତବ୍ବତୋ ୱୀରିଯଂ, ସମ୍ମାୱାଯାମୋ। ସମଂ ସମ୍ମା ଚ ଧିଯତୀତି ସମାଧି, ଧୁରଞ୍ଚ ତଂ ସମାଧି ଚାତି ଧୁରସମାଧି, ଉପେକ୍ଖା ଧୁରସମାଧି ଏତସ୍ସାତି ଉପେକ୍ଖାଧୁରସମାଧି, ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ଉପେକ୍ଖାସଙ୍ଖାତଧୁରସମାଧୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ବ୍ୟଞ୍ଜନଂ ଅନାଦିଯିତ୍ୱା ଧୁରସମାଧିସଦ୍ଦାନଂ ଭିନ୍ନାଧିକରଣତା ୱୁତ୍ତା। ପଯୋଗମଜ୍ଝତ୍ତେତି ୱୀରିଯସମତାଯ। ଅନିଚ୍ଛାତି ଇଚ୍ଛାପଟିପକ୍ଖା। ତେନାହ ‘‘ଅଲୋଭସଙ୍ଖାତା’’ତି। ପରିୱାରେନ୍ତି ପରିୱାରୋ, ପରିଚ୍ଛଦୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ମେତ୍ତାତି ମେତ୍ତାଚେତୋୱିମୁତ୍ତି। ତଥା କରୁଣା। ପୁବ୍ବଭାଗୋତି ଉଭିନ୍ନମ୍ପି ଉପଚାରୋ। ଦ୍ୱେପି କାଯଚିତ୍ତୱିୱେକା ୱିଯ ପୁବ୍ବଭାଗଧମ୍ମୱସେନ ୱୁତ୍ତା। ଅରିଯମଗ୍ଗରଥେତି ପରିସୁଦ୍ଧମଗ୍ଗସଙ୍ଖାତେ ରଥେ। ଅରିଯମଗ୍ଗରଥୋ ଚ ମଗ୍ଗରଥୋ ଚାତି ଅରିଯମଗ୍ଗରଥୋ, ଏୱଂ ଏକସେସନଯେନ ୱା ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତେନାହ ‘‘ଇମସ୍ମିଂ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗରଥେ ଠିତୋ’’ତି। ସନ୍ନଦ୍ଧଚମ୍ମୋତି ଯୋଗାୱଚରସ୍ସ ପଟିମୁକ୍କଚମ୍ମଂ। ନ ନଂ ତେ ୱିଜ୍ଝନ୍ତୀତି ୱଚନପଥା ନ ନଂ ୱିଜ୍ଝନ୍ତି। ଧମ୍ମଭେଦନୱସେନ ନ ଭଞ୍ଜତି, ତସ୍ସ ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ରଥସ୍ସ ସମ୍ମା ଯୋଜିତସ୍ସ ଅନ୍ତରା ଭଙ୍ଗୋ ନତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅତ୍ତନୋ ପୁରିସକାରଂ ନିସ୍ସାଯ ଲଦ୍ଧତ୍ତା ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନେତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅନୁତ୍ତରନ୍ତି ଉତ୍ତରରହିତଂ। ତତୋ ଏୱ ସେଟ୍ଠଯାନଂ, ନସ୍ସ କେନଚି ସଦିସନ୍ତି ଅସଦିସଂ। ଧିତିସମ୍ପନ୍ନତାଯ ଧୀରା ପଣ୍ଡିତପୁରିସାଲୋକମ୍ହା ନିଯ୍ୟନ୍ତି ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ‘‘ଜଯଂ ଜଯ’’ନ୍ତି ଗାଥାଯଂ ୱଚନୱିପଲ୍ଲାସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ‘‘ଜିନନ୍ତା ଜିନନ୍ତା’’ତି।

ଜାଣୁସ୍ସୋଣିବ୍ରାହ୍ମଣସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫-୬। କିମତ୍ଥିଯସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୫-୬।ନିଯମତ୍ଥୋତି ଅୱଧାରଣତ୍ଥୋ। ତେନ ନିଯମେନ ଅୱଧାରଣେନ – ଅଞ୍ଞଂ ମଗ୍ଗଂ ପଟିକ୍ଖିପତି ଇତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ନିଯ୍ୟାନିକମଗ୍ଗସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ‘‘ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପରିଞ୍ଞତ୍ଥ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖଂ କଥିତଂ। ଅରିଯମଗ୍ଗେ ଗହିତେ ତସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗମଗ୍ଗୋ ୱିପସ୍ସନାଯ ଗହିତୋ ଏୱାତି ‘‘ମିସ୍ସକମଗ୍ଗୋ କଥିତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଉତ୍ତାନମେୱ ଅପୁବ୍ବସ୍ସ ଅଭାୱା। ଅଯଂ ପନ ୱିସେସୋ ‘‘ରାଗକ୍ଖଯୋ’’ତିଆଦୀହି ଯଦିପି ନିବ୍ବାନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତଥାପି ଅରହତ୍ତଂ ୱିଯ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯମ୍ପି। ତେନ ନିବ୍ବାନଂ ଏୱ ୱୁଚ୍ଚତି ‘‘ଇଦଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯପରିଯୋସାନ’’ନ୍ତି।

କିମତ୍ଥିଯସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଦୁତିଯଅଞ୍ଞତରଭିକ୍ଖୁସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୭।ରାଗୱିନଯାଦିପଦେହି ନିବ୍ବାନଂ ୱାପି ୱୁଚ୍ଚେଯ୍ୟ ଅରହତ୍ତଂ ୱାପି। ଯସ୍ମା ସୋ ଭିକ୍ଖୁ ଉଭଯତ୍ଥପି ନିୱିଟ୍ଠବୁଦ୍ଧି, ତସ୍ମା ଭଗୱା ତସ୍ସ ଅଜ୍ଝାସଯୱସେନ ‘‘ନିବ୍ବାନଧାତୁଯା ଖୋ ଏତ’’ନ୍ତିଆଦିନା ନିବ୍ବାନଧାତୁଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା ପୁନ ‘‘ଆସୱାନଂ ଖଯୋ ତେନ ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି ଆହ। ଯସ୍ମା ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ରାଗାଦିକେ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ୱିନେତି, ଆସୱଞ୍ଚ ସବ୍ବସୋ ଖେପେତି, ତେନ ଚ ୱୁତ୍ତଂ ନିବ୍ବାନଂ ଅରହତ୍ତଞ୍ଚ, ତସ୍ମା ତଦୁଭଯଂ ‘‘ରାଗୱିନଯୋତିଆଦି ନାମମେୱା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅନୁସନ୍ଧିକୁସଲତାଯ ପୁଚ୍ଛନ୍ତୋ ଏତଂ ଅୱୋଚାତି ଇମିନା ‘‘ପୁଚ୍ଛାନୁସନ୍ଧି ଇଧ ଲବ୍ଭତୀ’’ତି ଦୀପିତଂ, ଅଜ୍ଝାସଯାନୁସନ୍ଧିପି ଏତ୍ଥ ଲବ୍ଭତେୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଦୁତିଯଅଞ୍ଞତରଭିକ୍ଖୁସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ୱିଭଙ୍ଗସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮।ଏକେନ ପରିଯାଯେନ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକମଗ୍ଗଂ ୱିଭଜିତ୍ୱାତି ‘‘ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠୀ’’ତିଆଦିନା ଏକେନ ପରିଯାଯେନ ଅରିଯଂ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକଂ ମଗ୍ଗଂ ୱିଭାଗେନ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ‘‘କତମା ଚ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠୀ’’ତିଆଦିନା ପୁନ ଅପରେନ ପରିଯାଯେନ ୱିଭଜିତୁକାମୋ। ଉଗ୍ଗହଧାରଣପରିଚଯଞାଣାନିପି ସୱନଞାଣେ ଏୱ ଅୱରୋଧଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ‘‘ସୱନସମ୍ମସନପଟିୱେଧପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱସେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

କମ୍ମଟ୍ଠାନାଭିନିୱେସୋତି କମ୍ମଟ୍ଠାନପଟିପତ୍ତି। ପୁରିମାନି ଦ୍ୱେ ସଚ୍ଚାନି ଉଗ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇଟ୍ଠଂ କନ୍ତଂ ମନାପନ୍ତି ନିରୋଧମଗ୍ଗେସୁ ନିନ୍ନଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି, ନ ଅଭିନନ୍ଦନଂ, ତନ୍ନିନ୍ନଭାୱୋ ଏୱ ଚ ତତ୍ଥ କମ୍ମକରଣଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଏକେନେୱାକାରେନ ସଚ୍ଚାନଂ ପଟିୱେଧନିମିତ୍ତତା, ସୋ ଏୱ ଅଭିମୁଖଭାୱୋ ତେସଂ ସମାଗମୋତି ଏକାଭିସମଯୋ।

ଅସ୍ସାତି ଞାଣସ୍ସ, ଯୋଗିନୋ ୱା। ଏତ୍ଥ ଚ କେଚି ‘‘ଲୋକିଯଞାଣମ୍ପି ପଟିୱେଧୋ ସଚ୍ଚସ୍ସ ଯାଥାୱବୋଧଭାୱତୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ନନୁ ଉଗ୍ଗହାଦିପଟିୱେଧୋ ଚ ପଟିୱେଧୋୱ, ନ ଚ ସୋ ଲୋକୁତ୍ତରୋତି? ତଂ ନ, କେୱଲେନ ପଟିୱେଧ-ସଦ୍ଦେନ ଉଗ୍ଗହାଦିପଟିୱେଧାନଂ ଅୱଚନୀଯତ୍ତା, ପଟିୱେଧନିମିତ୍ତତ୍ତା ୱା ଉଗ୍ଗହାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ଦୁକ୍ଖାଦୀସୁ ପୁବ୍ବଭାଗେ ଞାଣଂ ‘‘ପଟିୱେଧୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ପଟିୱେଧତ୍ତା, ପଟିୱେଧଭୂତମେୱ ପନ ଞାଣଂ ଉଜୁକଂ ପଟିୱେଧୋତି ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଅରହତି। କିଚ୍ଚତୋତି ପରିଞ୍ଞାଦିକିଚ୍ଚତୋ। ଆରମ୍ମଣପଟିୱେଧୋତି ସଚ୍ଛିକିରିଯାପଟିୱେଧମାହ। କିଚ୍ଚତୋତି ଅସମ୍ମୋହପଟିୱେଧଂ। ଉଗ୍ଗହାଦୀହି ସଚ୍ଚସ୍ସ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନଂ ପରିଗ୍ଗହୋ।

ଦୁଦ୍ଦସତ୍ତାତି ଅନଧିଗତଞାଣେନ ଯାଥାୱସରସଲକ୍ଖଣତୋ ଦଟ୍ଠୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତ୍ତା ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ ପାକଟାନିପି। ତେନାହ ‘‘ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ହୀ’’ତିଆଦି। ଉଭଯନ୍ତି ପୁରିମଂ ସଚ୍ଚଦ୍ୱଯଂ। ପଯୋଗୋତି କିରିଯା, ୱାଯାମୋ ୱା। ତସ୍ସ ମହନ୍ତତରସ୍ସ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବତଂ ଦୁକ୍କରତରତଞ୍ଚ ଉପମାହି ଦସ୍ସେତି ‘‘ଭୱଗ୍ଗଗ୍ଗହଣତ୍ଥ’’ନ୍ତିଆଦିନା। ଯଥା ପୁରିମଂ ସଚ୍ଚଦ୍ୱଯଂ ୱିଯ କେନଚି ପରିଯାଯେନ ଅପାକଟତାଯ ପରମଗମ୍ଭୀରତ୍ତା ଉଗ୍ଗହାଦିୱସେନ ପୁବ୍ବଭାଗେ ପୱତ୍ତିଭେଦଂ ଗହେତ୍ୱା ‘‘ଦୁକ୍ଖେ ଞାଣ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଚତୁବ୍ବିଧଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଏକମେୱ ତଂ ଞାଣଂ ହୋତି ଏକାଭିସମଯୱସେନେୱ ପୱତ୍ତନତୋ।

କାମପଚ୍ଚନୀକଟ୍ଠେନାତି କାମାନଂ ଉଜୁପଚ୍ଚନୀକଭାୱେନ। କାମତୋ ନିସ୍ସଟଭାୱେନାତି କାମେହି ୱିସଂଯୁତ୍ତଭାୱେନ। କାମଂ ସମ୍ମସନ୍ତସ୍ସାତି ଦୁୱିଧମ୍ପି କାମଂ ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ସମ୍ମସନ୍ତସ୍ସ। ପଜ୍ଜତି ପୱତ୍ତତି ଏତେନାତି ପଦଂ, କାମସ୍ସ ପଦନ୍ତି କାମପଦଂ, କାମସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିକାରଣସ୍ସ ଘାତୋ ସମୁଗ୍ଘାତୋ, ତଂ କାମପଦଘାତଂ। ତେନାହ ‘‘କାମୱୂପସମ’’ନ୍ତି। କାମେହି ୱିୱିତ୍ତଂ କାମୱିୱିତ୍ତଂ। ସୋ ଏୱ ଚ ନେସଂ ଅନ୍ତୋ ସମୁଚ୍ଛେଦୱିୱେକୋତି କତ୍ୱା ତସ୍ମିଂ ସାଧେତବ୍ବେ ଉପ୍ପନ୍ନୋତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘କାମୱିୱିତ୍ତନ୍ତେ ଉପ୍ପନ୍ନୋ’’ତି। କାମତୋ ନିକ୍ଖମତୀତି ନିକ୍ଖମୋ, ସୋ ଏୱ ନେକ୍ଖମ୍ମସଙ୍କପ୍ପୋ। ଇମସ୍ମିଞ୍ଚ ନେକ୍ଖମ୍ମସଙ୍କପ୍ପସ୍ସ ସଦ୍ଦତ୍ଥୱିଭାୱେନ ଯଥାୱୁତ୍ତୋ କାମପଚ୍ଚନୀକଟ୍ଠାଦିକୋ ଅତ୍ଥନିଦ୍ଧାରଣୱିସେସୋ ଅନ୍ତୋଗଧୋ।

ଏସେୱ ନଯୋତି ଇମିନା ବ୍ୟାପାଦପଚ୍ଚନୀକଟ୍ଠେନ ୱିହିଂସାଯ ପଚ୍ଚନୀକଟ୍ଠେନାତିଆଦିକଂ ଅବ୍ୟାପାଦାୱିହିଂସାସଙ୍କପ୍ପାନଂ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରଣୱିଧିଂ ଅତିଦିସତି। ନେକ୍ଖମ୍ମସଙ୍କପ୍ପାଦଯୋତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଅବ୍ୟାପାଦଅୱିହିଂସାସଙ୍କପ୍ପେ ଏୱ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। କାମ…ପେ… ସଞ୍ଞାନନ୍ତି କାମୱିତକ୍କାଦିୱିରତିସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦିସଞ୍ଞାନଂ। ନାନତ୍ତାତି ନାନାଖଣିକତ୍ତା। ତୀସୁ ଠାନେସୂତି ତିପ୍ପକାରେସୁ କାରଣେସୁ। ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସାତି ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହସ୍ସ। ଭୂମିଲଦ୍ଧୁପ୍ପନ୍ନଂ ଇଧାଧିପ୍ପେତଂ। ଏସ ନଯୋ ଇତୋ ପରେସୁପି। ପଦଚ୍ଛେଦତୋତି କାରଣୁପଚ୍ଛେଦତୋ। ପଦନ୍ତି ହି ଉପ୍ପତ୍ତିକାରଣନ୍ତି ୱୁତ୍ତୋୱାଯମତ୍ଥୋ। ଅନୁପ୍ପତ୍ତିସାଧନୱସେନାତି ଯଥା ସଙ୍କପ୍ପୋ ଆଯତିଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜତି, ଏୱଂ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିସାଧନୱସେନ। ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ୱିଯ ଏକୋୱ କୁସଲସଙ୍କପ୍ପୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି।

ଚତୂସୁ ଠାନେସୂତି ୱିସଂୱାଦନାଦୀସୁ ଚତୂସୁ ୱୀତିକ୍କମଟ୍ଠାନେସୁ। ପବ୍ବଜିତାନଂ ମିଚ୍ଛାଜୀୱୋ ନାମ ଆହାରନିମିତ୍ତକୋତି ଆହ ‘‘ଖାଦନୀଯଭୋଜନୀଯାଦୀନଂ ଅତ୍ଥାଯା’’ତି। ସବ୍ବସୋ ଅନେସନାଯ ପହାନଂ ସମ୍ମାଆଜୀୱୋତି ଆହ ‘‘ବୁଦ୍ଧପ୍ପସତ୍ଥେନ ଆଜୀୱେନା’’ତି। କମ୍ମପଥପତ୍ତାନଂ ୱସେନ ‘‘ସତ୍ତସୁ ଠାନେସୂ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅକମ୍ମପଥପତ୍ତାଯ ହି ଅନେସନାଯ ସୋ ପଦଘାତଂ କରୋତିଯେୱ।

ତଥାରୂପେ ୱା ଆରମ୍ମଣେତି ଯସ୍ମିଂ ଆରମ୍ମଣେ ଇମସ୍ସ ପୁବ୍ବେ କିଲେସୋ ନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ, ତସ୍ମିଂ ଏୱ। ଅନୁପ୍ପନ୍ନାନନ୍ତି ଅନୁପ୍ପାଦସ୍ସପି ପତ୍ଥନାୱସେନ ଅନୁପ୍ପନ୍ନାନଂ। ୱୀରିଯଚ୍ଛନ୍ଦନ୍ତି ୱୀରିଯସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତେତୁକାମତାଛନ୍ଦଂ। ‘‘ଛନ୍ଦସମ୍ପଯୁତ୍ତୱୀରିଯଞ୍ହା’’ତି ୱଦନ୍ତି। ୱୀରିଯମେୱ ପନ ଅନୁପ୍ପନ୍ନାକୁସଲାନୁପ୍ପାଦନେ ଲଦ୍ଧୁମାନଛନ୍ଦତାଯ ଧୁରସମ୍ପଗ୍ଗହତାଯ ଛନ୍ଦପରିଯାଯେନ ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ହି ୱୀରିଯଂ – ‘‘ଅନିକ୍ଖିତ୍ତଛନ୍ଦତା ଅନିକ୍ଖିତ୍ତଧୁରତା’’ତି (ଧ। ସ। ୨୬) ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ।

କୋସଜ୍ଜପଲ୍ଲେ ପତିତ୍ୱଂ ଅଦତ୍ୱା ଚିତ୍ତଂ ପଗ୍ଗହିତଂ କରୋତି। ପଧାନନ୍ତି ପଧାନଭୂତଓ୍ୱୀରିୟଂ।

ଉପ୍ପତ୍ତିପବନ୍ଧଓ୍ୱସେନାତି ନିରନ୍ତରୁପ୍ପାଦନଓ୍ୱସେନ। ଚତୂସୁ ଠାନେସୁ କିଚ୍ଚସାଧନଓ୍ୱସେନାତି ଯଥାଓ୍ୱୁତ୍ତେସୁ ଚତୂସୁ ଠାନେସୁ ପଧାନକିଚ୍ଚସ୍ସ ନିପ୍ଫାଦନଓ୍ୱସେନ ଅନୁପ୍ପାଦନାଦିଓ୍ୱସେନ। କିଚ୍ଚସାଧନଓ୍ୱସେନାତି କାଯଓ୍ୱେଦନାଚିତ୍ତଧମ୍ମେସୁ ସୁଭସୁଖନିଚ୍ଚଅତ୍ତଗାହଓ୍ୱିଧମନଓ୍ୱସେନ ଅସୁଭଦୁକ୍ଖାନିଚ୍ଚାନତ୍ତସାଧନଓ୍ୱସେନ।

ଅଯନ୍ତି ଯଥାଓ୍ୱୁତ୍ତୋ ସଦିସାସଦିସତାଓ୍ୱିସେସୋ। ଅସ୍ସାତି ମଗ୍ଗସ୍ସ। ଏତ୍ଥ କଥନ୍ତି ଯଦି ରୂପାଓ୍ୱଚରଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାଓ୍ୱ ସଦ୍ଦଭଓ୍ୱଗ୍ଗା ଝାନଙ୍ଗମଗ୍ଗଙ୍ଗବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ସଦିସତା, ଏଓ୍ୱଂ ସନ୍ତେ ''ଆରୁପ୍ପେ ଚତୁକ୍କପଞ୍ଚକଜ୍ଝାନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତଞ୍ଚ ଲୋକୁତ୍ତର''ନ୍ତି ଏତ୍ଥ କଥଂ ଅଟ୍ଠୋ ଗହେତବ୍ବୋତି ଆହ ''ଏତ୍ଥାପୀ''ତିଆଦି। ତଂଝାନିକାଓ୍ୱାତି ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀସୁ ଯଂ ଝାନଂ ମଗ୍ଗପଟିଲାଭସ୍ସ ପାଦକଭୂତଂ, ତଂଝାନିକାଓ୍ୱ ଅସ୍ସ ଅରିଯସ୍ସ ଉପରିପି ତଯୋ ମଗ୍ଗା। ଏଓ୍ୱନ୍ତି ଓ୍ୱୁତ୍ତାକାରେନ। ପାଦକଜ୍ଝାନମେଓ୍ୱ ନିଯମେତି ଆରୁପ୍ପେ ଚତୁକ୍କପଞ୍ଚକଜ୍ଝାନୁପ୍ପତ୍ତିଯଂ। ଓ୍ୱିପସ୍ସନାଯ ଆରମ୍ମଣଭୂତା ଖନ୍ଧାତି ସମ୍ମସିତଖନ୍ଧେ ଓ୍ୱଦନ୍ତି। ପୁଗ୍ଗଲଜ୍ଝାସଯୋ ନିଯମେତି ପାଦକସମ୍ମସିତଜ୍ଝାନାନଂ ଭେଦେ। ଯସ୍ମା ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଞାଣମେଓ୍ୱ ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାଦିଓ୍ୱିସେସଂ ନିଯମେତି, ତତୋ ଦୁତିଯାଦିପାଦକଜ୍ଝାନତୋ ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଞାଣସ୍ସ ପାଦକଜ୍ଝାନାତିକ୍କନ୍ତାନଂ ଅଙ୍ଗାନଂ ଅସମାପଜ୍ଜିତୁକାମତାଓ୍ୱିରାଗଭାଓ୍ୱତୋ ଇତରସ୍ସ ଚ ଅତବ୍ଭାଓ୍ୱତୋ ତୀସୁପି ଓ୍ୱାଦେସୁ ଓ୍ୱିପସ୍ସନାଓ୍ୱ ନିଯମେତୀତି ଓ୍ୱେଦିତବ୍ବୋ, ତସ୍ମା ଓ୍ୱିପସ୍ସନାନିଯମେନେଓ୍ୱ ହି ପଠମଓ୍ୱାଦେପି ଅପାଦକଜ୍ଝାନାଦିପାଦକାପି ମଗ୍ଗା ପଠମଜ୍ଝାନିକା ହୋନ୍ତି। ଇତରେହି ଚ ପାଦକଜ୍ଝାନେହି ଓ୍ୱିପସ୍ସନାନିଯମେହି ତଂତଂଝାନିକାଓ୍ୱ। ଏଓ୍ୱଂ ସେସଓ୍ୱାଦେସୁ ଓ୍ୱିପସ୍ସନାନିଯମୋ ଯଥାସମ୍ଭଓ୍ୱଂ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ଦୁତିଯଓ୍ୱାଦେ ତଂତଂଝାନିକତା ସମ୍ମସିତସଙ୍ଖାରଓ୍ୱିପସ୍ସନାନିଯମେହି ହୋତି। ତତ୍ର ହି ଓ୍ୱିପସ୍ସନା ତଂତଂଓ୍ୱିରାଗଭାଓ୍ୱନା ଭାଓ୍ୱେତବ୍ବା, ନ ସୋମନସ୍ସସହଗତା ଉପେକ୍ଖାସହଗତା ହୁତ୍ୱା ଝାନଙ୍ଗାଦିନିଯମଂ ମଗ୍ଗସ୍ସ କରୋତୀତି ଏଓ୍ୱଂ ଓ୍ୱିପସ୍ସନାନିଯମୋ ଓ୍ୱୁତ୍ତନଯେନେଓ୍ୱ ଓ୍ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଇମସ୍ମିଞ୍ଚ ଓ୍ୱାଦେ ପାଦକସମ୍ମସିତଜ୍ଝାନୁପନିସ୍ସଯସବ୍ଭାଓ୍ୱେ ଅଜ୍ଝାସଯୋ ଏକନ୍ତେନ ହୋତୀତି ''ପୁଗ୍ଗଲଜ୍ଝାସଯୋ ନିଯମେତୀତି ଓ୍ୱଦନ୍ତୀ''ତି ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ, ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ଓ୍ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗସ୍ସ ଏତିସ୍ସା ଅଟ୍ଠକଥାଯ ଏକସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ''ତେସଂ ଓ୍ୱାଦଓ୍ୱିନିଚ୍ଛଯୋ...ପେ... ଓ୍ୱେଦିତବ୍ବୋ''ତି ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ। ପୁବ୍ବଭାଗେତି ଓ୍ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ।

ଓ୍ୱିଭଙ୍ଗସୁତ୍ତଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ସୂକସୁତ୍ତଓ୍ୱଣ୍ଣନା

୯।ସୂକନ୍ତି ସାଲିଯଓ୍ୱାଦୀନଂ ଓ୍ୱାଲମାହ। ସୋ ହି ନିକନ୍ତକସଦିସୋ ପଟିମୁଖଗତଂ ହତ୍ଥଂ ଓ୍ୱା ପାଦଂ ଓ୍ୱା ଭିନ୍ଦତି, ତସ୍ମା ଭେଦଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତେନ ଉଦ୍ଧଗ୍ଗଂ କତ୍ୱା ଠପିତଂ ସମ୍ମାପଣିହିତଂ ନାମ, ତଥା ଅଟ୍ଠପିତଂ ମିଚ୍ଛାପଣିହିତଂ ନାମାତି ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ। ମିଚ୍ଛାପଣିହିତାଯାତି କମ୍ମସ୍ସକତପଞ୍ଞାଯ ମିଚ୍ଛାଠପନଂ ନାମ – ''ଇମେ ସତ୍ତା କମ୍ମଓ୍ୱସେନ ସୁଖଦୁକ୍ଖଂ ପଚ୍ଚନୁଭଓ୍ୱନ୍ତି, ତଂ ପନ କମ୍ମଂ ଇସ୍ସରସ୍ସ ଇଚ୍ଛାଓ୍ୱସେନ ବ୍ରହ୍ମା ନିମ୍ମିନାତୀ''ତିଆଦିନା ମିଚ୍ଛାପକପ୍ପନଂ। କେଚି ପନ ''ନତ୍ଥି ଦିନ୍ନନ୍ତିଆଦିନା ନଯେନ ପଓ୍ୱତ୍ତି, ତସ୍ସ ଓ୍ୱା ଞାଣସ୍ସ ଅପ୍ପଓ୍ୱତ୍ତୀ''ତି ଓ୍ୱଦନ୍ତି। ମଗ୍ଗଭାଓ୍ୱନାଯାତି ଏତ୍ଥାପି ମିଚ୍ଛାମଗ୍ଗସ୍ସ ପଓ୍ୱତ୍ତନଂ, ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ଓ୍ୱା ଅପ୍ପଓ୍ୱତ୍ତନଂ ମିଚ୍ଛାଠପନଂ। ତେନାହ ''ଅପ୍ପଓ୍ୱତ୍ତିତତ୍ତା''ତି। ଅଓ୍ୱିଜ୍ଜଂ ଭିନ୍ଦିସ୍ସତୀତି ଅଓ୍ୱିଜ୍ଜଂ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦିସ୍ସତି। ମଗ୍ଗନିସ୍ସିତଂ କତ୍ୱା ମଗ୍ଗେ ଏଓ୍ୱ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା। ତଞ୍ହି ଞାଣଂ ମଗ୍ଗସ୍ସ ମୂଲକାରଣଂ ମଗ୍ଗେ ସିଦ୍ଧେ ତସ୍ସ କିଚ୍ଚସ୍ସ ମତ୍ଥକପ୍ପତ୍ତିତୋ। ''ସମ୍ମାପଣିହିତାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା ସମ୍ମାପଣିହିତାଯ ମଗ୍ଗଭାଓ୍ୱନାଯା''ତି ଓ୍ୱୁତ୍ତତ୍ତା ମିସ୍ସକମଗ୍ଗୋ କଥିତୋ। ଛଓ୍ୱିଭେଦସଦିସୋ ଚେତ୍ଥ ଅଓ୍ୱିଜ୍ଜାଭେଦୋ, ଲୋହିତୁପ୍ପାଦସଦିସୋ ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗଭାଓ୍ୱୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ସୂକସୁତ୍ତଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ନନ୍ଦିଯସୁତ୍ତଓ୍ୱଣ୍ଣନା

୧୦।ଛନ୍ନପରିବ୍ବାଜକୋ ଓ୍ୱତ୍ଥଚ୍ଛାଦିଯା ଛନ୍ନଙ୍ଗପରିବ୍ବାଜକୋ, ନ ନଗ୍ଗପରିବ୍ବାଜକୋ।

ଅଓ୍ୱିଜ୍ଜାଓ୍ୱଗ୍ଗଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଓ୍ୱିହାରଓ୍ୱଗ୍ଗୋ

୧। ପଠମଓ୍ୱିହାରସୁତ୍ତଓ୍ୱଣ୍ଣନା

୧୧।ଅଡ୍ଢମାସନ୍ତି ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗେ ଉପଯୋଗୱଚନଂ। ପଟିସଲ୍ଲୀୟିତୁନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତଂ କାଲଂ ପଟି ଦିୱସେ ଦିୱସେ ସମାପତ୍ତିୟଂ ଧମ୍ମଚିନ୍ତାୟଂ ଚିତ୍ତଂ ନିଲୀୟିତୁଂ। ୱିନେତବ୍ବୋତି ସମୁଚ୍ଛେଦୱିନୟେନ ୱିନେତବ୍ବୋ ଅରିୟମଗ୍ଗାଧିଗନ୍ତବ୍ବୋ। ତନ୍ତି ଦିଟ୍ଠାନୁଗତିଆପଜ୍ଜନଂ। ଅସ୍ସାତି ଜନତାୟ। ଅପଗଚ୍ଛତୀତି ସତ୍ଥୁ ସନ୍ତିକତୋ ଅପେତି। ସୂତି ନିପାତମତ୍ତଂ।

ପଦେସେନାତି ଏକଦେସେନ। ସହ ପଦେସେନାତି ସପଦେସୋ। ସ୍ୱାୟଂ ସପଦେସୋ ଯସ୍ମା ୱେଦନାୱସେନେୱ ପାଳିୟଂ ଆଗତୋ, ତସ୍ମା ପରମତ୍ଥଧମ୍ମକୋଟ୍ଠାସେ ୱେଦନା ଅନୱସେସତୋ ଲବ୍ଭତି, ତେ ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ‘‘ଖନ୍ଧପଦେସୋ’’ତିଆଦିମାହ। ତଂ ସବ୍ବନ୍ତି ଖନ୍ଧପଦେସାଦିକଂ ସବ୍ବମ୍ପି। ‘‘ସମ୍ମସନ୍ତୋ’’ତି ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଦସ୍ସନୱସେନ ‘‘ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତୋ’’ତି ଆହ। ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ଇଧ ସମ୍ମସନଂ ନାମ, ନ ୱିପସ୍ସନା। ୱିପସ୍ସନାସମ୍ମସନଂ ପନ ଭଗୱତୋ ୱିସାଖପୁଣ୍ଣମାୟଂ ଏୱ ନିପ୍ଫନ୍ନଂ, ତସ୍ମା ଭଗୱତୋ ଅଞ୍ଞଭୂମିକାପି ୱେଦନା ଅଞ୍ଞଭୂମିକାନଂ ସତ୍ତାନଂ ୱିରୁଦ୍ଧା ଉପ୍ପଜ୍ଜତେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଯାୱ ଭୱଗ୍ଗା ପୱତ୍ତା ସୁଖା ୱେଦନା’’ତି। ସବ୍ବାକାରେନାତି ସରୂପତୋ ସମୁଦୟତୋ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମତୋ ଅସ୍ସାଦାଦିତୋତି ସବ୍ବାକାରେନ। ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ଉପପରିକ୍ଖନ୍ତୋ।

ନିପ୍ପଦେସାନେୱ ଅନୱସେସାନେୱ। ଇନ୍ଦ୍ରିୟସତିପଟ୍ଠାନପଦେସୋ ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟୋତି ଅନୁଦ୍ଧତୋ। ଅସ୍ସାତି ଭଗୱତୋ। ଠାନେତି ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତବ୍ବସଙ୍ଖାତେ ଓକାସେ। ସା ସା ଚ ୱିହାରସମାପତ୍ତୀତି ଖନ୍ଧୱସେନ ଆୟତନାଦିୱସେନ ଚ ପୱତ୍ତିତ୍ୱା ତେସଂ ଏକଦେସଭୂତଂ ୱେଦନଂୟେୱ ପରିଗ୍ଗହେତ୍ୱା ତଂ ସମ୍ମସିତ୍ୱା ଅନୁକ୍କମେନ ସମାପନ୍ନା ଝାନସମାପତ୍ତି ଫଲସମାପତ୍ତି ଚ। ଫଲସମାପତ୍ତି ହି ତଥା ସମ୍ମସିତ୍ୱା ପୁନପ୍ପୁନଂ ସମାପଜ୍ଜନୱସେନ ଅତ୍ଥତୋ ଅଭିନ୍ନାପି ଅଧିଟ୍ଠାନଭୂତଧମ୍ମଭେଦେନ ଭିନ୍ନା ୱିୟ ୱୁଚ୍ଚତି, ଯତୋ ଚତୁୱୀସତିକୋଟିସତସହସ୍ସଭେଦା ଦେୱସିକଂ ୱଳଞ୍ଜନସମାପତ୍ତିୟୋ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ୱୁତ୍ତା। କାମଂ ଅଞ୍ଞଧମ୍ମୱସେନପି ଜାତା ଏୱ, ୱେଦନାୱସେନ ପନେତ୍ଥ ଅଭିନିୱେସୋ କତୋ ୱେଦନାନୁଭାୱେନ ଜାତା। କସ୍ମା ଏୱଂ ଜାତାତି? ବୁଦ୍ଧାନଂ ଞାଣପଦସ୍ସ ଅନ୍ତରୱିଭାଗତ୍ତା। ତଥା ହି ଭଗୱା ସକଲମ୍ପି ଅଡ୍ଢମାସଂ ୱେଦନାୱସେନେୱ ସମ୍ମସନଂ ପୱତ୍ତେତି, ତଦନୁସାରେନ ଚ ତା ୱିହାରସମାପତ୍ତିୟୋ ସମାପଜ୍ଜି। ତୟିଦଂ ଅଚ୍ଛରିୟଂ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣଂ ଭିକ୍ଖୂ ପୱେଦେନ୍ତୋ ସତ୍ଥା – ‘‘ଯେନ ସ୍ୱାହ’’ନ୍ତିଆଦିମୱୋଚ।

ଅକୁସଲାୱାତି ପାଣାତିପାତ-ଅଦିନ୍ନାଦାନ-କାମେସୁମିଚ୍ଛାଚାର-ମୁସାୱାଦ-ପିସୁଣୱାଚାସମ୍ଫପ୍ପଲାପ-ଅଭିଜ୍ଝା-ବ୍ୟାପାଦୱସେନ ତଂତଂମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନୱସେନ ଚ ଅକୁସଲା ୱେଦନା ଏୱ ହୋତି। ବ୍ରହ୍ମଲୋକାଦୀସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ତତ୍ଥ ନିଚ୍ଚା ଧୁୱା ଭୱିସ୍ସାମାତି ଏୱଂ ଦିଟ୍ଠିଂ ଉପନିସ୍ସାୟାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଦେୱକୁଲାଦୀସୁ ଦେୱପୂଜତ୍ଥଂ, ସବ୍ବଜନପରିଭୋଗତ୍ଥଂ ୱା ମାଲାୱଚ୍ଛଂ ରୋପେନ୍ତି। ୱଧବନ୍ଧନାଦୀନୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଅଦିନ୍ନାଦାନ-ମିଚ୍ଛାଚାର-ମୁସାୱାଦ-ପିସୁଣୱାଚା-ସମ୍ଫପ୍ପଲାପାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମୱିପାକସ୍ସ ଅପଚୁରତ୍ତା ଅପାକଟତ୍ତା ଚ ‘‘ଭୱନ୍ତରଗତାନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଇତି ନେସନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଆଦିଅତ୍ଥୋ, ପକାରତ୍ଥୋ ୱା। ତେନ ଯଥା ଫରୁସୱାଚାୱସେନ, ଏୱଂ ତଦଞ୍ଞେସମ୍ପି ଅକୁସଲକମ୍ମାନଂ ୱସେନ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିପଚ୍ଚୟା ଅକୁସଲୱେଦନାପ୍ପୱତ୍ତି ଯଥାରହଂ ନୀହରିତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବା। ଏସେୱ ନୟୋତି ଇମିନା ଯଥା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିପଚ୍ଚୟା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିପଚ୍ଚୟା ଚ କୁସଲାକୁସଲୱିପାକୱେଦନା ସହଜାତକୋଟିୟା ଉପନିସ୍ସୟକୋଟିୟା ଚ ୱସେନ ଯଥାରହଂ ଯୋଜେତ୍ୱା ଦସ୍ସିତା, ଏୱଂ ମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପପଚ୍ଚୟାଦୀସୁପି ଯଥାରହଂ ଯୋଜେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତବ୍ବାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଅତିଦିସତି। ଛନ୍ଦପଚ୍ଚୟାତି ଏତ୍ଥ ତଣ୍ହାଛନ୍ଦସହିତୋ କତ୍ତୁକାମତାଛନ୍ଦୋ ଅଧିପ୍ପେତୋତି ଆହ ‘‘ଛନ୍ଦପଚ୍ଚୟାତିଆଦୀସୁ ପନ ଛନ୍ଦପଚ୍ଚୟା ଅଟ୍ଠଲୋଭସହଗତଚିତ୍ତସମ୍ପୟୁତ୍ତା ୱେଦନା ୱେଦିତବ୍ବା’’ତି। ୱିତକ୍କପଚ୍ଚୟାତି ଏତ୍ଥ ଅପ୍ପନାପ୍ପତ୍ତୋୱ ୱିତକ୍କୋ ଅଧିପ୍ପେତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୱିତକ୍କପଚ୍ଚୟା ପଠମଜ୍ଝାନୱେଦନାୱା’’ତି। ୱିତକ୍କପଚ୍ଚୟା ପଠମଜ୍ଝାନୱେଦନାୟ ଗହିତତ୍ତା ‘‘ଠପେତ୍ୱା ପଠମଜ୍ଝାନ’’ନ୍ତି। ଉପରି ତିସ୍ସୋ ରୂପାୱଚରା, ହେଟ୍ଠା ତିସ୍ସୋ ଅରୂପାୱଚରା ଏୱଂ ସେସା ଛ ସଞ୍ଞାସମାପତ୍ତିୱେଦନା।

ତିଣ୍ଣନ୍ତି ଛନ୍ଦୱିତକ୍କସଞ୍ଞାନଂ। ଅୱୂପସମେତି ପଟିପକ୍ଖେନ ଅୱୂପସମିତେ। ତିଣ୍ଣଞ୍ହି ତେସଂ ସହଭାୱେନ ପଚ୍ଚୟତା ଅଟ୍ଠଲୋଭସହଗତଚିତ୍ତେସୁ ଏୱ। ତତ୍ଥ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ତଂ ୱୁତ୍ତମେୱ। ଛନ୍ଦମତ୍ତସ୍ସାତି ତେସୁ ତୀସୁ ଛନ୍ଦମତ୍ତସ୍ସ। ୱୂପସମେ ପଠମଜ୍ଝାନୱେଦନାୱ ଅପ୍ପନାପ୍ପତ୍ତସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ଛନ୍ଦୱିତକ୍କାନଂ ୱୂପସମେ ଦୁତିୟଜ୍ଝାନାଦିୱେଦନା ଅଧିପ୍ପେତା ସଞ୍ଞାୟ ଅୱୂପସନ୍ତତ୍ତା। ଦୁତିୟଜ୍ଝାନାଦିୱେଦନାଗହଣେନ ହି ସବ୍ବା ସଞ୍ଞାସମାପତ୍ତିୟୋ ଚ ଗହିତାୱ ହୋନ୍ତି। ତିଣ୍ଣମ୍ପି ୱୂପସମେତି ଛନ୍ଦୱିତକ୍କସଞ୍ଞାନଂ ୱୂପସମେ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନୱେଦନା ଅଧିପ୍ପେତା। ଭୱଗ୍ଗପ୍ପତ୍ତସଞ୍ଞା ହି ୱୂପସମନ୍ତି ଛନ୍ଦସଙ୍କପ୍ପାନଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତସୁଖୁମଭାୱପ୍ପତ୍ତିୟା। ହେଟ୍ଠା ‘‘ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିପଚ୍ଚୟା’’ତି ଏତ୍ଥ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଗ୍ଗହଣେନ ହେଟ୍ଠିମମଗ୍ଗସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିପି ଗହିତାୱ ହୋତୀତି ଆହ – ‘‘ଅପ୍ପତ୍ତସ୍ସ ପତ୍ତିୟାତି ଅରହତ୍ତଫଲସ୍ସ ପତ୍ତତ୍ଥାୟା’’ତି। ଅଥ ୱା ହେଟ୍ଠିମମଗ୍ଗାଧିଗମେନ ୱିନା ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗୋ ନତ୍ଥୀତି ହେଟ୍ଠିମମଗ୍ଗାଧିଗମଂ ଅତ୍ଥାପନ୍ନଂ କତ୍ୱା ‘‘ଅରହତ୍ତଫଲସ୍ସ ପତ୍ତତ୍ଥାୟା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଆୟମେତି ଫଲେନ ମିସ୍ସିତୋ ହୋତି ଏତେନାତି ଆୟାମୋ, ସମ୍ମାୱାୟାମୋତି ଆହ ‘‘ଅତ୍ଥି ଆୟାମନ୍ତି ଅତ୍ଥି ୱୀରିୟ’’ନ୍ତି। ତସ୍ସ ୱୀରିୟାରମ୍ଭସ୍ସାତି ଅଞ୍ଞାଧିଗମକାରଣସ୍ସ ସମ୍ମାୱାୟାମସ୍ସ ୱସେନ। ପାଳିୟଂ ଠାନ-ସଦ୍ଦୋ କାରଣପରିୟାୟୋତି ଆହ –

‘‘ଅରହତ୍ତଫଲସ୍ସ କାରଣେ’’ତି। ତପ୍ପଚ୍ଚଯାତି ଏତ୍ଥ ତଂ-ସଦ୍ଦେନ ‘‘ଠାନେ’’ତି ୱୁତ୍ତକାରଣମେୱ ପଚ୍ଚାମଟ୍ଠନ୍ତି ଆହ – ‘‘ଅରହତ୍ତସ୍ସ ଠାନପଚ୍ଚଯା’’ତି। ଚତୁମଗ୍ଗସହଜାତାତି ଏତେନ ‘‘ଅରହତ୍ତଫଲସ୍ସ ପଚ୍ଚତ୍ଥାଯା’’ତି ଏତ୍ଥ ହେଟ୍ଠିମମଗ୍ଗାନଂ ଅତ୍ଥାପତ୍ତିୱସେନ ଗହିତଭାୱମେୱ ଜୋତେତି। କେଚି ପନ ‘‘ଚତୁମଗ୍ଗସହଜାତାତି ୱତ୍ୱା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତଲୋକୁତ୍ତରୱେଦନାତି ଭୂତକଥନଂ ୱିସେସନଂ। ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତଲୋକୁତ୍ତରୱେଦନାତି ପଠମଂ ଅପେକ୍ଖିତବ୍ବଂ, ପଚ୍ଛା ଚତୁମଗ୍ଗସହଜାତା’’ତି ୱଦନ୍ତି।

ପଠମୱିହାରସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଦୁତିଯୱିହାରସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୨। ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି ୱୂପସମତି ସଙ୍କସୋ ପହୀଯତି ଏତେନାତି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିୱୂପସମୋ। ‘‘ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିୱୂପସମୋ ନାମ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି। ଭୱନ୍ତରେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୋ ଅତିଦୂରେତି ମଜ୍ଝିମାନୋ ୱିପାକୱେଦନଂ ନ ଗଣ୍ହାତୀ’’ତି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ଇମିନା ନଯେନା’’ତି ଅତିଦିସିତ୍ୱାପି ତମତ୍ଥଂ ପାକଟତରଂ କାତୁଂ ‘‘ଯସ୍ସ ଯସ୍ସା’’ତିଆଦିଂ ୱତ୍ୱା ଏୱ ସାମଞ୍ଞୱସେନ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ପଚ୍ଛିମେସୁ ତୀସୁ ପଦେସୁ ସରୂପତୋୱ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଛନ୍ଦୱୂପସମପଚ୍ଚଯା’’ତିଆଦିମାହ, ତଂ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେୱ। ୱୁତ୍ତତ୍ଥାନେୱ ଅନନ୍ତରସୁତ୍ତେ।

ଦୁତିଯୱିହାରସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩-୭। ସେକ୍ଖସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୩-୧୭। ତିସ୍ସନ୍ନମ୍ପି ସିକ୍ଖାନଂ ସିକ୍ଖନଂ ସୀଲଂ ଏତସ୍ସାତି ସିକ୍ଖନସୀଲୋ। ସିକ୍ଖତୀତିପି ୱା ସେକ୍ଖୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ‘‘ସିକ୍ଖତୀତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତସ୍ମା ସେକ୍ଖୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। କିଞ୍ଚ ସିକ୍ଖତି? ଅଧିସୀଲମ୍ପି ସିକ୍ଖତୀ’’ତିଆଦି (ଅ। ନି। ୩।୮୬)। ତୀହି ଫଲେହି ହେଟ୍ଠା। ସାପି ଚତୁତ୍ଥମଗ୍ଗେନ ସଦ୍ଧିଂ ଉପ୍ପନ୍ନସିକ୍ଖାପି। ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ହି ସିକ୍ଖାକିଚ୍ଚଂ ନ ନିଟ୍ଠିତଂ ୱିପ୍ପକତଭାୱତୋ, ଫଲକ୍ଖଣେ ପନ ନିଟ୍ଠିତଂ ନାମ। ଉତ୍ତାନତ୍ଥାନେୱ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯତ୍ତା।

ସେକ୍ଖସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ୱିହାରୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ମିଚ୍ଛତ୍ତୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୨୧-୩୦।ମିଚ୍ଛାସଭାୱନ୍ତି ଅଯାଥାୱସଭାୱଂ ଅନିଯ୍ୟାନିକସଭାୱଂ। ସମ୍ମାସଭାୱନ୍ତି ଯାଥାୱସଭାୱଂ ନିଯ୍ୟାନିକସଭାୱଂ। ମିଚ୍ଛାପଟିପତ୍ତାଧିକରଣହେତୂତି ଏତ୍ଥ ଅଧି-ସଦ୍ଦୋ ଅନତ୍ଥକୋତି ଆହ – ‘‘ମିଚ୍ଛାପଟିପତ୍ତିକରଣହେତୂ’’ତି। ଞାଯତି ପଟିୱିଦ୍ଧୱସେନ ନିବ୍ବାନଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ଞାଯୋ। ସୋ ଏୱ ତଂସମଙ୍ଗୀନଂ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖପାତତୋ ଧାରଣଟ୍ଠେନ ଧମ୍ମୋତି ଆହ – ‘‘ଞାଯଂ ଧମ୍ମନ୍ତି ଅରିଯମଗ୍ଗଧମ୍ମ’’ନ୍ତି। ଞାଣସ୍ସ ମିଚ୍ଛାସଭାୱୋ ନାମ ନତ୍ଥୀତି ୱିଞ୍ଞାଣମେୱେତ୍ଥ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ଞାଣ-ସଦ୍ଦେନ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଆହ ‘‘ମିଚ୍ଛାୱିଞ୍ଞାଣୋ’’ତି। ମିଚ୍ଛାପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୋତି କିଞ୍ଚି ପାପଂ କତ୍ୱା ‘‘ଅହୋ ମଯା କତଂ ସୁକତ’’ନ୍ତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତୋ ମିଚ୍ଛାପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୋ। ଗୋସୀଲଗୋୱତାଦିପୂରଣଂ ମୁତ୍ତୀତି ଏୱଂ ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ମିଚ୍ଛାୱିମୁତ୍ତି ନାମ। ମିଚ୍ଛାପଟିପଦାଦୀହି ୱିୱଟ୍ଟନ୍ତି ଏୱଂ ୱଟ୍ଟୱିୱଟ୍ଟଂ କଥିତଂ। ପୁଗ୍ଗଲୋ ପୁଚ୍ଛିତୋତି ନିଗମିତୋ ଚ ‘‘ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅସପ୍ପୁରିସୋ’’ତିଆଦିନା। କିଞ୍ଚାପି ‘‘ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକୋ ହୋତୀ’’ତିଆଦିନା ପୁଗ୍ଗଲୋୱ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ, ତଥାପି ପୁଗ୍ଗଲସୀସେନାଯଂ ଧମ୍ମଦେସନାତି ଆହ ‘‘ଧମ୍ମୋ ୱିଭତ୍ତୋ’’ତି। ତେନେୱାହ ‘‘ଧମ୍ମେନ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଦସ୍ସିତୋ’’ତି। ଧମ୍ମେନାତି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଆଦିକେନ ଧମ୍ମେନ। କଲ୍ୟାଣପୁଥୁଜ୍ଜନତୋ ପଟ୍ଠାଯ ସଙ୍କସୋ ସପ୍ପୁରିସୋ ନାମ, ଖୀଣାସୱୋ ସପ୍ପୁରିସତରୋ। ସୁପ୍ପୱତ୍ତିନିଯୋତି ସୁଖେନ ପୱତ୍ତେତୁଂ ସକ୍କୁଣେଯ୍ୟୋ। ଧାୱତୀତି ଗଚ୍ଛତି। ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନେନ ଉପେଚ୍ଚ ନିସ୍ସିତବ୍ବତୋ ଉପନିସା, ପଚ୍ଚଯୋ, ଏକସ୍ସ ସ-କାରସ୍ସ ଲୋପଂ କତ୍ୱା ୱାତି ଆହ – ‘‘ସୌପନିସଂ ସପଚ୍ଚଯ’’ନ୍ତି। ପରିକରଣତୋ ପରିକ୍ଖାରୋ, ପରିୱାରୋତି ଆହ – ‘‘ସପରିକ୍ଖାରଂ ସପରିୱାର’’ନ୍ତି। ସହଜାତୱସେନ ଉପନିସ୍ସଯୱସେନ ଚ ସପଚ୍ଚଯତା କିଚ୍ଚସାଧନେ ନିପ୍ଫାଦନେ ସହାଯଭାୱୂପଗମନେ ଚ ସପରିୱାରତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ମିଚ୍ଛତ୍ତୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ପଟିପତ୍ତିୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୩୧-୪୦।ଅଯାଥାୱପଟିପତ୍ତି, ନ ଯଥାପଟିପତ୍ତି, ହେତୁମ୍ହିପି ଫଲେପି ଅଯାଥାୱୱତ୍ଥୁସାଧନତୋ। ଏକଂ ସୁତ୍ତଂ ଧମ୍ମୱସେନ କଥିତଂ ପଟିପତ୍ତିୱସେନ। ଏକଂ ସୁତ୍ତଂ ପୁଗ୍ଗଲୱସେନ କଥିତଂ ପଟିପନ୍ନକୱସେନ। ସଂସାରମହୋଘସ୍ସ ପରତୀରଭାୱତୋ ଯୋ ନଂ ଅଧିଗଚ୍ଛତି, ତଂ ପାରେତି ଗମେତୀତି ପାରଂ, ନିବ୍ବାନଂ, ତବ୍ବିଧୁରତାଯ ନତ୍ଥି ଏତ୍ଥ ପାରନ୍ତି ଅପାରଂ, ସଂସାରୋତି ୱୁତ୍ତଂ – ‘‘ଅପାରାପାରନ୍ତି ୱଟ୍ଟତୋ ନିବ୍ବାନ’’ନ୍ତି। ପାରଙ୍ଗତାତି ଅସେକ୍ଖେ ସନ୍ଧାଯ। ଯେପି ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ସେକ୍ଖେ। ଯେପି ଗମିସ୍ସନ୍ତୀତି କଲ୍ୟାଣପୁଥୁଜ୍ଜନେ। ପାରଗାମିନୋତି ଏତ୍ଥ କିତ-ସଦ୍ଦୋ ତିକାଲୱାଚୀତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ତୀରନ୍ତି ଓରିମତୀରମାହ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୱଟ୍ଟମେୱ ଅନୁଧାୱତୀ’’ତି। ଏକନ୍ତକାଳକତ୍ତା ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅପଭସ୍ସରଭାୱକରଣତୋ କଣ୍ହାଭିଜାତିହେତୁତୋ ଚ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘କଣ୍ହନ୍ତି ଅକୁସଲଧମ୍ମ’’ନ୍ତି। ୱୋଦାନଭାୱତୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ ପଭସ୍ସରଭାୱକରଣତୋ ସୁକ୍କାଭିଜାତିହେତୁତୋ ଚ ୱୁତ୍ତଂ – ‘‘ସୁକ୍କନ୍ତି କୁସଲଧମ୍ମ’’ନ୍ତି। କିଲେସମାର-ଅଭିସଙ୍ଖାରମାର-ମଚ୍ଚୁମାରାନଂ ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନତାଯ ଓକଂ ୱୁଚ୍ଚତି ୱଟ୍ଟଂ, ତବ୍ବିଧୁରତାଯ ଅନୋକନ୍ତି ନିବ୍ବାନନ୍ତି ଆହ – ‘‘ଓକା ଅନୋକନ୍ତି ୱଟ୍ଟତୋ ନିବ୍ବାନ’’ନ୍ତି।

ପରମତ୍ଥତୋ ସମଣା ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି ଅରିଯା, ସମଣାନଂ ଭାୱୋ ସାମଞ୍ଞଂ, ଅରିଯମଗ୍ଗୋ, ତେନ ଅରଣୀଯତୋ ଉପଗନ୍ତବ୍ବତୋ ସାମଞ୍ଞତ୍ଥୋ ନିବ୍ବାନନ୍ତି ଆହ – ‘‘ସାମଞ୍ଞତ୍ଥନ୍ତି ନିବ୍ବାନଂ, ତଂ ହୀ’’ତିଆଦି। ବ୍ରହ୍ମଞ୍ଞତ୍ଥନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ଇମିନା ନଯେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ବ୍ରହ୍ମଞ୍ଞେନ ଅରିଯମଗ୍ଗେନ। ରାଗକ୍ଖଯୋତି ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଆଦିସଦ୍ଦତ୍ଥୋ। ତେନ ‘‘ଦୋସକ୍ଖଯୋ ମୋହକ୍ଖଯୋ’’ତି ପଦଦ୍ୱଯଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ୱଟ୍ଟତିଯେୱାତି ୱଦନ୍ତି ‘‘ରାଗକ୍ଖଯୋ’’ତି। ପରିଯାଯେନ ହି ଅରହତ୍ତସ୍ସ ୱତ୍ତବ୍ବତ୍ତାତି।

ପଟିପତ୍ତିୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ଅଞ୍ଞତିତ୍ଥିଯପେଯ୍ୟାଲୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୪୧-୪୮। ଅପରାପରଂ ପରିୱତ୍ତମାନେନ ୱତ୍ତସମ୍ପନ୍ନେନ ସଂସାରଦ୍ଧାନପରିଞ୍ଞାୱସେନେୱ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ପୱତ୍ତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ – ‘‘ନିବ୍ବାନଂ ପତ୍ୱା ପରିଞ୍ଞାତଂ ନାମ ହୋତୀ’’ତି। ନିବ୍ବାନଂ ପତ୍ୱାତି ନିବ୍ବାନପ୍ପତ୍ତିହେତୁ। ହେତୁଅତ୍ଥୋ ହି ଅଯଂ ତ୍ୱା-ସଦ୍ଦୋ ଯଥା – ‘‘ଘତଂ ପିୱିତ୍ୱା ବଲଂ ହୋତି, ସୀହଂ ଦିସ୍ୱା ଭଯଂ ହୋତୀ’’ତି। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଅପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟପରିଜାନନକିଚ୍ଚେନ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ପତ୍ତିଯା ଅଦ୍ଧାନପରିଞ୍ଞାସିଦ୍ଧି ଞାଯତି, ତସ୍ମା ଉପଚାରୱସେନ ନିବ୍ବାନଂ ‘‘ଅଦ୍ଧାନପରିଞ୍ଞା’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି ଯଥା ‘‘ହିମସନ୍ତି ସୂରିଯଂ ଉଗ୍ଗମେତୀ’’ତି। ୱିଜ୍ଜାୱିମୁତ୍ତିଫଲସଚ୍ଛିକିରିଯତ୍ଥନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱିଜ୍ଜାତି ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗୱିଜ୍ଜା। ୱିମୁତ୍ତୀତି ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗସମାଧି ଅଧିପ୍ପେତୋ । ତେସଂ ଫଲଂ ଅଞ୍ଞାତି ଆହ – ‘‘ୱିଜ୍ଜାୱିମୁତ୍ତିଫଲେନ ଅରହତ୍ତଂ କଥିତ’’ନ୍ତି। ଯାଥାୱତୋ ଜାନନତୋ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଦସ୍ସନତୋ ଚ ଞାଣଦସ୍ସନନ୍ତି ଇଧ ଫଲନିବ୍ବାନପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ଅଧିପ୍ପେତାତି ଆହ – ‘‘ଞାଣଦସ୍ସନେନ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା କଥିତା’’ତି। ସେସେହୀତି ରାଗ-ୱିରାଗ-ସଂଯୋଜନପ୍ପହାନ-ଅନୁସଯସମୁଗ୍ଘାତ-ଅଦ୍ଧାନପରିଞ୍ଞା- ଆସୱକ୍ଖଯ-ୱିଜ୍ଜା-ୱିମୁତ୍ତି-ଫଲସଚ୍ଛିକିରିଯା-ଞାଣଦସ୍ସନ-ଅନୁପାଦାପରିନିବ୍ବାନପଦେହି।

ଅଞ୍ଞତିତ୍ଥିଯପେଯ୍ୟାଲୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ସୂରିଯପେଯ୍ୟାଲୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୪୯-୬୨। ଯଥା ଅରୁଣୁଗ୍ଗଂ ସୂରିଯୁଗ୍ଗମନସ୍ସ ଏକନ୍ତିକଂ ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତଂ, ଏୱଂ କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତତା ଅରିଯମଗ୍ଗପାତୁଭାୱସ୍ସାତି ସଦିସୂପମା ଅରୁଣୁଗ୍ଗଂ କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତତାଯ। କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତୋତି ଚେତ୍ଥ ଅରିଯୋ, ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ୱା ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ ସୂରିଯପାତୁଭାୱୋ ୱିଯ ତେନ ୱିଧୂପନୀଯନ୍ଧକାରୱିଧମନତୋ। କୁସଲକତ୍ତୁକମ୍ୟତାଛନ୍ଦୋ ଛନ୍ଦସମ୍ପଦା ଇତରଚ୍ଛନ୍ଦତୋ ସମ୍ପନ୍ନତ୍ତା। କାରାପକଅପ୍ପମାଦସ୍ସାତି ସଚ୍ଚପଟିୱେଧସ୍ସ କାରାପକସ୍ସ। ଏୱଂ ସବ୍ବତ୍ଥେୱ ସମ୍ପଦାସଦ୍ଦା ୱିସେସାଧିଗମହେତୁତାଯ ୱେଦିତବ୍ବା। ଅଞ୍ଞେନପି ଆକାରେନାତି ‘‘ୱିୱେକନିସ୍ସିତ’’ନ୍ତିଆଦିଆକାରତୋ ଅଞ୍ଞେନ ‘‘ରାଗୱିନଯପରିଯୋସାନ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଆକାରେନ।

ସୂରିଯପେଯ୍ୟାଲୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଏକଧମ୍ମପେଯ୍ୟାଲୱଗ୍ଗାଦିୱଣ୍ଣନା

୬୩-୧୩୮।ତଥାତଥା ଖୁତ୍ତେ ବୃହ୍ମନକାନଂ ଅଜ୍ଝାସଯଖସେନ କଥିତୋ, ତସ୍ମା "ଖୁତ୍ତୋ ଏଖ ଅତ୍ଥୋ, କସ୍ମା ପୁନ ଖୁତ୍ତୋ"ତି ନ ଚୋଦେତବ୍ବଂ।

ଏକଧମ୍ମପେଯ୍ୟାଲଖଗ୍ଗାଦିଖଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଅପ୍ପମାଦପେଯ୍ୟାଲଖଗ୍ଗୋ

୧। ତଥାଗତସୁତ୍ତଖଣ୍ଣନା

୧୩୯।କାରାପକଅପ୍ପମାଦୋ ନାମ "ଇମେ ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ପହାତବ୍ବା, ଇମେ କୁସଲା ଧମ୍ମା ଉପ୍ପାଦେତବ୍ବା"ତି ଖୁତ୍ତଖଜ୍ଜେତବ୍ବଖଜ୍ଜନସମ୍ପାଦେତବ୍ବସମ୍ପାଦନଖସେନ ପଖତ୍ତୋ ଅପ୍ପମାଦୋ। ଏସାତି ଅପ୍ପମାଦୋ। ଲୋକିଯୋଖ। ନ ଲୋକୁତ୍ତରୋ। ଅଯନ୍ତି ଏସାତି ଚ ଅପ୍ପମାଦମେଖ ଖଦତି। ତେସନ୍ତି ଚତୁଭୂମକଧମ୍ମାନଂ। ପଟିଲାଭକଟ୍ଠେନାତି ପଟିଲାଭାପନଟ୍ଠେନ।

ତଥାଗତସୁତ୍ତଖଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପଦସୁତ୍ତଖଣ୍ଣନା

୧୪୦।ଜଙ୍ଗଲାନନ୍ତି ଜଙ୍ଗଲଖାସୀନଂ। ଜଙ୍ଗଲ-ସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ ଥଦ୍ଧଭାଖସାମଞ୍ଞେନ ପଥଖୀପରିଯାଯୋ, ନ ଅନୁପଟ୍ଠାନଖିଦୂରଦେସଖାଚୀ। ତେନାହ – "ପଥଖୀତଲଖାସୀନ"ନ୍ତି। ପଦାନଂ ଖୁଚ୍ଚମାନତ୍ତା "ସପାଦକପାଣାନ"ନ୍ତି ଖିସେସେତ୍ୱା ଖୁତ୍ତଂ। ସମୋଧାନନ୍ତି ଅନ୍ତୋଗଧଭାଖଂ। ତେନାହ – "ଓଧାନଂ ଉପକ୍ଖେପ"ନ୍ତି, ଉପନେତ୍ୱା ପକ୍ଖିପିତବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ପଦସୁତ୍ତଖଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩-୧୦। କୂଟସୁତ୍ତାଦିଖଣ୍ଣନା

୧୪୧-୧୪୮। ଖସ୍ସିକାଯ ପୁପ୍ଫଂ ଖସ୍ସିକଂ ଯଥା "ଆମଲକିଯା ଫଲଂ ଆମଲକ"ନ୍ତି। ମହାତଲସ୍ମିନ୍ତି ଉପରିପାସାଦେ। "ଯାନି କାନିଚୀ"ତି ପଦେହି ଇତରାନି ସମାନାଧିକରଣାନି ଭଖିତୁଂ ଯୁତ୍ତାନୀତି "ପଚ୍ଚତ୍ତେ ସାମିଖଚନ"ନ୍ତି ଖତ୍ୱା ତଥା ଖିଭତ୍ତିଖିପରିଣାମୋ କତୋ। "ତନ୍ତାଖୁତାନ"ନ୍ତି ପଦଂ ନିଦ୍ଧାରଣେ ସାମିଖଚନନ୍ତି ତଞ୍ଚ "ଖତ୍ଥାନୀ"ତି ଖଚନସେସେନ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ "ଅଥ ଖା"ତିଆଦି ଖୁତ୍ତଂ।

କୂଟସୁତ୍ତାଦିଖଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅପ୍ପମାଦଖଗ୍ଗଖଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ବଲକରଣୀଯଖଗ୍ଗୋ

୧। ବଲସୁତ୍ତଖଣ୍ଣନା

୧୪୯। କମ୍ମାନିଯେଖ କମ୍ମନ୍ତା ଯଥା ସୁତ୍ତନ୍ତା। ଅରିଯଂ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକଂ ମଗ୍ଗନ୍ତି ଏତ୍ଥ ନାନନ୍ତରିଯକତାଯ ଖିପସ୍ସନାପି ଗହିତା ଏଖ ହୋତୀତି ଖୁତ୍ତଂ "ସହଖିପସ୍ସନ"ନ୍ତି।

୨। ବୀଜସୁତ୍ତଖଣ୍ଣନା

୧୫୦। ପଞ୍ଚଖିଧମ୍ପି ସମୂହଟ୍ଠେନ ବୀଜଗାମୋ ନାମ। ତଦେଖାତି ମୂଲବୀଜାଦି ଏଖ। ସମ୍ପନ୍ନନ୍ତି ସହଜାତମୂଲଖନ୍ତଂ। ନୀଲଭାଖତୋ ପଟ୍ଠାଯାତି ନୀଲଭାଖାପତ୍ତିତୋ ପଟ୍ଠାଯ।

୩। ନାଗସୁତ୍ତଖଣ୍ଣନା

୧୫୧।ବଲଂ ଗାହେନ୍ତୀତି ଅତ୍ତନୋ ସରୀରବଲଂ ଗାହେନ୍ତି। ତଂ ପନ ନାଗାନଂ ବଲଙ୍ଗତି ଏୱାତି ଆହ – ‘‘ବଲଂ ଗଣ୍ହନ୍ତୀ’’ତି। ସନ୍ଦେଜ୍ଜମୁଖଦ୍ୱାରନ୍ତି ମହାସମୁଦ୍ଦେନ ସନ୍ଦେଦଗତମହାନଦୀନଂ ମୁଖଦ୍ୱାରଂ। ନାଗା କାଯଂ ୱଡ୍ଢେନ୍ତୀତିଆଦି ଯସ୍ମା ଚ ଭଗୱତା ଉପମାୱସେନ ଆଭତଂ, ତସ୍ମା ଏୱମେୱ ଖୋତି ଏହାତିଆଦିନା ଉପମଂ ସଂସନ୍ଦତି। ଆଗତେସୂତିଆଦୀସୁ ତୀସୁ ପଦେସୁ ଭାୱେନଭାୱଲକ୍ଖଣେ।

୫। କୁମ୍ଭସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୫୩।ନପତିଆୱମତୀତି ଚ ନିକୁଜ୍ଜିତଭାୱେନ ଉଦକୱମନୋ ଘଟୋ, ନ ତଂ ପୁନ ମୁଖେନ ଗଣ୍ହାତି। ତେନାହ ‘‘ନ ଅନ୍ତୋ ପୱେସେତୀ’’ତି।

୭। ଆକାସସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୫୫।ତେନେତଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ତେନ ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ଇଜ୍ଝନେନ ଏତେସଂ ସଙ୍ଖେସଂ ବୋଧିପକ୍ଖିଯଧମ୍ମାନଂ ଇଜ୍ଝନଂ ୱୁତ୍ତଂ।

୮-୯-୧୦। ପଠମମେଘସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୫୬-୧୫୮।ପଂସୁରଜୋଜଲ୍ଲନ୍ତି ଭୂମିରେଣୁସହଜାତମଲଂ। ୱାଣିଜକୋପମେତି ୱାଣିଜକୋପମପଠମସୁତ୍ତେ ଚାପି।

୧୧-୧୨। ଆଗନ୍ତୁକସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୫୯-୧୬୦। ସହୱିପସ୍ସନସ୍ସ ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ଭାୱନାଯ ଇଜ୍ଝନେନ ଏତଂ ଅଭିଞ୍ଞାପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟାଦିଧମ୍ମାନଂ ଅଭିଞ୍ଞାପରିଜାନନାଦୀନଂ ଇଜ୍ଝନଂ ୱୁତ୍ତଂ ଖତ୍ତିଯାଦୀନଂ ୱିସଯଆଦିକଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ କଥାଯ ସଜ୍ଜିତତ୍ତା।

ବଲକରଣୀଯୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ଏସନାୱଗ୍ଗୋ

୧। ଏସନାସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୬୧।କାମାନନ୍ତି ୱତ୍ଥୁକାମକିଲେସକାମାନଂ। କିଲେସକାମୋପି ହି କାମିତନ୍ତି ପରିକପ୍ପିତେନ ୱିଧିନା ଚ ଅଧିକରାଗେହି ଏସନୀଯୋ। ଭୱାନନ୍ତି ତିଣ୍ଣଂ ଗତୀନଂ। ଦିଟ୍ଠିଗତିକପରିକପ୍ପିତସ୍ସ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯସ୍ସ ନିମିତ୍ତଭାୱତୋ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି ‘‘ବ୍ରହ୍ମଚରିଯ’’ନ୍ତି ଅଧିପ୍ପେତା।

୨-୧୧। ୱିଧାସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୬୨-୧୭୧। ସେଯ୍ୟୋହମସ୍ମୀତିଆଦିନା ତଂତଂୱିଭାଗେନ ଧୀଯନ୍ତି ୱିଧୀଯନ୍ତୀତି ୱିଧା, ମାନକୋଟ୍ଠାସା, ମାନଟ୍ଠପନା ୱା। ନୀହନନ୍ତୀତି ୱିବାଧେନ୍ତି।

ଏସନାୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। ଓଘୱଗ୍ଗୋ

୧-୨। ଓଘସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୭୨-୧୭୩। ୱଟ୍ଟେ ଓହନନ୍ତି ଓସୀଦାପେନ୍ତୀତି ଓଘା। ରୂପାରୂପଭୱେତି ରୂପଭୱେ ଚ ଅରୂପଭୱେ ଚ ରୂପାରୂପତଣ୍ହୋପନିସ୍ସଯା ରୂପାରୂପାୱଚରକମ୍ମନିବ୍ବତ୍ତା ଖନ୍ଧା। ଯୋଜନଟ୍ଠେନ ଯୋଗୋ।

୩-୪। ଉପାଦାନସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୭୪-୧୭୫। କାମନଓସେନ ଉପାଦିଯନତୋ କାମୁପାଦାନଂ। ତେନାହ ‘‘କାମଗ୍ଗହଣ’’ନ୍ତି। ନାମକାଯସ୍ସାତି ୱେଦନାଦୀନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧାନଂ। ଘଟନପବନ୍ଧନକିଲେସୋତି ହେତୁନା ଫଲସ୍ସ କମ୍ମୱଟ୍ଟସ୍ସ ୱିପାକୱଟ୍ଟେନ ଦୁକ୍ଖପ୍ପବନ୍ଧସଞ୍ଞିତସ୍ସ ଘଟନସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧନସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତକକିଲେସୋ। ଅନ୍ତଗ୍ଗାହିକଦିଟ୍ଠି ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦଗାହୋ।

ଉପାଦାନସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫-୧୦। ଅନୁସଯସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୭୬-୧୮୧।ଥାମଗତଟ୍ଠେନାତି ସନ୍ତସନ୍ତାନେ ଥିରଭାୱୂପଗମନଭାୱେନ। ଥାମଗତନ୍ତି ଚ ଅଞ୍ଞେହି ଅସାଧାରଣୋ କାମରାଗାଦୀନଂଯେୱ ଆୱେଣିକୋ ସଭାୱୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। କାମରାଗୋୱାତି କାମରାଗୋ ଏୱ ଅପ୍ପହୀନୋ। ସୋ ସତି ପଚ୍ଚଯଲାଭେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହତାଯ ସନ୍ତାନେ ଅନୁସେତୀତି ଅନୁସଯୋ। ସେସେସୁପୀତି ପଟିଘାନୁସଯାଦୀସୁ। ଓରମ୍ଭାଗୋ ୱୁଚ୍ଚତି କାମଧାତୁ ରୂପାରୂପଭାୱତୋ ହେଟ୍ଠାଭୂତତ୍ତା। ତତ୍ଥ ପୱତ୍ତିଯା ପଚ୍ଚଯଭାୱତୋ ଓରମ୍ଭାଗିଯାନି ଯଥା ‘‘ପଚ୍ଛିଯୋ ଗୋଦୁହକୋ’’ତି। ସଂଯୋଜେନ୍ତୀତି ସଂଯୋଜନାନି, ହେଟ୍ଠା ୱିଯ ଅତ୍ଥୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ଉଦ୍ଧମ୍ଭାଗୋ ମହଗ୍ଗତଭାୱୋ, ତସ୍ସ ହିତାନୀତି ସବ୍ବଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯତ୍ତା ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଅନୁସଯସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଓଘୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ମଗ୍ଗସଂଯୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୨। ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସଂଯୁତ୍ତଂ

୧। ପବ୍ବତୱଗ୍ଗୋ

୧।ହିମୱନ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୮୨। ବୁଜ୍ଝତି ଚତୁସଚ୍ଚଂ ଅରିଯସାୱକୋ ଏତାଯାତି ବୋଧଂ, ଧମ୍ମସାମଗ୍ଗୀ, ଅରିଯସାୱକୋ ପନ ଚତୁସଚ୍ଚଂ ବୁଜ୍ଝତୀତି ବୋଧି। ଅଙ୍ଗାତି କାରଣା। ଯାଯ ଧମ୍ମସାମଗ୍ଗିଯାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତଣ୍ହାୱସେନ ପତିଟ୍ଠାନଂ, ଦିଟ୍ଠିୱସେନ ଆଯୂହନା। ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିଯା ପତିଟ୍ଠାନଂ, ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିଯା ଆଯୂହନା। ଲୀନୱସେନ ପତିଟ୍ଠାନଂ, ଉଦ୍ଧଚ୍ଚୱସେନ ଆଯୂହନା। କାମସୁଖାନୁଯୋଗୱସେନ ପତିଟ୍ଠାନଂ, ଅତ୍ତକିଲମଥାନୁଯୋଗୱସେନ ଆଯୂହନା। ଓଘତରଣସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନାଯଂ (ସଂ॰ ନି॰ ୧।୧) –

''କିଲେସୱସେନ ପତିଟ୍ଠାନଂ, ଅଭିସଙ୍ଖାରୱସେନ ଆଯୂହନା। ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠୀହି ପତିଟ୍ଠାନଂ, ଅୱସେସକିଲେସାଭିସଙ୍ଖାରେହି ଆଯୂହନା, ସବ୍ବାକୁସଲାଭିସଙ୍ଖାରୱସେନ ପତିଟ୍ଠାନଂ, ସବ୍ବଲୋକିଯକୁସଲାଭିସଙ୍ଖାରୱସେନ ଆଯୂହନା''ତି –

ୱୁତ୍ତେସୁ ପକାରେସୁ ଇଧ ଅୱୁତ୍ତାନଂ ୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ। କିଲେସସନ୍ତାନନିଦ୍ଦାଯ ଉଟ୍ଠହତୀତି ଏତେନ ସିଖାପତ୍ତୱିପସ୍ସନାସହଗତାନମ୍ପି ସତିଆଦୀନଂ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ଚତ୍ତାରୀତିଆଦିନା ମଗ୍ଗଫଲେନ ସହଗତାନଂ। ସତ୍ତହି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗେହି ଭାୱିତେହି ସଚ୍ଚପଟିୱେଧୋ ହୋତୀତି କଥମିଦଂ ଜାନିତବ୍ବନ୍ତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ଯଥାହା''ତିଆଦି। ଝାନଙ୍ଗମଗ୍ଗଙ୍ଗାଦଯୋ ୱିଯାତି ଏତେନ ବୋଧିବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସଦ୍ଦାନଂ ସମୁଦାଯାୱଯୱୱିସଯତଂ ଦସ୍ସେତି। ସେନଙ୍ଗରଥଙ୍ଗାଦଯୋ ୱିଯାତି ଏତେନ ପୁଗ୍ଗଲପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତିଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି।

ବୋଧାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀତି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାତି ୱୁତ୍ତଂ ''କାରଣଟ୍ଠୋ ଅଙ୍ଗସଦ୍ଦୋ''ତି। ବୁଜ୍ଝତୀତି ବୋଧି, ବୋଧିଯା ଏୱ ଅଙ୍ଗାତି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ବୁଜ୍ଝନ୍ତୀତି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା''ତି। ୱିପସ୍ସନାଦୀନଂ କାରଣାନଂ ବୁଜ୍ଝିତବ୍ବାନଂ ସଚ୍ଚାନଂ ଅନୁରୂପଂ ପଚ୍ଚକ୍ଖଭାୱେନ ପଟିମୁଖଂ ଅୱିପରୀତଂ ସମ୍ମା ବୁଜ୍ଝନ୍ତୀତି ଏୱଂ ୱତ୍ଥୁୱିସେସଦୀପକେହି ଉପସଗ୍ଗେହି ଅନୁବୁଜ୍ଝନ୍ତୀତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତବୋଧିସଦ୍ଦେହି ନିପ୍ପଦେସେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ବୁଜ୍ଝନତାସାମଞ୍ଞେନ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତୀ''ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ଲୀନପତିଟ୍ଠାନ-କାମସୁଖଲ୍ଲିକାନୁଯୋଗ-ଉଚ୍ଛେଦାଭିନିୱେସାନଂ ଧମ୍ମୱିଚଯ-ୱୀରିଯପୀତିପଧାନ-ଧମ୍ମସାମଗ୍ଗୀ ପଟିପକ୍ଖୋ। ଉଦ୍ଧଚ୍ଚାଯୂହନଅତ୍ତକିଲମଥାନୁଯୋଗ-ସସ୍ସତାଭିନିୱେସାନଂ ପସ୍ସଦ୍ଧିସମାଧି-ଉପେକ୍ଖାପଧାନ-ଧମ୍ମସାମଗ୍ଗୀ ପଟିପକ୍ଖୋ। ସତି ପନ ଉଭଯତ୍ଥାପି ଇଚ୍ଛିତବ୍ବା। ତଥା ହି ସା ସବ୍ବତ୍ଥିକା ୱୁତ୍ତା।

ସଂ-ସଦ୍ଦୋ ପସଂସାଯଂ। ପୁନଦେୱ ସୁନ୍ଦରୋ ଚ ଅତ୍ଥୋପୀତି ଆହ ''ପସଟ୍ଠୋ ସୁନ୍ଦରୋ ଚ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ''ତି। ଅଭିନିକ୍ଖମତୀତି ଅଭିୱିସିଟ୍ଠଭାୱେନ ନିକ୍ଖମତି ସୱିସେସଭାୱଂ ୱଦତି। ''ଏକେ ୱଣ୍ଣଯନ୍ତୀ''ତି ୱତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଯଥାୱୁତ୍ତୱିୱେକତ୍ତଯତୋ ଅଞ୍ଞଂ ୱିୱେକଦ୍ୱଯଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ''ତେ ହୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଝାନକ୍ଖଣେ ତାୱ କିଚ୍ଚତୋ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱିୱେକନିସ୍ସିତଂ, ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ଅଜ୍ଝାସଯତୋ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିୱିୱେକନିସ୍ସିତଂ ଭାୱେତୀତି। ତେନାହ – ''ଅନୁତ୍ତରଂ ୱିମୋକ୍ଖଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରିସ୍ସାମୀ''ତି। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ନିଚ୍ଛଯତାଯ କସିଣଜ୍ଝାନଗ୍ଗହଣେନ ଅନୁପ୍ପାଦାନମ୍ପି ଗହଣଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ହିମୱନ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। କାଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୮୩। ତିଟ୍ଠନ୍ତି ଏତେନାତି ଠିତି, କାରଣଂ। କମ୍ମୋତୁଚିତ୍ତାହାରସଞ୍ଞିତୋ ଚତୁବ୍ବିଧୋ ପଚ୍ଚଯୋ ଠିତି ଏତସ୍ସାତି ପଚ୍ଚଯଟ୍ଠିତିକୋ। ଆହାରପଚ୍ଚଯସଦ୍ଦା ହି ଏକତ୍ଥା। ସୁଭମ୍ପୀତି କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ପଚ୍ଚଯୋ, ଅସୁଭେ ସୁଭାକାରେନ ପୱତ୍ତନତୋ ସୁଭନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତେନ କାରଣେନ ପୱତ୍ତନକସ୍ସ ଅଞ୍ଞସ୍ସ କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ ନିମିତ୍ତତ୍ତା ସୁଭନିମିତ୍ତନ୍ତି। ସୁଭସ୍ସାତି ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ସୁଭସ୍ସ। ଆରମ୍ମଣମ୍ପୀତି ସୁଭାକାରେନ, ଇଟ୍ଠାକାରେନ ୱା ଗଯ୍ହମାନଂ ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣମ୍ପି ସୁଭନିମିତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତାକାରେନ। ଅନୁପାଯମନସିକାରୋତି ଆକଙ୍ଖିତସ୍ସ ହିତସୁଖସ୍ସ ଅନୁପାଯଭୂତୋ ମନସିକାରୋ, ତତୋ ଏୱ ଉପ୍ପଥମନସିକାରୋତି ଅଯୋନିସୋମନସିକାରୋ। ତସ୍ମିନ୍ତି ଯଥାନିଦ୍ଦାରିତେ କାମଚ୍ଛନ୍ଦଭୂତେ ତଦାରମ୍ମଣଭୂତେ ଚ ଦୁୱିଧେପି ସୁଭନିମିତ୍ତେ। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ''ସୁଭାରମ୍ମଣେ''ଇଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସୁଭନିମିତ୍ତନ୍ତିଆଦୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ କାମଚ୍ଛନ୍ଦନୀୱରଣସ୍ସ ଆହାରଦସ୍ସନପାଠଇ ଉତ୍ତାନାତି କତ୍ୱା

ୱୁତ୍ତଂ – ‘‘ଏୱଂ ସଙ୍କନୀୱରଣେସୁ ଯୋଜନା ୱେଦିତବ୍ବା’’ତି।

ପଟିଘୋପିପଟିଘନିମିତ୍ତଂ ପୁରିମୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ପଚ୍ଚା ଉପ୍ପଜ୍ଜନକସ୍ସ ନିମିତ୍ତଭାୱତୋ। ପଟିଘାରମ୍ମଣଂ ନାମ ଏକୂନୱୀସତି ଆଘାତୱତ୍ଥୁଭୂତା ସତ୍ତସଙ୍ଖାରା। ଅରତୀତି ପନ୍ତସେନାସନାଦୀସୁ ଅରମଣଂ । ଉକ୍କଣ୍ଠିତାତି ଉକ୍କଣ୍ଠଭାୱୋ। ପନ୍ତେସୂତି ଦୂରେସୁ, ୱିୱିତ୍ତେସୁ ୱା। ଅଧିକୁସଲେସୂତି ସମଥୱିପସ୍ସନାଧମ୍ମେସୁ। ଅରତି ରତିପଟିପକ୍ଖୋ। ଅରତିତାତି ଅରମଣାକାରୋ। ଅନଭିରତୀତି ଅନଭିରତଭାୱୋ। ଅନଭିରମଣାତି ଅନଭିରମଣାକାରୋ। ଉକ୍କଣ୍ଠିତାତି ଉକ୍କଣ୍ଠନାକାରୋ। ପରିତସ୍ସିତାତି ଉକ୍କଣ୍ଠନୱସେନେୱ ପରିତସ୍ସନା।

ଆଗନ୍ତୁକଂ, ନ ସଭାୱସିଦ୍ଧଂ। କାଯାଲସିଯନ୍ତି ନାମକାଯେ ଅଲସଭାୱୋ। ସମ୍ମୋହୱିନୋଦନିଯଂ ପନ ‘‘ତନ୍ଦୀତି ଜାତିଆଲସିଯ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୱଦତୀତି ଏତେନ ଅତିସୀତାଦିପଚ୍ଚଯା ସଙ୍କୋଚାପତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତି। ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ କିଲେସୱତ୍ଥୁୱିଭଙ୍ଗେ (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୮୫୭)। ତନ୍ଦୀତି ଜାତିଆଲସିଯଂ। ତନ୍ଦିଯନାତି ତନ୍ଦିଯନାକାରୋ। ତନ୍ଦିମନକତାତି ତନ୍ଦିଯା ଅଭିଭୂତଚିତ୍ତତା। ଅଲସସ୍ସ ଭାୱୋ ଆଲସ୍ସଂ। ଆଲସ୍ସାଯନାକାରୋ ଆଲସ୍ସାଯନା। ଆଲସ୍ସାଯିତସ୍ସ ଭାୱୋ ଆଲସ୍ସାଯିତତ୍ତଂ। ଇତି ସବ୍ବେହିପି ଇମେହି ପଦେହି କିଲେସୱସେନ କାଯାଲସିଯଂ କଥିତଂ।

କିଲେସୱସେନାତି ସମ୍ମୋହୱସେନ। କାଯୱିନମନାତି କାଯସ୍ସ ୱିରୂପତୋ ନମନା। ଜମ୍ଭନାତି ଫନ୍ଦନା। ପୁନପ୍ପୁନଂ ଜମ୍ଭନା ୱିଜମ୍ଭନା। ଆନମନାତି ପୁରତୋ ନମନା। ୱିନମନାତି ପଚ୍ଛତୋ ନମନା। ସନ୍ନମନାତି ସମନ୍ତତୋ ନମନା। ପଣମନାତି ଯଥା ହି ତନ୍ତତୋ ଉଟ୍ଠିତପେସକାରୋ କିଞ୍ଚିଦେୱ ଉପରିଟ୍ଠିତଂ ଗହେତ୍ୱା ଉଜୁଂ କାଯଂ ଉସ୍ସାପେତି, ଏୱଂ କାଯସ୍ସ ଉଦ୍ଧଂ ଠପନା। ବ୍ୟାଧିଯକନ୍ତି ଉପ୍ପନ୍ନବ୍ୟାଧିତା। ଇତି ସବ୍ବେହିପି ଇମେହି ପଦେହି କିଲେସୱସେନ କାଯଫନ୍ଦନମେୱ କଥିତଂ (ୱିଭ। ଅଟ୍ଠ। ୮୫୮)।

ଭତ୍ତପରିଳାହୋତି ଭତ୍ତୱସେନ ପରିଳାହୁପ୍ପତ୍ତି। ଭୁତ୍ତାୱିସ୍ସାତି ଭୁତ୍ତୱତୋ। ଭତ୍ତମୁଚ୍ଛାତି ଭତ୍ତଗେଲଞ୍ଞଂ। ଅତିଭୁତ୍ତପଚ୍ଚଯା ହି ମୁଚ୍ଛାପତ୍ତୋ ୱିଯ ହୋତି। ଭତ୍ତକିଲମଥୋତି ଭୁତ୍ତପଚ୍ଚଯା କିଲନ୍ତଭାୱୋ। ଭତ୍ତପରିଳାହୋତି ଭତ୍ତଦରଥୋ। କୁଚ୍ଛିପୂରଂ ଭୁତ୍ତୱତୋ ହି ପରିଳାହୁପ୍ପତ୍ତିଯା ଉପହତିନ୍ଦ୍ରିଯୋ ୱିଯ ହୋତି, କାଯୋ ଖିଜ୍ଜତି। କାଯଦୁଟ୍ଠୁଲ୍ଲନ୍ତି ଭୁତ୍ତଭତ୍ତଂ ନିସ୍ସାଯ କାଯସ୍ସ ଅକମ୍ମଞ୍ଞତା।

ଚିତ୍ତସ୍ସଲୀଯନାକାରୋତି ଆରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତସ୍ସ ସଙ୍କୋଚପ୍ପତ୍ତି। ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅକଲ୍ଲତାତି ଚିତ୍ତସ୍ସ ଗିଲାନଭାୱୋ। ଗିଲାନୋତି ଅକଲ୍ଲକୋ ୱୁଚ୍ଚତି। ତଥା ଚାହ ‘‘ନାହଂ, ଭନ୍ତେ, ଅକଲ୍ଲକୋ’’ତି। ଅକମ୍ମଞ୍ଞତାତି ଚିତ୍ତଗେଲଞ୍ଞସଙ୍ଖାତୋ ଅକମ୍ମଞ୍ଞନାକାରୋ। ଓଲୀଯନାତି ଓଲୀଯନାକାରୋ। ଇରିଯାପଥିକମ୍ପି ଚିତ୍ତଂ ଯସ୍ସ ୱସେନ ଇରିଯାପଥଂ ସନ୍ଧାରେତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତୋ ଓଲୀଯତି, ତସ୍ସ ତଂ ଆକାରଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଓଲୀଯନା’’ତି। ଦୁତିଯପଦଂ ଉପସଗ୍ଗେନ ୱଡ୍ଢିତଂ। ଲୀନନ୍ତି ଅୱିପ୍ଫାରିକତାଯ ସଙ୍କୋଚପ୍ପତ୍ତଂ। ଇତରେ ଦ୍ୱେ ଆକାରନିଦ୍ଦେସା। ଥିନନ୍ତି ଅୱିପ୍ଫାରିକତାଯ ଅନୁସ୍ସାହନା ଅସଂହନନସଂହନନଂ। ଥିଯନାକାରୋ ଥିଯନା। ଥିଯିତତ୍ତନ୍ତି ଥିଯିତସ୍ସ ଆକାରୋ, ଅୱିପ୍ଫାରିକତାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଚେତସୋ ଅୱୂପସମୋତି ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅୱୂପସନ୍ତତା ଅସନ୍ନିସିନ୍ନଭାୱୋ। ତେନାହ – ‘‘ଅୱୂପସନ୍ତାକାରୋ’’ତି। ଅତ୍ଥତୋ ପନେତନ୍ତି ସ୍ୱାଯଂ ଅୱୂପସନ୍ତାକାରୋ ୱିକ୍ଖେପସଭାୱତ୍ତା ୱିକ୍ଖେପହେତୁତାଯ ଚ ଅତ୍ଥତୋ ଏତଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚମେୱ।

ୱିଚିକିଚ୍ଛାଯ ଆରମ୍ମଣଧମ୍ମା ନାମ ‘‘ବୁଦ୍ଧେ କଙ୍ଖତୀ’’ତିଆଦିନା ଆଗତଅଟ୍ଠକଙ୍ଖାୱତ୍ଥୁଭୂତା ଧମ୍ମା। ଯସ୍ମା ୱିଚିକିଚ୍ଛା ବ୍ୟାପାଦାଦଯୋ ୱିଯ ଅନୁ ଅନୁ ଉଗ୍ଗହଣପଚ୍ଚଯା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ମା କଙ୍ଖାଟ୍ଠାନୀଯଂ ଆରମ୍ମଣମେୱ ଦସ୍ସିତଂ ‘‘ୱିଚିକିଚ୍ଛାଯ ଆରମ୍ମଣଧମ୍ମା’’ତି। ଯସ୍ମା ପୁରିମୁପ୍ପନ୍ନା ୱିଚିକିଚ୍ଛା ପଚ୍ଛା ୱିଚିକିଚ୍ଛାଯ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ୱିଚିକିଚ୍ଛାପି ୱିଚିକିଚ୍ଛାଟ୍ଠାନୀଯଧମ୍ମା ୱେଦିତବ୍ବା। ତତ୍ରାଯଂ ୱଚନତ୍ଥୋ – ତିଟ୍ଠନ୍ତି ପୱତ୍ତନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ଠାନୀଯା, ୱିଚିକିଚ୍ଛା ଏୱ ଠାନୀଯା ୱିଚିକିଚ୍ଛାଟ୍ଠାନୀଯା। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ଆରମ୍ମଣସ୍ସପି ତତ୍ଥ ୱିସେସପଚ୍ଚଯତଂ ଉପାଦାଯ ‘‘କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ୱିଚିକିଚ୍ଛାତି ଇମେ ଦ୍ୱେ ଧମ୍ମା ଆରମ୍ମଣେନ କଥିତା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସୁଭନିମିତ୍ତସ୍ସ ହି ପଚ୍ଚଯଭାୱମତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯେତଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଥାପି ଯଥା ‘‘ପଟିଘମ୍ପି ପଟିଘନିମିତ୍ତ’’ନ୍ତି କତ୍ୱା ‘‘ବ୍ୟାପାଦୋ ଉପନିସ୍ସଯେନ କଥିତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ ସୁଭମ୍ପି ସୁଭନିମିତ୍ତନ୍ତି କତ୍ୱା କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ଉପନିସ୍ସଯେନ କଥିତୋତି ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାତୁଂ। ସେସା ଥିନମିଦ୍ଧୌଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚାନି। ତତ୍ଥ ଥିନମିଦ୍ଧଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସହଜାତାଦିୱସେନ ପଚ୍ଚଯୋ, ତଥା ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଉଭଯେସମ୍ପି ଉପନିସ୍ସଯକୋଟିଯା ପଚ୍ଚଯଭାୱେ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥୀତି ଆହ ‘‘ସହଜାତେନ ଚ ଉପନିସ୍ସଯେନ ଚା’’ତି।

ଯସ୍ମା ସତି ନାମ ‘‘ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା’’ତିଆଦିନା ତେସଂ ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅନୁସ୍ସରଣୱସେନ ୱତ୍ତତି, ତସ୍ମା ତେ ଧମ୍ମା ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଟ୍ଠାନୀଯା ନାମ। ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମେ ଚ ଅନୁସ୍ସୱାଦିୱସେନ ଗହେତ୍ୱା ତଥା ପୱତ୍ତତେୱ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସତିଯା’’ତିଆଦି।

କୋସଲ୍ଲଂ ୱୁଚ୍ଚତି ପଞ୍ଞା, ତତୋ ଉପ୍ପନ୍ନା କୋସଲ୍ଲସମ୍ଭୂତା। ଅନୱଜ୍ଜସୁଖୱିପାକାତି ଅନୱଜ୍ଜା ହୁତ୍ୱା ସୁଖୱିପାକା ୱିପଚ୍ଚନକା। ପଦଦ୍ୱଯେନ ପଚ୍ଚଯତୋ

ସଭାୱତୋ କିଛତୋ ଫଲତୋ କୁସଲଧମ୍ମଂ ଦସ୍ସେତି। ଅକୁସଲନିଦ୍ଦେସେପି ଏସେୱ ନୟୋ। ସାୱଜ୍ଜାତି ଗାରୟ୍ହା। ଅନୱଜ୍ଜାତି ଅଗାରୟ୍ହା। ହୀନା ଲାମକା। ପଣୀତା ସେଟ୍ଠା। କଣ୍ହା କାଳଅକା ଅସୁଦ୍ଧା। ସୁକ୍କା ଓଦାତା ସୁଦ୍ଧା । ପଟିଭାଗ-ସଦ୍ଦୋ ପଠମେ ୱିକପ୍ପେ ସଦିସକୋଟ୍ଠାସଦ୍ଦୋ, ଦୁତିୟେ ପଟିପକ୍ଖକୋଟ୍ଠାସଦ୍ଦୋ, ତତିୟେ ନିଗ୍ଗହେତବ୍ବପଟିପକ୍ଖକୋଟ୍ଠାସଦ୍ଦୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

କୁସଲକିରିୟାୟ ଆଦିକମ୍ମଭାୱେନ ପୱତ୍ତୱୀରିୟଂ ଧିତିସଭାୱତାୟ ଧାତୂତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ‘‘ଆରମ୍ଭଧାତୂତି ପଠମାରମ୍ଭୱୀରିୟ’’ନ୍ତି। ଲଦ୍ଧାସେୱନଂ ୱୀରିୟଂ ବଲପ୍ପତ୍ତଂ ହୁତ୍ୱା ପଟିପକ୍ଖଂ ୱିଧମତୀତି ଆହ – ‘‘ନିକ୍କମଧାତୂତି କୋସଜ୍ଜତୋ ନିକ୍ଖନ୍ତତ୍ତା ତତୋ ବଲୱତର’’ନ୍ତି। ଅଧିମତ୍ତାଧିମତ୍ତତରାନଂ ପଟିପକ୍ଖଧମ୍ମାନଂ ୱିଧମନସମତ୍ଥଂ ପଟୁପଟୁତରାଦିଭାୱପ୍ପତ୍ତଂ ହୋତୀତି ଆହ – ‘‘ପରକ୍କମଧାତୂତି ପରଂ ପରଂ ଠାନଂ ଅକ୍କମନତାୟ ତତୋପି ବଲୱତର’’ନ୍ତି।

ତିଟ୍ଠତି ପୱତ୍ତତି ଏତ୍ଥାତି ଠାନୀୟା। ଆରମ୍ମଣଧମ୍ମା, ପୀତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ ଠାନୀୟାତି ପୀତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଟ୍ଠାନୀୟାତି ‘‘ପୀତିୟା ଆରମ୍ମଣଧମ୍ମା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୟସ୍ମା ଅପରାପରୁପ୍ପତ୍ତିୟା ପୀତିପି ତଥା ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଲଭତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ ‘‘ପୀତିୟା ଏୱ ତଂ ନାମ’’ନ୍ତି। ଦରଥପସ୍ସଦ୍ଧୀତି ଦରଥୋ କିଲେସପରିଳାହୋ, ସୋ ପସ୍ସମ୍ଭତି ଏତାୟାତି ଦରଥପସ୍ସଦ୍ଧି, କାୟପସ୍ସଦ୍ଧିୟା ୱେଦନାଦିକ୍ଖନ୍ଧତ୍ତୟସ୍ସ ୱିୟ ରୂପକାୟସ୍ସାପି ପସ୍ସମ୍ଭନଂ ହୋତି, ଚିତ୍ତପସ୍ସଦ୍ଧିୟା ଚିତ୍ତସ୍ସେୱ ପସ୍ସମ୍ଭନଂ, ତତୋ ଏୱେତ୍ଥ ଭଗୱତା ଲହୁତାଦୀନଂ ୱିୟ ଦୁୱିଧତା ୱୁତ୍ତା। ତଥା ସମାହିତାକାରଂ ସଲ୍ଲକ୍ଖେତ୍ୱା ଗୟ୍ହମାନୋ ସମଥୋୱ ସମଥନିମିତ୍ତଂ, ତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଭୂତଂ ପଟିଭାଗନିମିତ୍ତମ୍ପି। ୱିୱିଧଂ ଅଗ୍ଗଂ ଏତସ୍ସାତି ବ୍ୟଗ୍ଗୋ, ୱିକ୍ଖେପୋ। ତଥା ହି ସୋ ଅନୱଟ୍ଠାନରସୋ ଭନ୍ତତାପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଏକଗ୍ଗଭାୱତୋ ବ୍ୟଗ୍ଗପଟିପକ୍ଖୋତି ଅବ୍ୟଗ୍ଗୋ, ସମାଧି, ସୋ ଏୱ ନିମିତ୍ତନ୍ତି ପୁବ୍ବେ ୱିୟ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ତେନାହ ‘‘ତସ୍ସେୱ ୱେୱଚନ’’ନ୍ତି।

ୟୋ ଆରମ୍ମଣେ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠାକାରଂ ଅନାଦିୟିତ୍ୱା ଗହେତବ୍ବୋ ମଜ୍ଝତ୍ତାକାରୋ, ୟୋ ଚ ପୁବ୍ବେ ଉପେକ୍ଖାସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ ଭାୱନାୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମଜ୍ଝତ୍ତାକାରୋ, ଦୁୱିଧୋପି ସୋ ଉପେକ୍ଖାୟ ଆରମ୍ମଣଧମ୍ମୋତି ଅଧିପ୍ପେତୋତି ଆହ – ‘‘ଅତ୍ଥତୋ ପନ ମଜ୍ଝତ୍ତାକାରୋ ଉପେକ୍ଖାଟ୍ଠାନୀୟା ଧମ୍ମାତି ୱେଦିତବ୍ବୋ’’ତି। ଆରମ୍ମଣେନ କଥିତା ଆରମ୍ମଣସ୍ସେୱ ତେସଂ ୱିସେସପଚ୍ଚୟଭାୱତୋ। ସେସାତି ୱୀରିୟାଦୟୋ ଚତ୍ତାରୋ ଧମ୍ମା। ତେସଞ୍ହି ଉପନିସ୍ସୟୋୱ ସାତିସୟୋ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବୋତି।

କାୟସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ସୀଲସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୮୪।ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଲୋକୁତ୍ତରଂ ସୀଲଂ ନାମ ମଗ୍ଗଫଲପରିୟାପନ୍ନା ସମ୍ମାୱାଚାକମ୍ମନ୍ତାଜୀୱା ସୀଲଲକ୍ଖଣପ୍ପତ୍ତା ତଦଞ୍ଞେ ଚେତନାଦୟୋ। ଲୋକିୟଂ ପନ କିରିୟାବ୍ୟାକତଚିତ୍ତପରିୟାପନ୍ନଂ ଚାରିତ୍ତସୀଲଂ, ୱାରିତ୍ତସୀଲସ୍ସ ପନ ସମ୍ଭୱୋ ଏୱ ନତ୍ଥି ୱିରମଣୱସେନ ପୱତ୍ତିୟା ଅଭାୱତୋ। ‘‘ପୁବ୍ବଭାଗସୀଲଂ ଲୋକିୟସୀଲ’’ନ୍ତି କେଚି।

ଚକ୍ଖୁଦସ୍ସନନ୍ତି ଚକ୍ଖୁହି ଦସ୍ସନଂ। ଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଦସ୍ସନନ୍ତି ସଭାୱଧମ୍ମାନଂ ସଙ୍ଖତାନଂ ପଚ୍ଚତ୍ତଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଞାତପରିଞ୍ଞାୟ, ଅନିଚ୍ଚାଦିସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣସ୍ସ ତୀରଣପରିଞ୍ଞାୟ ଦସ୍ସନଂ। ପଜହନ୍ତୋପି ହି ତେ ପହାତବ୍ବାକାରତୋ ପସ୍ସତି ନାମ। ନିବ୍ବାନସ୍ସ ତଥଲକ୍ଖଣଂ ମଗ୍ଗଫଲେହି ଦସ୍ସନଂ, ତଂ ପନ ପଟିୱିଜ୍ଝନଂ। ଝାନେନ ପଥୱୀକସିଣାଦୀନଂ, ଅଭିଞ୍ଞାହି ରୂପାନଂ ଦସ୍ସନମ୍ପି ଞାଣଦସ୍ସନମେୱ। ଚକ୍ଖୁଦସ୍ସନଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ ସୱନପୟିରୁପାସନାନଂ ପରତୋ ଗହିତତ୍ତା। ପଞ୍ହପୟିରୁପାସନନ୍ତି ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛନୱସେନ ପୟିରୁପାସନଂ ଅଞ୍ଞତ୍ଥକମ୍ମତ୍ଥାୟ ଉପସଙ୍କମନସ୍ସ କେୱଲଂ ଉପସଙ୍କମନେନେୱ ଜୋତିତତ୍ତା।

ଅରିୟାନଂ ଅନୁସ୍ସତି ନାମ ଗୁଣୱସେନ, ତତ୍ଥାପି ଲଦ୍ଧୱାଦାୱଜ୍ଜନମୁଖେନ ୟଥାଭୂତସୀଲାଦିଗୁଣାନୁସ୍ସରଣନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଝାନୱିପସ୍ସନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଞ୍ଞେସଂୟେୱ ସନ୍ତିକେତି ଅରିୟେହି ଅଞ୍ଞେସଂ ସାସନିକାନଂୟେୱ ସନ୍ତିକେ। ତେନାହ – ‘‘ଅନୁପବ୍ବଜ୍ଜା ନାମା’’ତି। ଅଞ୍ଞେସୂତି ସାସନିକେହି ଅଞ୍ଞେସୁ ତାପସପରିବ୍ବାଜକାଦୀସୁ। ତତ୍ଥ ହି ପବ୍ବଜ୍ଜା ଅରିୟାନଂ ଅନୁପବ୍ବଜ୍ଜା ନାମ ନ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ।

ସତସହସ୍ସମତ୍ତାଅହେସୁଂ ସମନ୍ତପାସାଦିକତ୍ତା ମହାଥେରସ୍ସ। ଲଙ୍କାଦୀପେତି ନିସ୍ସୟସୀସେନ ନିସ୍ସିତସଲ୍ଲକ୍ଖଣଂ। ନ ହି ପବ୍ବଜ୍ଜା ଦୀପପଟିଲଦ୍ଧା, ଅଥ ଖୋ ଦୀପନିୱାସିଆଚରିୟପଟିଲଦ୍ଧା। ମହିନ୍ଦ…ପେ… ପବ୍ବଜନ୍ତି ନାମ ତସ୍ସ ପରିୱାରତାୟ ପବ୍ବଜ୍ଜାୟାତି।

ସରତୀତି ତଂ ଓୱାଦାନୁସାସନିଧମ୍ମଂ ଚିନ୍ତେତି ଚିତ୍ତେ କରୋତି। ୱିତକ୍କାହତଂ କରୋତୀତି ପୁନପ୍ପୁନଂ ପରିୱିତକ୍କନେନ ତଦହଂ ୱିତକ୍କନିପ୍ଫାଦିତଂ କରୋତି। ଆରଦ୍ଧୋ ହୋତୀତି ସମ୍ପାଦିତୋ ହୋତି। ତଂ ପନ ସମ୍ପାଦନଂ ପାରିପୂରି ଏୱାତି ଆହ ‘‘ପରିପୁଣ୍ଣୋ ହୋତୀ’’ତି। ତତ୍ଥାତି ଯଥାୱୁତ୍ତେ ଧମ୍ମେ। ଞାଣଚାରୱସେନାତି ଞାଣସ୍ସ ପୱତ୍ତନୱସେନ। ତେସଂ ତେସଂ ଧମ୍ମାନନ୍ତି ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଓୱାଦଧମ୍ମେ ଆଗତାନଂ ରୂପାରୂପଧମ୍ମାନଂ। ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ୱିସେସଲକ୍ଖଣଂ ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣଞ୍ଚ। ପୱିଚିନତୀତି ‘‘ଇଦଂ ରୂପଂ ଏତ୍ତକଂ ରୂପ’’ନ୍ତିଆଦିନା ୱିଚଯଂ ଆପଜ୍ଜତି। ଞାଣଞ୍ଚ ରୋପେତୀତି ‘‘ଅନିଚ୍ଚଂ ଚଲଂ ପଲୋକଂ ପଭଙ୍ଗୁ’’ତିଆଦିନା ଞାଣଂ ପୱତ୍ତେତି। ୱୀମଂସନଂ…ପେ… ଆପଜ୍ଜତୀତି ରୂପସତ୍ତକାରୂପସତ୍ତକକ୍କମେନ ୱିପସ୍ସନଂ ପଟ୍ଠପେତ୍ୱା ୱିଯ ଅନିଚ୍ଚତାଦୀନଂ ଦସ୍ସନଂ ସମ୍ମସନଂ ଆପଜ୍ଜତି।

ଉଭଯମେତନ୍ତି ଫଲାନିସଂସାତି ୱୁତ୍ତଦ୍ୱଯଂ। ଅନ୍ତତୋ ଏକଂ ପରିଯାଯସଦ୍ଦତ୍ତା। ପଟିକଚ୍ଚାତି ପଗେୱ। ମରଣକାଲେତି ମରଣକାଲସମୀପେ। ସମୀପତ୍ଥେ ହି ଇଦଂ ଭୁମ୍ମନ୍ତି ଆହ ‘‘ମରଣସ୍ସ ଆସନ୍ନକାଲେ’’ତି।

ସୋ ତିକ୍ଖୋ ହୋତି ଞାଣସ୍ସ ତିକ୍ଖମନ୍ଦମୁଦୁଭାୱେନ। ତେନାହ ‘‘କପ୍ପସହସ୍ସାଯୁକେସୁ’’ତିଆଦି। ଉପହଚ୍ଚପରିନିବ୍ବାଯୀ ନାମ ଆଯୁୱେମଜ୍ଝଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯନତୋ। ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚୀତି ଅୱିହାଦୀସୁ ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି। ସପ୍ପଯୋଗେନାତି ୱିପସ୍ସନାଞାଣସଙ୍ଖାରସଙ୍ଖାତେନ ପଯୋଗେନ, ସହ ୱିପସ୍ସନାପଯୋଗେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ସୁଦ୍ଧାୱାସଭୂମିଯଂ ଉଦ୍ଧଂଯେୱ ମଗ୍ଗସୋତୋ ଏତସ୍ସାତି ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ। ପଟିସନ୍ଧିୱସେନ ଅକନିଟ୍ଠଭୱଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ଅକନିଟ୍ଠଗାମୀ।

ଅୱିହାଦୀସୁ ୱତ୍ତମାନୋପି ଏକଂସତୋ ଉଦ୍ଧଂଗମନାରହୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଅକନିଟ୍ଠଗାମୀ ଏୱ ନାମାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଏକୋ ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ ଅକନିଟ୍ଠଗାମୀତି ପଞ୍ଚ ହୋନ୍ତୀ’’ତି। ତେସନ୍ତି ନିଦ୍ଧାରଣେ ସାମିୱଚନଂ। ଉଦ୍ଧଂସୋତଭାୱତୋ ଯଦିପି ହେଟ୍ଠିମାଦୀସୁପି ଅରିଯଭୂମି ନିବ୍ବତ୍ତତେୱ, ତଥାପି ତତ୍ଥ ଭୂମୀସୁ ଆଯୁଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଅକନିଟ୍ଠଭୱେ ଆଯୁୱସେନେୱ ସୋଳସକପ୍ପସହସ୍ସାଯୁକତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ‘‘ସତ୍ତ ଫଲା ସତ୍ତାନିସଂସା ପାଟିକଙ୍ଖା’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ‘‘ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗୱିପସ୍ସନା ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା କଥିତା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସତ୍ତନ୍ନମ୍ପି ସହଭାୱୋ ଲବ୍ଭତୀତି ‘‘ଅପୁବ୍ବଂ ଅଚରିମଂ ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣିକା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଯିଦଂ ପାଠଇଯଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ‘‘ତସ୍ମିଂ ସମଯେ’’ତି ଆଗତୱଚନେନ ୱିଞ୍ଞାଯତି, ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ପନ ନାନାସଭାୱତ୍ତା ‘‘ନାନାଲକ୍ଖଣା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ସୀଲସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ୱତ୍ଥସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୮୫। ‘‘ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ’’ତି ଏୱଂ ଚେ ମଯ୍ହଂ ହୋତୀତି ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ ନାମ ସେଟ୍ଠୋ ଉତ୍ତମୋ ପୱରୋ, ତସ୍ମାହଂ ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସୀସେନ ଫଲସମାପତ୍ତିଂ ଅପ୍ପେତ୍ୱା ୱିହରିସ୍ସାମୀତି ଏୱଂ ଚେ ମଯ୍ହଂ ପୁବ୍ବଭାଗେ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ଅପ୍ପମାଣୋ’’ତି ଏୱଂ ମଯ୍ହଂ ହୋତୀତି ସ୍ୱାଯଂ ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ, ସବ୍ବସୋ ପମାଣକରକିଲେସାଭାୱତୋ ଅପ୍ପମାଣଧମ୍ମାରମ୍ମଣତୋ ଚ ଅପ୍ପମାଣୋତି ଏୱଂ ମଯ୍ହଂ ଅନ୍ତୋସମାପତ୍ତିଯଂ ଅସମ୍ମୋହୱସେନ ହୋତି। ସୁପରିପୁଣ୍ଣୋତି ଭାୱନାପାରିପୂରିଯା ସୁଟ୍ଠୁ ପରିପୁଣ୍ଣୋତି ଏୱଂ ମଯ୍ହଂ ଅନ୍ତୋସମାପତ୍ତିଯଂ ଅସମ୍ମୋହୱସେନ ହୋତୀତି। ତିଟ୍ଠତୀତି ଯଥାକାଲପରିଚ୍ଛେଦସମାପତ୍ତିଯା ଅୱଟ୍ଠାନେନ ତପ୍ପରିଯାପନ୍ନତାଯ ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ ତିଟ୍ଠତି ପଟିବନ୍ଧୱସେନ। ଉପ୍ପାଦଂ ଅନାୱଜ୍ଜିତତ୍ତାତି ଉପ୍ପାଦସ୍ସ ଅନାୱଜ୍ଜନେନ ଅସମନ୍ନାହାରେନ। ଉପ୍ପାଦସୀସେନ ଚେତ୍ଥ ଉପ୍ପାଦୱନ୍ତୋୱ ସଙ୍ଖାରା ଗହିତା। ଅନୁପ୍ପାଦନ୍ତି ନିବ୍ବାନଂ ଉପ୍ପାଦାଭାୱତୋ ଉପ୍ପାଦୱନ୍ତେହି ଚ ୱିନିସ୍ସଟତ୍ତା। ପୱତ୍ତନ୍ତି ୱିପାକପ୍ପୱତ୍ତଂ। ଅପ୍ପୱତ୍ତନ୍ତି ନିବ୍ବାନଂ ତପ୍ପଟିକ୍ଖେପତୋ। ନିମିତ୍ତନ୍ତି ସବ୍ବସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତଂ। ଅନିମିତ୍ତନ୍ତି ନିବ୍ବାନଂ। ସଙ୍ଖାରେତି ଉପ୍ପାଦାଦିଅନାମସନେନ କେୱଲମେୱ ସଙ୍ଖାରଗହଣଂ। ୱିସଙ୍ଖାରନ୍ତି ନିବ୍ବାନଂ। ଆୱଜ୍ଜିତତ୍ତା ଆୱଜ୍ଜିତକାଲତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଆରଦ୍ଧୁ ପୱତ୍ତିଯା ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ ତିଟ୍ଠତି। ଅଟ୍ଠହାକାରେହୀତି ଅଟ୍ଠହି କାରଣେହି। ଜାନାତୀତି ସମାପତ୍ତିତୋ ୱୁଟ୍ଠିତକାଲେ ପଜାନାତି। ଅଟ୍ଠହାକାରେହୀତି ଉପ୍ପାଦାୱଜ୍ଜନାଦୀହି ଚେୱ ଅନୁପ୍ପାଦାୱଜ୍ଜନାଦୀହି ଚ ୱୁତ୍ତାକାରୱିପରୀତେହି ଅଟ୍ଠହି ଆକାରେହି ଚୱନ୍ତଂ ସମାପତ୍ତିୱସେନ ଅନୱଟ୍ଠାନତୋପି ଗଚ୍ଛନ୍ତଂ ଚୱତୀତି ଥେରୋ ପଜାନାତୀତି।

ଫଲବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାତି ଫଲସମାପତ୍ତିପରିଯାପନ୍ନା ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା। କିଂ ପନ ତେ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ଯଦା ହୀ’’ତିଆଦି। ସୀସଂ କତ୍ୱାତି ପଧାନଂ ସେଟ୍ଠଂ କତ୍ୱା। ତଦନ୍ୱଯାତି ତଦନୁଗତା ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଂ ଅନୁଗଚ୍ଛନକା। ତଞ୍ଚ ଖୋ ତଥା କତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱସେନ। କେଚି ପନ ‘‘ତଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଦିକଂ କତ୍ୱା’’ତି ୱଦନ୍ତି।

ୱତ୍ଥସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ଭିକ୍ଖୁସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୮୬।ବୋଧାଯାତି ଏତ୍ଥ ବୋଧୋ ନାମ ବୁଜ୍ଝନଂ, ତଂ ପନ କିସ୍ସ କେନାତି ପୁଚ୍ଛନ୍ତୋ ‘‘କିଂ ବୁଜ୍ଝନତ୍ଥାଯା’’ତି ୱତ୍ୱା ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ମଗ୍ଗେନା’’ତିଆଦିମାହ। ମଗ୍ଗେନ ନିବ୍ବାନଂ ବୁଜ୍ଝନତ୍ଥାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି, ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଯ କତକିଚ୍ଚତଂ ବୁଜ୍ଝନତ୍ଥାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି, ପଠମୱିକପ୍ପେ ସଚ୍ଛିକିରିଯାଭିସମଯୋ ଏୱ ଦସ୍ସିତୋତି ତେନ ଅତ୍ରୁଟ୍ଟେ ‘‘ମଗ୍ଗେନ ୱା’’ତି ଦୁତିଯୱିକପ୍ପମାହ। ୱିୱେକନିସ୍ସିତଂ ୱିରାଗନିସ୍ସିତନ୍ତି ପଦେହି ସଙ୍ଗମଗ୍ଗକିଚ୍ଚଂ ତସ୍ସ ଫଲଞ୍ଚ ଦସ୍ସିତଂ। ନିରୋଧନିସ୍ସିତନ୍ତି ଇମିନା ନିବ୍ବାନସଚ୍ଛିକିରିଯା। କାମାସୱାପି ଚିତ୍ତଂ ୱିମୁଚ୍ଚତୀତିଆଦିନା କିଲେସପ୍ପହାନଂ। ୱିମୁତ୍ତସ୍ମିଂ ୱିମୁତ୍ତମିତି ଞାଣଂ ହୋତୀତିଆଦିନା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ଦସ୍ସିତା।

ଭିକ୍ଖୁସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬-୭। କୁଣ୍ଡଲିଯସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୮୭-୧୮୮। ନିବଦ୍ଧୱାସୱସେନ ଆରାମେ ନିସୀଦନସୀଲୋତି ଆରାମନିସାଦୀ। ପରିସଂ ଓଗାଢହୋ ହୁତ୍ୱା ଚରତୀତି ପରିସାୱଚରୋତି ଆହ – ‘‘ଯୋ ପନା’’ତିଆଦି। ଏୱନ୍ତି ଇମିନାକାରେନ। ଗହଣନ୍ତି ନିଗ୍ଗହଣଂ। ତେନ ପୁଚ୍ଛାପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱିୱରତି। ନିବ୍ବେଠନନ୍ତି ନିଗ୍ଗହନିବ୍ବେଠନଂ। ତେନ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ୱିୱରତି। ଇମିନା ନଯେନାତି ଏତେନ ‘‘ଇତିୱାଦୋ’’ତି ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି। ଉପାରମ୍ଭାଧିପ୍ପାଯୋ ୱଦତି ଏତେନାତି ୱାଦୋ, ଦୋସୋ। ଇତିୱାଦୋ ହୋତୀତି ଏୱଂ ଇମସ୍ସ ଉପରି ୱାଦାରୋପନଂ ହୋତି। ଇତିୱାଦପ୍ପମୋକ୍ଖୋତି ଏୱଂ ତତୋ ପମୋକ୍ଖୋ ହୋତି । ଏୱଂ ୱାଦପ୍ପମୋକ୍ଖାନିସଂସଂ ପରେହି ଆରୋପିତଦୋସସ୍ସ ନିବ୍ବେଠନୱସେନ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଦୋସପୱେଦନୱସେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅଯଂ ପୁଚ୍ଛାଯ ଦୋସୋ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ଏତ୍ତକଂ ଠାନନ୍ତିଆଦିତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ‘‘ତୀଣି ସୁଚରିତାନୀ’’ତି ଏତ୍ତକଂ ଠାନଂ। ଇମଂ ଦେସନନ୍ତି ‘‘ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଂୱରୋ ଖୋ’’ତିଆଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତଂ ଇମଂ ଦେସନଂ। ନାଭିଜ୍ଝାଯତୀତି ନ ଅଭିଜ୍ଝାଯତି। ନାଭିହଂସତୀତି ନ ଅଭିତୁସ୍ସତି। ଗୋଚରଜ୍ଝତ୍ତେ ଠିତଂ ହୋତୀତି କମ୍ମଟ୍ଠାନାରମ୍ମଣେ ସମାଧାନୱସେନ ଠିତଂ ହୋତି ଅୱଟ୍ଠିତଂ। ତେନାହ ‘‘ସୁସଣ୍ଠିତ’’ନ୍ତି। ସୁସଣ୍ଠିତନ୍ତି ସମ୍ମା ଅୱିକ୍ଖେପୱସେନ ଠିତଂ। କମ୍ମଟ୍ଠାନୱିମୁତ୍ତିଯାତି କମ୍ମଟ୍ଠାନାନୁଯୁଞ୍ଜନୱସେନ ପଟିପକ୍ଖତୋ ନୀୱରଣତୋ ୱିମୁତ୍ତିଯା। ସୁଟ୍ଠୁ ୱିମୁତ୍ତନ୍ତି ସୁୱିମୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମିଂ ଅମନାପରୂପଦସ୍ସନେ ନ ମଙ୍କୁ ୱିଲକ୍ଖୋ ନ ହୋତି। କିଲେସୱସେନ ଦୋସୱସେନ। ଅଟ୍ଠିତଚିତ୍ତୋ ଅଥଦ୍ଧଚିତ୍ତୋ। କୋଧୱସେନ ହି ଚିତ୍ତଂ ଥଦ୍ଧଂ ହୋତି, ନ ମୁଦୁକଂ। ଅଦୀନମାନସୋତି ଦୋମନସ୍ସୱସେନ ଯୋ ଦୀନଭାୱୋ, ତଦଭାୱେନ ନିଦ୍ଦୋସମାନସୋ। ଅପୂତିଚିତ୍ତୋତି ବ୍ୟାପଜ୍ଜାଭାୱେନ ସୀତିଭୂତଚିତ୍ତୋ।

ଇମେସୁ ଛସୁ ଦ୍ୱାରେସୁ ଅଟ୍ଠାରସ ଦୁଚ୍ଚରିତାନି ହୋନ୍ତି ପଚ୍ଚେକଂ କାଯୱଚୀମନୋଦୁଚ୍ଚରିତଭେଦେନ। ତାନି ୱିଭାଗେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘କଥ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣେ ଆପାଥଗତେତି ନଯଦାନମତ୍ତମେତଂ। ତେନ ‘‘ଅନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣେ ଆପାଥଗତେ ଦୋସଂ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତସ୍ସା’’ତିଆଦିନା ତିୱିଧଦୁଚ୍ଚରିତଂ ନୀହରିତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଥା ‘‘ମଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣେ ମୋହଂ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତସ୍ସା’’ତିଆଦିନା ଚ। ମନୋଦୁଚ୍ଚରିତାଦିସାମଞ୍ଞେନ ପନ ତୀଣିଯେୱ ଦୁଚ୍ଚରିତାନି ହୋନ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ପଞ୍ଚଞ୍ଚତ୍ତିୱସେନାତି ୱତ୍ଥୁଂ ଅନାମସିତ୍ୱା ପିଣ୍ଡଗହଣମୁଖେନ କେୱଲଂ ପଞ୍ଚଞ୍ଚତ୍ତିୱସେନେୱ। ଭାୱନାପଟିସଙ୍ଖାନେତି ଭାୱନାସିଦ୍ଧେ ପଟିସଙ୍ଖାନେ, ଭାୱନାଯ ପଟିସଙ୍ଖାନେ ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଇମାନୀତି ଯଥାୱୁତ୍ତାନି ଛଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣାନି। ଦୁଚ୍ଚରିତାନୀତି ଦୁଚ୍ଚରିତକାରଣାନି। ଅପ୍ପଟିସଙ୍ଖାନେ ଠିତସ୍ସ ଦୁଚ୍ଚରିତାନି ସୁଚରିତାନି କତ୍ୱା। ପରିଣାମେତୀତି ପରିୱତ୍ତେତି ଦୁଚ୍ଚରିତାନି ତତ୍ଥ ଅନୁପ୍ପାଦେତ୍ୱା ସୁଚରିତାନି ଉପ୍ପାଦେନ୍ତୋ। ଏୱନ୍ତି ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ। ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଂୱରୋ…ପେ… ୱେଦିତବ୍ବୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଂୱରସମ୍ପାଦନୱସେନ ତିଣ୍ଣଂ ସୁଚରିତାନଂ ସିଜ୍ଝନତୋ। ତେନାହ ‘‘ଏତ୍ତାୱତା’’ତିଆଦି। ଏତ୍ତାୱତାତି ଆଦିତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ‘‘ତୀଣି ସୁଚରିତାନି ପରିପୂରେନ୍ତୀ’’ତି ପଦଂ, ଏତ୍ତାୱତା। ସୀଲାନୁରକ୍ଖକଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଂୱରସୀଲନ୍ତି ଚତୁପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲସ୍ସ ଅନୁରକ୍ଖକଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଂୱରସୀଲଂ କଥିକଂ। କଥଂ ପନ ତଦେୱ ତସ୍ସ ଅନୁରକ୍ଖକଂ ହୋତୀତି? ଅପରାପରୁପ୍ପତ୍ତିଯା ଉପନିସ୍ସଯଭାୱତୋ।

ତୀଣି ସୀଲାନୀତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଂୱର-ଆଜୀୱପାରିସୁଦ୍ଧି-ପଚ୍ଚଯସନ୍ନିସ୍ସିତ-ସୀଲାନି। ଲୋକୁତ୍ତରମିସ୍ସକାତି ଲୋକିଯାପି ଲୋକୁତ୍ତରାପି ହୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସତ୍ତନ୍ନଂ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନନ୍ତି ଲୋକୁତ୍ତରାନଂ ସତ୍ତନ୍ନଂ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ। ମୂଲଭୂତା ସତିପଟ୍ଠାନା ପୁବ୍ବଭାଗା, ତେ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଚତ୍ତାରୋ ଖୋ, କୁଣ୍ଡଲିଯ, ସତିପଟ୍ଠାନା ଭାୱିତା ବହୁଲୀକତା ସତ୍ତ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗେ ପରିପୂରେନ୍ତୀ’’ତି। ତେପୀତି ଯଥାୱୁତ୍ତସତିପଟ୍ଠାନା। ସତିପଟ୍ଠାନମୂଲକା ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାତି ଲୋକିଯସତିପଟ୍ଠାନମୂଲକା ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାୱ। ପୁବ୍ବଭାଗାୱାତି ଏତ୍ଥ କେଚି ‘‘ପୁବ୍ବଭାଗା ଚା’’ତି ପାଠଂ କତ୍ୱା ‘‘ପୁବ୍ବେୱ ଲୋକୁତ୍ତରା ପୁବ୍ବଭାଗା ଚା’’ତି

ଅଙ୍ଗଂ ୱଦନ୍ତି। ୱିଜ୍ଜାୱିମୁତ୍ତିମୂଲକାତି ''ସତ୍ତ ଖୋ, କୁଣ୍ଡଲିଯ, ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ଭାୱିତା ବହୁଲୀକତା ୱିଜ୍ଜାୱିମୁତ୍ତିଂ ପରିପୂରେନ୍ତୀ''ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତା ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ଲୋକୁତ୍ତରାୱ ୱିଜ୍ଜାୱିମୁତ୍ତିସହଗତଭାୱତୋ।

କୁଣ୍ଡଲିଯସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଉପୱାନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୮୯।ପଚ୍ଚତ୍ତନ୍ତି କରଣନିଦ୍ଦେସୋ ଅଯନ୍ତି ଆହ – ''ଅତ୍ତନାୱା''ତି। କୁରୁମାନୋଯେୱାତି ଉପ୍ପାଦେନ୍ତୋ ଏୱ। କମ୍ମଟ୍ଠାନୱିମୁତ୍ତିଯା ସୁଟ୍ଠୁ ୱିମୁତ୍ତନ୍ତି କମ୍ମଟ୍ଠାନମନସିକାରେନ ନୀୱରଣାନଂ ଦୂରୀଭାୱତୋ ତେହି ସୁଟ୍ଠୁ ୱିମୁତ୍ତଂ। ଅଟ୍ଠିଂ କରିତ୍ୱାତି ଭାୱନାମନସିକାରଂ ଉତ୍ତମଂ କତ୍ୱା। ''ମହା ୱତ ମେ ଅଯଂ ଅତ୍ଥୋ ଉପ୍ପନ୍ନୋ''ତି ଅତ୍ଥିକୋ ହୁତ୍ୱା।

୯। ପଠମୌପ୍ପନ୍ନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୯୦।ତଥାଗତସ୍ସ ପାତୁଭାୱାତିଆଦିନା ବୁଦ୍ଧୁପ୍ପାଦକାଲେ ଏୱ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗରତନପଟିଲାଭୋତି ଦସ୍ସେତି।

ପବ୍ବତୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଗିଲାନୱଗ୍ଗୋ

୧-୩। ପାଣସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୯୨-୧୯୪।ଯେସନ୍ତି ଯେସଂ ସତ୍ତାନଂ। ଚତ୍ତାରୋ ଇରିଯାପଥା ଅତ୍ଥି ଲବ୍ଭନ୍ତି ତଦୁପଗସରୀରାୱଯୱଲାଭେନ। ଏତନ୍ତି ''ଚତ୍ତାରୋ ଇରିଯାପଥେ କପ୍ପେନ୍ତୀ''ତି ଏତଂ ୱଚନଂ। ''ୱିୱେକନିସ୍ସିତ''ନ୍ତିଆଦିୱଚନତୋ ''ସହୱିପସ୍ସନକେ ମଗ୍ଗବୋଜ୍ଝଙ୍ଗେ''ଇଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ଦୁତିଯତତିଯାନି ଉତ୍ତାନତ୍ଥାନେୱ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯତ୍ତା।

୪-୧୦। ପଠମଗିଲାନସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୯୫-୨୦୧।ୱିସୁଦ୍ଧଂ ଅହୋସି ୱିସଭାଗଧାତୁକ୍ଖୋଭଂ ୱୂପସମେନ୍ତଂ। ତେନାହ – ''ପୋକ୍ଖରପତ୍ତେ ...ପେ... ୱିନିୱତ୍ତିତ୍ୱା ଗତୋ''ତି। ଏସେୱ ନଯୋ ପାଠଇତୋ ଅତ୍ଥତୋ ଚ ଚତୁତ୍ଥେନ ପଞ୍ଚମଛଟ୍ଠାନଂ ସମାନତ୍ତା। ୱିସରୁକ୍ଖୱାତସମ୍ଫସ୍ସେନାତି ୱିସରୁକ୍ଖସନ୍ନିସ୍ସିତୱାତସମ୍ଫସ୍ସେନ। ମନ୍ଦସୀତଜରୋତି ମୁଦୁକୋ ସୀତଜରୋ। ସେସନ୍ତି ୱୁତ୍ତାୱସେସଂ। ସବ୍ବତ୍ଥାତି ସତ୍ତମାଦୀସୁ ଚତୂସୁ।

ଗିଲାନୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଉଦାଯିୱଗ୍ଗୋ

୧-୨। ବୋଧାଯସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୨୦୨-୨୦୩।କିତ୍ତକେନ ନୁ ଖୋ କାରଣେନ ବୁଜ୍ଝନକଅଙ୍ଗା ନାମ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି ବୁଜ୍ଝନକସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅଙ୍ଗାତି ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଲଭନ୍ତି। ମିସ୍ସକବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା କଥିତା ସହୱିପସ୍ସନା ମଗ୍ଗବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା କଥିତାତି କତ୍ୱା। ଧମ୍ମପରିଚ୍ଛେଦୋ କଥିତୋ ଗଣନାମତ୍ତେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତତ୍ତା ନ ଭୂମନ୍ତରପରିଚ୍ଛେଦୋ, ୱିପସ୍ସନାଦିପରିଚ୍ଛେଦୋ ୱା।

୩-୫। ଠାନିଯସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୨୦୪-୨୦୬। କାମରାଗେନ ଗଧିତବ୍ବଟ୍ଠାନଭୂତା କାମରାଗଟ୍ଠାନିଯାତି ଆହ ''ଆରମ୍ମଣଧମ୍ମାନ''ନ୍ତି। ''ମନସିକାରବହୁଲୀକାରା''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ''ଆରମ୍ମଣେନେୱ କଥିତ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୱୁତ୍ତପରିଚ୍ଛେଦୋତି ଏତେନ ନ କେୱଲଂ ଆରମ୍ମଣୱସେନେୱ, ଅଥ ଖୋ ଉପନିସ୍ସଯୱସେନପେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ

ଲବ୍ଭତୀତି ଦସ୍ସେତି। ପଠମୱଗ୍ଗସ୍ସ ହି ଦୁତିଯେ ସୁତ୍ତେ ଉପନିସ୍ସଯୱସେନେୱ ଅତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋ। ମିସ୍ସକବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା କଥିତା ଅତ୍ତୱିଭାଗେନେୱ କଥିତତ୍ତା। ଅପରିହାନିଯେତି ତୀହି ସିକ୍ଖାହି ଅପରିହାନାୱହେ।

୬-୭। ତଣ୍ହକ୍ଖଯସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୨୦୭-୨୦୮।''ଯୋ ମଂ ପୁଚ୍ଛିସ୍ସତୀ''ତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ଭଗୱତା ଓସାପିତଦେସନଂ। ପଞ୍ଚଟ୍ଠା ଭାୱନାପାରିପୂରିଯା ୱିତ୍ଥାରିତଂ ଗତତ୍ତା। ମହନ୍ତଭାୱନ୍ତି ଭାୱନାୱସେନେୱ ମହତ୍ତଂ ଗତତ୍ତା। ତତୋ ଏୱ ୱଡ୍ଢିପ୍ପମାଣା। ନୀୱରଣୱିଗମେ ସମ୍ପତ୍ତୋ ପଚ୍ଚଯତୋ ବ୍ଯାପାଦୋ ୱିଗତୋ ହୋତୀତି ଆହ – ''ନୀୱରଣାନଂ ଦୂରୀଭାୱେନ ବ୍ଯାପାଦୱିରହିତତ୍ତା''ତି। ତଣ୍ହାମୂଲକନ୍ତି ତଣ୍ହାପଚ୍ଚଯଂ। ଯଞ୍ହି ତଣ୍ହାସହଗତଂ ଅସହଗତମ୍ପି ତଣ୍ହଂ ଉପନିସ୍ସାଯ ନିପ୍ଫନ୍ନଂ, ସଙ୍ଖଂ ତଂ ତଣ୍ହାମୂଲକଂ। ପହୀଯତି ଅନୁପ୍ପାଦପ୍ପହାନେନ। ତଣ୍ହାଦୀନଂଯେୱ ଖଯା, ନ ତେସଂ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଖଯା। ଏତେହି ତଣ୍ହକ୍ଖଯାଦିପଦେହି।

୮। ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୦୯। ନିବ୍ବିଜ୍ଝନ୍ତୀତି ନିବ୍ବେଧା, ନିବ୍ବିଜ୍ଝନଧମ୍ମା ଧମ୍ମୱିନଯାଦଯୋ, ତପ୍ପରିଯାପନ୍ନତାଯ ନିବ୍ବେଧଭାଗେ ଗତୋ ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯୋ, ତଂ ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯଂ। ତେନାହ ''ନିବ୍ବିଜ୍ଝନକୋଟ୍ଠାସିଯ''ନ୍ତି। ଭାୱେତ୍ୱା ଠିତେନ ଚିତ୍ତେନ। ୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗମ୍ପି ଗହେତ୍ୱା ''ମଗ୍ଗବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ମିସ୍ସକା''ତି ୱୁତ୍ତା। ତେହୀତି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗେହି ଭାୱିତଂ ଚିତ୍ତଂ। ତେ ୱା ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗେ ଭାୱେତ୍ୱା ଠିତଂ ଚିତ୍ତଂ ନାମ ଫଲଚିତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ନିବ୍ବତ୍ତିତଲୋକୁତ୍ତରମେୱ। ତମ୍ପୀତି ଫଲଚିତ୍ତମ୍ପି ମଗ୍ଗାନନ୍ତରତାଯ ମଗ୍ଗନିସ୍ସିତଂ କତ୍ୱା ମିସ୍ସକମେୱ କଥେତୁଂ ୱଟ୍ଟତି ''ବୋଧାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀ''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା।

୯। ଏକଧମ୍ମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୧୦।ସଂଯୋଜନସଙ୍ଖାତା ୱିନିବନ୍ଧାତି କାମରାଗାଦିସଂଯୋଜନସଞ୍ଞିତା ବନ୍ଧନା। ପରିନିଟ୍ଠପେତ୍ୱା ଗହଣାତି ଗିଲିତ୍ୱା ୱିଯ ପରିନିଟ୍ଠପେତ୍ୱା ଗହଣାକାରା।

୧୦। ଉଦାଯିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୧୧। ବହୁକତଂ ୱୁଚ୍ଚତି ବହୁକାରୋ ବହୁମାନୋ, ନହି ଏତସ୍ସ ବହୁକତନ୍ତି ଅବହୁକତୋ, ଅକତବହୁମାନୋ। ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଉକ୍କୁଜ୍ଜନ୍ତୋ ୱିଯ ନିରୁଜ୍ଝମାନୋ ଅୱକୁଜ୍ଜନ୍ତୋ ୱିଯ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଉକ୍କୁଜ୍ଜଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଉଦଯୋ, ଅୱକୁଜ୍ଜଂ ୱଯୋ''ତି। ପରିୱତ୍ତେନ୍ତୋତି ଅନିଚ୍ଚାତିପି ଦୁକ୍ଖାତିପି ଅନତ୍ତାତିପି। ''ଏସୋ ହି ତେ ଉଦାଯି ମଗ୍ଗୋ ପଟିଲଦ୍ଧୋ, ଯୋ ତେ…ପେ… ତଥତ୍ତାଯ ଉପନେସ୍ସତୀ''ତି ପରିଯୋସାନେ ଭଗୱତୋ ୱଚନଞ୍ହେତ୍ଥ ସାଧକଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତେନ ତେନାକାରେନ ୱିହରନ୍ତନ୍ତି ଯେନ ସମ୍ମସନାକାରେନ ୱିପସ୍ସନାୱିହାରେନ ୱିହରନ୍ତଂ। ତଥାଭାୱାଯାତି ଖୀଣାସୱଭାୱପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଯ। ତେନାହ – ''ଖୀଣା ଜାତୀତି…ପେ… ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଏୱମାହା''ତି।

ଉଦାଯିୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ନୀୱରଣୱଗ୍ଗୋ

୩-୪। ଉପକ୍କିଲେସସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୨୧୪-୨୧୫।ନ ଚ ପଭାୱନ୍ତନ୍ତି ନ ଚ ପଭାସମ୍ପନ୍ନଂ। ପଭିଜ୍ଜନସଭାୱନ୍ତି ତାପେତ୍ୱା ତାଲନେ ପଭଙ୍ଗୁତଂ। ଅୱସେସଂ ଲୋହନ୍ତି ୱୁତ୍ତାୱସେସଂ ଜାତିଲୋହଂ, ୱିଜାତିଲୋହଂ, କିତ୍ତିମଲୋହନ୍ତି ପଭେଦଂ ସବ୍ବମ୍ପି ଲୋହଂ। ଉପ୍ପଜ୍ଜିତୁଂ ଅପ୍ପଦାନେନାତି ଏତ୍ଥ ନନୁ ଲୋକିଯକୁସଲଚିତ୍ତସ୍ସପି ସୁୱିସୁଦ୍ଧସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତୁଂ ଅପ୍ପଦାନେନ ଉପକ୍କିଲେସତାତି? ସଚ୍ଚମେତଂ, ଯସ୍ମିଂ ପନ ସନ୍ତାନେ ନୀୱରଣାନି ଲଦ୍ଧପତିଟ୍ଠାନି, ତତ୍ଥ ମହଗ୍ଗତକୁସଲସ୍ସପି ଅସମ୍ଭୱୋ, ପଗେୱ ଲୋକୁତ୍ତରକୁସଲସ୍ସ, ପରିତ୍ତକୁସଲଂ ପନ ଯଥାପଚ୍ଚଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ନୀୱରଣେ ହି ୱୂପସନ୍ତେ ସନ୍ତାନେ ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ଅପରିସୁଦ୍ଧଂ ହୋତି, ଉପକ୍କିଲିଟ୍ଠଂ ନାମ ହୋତି, ଅପରିସୁଦ୍ଧଦୀପକପଲ୍ଲିକୱଟ୍ଟିତେଲାଦିସନ୍ନିସ୍ସଯୋ ଦୀପୋ ୱିଯ, ଅପିଚ ନିପ୍ପରିଯାଯତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତୁଂ ଅପ୍ପଦାନେନେୱ ତେସଂ ଉପକ୍କିଲେସତାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଯଦଗ୍ଗେନ ହୀ''ତିଆଦିମାହ। ଆରମ୍ମଣେ ୱିକ୍ଖିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତିୱସେନ ଚୁଣ୍ଣୱିଚୁଣ୍ଣତା ୱେଦିତବ୍ବା। ନ ଆୱରନ୍ତୀତି

କୁସଲଧମ୍ମେ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତୁଂ ଅପ୍ପଦାନୱସେନ ନ ଆୱରନ୍ତି, ଅଥ ଖୋ ତେସଂ ଉପ୍ପତ୍ତିୟା ହୋନ୍ତି। ନ ପଟିଚ୍ଛାଦେନ୍ତୀତି ନ ୱିନନ୍ଧନ୍ତି। ଚତୁଭୂମକଚିତ୍ତସ୍ସାତି ଚତୁବ୍ଭୂମକକୁସଲଚିତ୍ତସ୍ସ ଅନୁପକ୍କିଲେସା, ତେହି ଅକିଲିସ୍ସନତୋ।

୮। ଆୱରଣନୀୱରଣସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୧୯।ପଞ୍ଞାଦୁବ୍ବଲା ହୋତି, ନ ବଲୱତୀ ପଟିପକ୍ଖେନ ଉପକ୍କିଲିଟ୍ଠଭାୱତୋ। ତେନାହ ‘‘ମନ୍ଦା ଅୱିସଦା’’ତି।

ପଞ୍ଚ ନୀୱରଣା ଦୂରେ ହୋନ୍ତି ଆୱରଣାଭାୱତୋ। ତମେୱ ପୀତିନ୍ତି ସପ୍ପାୟଧମ୍ମସୱନେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ପୀତିଂ। ତସ୍ସା ତଦା ଉପ୍ପନ୍ନାକାରସଲ୍ଲକ୍ଖଣେନ ଅୱିଜହନ୍ତୋ ପୁନପ୍ପୁନଂ ତସ୍ସା ନିବ୍ବତ୍ତନେନ। ତେନାହ ‘‘ପଞ୍ଚ ନୀୱରଣେ ୱିକ୍ଖମ୍ଭେତ୍ୱା’’ତି। ଇଦଂ ସନ୍ଧାୟାତି ଏତ୍ତକେ ଦିୱସେପି ନ ୱିନସ୍ସନ୍ତି, ସା ଧମ୍ମପୀତି ଲଦ୍ଧପଚ୍ଚୟା ହୁତ୍ୱା ୱିସେସାୱହାତି ଇମମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାୟ ଏତଂ ‘‘ଇମସ୍ସ ପଞ୍ଚ ନୀୱରଣା ତସ୍ମିଂ ସମୟେ ନ ହୋନ୍ତୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ପୀତିପାମୋଜ୍ଜପକ୍ଖିୟାତି ପୀତିପାମୋଜ୍ଜପଚ୍ଚୟା। ନସ୍ସନ୍ତୀତି ନିରୋଧପଚ୍ଚୟୱସେନ ପୱତ୍ତନତୋ ନସ୍ସନ୍ତି। ସଭାଗପଚ୍ଚୟୱସେନ ପୁନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତାପି… ପେ… ୱୁଚ୍ଚତି କିଚ୍ଚସାଧନୱସେନ ପୱତ୍ତନତୋ।

୯। ରୁକ୍ଖସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୨୦।ଅଭିରୁହନକାତି ସମୀପରୁକ୍ଖେ ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ରୁହନକା। ଅଟ୍ଠିକଚ୍ଛକୋତି ଅଟ୍ଠିବହୁଲକଚ୍ଛକୋ। କପିଥନସଦିସଫଲତ୍ତା କପିତ୍ଥନୋତି ଲଦ୍ଧନାମୋ।

୧୦। ନୀୱରଣସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୨୧।ଅନ୍ଧଭାୱକରଣା ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁସ୍ସ ୱିବନ୍ଧନତୋ। ତଥା ହି ତେ ‘‘ଅଚକ୍ଖୁକରଣା ପଞ୍ଞାନିରୋଧିକା’’ତି ୱୁତ୍ତା। ୱିହନତି ୱିବାଧତୀତି ୱିଘାତୋ, ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଆହ ‘‘ୱିଘାତପକ୍ଖିୟାତି ଦୁକ୍ଖପକ୍ଖିକା’’ତି। ନିବ୍ବାନତ୍ଥାୟ ନ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଅନିବ୍ବାନସଂୱତ୍ତନିକା। ମିସ୍ସକବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାୱ କଥିତା ପୁବ୍ବଭାଗିକାନଂ କଥିତତ୍ତା।

ନୀୱରଣୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ଚକ୍କୱତ୍ତିୱଗ୍ଗୋ

୧। ୱିଧାସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୨୨। ୱିଧୀୟନ୍ତୀତି ୱିଧା, ମାନାଦିଭାଗା କୋଟ୍ଠାସାତି ଆହ ‘‘ତୟୋ ମାନକୋଟ୍ଠାସା’’ତି। ତଥା ତଥା ୱିଦହନତୋତି ‘‘ସେୟ୍ୟୋହମସ୍ମୀ’’ତିଆଦିନା ତେନ ତେନାକାରେନ ୱିଦହନତୋ ଠପନତୋ, ଠପେତବ୍ବତୋ ୱା।

୨। ଚକ୍କୱତ୍ତିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୨୩।ସିରିସମ୍ପତ୍ତିୟା ରାଜତି ଦିପ୍ପତି ସୋଭତୀତି ରାଜା, ଦାନପିୟୱଚନଅତ୍ଥଚରିୟାସମାନତ୍ତତାସଙ୍ଖାତେହି ଚତୂହି ସଙ୍ଗହୱତ୍ଥୂହି। ରଞ୍ଜେତୀତି ରମେତି। ଅବ୍ଭୁଗ୍ଗତାୟାତି ଉଦୀରିତା ନିବ୍ବତ୍ତିତୋ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଗଚ୍ଛନତୋ। ଚକ୍କଂ ୱତ୍ତେତୀତି ଚକ୍କରତନଂ ପୱତ୍ତେତି। ଦେୱଟ୍ଠାନନ୍ତି ପୂଜନୀୟଦେୱଟ୍ଠାନଂ। ଚିତ୍ତୀକତଟ୍ଠେନାତି ପୂଜନୀୟଭାୱେନ। ଅଗ୍ଗୋ ନତ୍ଥି ଚିରକାଲସମ୍ଭୱପୁଞ୍ଞାନୁଭାୱସିଦ୍ଧରତନସବ୍ଭାୱତୋ। ଅଞ୍ଞେହି ଚକ୍କୱତ୍ତିନୋ ପରିଗ୍ଗହଭୂତରତନେହି। ଲୋକେତି ମନୁସ୍ସଲୋକେ। ତେନ ତଦଞ୍ଞଲୋକଂ ନିୱତ୍ତେତି। ୱିଜ୍ଜମାନଗ୍ଗହଣେନ ଅତୀତାନାଗତଂ ନିୱତ୍ତେତି। ବୁଦ୍ଧା ଚ କଦାଚି କରହଚି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ଚକ୍କୱତ୍ତିନୋପି ଯେଭୁୟ୍ୟେନ ତସ୍ମିଂଯେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଅନୋମସ୍ସାତି ଅଲାମକସ୍ସ ଉକ୍କଟ୍ଠସ୍ସ। ସେସାନି ରତନାନି।

ତତ୍ରାତି ୱାକ୍ୟୋପଞ୍ଞାସନେ ନିପାତୋ, ତସ୍ମିଂ ପାତୁଭାୱୱଚନେ। ‘‘ଅୟୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାୟଂ ୱିୱରନ୍ତୋ ‘‘ଉପ୍ପନ୍ନଂ ହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ତେହି ରତନେହି ଚକ୍କୱତ୍ତନନିୟମାପେକ୍ଖତାୟ ଚକ୍କୱତ୍ତିୱଚନସ୍ସ। ନିୟମେନାତି ଏକନ୍ତେନ। ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଆପଜ୍ଜତି ଭାୱିନି ଭୂତେ ୱିୟ ଉପଚାରୋତି ଯଥା – ‘‘ଅଗମା ରାଜଗହଂ ବୁଦ୍ଧୋ’’ତି (ସୁ॰ ନି॰ ୪୧୦)। ଲଦ୍ଧନାମସ୍ସାତି ଚକ୍କୱତ୍ତୀତି ଲୋକେ ଲଦ୍ଧସମଞ୍ଞସ୍ସ ପତ୍ଥନୀୟସ୍ସ ପୁରିସୱିସେସସ୍ସ।

ମୁଖ୍ୟଭାବତୋ ପାତୁଭାଵାତି ପାତୁଭାଵତୋ । ପୁଞ୍ଞସମ୍ଭାରୋ

ମୂଲୁପ୍ପତ୍ତିଵଚନତୋପୀତି ''ଚକ୍କଵତ୍ତିସ୍ସ ପାତୁଭାଵା''ତି ଏତସ୍ସ ପଠମୁପ୍ପତ୍ତିୟା ଵଚନତୋପି। ଇଦାନି ତମତ୍ଥଂ ୱିଵରନ୍ତୋ ''ଯୋ ହୀ''ତିଆଦିମାହ। ଯୋ ହି ଚକ୍କଵତ୍ତିରାଜା, ତସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିୟା ଚକ୍କରତନସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ଚକ୍କଵତ୍ତୀତି ଏଵଂ ନାମଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ''ଚକ୍କଂ ଵତ୍ତେସ୍ସତୀ''ତି ଇଦଂ ପନ ନିୟାମଂ ଅନପେକ୍ଖିତ୍ୱା ତସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ରତନାନୁପ୍ପତ୍ତିଂ ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନୟତୋ ସଞ୍ଞା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ''ଚକ୍କଵତ୍ତୀ''ତି। ଏକମେଵାତି ଚକ୍କରତନମେଵ ପଠମଂ ପାତୁଭଵତି। ଯସ୍ମିଂ ଭୂତେ ରଞ୍ଞୋ ଚକ୍କଵତ୍ତିସମଞ୍ଞା, ଅଥ ପଚ୍ଛା ରତନାନି ପାତୁଭଵନ୍ତୀତି ବହୂନଂ ପାତୁଭାଵଂ ଉପାଦାୟ ବହୁଲଵଚନତୋପି ଏତଂ ''ଚକ୍କଵତ୍ତିସ୍ସ ପାତୁଭାଵା ରତନାନଂ ପାତୁଭାଵୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅୟଂ ହେତୁକତ୍ତୁସଞ୍ଞିତୋ ଅତ୍ଥଭେଦୋ। ପାତୁଭାଵାତି ପାତୁଭାଵତୋ। ପୁଞ୍ଞସମ୍ଭାରୋ ଭିନ୍ନସନ୍ତାନତାୟ ରତନାନମ୍ପି ପରିୟାୟେନ ଉପନିସ୍ସୟହେତୂତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯୁତ୍ତମେଵେତଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଯୁତ୍ତିଯୁତ୍ତତ୍ତା।

ଵତ୍ତଙ୍କଭୂତୋ ଅଧିପ୍ପାୟୋ ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ, ଅତ୍ଥନିଦ୍ଦେସୋ, ସଙ୍ଖେପତୋ ଅଧିପ୍ପାୟୋ ସଙ୍ଖେପାଧିପ୍ପାୟୋ। ଚକ୍କରତନାନୁଭାଵେନ ଚକ୍କଵତ୍ତିସ୍ସରିୟସ୍ସ ସିଜ୍ଝନତୋ ''ଦାତୁଂ ସମତ୍ଥସ୍ସା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯୋଜନପ୍ପମାଣେ ପଦେସେ ପଵତ୍ତା ଯୋଜନପ୍ପମାଣଂ ଅନ୍ଧକାରଂ। ଅତିଦୀଘାତିରସ୍ସତାଦିଂ ଛବ୍ବିଧଂ ଦୋସଂ ୱିଵଜ୍ଜେତ୍ୱା ଠିତସ୍ସାତି ଵଚନସେସୋ।

ସବ୍ବେସଂ ଚତୁଭୂମକଧମ୍ମାନଂ ପୁରେଚରଂ କୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଗତିୟୋ ସମନ୍ୱେସନଵସେନ ପଵତ୍ତନତୋ। ବୁଦ୍ଧାଦୀହିପି ଅପ୍ପହାନୀୟତାୟ ମହନ୍ତଧମ୍ମସଭାଵତ୍ତା ଧମ୍ମକାୟେ ଚ ଜେଟ୍ଠକଟ୍ଠେନ ଧମ୍ମକାୟୂପପନ୍ନଂ। ପଞ୍ଞାପାସାଦତାୟ ତସ୍ସ ଉପରିଗତଟ୍ଠେନ ଅଚ୍ଚୁଗ୍ଗତଂ। ୱିତ୍ଥତଟ୍ଠେନ ୱିପୁଲଂ। ମହନ୍ତତାୟ ମହନ୍ତଂ। ଅନାଦିକାଲଭାୱିତସ୍ସ କିଲେସସନ୍ତାନସ୍ସ ଖଣେନେଵ ୱିଦ୍ଧଂସନତୋ ସୀଘଂ ଲହୁ ଜଵନ୍ତି ପରିୟାୟା। ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଧମ୍ମପରିୟାପନ୍ନତ୍ତା ହି ୱୁତ୍ତଂ ''ଏକନ୍ତ-କୁସଲତ୍ତା''ତି। ସମ୍ପଯୁତ୍ତଵସେନ ପୀତିୟା ଆଲୋକୱିଦ୍ଧଂସନଭାଵଵସେନାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ସହଜାତପଚ୍ଚୟାଦୀ''ତିଆଦି। ସବ୍ବସଙ୍ଗାହିକଧମ୍ମପରିଚ୍ଛେଦୋତି ଚତୁଭୂମକତ୍ତା ସବ୍ବସଙ୍ଗାହକୋ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଧମ୍ମପରିଚ୍ଛେଦୋ କଥିତୋ।

୪-୧୦। ଦୁପ୍ପଞ୍ଞସୁତ୍ତାଦିଵଣ୍ଣନା

୨୨୫-୨୩୧। ଏଳଅଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଦୋସୋ, ଏଳଏନ ମୂଗୋ ୱିୟାତି ଏଳଅମୂଗୋତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ମୁଖେନ ଵାଚ''ନ୍ତିଆଦିମାହ।

ଚକ୍କଵତ୍ତିଵଗ୍ଗଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ସାକଚ୍ଛଵଗ୍ଗୋ

୧। ଆହାରସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୨୩୨।ପୁରିମନୟତୋତି ''ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଟ୍ଠାନୀୟାନଂ ଧମ୍ମାନ''ନ୍ତିଆଦିନା ଆଗତନୟତୋ। ଏଵନ୍ତି ଇଦାନି ୱୁଚ୍ଚମାନାକାରେନ। ସତି ଚ ସମ୍ପଜଞ୍ଞଞ୍ଚ ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ। ସତିପଧାନଂ ଵା ଅଭିକ୍କନ୍ତାଦୀସୁ ସତ୍ଥକଭାଵପରିଗ୍ଗଣ୍ହକଞାଣଂ ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ। ତଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ସତୋକାରୀଭାଵାଵହତ୍ତା ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ ଉପ୍ପାଦାୟ ସଂଵତ୍ତତି। ଯଥା ଚ ପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମପ୍ପହାନଂ ଅନୁରୂପଧମ୍ମଦେସନା ଚ ଅନୁପ୍ପନ୍ନାନଂ କୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଉପ୍ପାଦାୟ ହୋତି, ଏଵଂ ସତିରହିତପୁଗ୍ଗଲଵଜ୍ଜନା ସତୋକାରୀପୁଗ୍ଗଲସେଵନା ଚ ତତ୍ଥ ଚ ଯୁତ୍ତପୟୁତତା ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ ଉପ୍ପାଦାୟ ହୋତୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି ''ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞ''ନ୍ତିଆଦିନା। ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ଭାଵନାପାରିପୂରୀ ହୋତି। ତଥା ହି ଅରହାଵ ''ସତିୱେପୁଲ୍ଲପ୍ପତ୍ତୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ଧମ୍ମାନଂ, ଧମ୍ମେସୁ ଵା ୱିଚୟୋ, ସୋ ଏଵ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନୟେନ ସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ, ତସ୍ସ ଧମ୍ମୱିଚୟସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ। ପରିପୁଚ୍ଛକତାତି ଆଚରିୟଂ ପୟିରୁପାସିତ୍ୱା ପଞ୍ଚପି ନିକାୟେ ସହଟ୍ଠକଥାୟ ପରିୟୋଗାହେତ୍ୱା ଯଂ ଯଂ ତତ୍ଥ ଗଣ୍ଠିଟ୍ଠାନଂ, ତସ୍ସ ତସ୍ସ ''ଇଦଂ, ଭନ୍ତେ, କଥଂ ଇମସ୍ସ କୋ ଅତ୍ଥୋ''ତି ଏଵଂ ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ଅତ୍ଥପୁଚ୍ଛକଭାଵୋ। ତେନାହ ''ଖନ୍ଧ...ପେ... ବହୁଲତା''ତି।

ଵତ୍ଥୁୱିସଦକିରିୟାତି ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ପଵତ୍ତିଟ୍ଠାନଭାଵତୋ ସରୀରଂ ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧାନି ଚ ଚୀଵରାଦୀନି ଇଧ ''ଵତ୍ଥୂନୀ''ତି ଅଧିପ୍ପେତାନି, ତାନି ଯଥା ଚିତ୍ତସ୍ସ ସୁଖାଵହାନି ହୋନ୍ତି, ତଥା କରଣଂ ତେସଂ ୱିସଦଭାଵକରଣଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରାନ''ନ୍ତିଆଦି। ଉସ୍ସନ୍ନଦୋସନ୍ତି ଵାତାଦିଉସ୍ସନ୍ନଦୋସଂ। ସେଦମଲମକ୍ଖିତନ୍ତି ସେଦେନ ଚେଵ ଜଲ୍ଲିକାସଙ୍ଖାତେନ ସରୀରମଲେନ ଚ ମକ୍ଖିତଂ। ଚ-ସଦ୍ଦେନ ଅଞ୍ଞମ୍ପି ସରୀରସ୍ସ ଚ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଚ ପୀଳଆଵହଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ସେନାସନଂ ଵାତି ଵା-ସଦ୍ଦେନ ପତ୍ତାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅୱିସଦେ ସତି, ୱିସୟଭୂତେ ଵା। କଥଂ ଭାଵନମନୁଯୁତ୍ତସ୍ସ ତାନି ୱିସୟୋତି? ଅନ୍ତରନ୍ତରା ପଵତ୍ତନକଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦଵସେନ ଏଵଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତେ ହି ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାୟ ଇଜ୍ଝନ୍ତିୟାପି ଅପରିସୁଦ୍ଧଭାଵାୟ ସଂଵତ୍ତନ୍ତି। ଚିତ୍ତଚେତସିକେସୁ ନିସ୍ସୟାଦିପଚ୍ଚୟଭୂତେସୁ। ଞାଣମ୍ପୀତି ପି-ସଦ୍ଦୋ ସମ୍ପିଣ୍ଡନେ। ତେନ ନ କେଵଲଂ ତଂ ଵତ୍ଥୁୟେଵ ,

ଅଥ ଖୋ ତସ୍ମିଂ ଅପରିସୁଦ୍ଧେ ଞାଣମ୍ପି ଅପରିସୁଦ୍ଧଂ ହୋତୀତି ନିସ୍ସୟାପରିସୁଦ୍ଧିୟା ନିସ୍ସିତାପରିସୁଦ୍ଧି ୱିୟ ୱିସୟସ୍ସ ଅପରିସୁଦ୍ଧତାୟ ୱିସୟୀନଂ ଅପରିସୁଦ୍ଧିଂ ଦସ୍ସେତି ଅନ୍ୱୟତୋ ବ୍ୟତିରେକତୋ ଚ।

ସମଭାୱକରଣଂ କିଚ୍ଚତୋ ଅନୂନାଧିକଭାୱକରଣଂ। ୟଥାପଚ୍ଚୟଂ ସଦ୍ଧେୟ୍ୟୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ଅଧିମୋକ୍ଖକିଚ୍ଚସ୍ସ ପଟୁତରଭାୱେନ ପଞ୍ଞାୟ ଅୱିସଦତାୟ ୱୀରିୟାଦୀନଞ୍ଚ ଅନୁବଲପ୍ପଦାନସିଥିଲତାଦିନା ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ବଲୱଂ ହୋତି। ତେନାହ ‘‘ଇତରାନି ମନ୍ଦାନୀ’’ତି। ତତୋତି ତସ୍ମା ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ବଲୱଭାୱତୋ ଇତରେସଞ୍ଚ ମନ୍ଦତ୍ତା। କୋସଜ୍ଜପକ୍ଖେ ପତିତୁଂ ଅଦତ୍ୱା ସମ୍ପୟୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ପଗ୍ଗଣ୍ହନଂ ଅନୁବଲପ୍ପଦାନଂ ପଗ୍ଗହୋ, ପଗ୍ଗହକିଚ୍ଚଂ କାତୁଂ ନ ସକ୍କୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ। ଆରମ୍ମଣଂ ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ଠାନଂ, ଅନିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ୱା ଉପଟ୍ଠାନଂ, ୱିକ୍ଖେପପଟିପକ୍ଖୋ। ୟେନ ୱା ସମ୍ପୟୁତ୍ତା ଅୱିକ୍ଖିତ୍ତା ହୋନ୍ତି, ସୋ ଅୱିକ୍ଖେପୋ। ରୂପଗତଂ ୱିୟ ଚକ୍ଖୁନା ୟେନ ୟାଥାୱତୋ ୱିସୟସଭାୱଂ ପସ୍ସତି, ତଂ ଦସ୍ସନକିଚ୍ଚଂ କାତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି ବଲୱତା ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟେନ ଅଭିଭୂତତ୍ତା। ସହଜାତଧମ୍ମେସୁ ହି ଇନ୍ଦଟ୍ଠଂ କରୋନ୍ତାନଂ ସହ ପୱତ୍ତମାନାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଏକରସତାୱସେନେୱ ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧି, ନ ଅଞ୍ଞଥା। ତସ୍ମାତି ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ କାରଣଭାୱେନ ପଚ୍ଚାମସତି। ତନ୍ତି ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟଂ।

ଧମ୍ମସଭାୱପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣେନାତି ୟସ୍ସ ସଦ୍ଧେୟ୍ୟୱତ୍ଥୁନୋ ଉଳାରତାଦିଗୁଣେ ଅଧିମୁଚ୍ଚନସ୍ସ ସାତିସୟପ୍ପୱତ୍ତିୟା ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ବଲୱଂ ଜାତଂ, ତସ୍ସ ପଚ୍ଚୟପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନତାଦିୱିଭାଗତୋ ୟାଥାୱତୋ ୱୀମଂସନେନ। ଏୱଞ୍ହି ଏୱଂଧମ୍ମତାନୟେନ ସଭାୱସରସତୋ ପରିଗ୍ଗୟ୍ହମାନେ ସୱିପ୍ଫାରୋ ଅଧିମୋକ୍ଖୋ ନ ହୋତି – ‘‘ଅୟଂ ଇମେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ସଭାୱୋ’’ତି ପଞ୍ଞାବ୍ୟାପାରସ୍ସ ସାତିସୟତ୍ତା। ଧୁରିୟଧମ୍ମେସୁ ହି ୟଥା ସଦ୍ଧାୟ ବଲୱଭାୱେ ପଞ୍ଞାୟ ମନ୍ଦଭାୱୋ ହୋତି, ଏୱଂ ପଞ୍ଞାୟ ବଲୱଭାୱେ ସଦ୍ଧାୟ ମନ୍ଦଭାୱୋ ହୋତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ – ‘‘ତଂ ଧମ୍ମସଭାୱପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣେନ…ପେ… ହାପେତବ୍ବ’’ନ୍ତି। ତଥା ଅମନସିକରଣେନାତି ୟେନାକାରେନ ଭାୱନମନୁୟୁଞ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ବଲୱଂ ଜାତଂ, ତେନାକାରେନ ଭାୱନଂ ନାନୁୟୁଞ୍ଜନେନାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଇଧ ଦୁୱିଧେନ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ବଲୱଭାୱୋ ଅତ୍ତନୋ ୱା ପଚ୍ଚୟୱିସେସେନ କିଚ୍ଚୁତ୍ତରିୟତୋ ୱୀରିୟାଦୀନଂ ୱା ମନ୍ଦକିଚ୍ଚତାୟ। ତତ୍ଥ ପଠମୱିକପ୍ପେ ହାପନୱିଧି ଦସ୍ସିତୋ, ଦୁତିୟୱିକପ୍ପେ ପନ ୟଥା ମନସିକରୋତୋ ୱୀରିୟାଦୀନଂ ମନ୍ଦକିଚ୍ଚତାୟ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ବଲୱଂ ଜାତଂ, ତଥା ଅମନସିକାରେନ ୱୀରିୟାଦୀନଂ ପଟୁତରଭାୱାୱହେନ ମନସିକାରେନ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ତେହି ସମତଂ କରୋନ୍ତେନ ହାପେତବ୍ବଂ। ଇମିନା ନୟେନ ସେସିନ୍ଦ୍ରିୟେସୁପି ହାପନୱିଧି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ୱକ୍କଲିତ୍ଥେରୱତ୍ଥୂତି ସୋ ହି ଆୟସ୍ମା ସଦ୍ଧାଧିମୁତ୍ତୋ ତତ୍ଥ ଚ କତାଧିକାରୋ ସତ୍ଥୁ ରୂପକାୟଦସ୍ସନେ ପସୁତୋ ଏୱ ହୁତ୍ୱା ୱିହରନ୍ତୋ ସତ୍ଥାରା – ‘‘କିଂ ତେ, ୱକ୍କଲି, ଇମିନା ପୂତିକାୟେନ ଦିଟ୍ଠେନ, ୟୋ ଖୋ, ୱକ୍କଲି, ଧମ୍ମଂ ପସ୍ସତି, ସୋ ମଂ ପସ୍ସତୀ’’ତିଆଦିନା (ସଂ। ନି। ୩।୮୭) ଓୱଦିୟମାନୋ କମ୍ମଟ୍ଠାନେ ନିୟୋଜିତୋପି ତଂ ଅନନୁୟୁଞ୍ଜନ୍ତୋ ପଣାମିତୋ ଅତ୍ତାନଂ ୱିନିପାତେତୁଂ ପପାତଟ୍ଠାନଂ ଅଭିରୁହି। ଅଥ ନଂ ସତ୍ଥା ୟଥାନିସିନ୍ନୋୱ ଓଭାସୱିସ୍ସଜ୍ଜନେନ ଅତ୍ତାନଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା –

‘‘ପାମୋଜ୍ଜବହୁଲୋ ଭିକ୍ଖୁ, ପସନ୍ନୋ ବୁଦ୍ଧସାସନେ;

ଅଧିଗଚ୍ଛେ ପଦଂ ସନ୍ତଂ, ସଙ୍ଖାରୂପସମଂ ସୁଖ’’ନ୍ତି। (ଧ। ପ। ୩୮୧) –

ଗାଥଂ ୱତ୍ୱା ‘‘ଏହି, ୱକ୍କଲୀ’’ତି ଆହ। ସୋ ତେନ ୱଚନେନ ଅମତେନେୱ ଅଭିସିତ୍ତୋ ହଟ୍ଠତୁଟ୍ଠୋ ହୁତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନଂ ପଟ୍ଠପେସି, ସଦ୍ଧାୟ ବହୁଲଭାୱତୋ ୱିପସ୍ସନାୱୀଥିଂ ନାରୋହତି। ତଂ ଞତ୍ୱା ଭଗୱା ଇନ୍ଦ୍ରିୟସମତ୍ତପଟିପାଦନାୟ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ସୋଧେତ୍ୱା ଅଦାସି। ସୋ ସତ୍ଥାରା ଦିନ୍ନନୟେନ ୱିପସ୍ସନଂ ଉସ୍ସୁକ୍କାପେତ୍ୱା ମଗ୍ଗପଟିପାଟିୟା ଅରହତ୍ତଂ ପାପୁଣି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ – ‘‘ୱକ୍କଲିତ୍ଥେରୱତ୍ଥୁ ଚେତ୍ଥ ନିଦସ୍ସନ’’ନ୍ତି। ଏତ୍ଥାତି ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ଅଧିମତ୍ତଭାୱେ ସେସିନ୍ଦ୍ରିୟାନଂ ସକିଚ୍ଚାକରଣେ।

ଇତରକିଚ୍ଚଭେଦନ୍ତି ଉପଟ୍ଠାନାଦିକିଚ୍ଚୱିସେସଂ। ପସ୍ସଦ୍ଧାଦୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ସମାଧିଉପେକ୍ଖାସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ହାପେତବ୍ବନ୍ତି ୟଥା ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ବଲୱଭାୱୋ ଧମ୍ମସଭାୱପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣେନ ହାୟତି, ଏୱଂ ୱୀରିୟିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ଅଧିମତ୍ତତା ପସ୍ସଦ୍ଧିୟାଦିଭାୱନାୟ ହାୟତି ସମାଧିପକ୍ଖିକତ୍ତା ତସ୍ସା। ତଥା ହି ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ଅଧିମତ୍ତତଂ କୋସଜ୍ଜପାତତୋ ରକ୍ଖନ୍ତୀ ୱୀରିୟାଦିଭାୱନା ୱିୟ ୱୀରିୟିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ଅଧିମତ୍ତତଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚପାତତୋ ରକ୍ଖନ୍ତୀ ଏକଂସତୋ ହାପେତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପସ୍ସଦ୍ଧାଦିଭାୱନାୟ ହାପେତବ୍ବ’’ନ୍ତି। ସୋଣତ୍ଥେରସ୍ସ ୱତ୍ଥୂତି ସୁକୁମାରସୋଣତ୍ଥେରସ୍ସ ୱତ୍ଥୁ। ସୋ ହି ଆୟସ୍ମାପି ସତ୍ଥୁ ସନ୍ତିକା କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଗହେତ୍ୱା ସୀତୱନେ ୱିହରନ୍ତୋ – ‘‘ମମ ସରୀରଂ ସୁଖୁମାଲଂ, ନ ଚ ସକ୍କା ସୁଖେନେୱ ସୁଖଂ ଅଧିଗନ୍ତୁଂ, କାୟଂ କିଲମେତ୍ୱାପି ସମଣଧମ୍ମୋ କାତବ୍ବୋ’’ତି ଠାନଚଙ୍କମନମେୱ ଅଧିଟ୍ଠାୟ ପଧାନମନୁୟୁଞ୍ଜନ୍ତୋ ପାଦତଲେସୁ ଫୋଟେସୁ ଉଟ୍ଠିତେସୁପି ୱେଦନଂ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଦଳ୍ହୱୀରିୟଂ କରୋନ୍ତୋ ଅଚ୍ଚାରଦ୍ଧୱୀରିୟତାୟ ୱିସେସଂ ପୱତ୍ତେତୁଂ ନାସକ୍ଖି। ସତ୍ଥା ତତ୍ଥ ଗନ୍ତ୍ୱା ୱୀଣୋପମୋୱାଦେନ ଓୱଦିତ୍ୱା

ୱୀରିଯସମତାଯୋଜନୱିଧିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ସୋଧେତ୍ୱା ଗିଜ୍ଝକୂଟଂ ଗତୋ। ଥେରୋପି ସତ୍ଥାରା ଦିନ୍ନନଯେନ ୱୀରିଯସମତଂ ଯୋଜେତ୍ୱା ଭାୱେନ୍ତୋ ୱିପସ୍ସନଂ ଉସ୍ସୁକ୍କାପେତ୍ୱା ଅରହତ୍ତେୱ ପତିଟ୍ଠାସି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସୋଣତ୍ଥେରସ୍ସ ୱତ୍ଥୁ ଦସ୍ସେତବ୍ବ’’ନ୍ତି। ସେସେସୁପୀତି ସତିସମାଧିପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯେସୁପି।

ସମତନ୍ତି ସଦ୍ଧାପଞ୍ଞାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅନୂନାଧିକଭାୱଂ, ତଥା ସମାଧିୱୀରିଯାନଞ୍ଚ। ଯଥା ହି ସଦ୍ଧାପଞ୍ଞାନଂ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଧୁରିଯଧମ୍ମଭୂତାନଂ କିଚ୍ଚତୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନାତିୱତ୍ତନଂ ୱିସେସତୋ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବଂ। ଯତୋ ତେସଂ ସମଧୁରତାଯ ଅପ୍ପନା ସମ୍ଭୱତି, ଏୱଂ ସମାଧିୱୀରିଯାନଂ କୋସଜ୍ଜୁଦ୍ଧଚ୍ଚପକ୍ଖିକାନଂ ସମତାଯ ସତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୁପତ୍ଥମ୍ଭନତୋ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ଅନ୍ତଦ୍ୱଯପାତାଭାୱେନ ସମ୍ମଦେୱ ଅପ୍ପନା ଇଜ୍ଝତୀତି। ବଲୱସଦ୍ଧୋତିଆଦି ୱୁତ୍ତସ୍ସେୱ ଅତ୍ଥସ୍ସ ବ୍ଯତିରେକମୁଖେନ ସମତ୍ଥନଂ। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ଯୋ ବଲୱତିଯା ସଦ୍ଧାଯ ସମନ୍ନାଗତୋ ଅୱିସଦଞାଣୋ, ସୋ ମୁଧପ୍ପସନ୍ନୋ ହୋତି, ନ ଅୱେଚ୍ଚପ୍ପସନ୍ନୋ। ତଥା ହି ସୋ ଅୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ପସୀଦତି, ସେଯ୍ୟଥାପି ତିତ୍ଥିଯସାୱକା। କେରାଟିକପକ୍ଖନ୍ତି ସାଠେଯ୍ୟପକ୍ଖଂ ଭଜତି। ସଦ୍ଧାହୀନାଯ ପଞ୍ଞାଯ ଅତିଧାୱନ୍ତୋ ‘‘ଦେଯ୍ୟୱତ୍ଥୁପରିଚ୍ଚାଗେନ ୱିନା ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦମତ୍ତେନପି ଦାନମଯଂ ପୁଞ୍ଞଂ ହୋତୀ’’ତିଆଦୀନି ପରିକପ୍ପେତି ହେତୁପତିରୂପକେହି ୱଞ୍ଚିତୋ, ଏୱଂଭୂତୋ ଚ ଲୂଖତକ୍କୱିଲୁତ୍ତଚିତ୍ତୋ ପଣ୍ଡିତାନଂ ୱଚନଂ ନାଦିଯତି, ସଞ୍ଞତ୍ତିଂ ନ ଗଚ୍ଛତି। ତେନାହ ‘‘ଭେସଜ୍ଜସମୁଟ୍ଠିତୋ ୱିଯ ରୋଗୋ ଅତେକିଚ୍ଛୋ ହୋତୀ’’ତି। ଯଥା ଚେତ୍ଥ ସଦ୍ଧାପଞ୍ଞାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସମଭାୱୋ ଅତ୍ଥାୱହୋ, ୱିସମଭାୱୋ ଅନତ୍ଥାୱହୋ, ଏୱଂ ସମାଧିୱୀରିଯାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସମଭାୱୋ ଅତ୍ଥାୱହୋ, ଇତରୋ ଅନତ୍ଥାୱହୋ, ତଥା ସମଭାୱୋ ଅୱିକ୍ଖେପାୱହୋ, ଇତରୋ ୱିକ୍ଖେପାୱହୋ। କୋସଜ୍ଜଂ ଅଭିଭୱତି, ତେନ ଅପ୍ପନଂ ନ ପାପୁଣାତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏସ ନଯୋ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ ଅଭିଭୱତୀତି ଏତ୍ଥାପି। ତଦୁଭଯନ୍ତି ସଦ୍ଧାପଞ୍ଞାଦ୍ୱଯଂ ସମାଧିୱୀରିଯଦ୍ୱଯଞ୍ଚ। ସମଂ କାତବ୍ବନ୍ତି ସମତଂ କାତବ୍ବଂ।

ସମାଧିକମ୍ମିକସ୍ସାତି ସମଥକମ୍ମଟ୍ଠାନିକସ୍ସ। ଏୱନ୍ତି ଏୱଂ ସନ୍ତେ, ସଦ୍ଧାଯ ଥୋକଂ ବଲୱଭାୱେ ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସଦ୍ଦହନ୍ତୋତି ‘‘ପଥୱୀ ପଥୱୀତି ମନସିକାରମତ୍ତେନ କଥଂ ଝାନୁପ୍ପତ୍ତୀ’’ତି ଅଚିନ୍ତେତ୍ୱା ‘‘ଅଦ୍ଧା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ ୱୁତ୍ତୱିଧି ଇଜ୍ଝତୀ’’ତି ସଦ୍ଦହନ୍ତୋ ସଦ୍ଧଂ ଜନେନ୍ତୋ। ଓକପ୍ପେନ୍ତୋତି ଆରମ୍ମଣଂ ଅନୁପୱିସିତ୍ୱା ୱିଯ ଅଧିମୁଚ୍ଚନୱସେନ ଅୱକପ୍ପେନ୍ତୋ ପକ୍ଖନ୍ଦନ୍ତୋ। ଏକଗ୍ଗତା ବଲୱତୀ ୱଟ୍ଟତି ସମାଧିପଧାନତ୍ତା ଝାନସ୍ସ। ଉଭିନ୍ନନ୍ତି ସମାଧିପଞ୍ଞାନଂ। ସମାଧିକମ୍ମିକସ୍ସ ସମାଧିନୋ ଅଧିମତ୍ତତାଯ ପଞ୍ଞାଯ ଅଧିମତ୍ତତାପି ଇଚ୍ଛିତବ୍ବାତି ଆହ ‘‘ସମତାଯପୀ’’ତି, ସମଭାୱେନାପୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପ୍ପନାତି ଲୋକିଯଅପ୍ପନା। ତଥା ହି ‘‘ହୋତିଯେୱା’’ତି ସାସଙ୍କଂ ୱଦତି, ଲୋକୁତ୍ତରପ୍ପନା ପନ ତେସଂ ସମଭାୱେନେୱ ଇଚ୍ଛିତା। ଯଥାହ ‘‘ସମଥୱିପସ୍ସନଂ ଯୁଗନଦ୍ଧଂ ଭାୱେତୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୪।୧୭୦)। ଯଦି ୱିସେସତୋ ସଦ୍ଧାପଞ୍ଞାନଂ ସମାଧିୱୀରିଯାନଞ୍ଚ ସମାନତଂ ଇଚ୍ଛତି, କଥଂ ସତୀତି ଆହ – ‘‘ସତି ପନ ସବ୍ବତ୍ଥ ବଲୱତୀ ୱଟ୍ଟତୀ’’ତି। ସବ୍ବତ୍ଥାତି ଲୀନୁଦ୍ଧଚ୍ଚପକ୍ଖିକେସୁ ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ। ଉଦ୍ଧଚ୍ଚପକ୍ଖିକେକଦେସେ ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ‘‘ସଦ୍ଧାୱୀରିଯପଞ୍ଞାନ’’ନ୍ତି ଆହ। ଅଞ୍ଞଥା ପୀତି ଚ ଗହେତବ୍ବା ସିଯା। ତଥା ହି ‘‘କୋସଜ୍ଜପକ୍ଖିକେନ ସମାଧିନା’’ଇଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଚ ‘‘ପସ୍ସଦ୍ଧିସମାଧିଉପେକ୍ଖାହୀ’’ତି। ସାତି ସତି। ସବ୍ବେସୁ ରାଜକମ୍ମେସୁ ନିଯୁତ୍ତୋତି ସବ୍ବକମ୍ମିକୋ। ତେନାତି ଯେନ କାରଣେନ ସବ୍ବତ୍ଥ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବା, ତେନ ଆହ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ। ସବ୍ବତ୍ଥ ନିଯୁତ୍ତା ସବ୍ବତ୍ଥିକା, ସବ୍ବେନ ୱା ଲୀନୁଦ୍ଧଚ୍ଚପକ୍ଖିକେନ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗେନ ଅତ୍ଥେତବ୍ବା ସବ୍ବତ୍ଥିଯା, ସବ୍ବତ୍ଥିଯାୱ ସବ୍ବତ୍ଥିକା। ଚିତ୍ତନ୍ତି କୁସଲଚିତ୍ତଂ। ତସ୍ସ ହି ସତିପଟିସରଣଂ ପରାଯଣଂ ଅପ୍ପତ୍ତସ୍ସ ପତ୍ତିଯା ଅନଧିଗତସ୍ସ ଅଧିଗମାଯ। ତେନାହ – ‘‘ଆରକ୍ଖପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନା’’ତିଆଦି।

ଖନ୍ଧାଦିଭେଦେ ଅନୋଗାଳ୍ହପଞ୍ଞାନନ୍ତି ପରିଯତ୍ତିବାହୁସଚ୍ଚୱସେନପି ଖନ୍ଧାଯତନାଦୀସୁ ଅପ୍ପତିଟ୍ଠିତବୁଦ୍ଧୀନଂ। ବହୁସ୍ସୁତସେୱନା ହି ସୁତମଯଞାଣାୱହା। ତରୁଣୱିପସ୍ସନାସମଙ୍ଗୀପି ଭାୱନାମଯଞାଣେ ଠିତତ୍ତା ଏକଂସତୋ ପଞ୍ଞୱା ଏୱ ନାମ ହୋତୀତି ଆହ – ‘‘ସମପଞ୍ଞାସ… ପେ… ପୁଗ୍ଗଲସେୱନା’’ତି। ଞେଯ୍ୟଧମ୍ମସ୍ସ ଗମ୍ଭୀରଭାୱୱସେନ ତପ୍ପରିଚ୍ଛେଦକଞାଣସ୍ସ ଗମ୍ଭୀରଭାୱଗହଣନ୍ତି ଆହ – ‘‘ଗମ୍ଭୀରେସୁ ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ପୱତ୍ତାଯ ଗମ୍ଭୀରପଞ୍ଞାଯା’’ତି। ତଞ୍ହି ଞେଯ୍ୟଂ ତାଦିସାଯ ପଞ୍ଞାଯ ଚରିତବ୍ବତୋ ଗମ୍ଭୀରଞାଣଚରିଯଂ, ତସ୍ସା ୱା ପଞ୍ଞାଯ ତତ୍ଥ ପଭେଦତୋ ପୱତ୍ତି ଗମ୍ଭୀରଞାଣଚରିଯା, ତସ୍ସା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାତି ଆହ ‘‘ଗମ୍ଭୀରପଞ୍ଞାଯ ପଭେଦପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା’’ତି। ଯଥା ସତିୱେପୁଲ୍ଲପ୍ପତ୍ତୋ ନାମ ଅରହା ଏୱ, ଏୱଂ ସୋ ଏୱ ପଞ୍ଞାୱେପୁଲ୍ଲପ୍ପତ୍ତୋପୀତି ଆହ ‘‘ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ଭାୱନାପାରିପୂରୀ ହୋତୀ’’ତି। ୱୀରିଯାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋତି।

‘‘ତତ୍ତଂ ଅଯୋଖିଲଂ ହତ୍ଥେ ଗମେନ୍ତୀ’’ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତପଞ୍ଚୱିଧବନ୍ଧନକମ୍ମକାରଣା ନିରଯେ ନିବ୍ବତ୍ତସତ୍ତସ୍ସ ସବ୍ବପଠମଂ କରୋନ୍ତୀତି ଦେୱଦୂତସୁତ୍ତାଦୀସୁ (ମ। ନି। ୩।୨୫୦), ତସ୍ସା ଆଦିତୋ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଚ ଆହ – ‘‘ପଞ୍ଚୱିଧବନ୍ଧନକମ୍ମକାରଣତୋ ପଟ୍ଠାଯା’’ତି। ସକଟୱହନାଦିକାଲେତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ତଦଞ୍ଞମନୁସ୍ସେହି ତିରଚ୍ଛାନେହି ଚ ୱିବାଧନୀଯକାଲଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଏକଂ ବୁଦ୍ଧନ୍ତରନ୍ତି ଇଦଂ ଅପରାପରଂ ପେତେସୁ ଏୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକସତ୍ତୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଏକଚ୍ଚାନଂ ୱା ପେତାନଂ, ଏକଚ୍ଚତିରଚ୍ଛାନାନଂ ୱିଯ ତଥା ଦୀଘାଯୁକତାପି ସିଯାତି ତଥା ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ହି କାଳୋ ନାଗରାଜା ଚତୁନ୍ନଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ରୂପଦସ୍ସାୱୀ।

ଏୱଂ ଆନିସଂସଦସ୍ସାୱିନୋତି ‘‘ୱୀରିଯାଯତ୍ତୋ ଏୱ ସକଲଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରୱିସେସାଧିଗମୋ’’ତି ଏୱଂ ଆନିସଂସଦସ୍ସନସୀଲସ୍ସ। ଗମନୱୀଥିନ୍ତି ସପୁବ୍ବଭାଗଂ ନିବ୍ବାନଗାମିନିଂ ପଟିପଦଂ। ସହ ୱିପସ୍ସନାଯ ଅରିଯମଗ୍ଗପଟିପାଟି, ସଉ୍ୱିସୁଦ୍ଧିପରମ୍ପରା ୱା। ସା ହି ୱଟ୍ଟତୋ ନିଯ୍ଯାନାଯ ଗନ୍ତବ୍ବା ପଟିପଦାତି କତ୍ୱା ଗମନୱୀଥି ନାମ।

କାଯଦଳ୍ହୀବହୁଲୋତି କାଯସ୍ସ ପୋସନପସୁତୋ। ପିଣ୍ଡନ୍ତି ରଟ୍ଠପିଣ୍ଡଂ। ପଚ୍ଚଯଦାଯକାନଂ ଅତ୍ତନି କାରସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଯା ମହପ୍ଫଲଭାୱସ୍ସ କରଣେନ ପିଣ୍ଡାଯ ଭିକ୍ଖାଯ ପଟିପୂଜନା ପିଣ୍ଡାପଚାଯନା। ନୀହରନ୍ତୋତି ପଉହୱିକତୋ ନୀହରନ୍ତୋ। ତଂ ସଦ୍ଦଂ ସୁତ୍ୱାତି ତଂ ଉପାସିକାଯ ୱଚନଂ ପଣ୍ଣସାଲଦ୍ୱାରେ ଠିତୋୱ ପଞ୍ଚାଭିଞ୍ଞତାଯ ଦିବ୍ବସୋତେନ ସୁତ୍ୱାତି ୱଦନ୍ତି। ମନୁସ୍ସସମ୍ପତ୍ତି, ଦିବ୍ବସମ୍ପତ୍ତି , ଅନ୍ତେ ନିବ୍ବାନସମ୍ପତ୍ତୀତି ତିସ୍ସୋ ସମ୍ପତ୍ତିଯୋ। ସିତଂ କରୋନ୍ତୋୱାତି ‘‘ଅକିଚ୍ଛେନେୱ ମଯା ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖଂ ସମତିକ୍କନ୍ତ’’ନ୍ତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାୱସାନେ ସଞ୍ଜାତପାମୋଜ୍ଜୱସେନ ସିତଂ କରୋନ୍ତୋ ଏୱ।

ଅଲସାନଂ ଭାୱନାଯ ନାମମତ୍ତମ୍ପି ଅଜାନନ୍ତାନଂ କାଯସ୍ସ ପୋସନବହୁଲାନଂ ଯାୱଦତ୍ଥଂ ପରିଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱା ସେଯ୍ୟସୁଖାଦିଂ ଅନୁଯୁଞ୍ଜନ୍ତାନଂ ତିରଚ୍ଛାନକଥିକାନଂ ଦୂରତୋୱ ୱଜ୍ଜନଂ କୁସୀତପୁଗ୍ଗଲପରିୱଜ୍ଜନା। ‘‘ଦିୱସଂ ଚଙ୍କମେନ ନିସଜ୍ଜାଯା’’ତିଆଦିନା ଭାୱନାରମ୍ଭୱସେନ ଆରଦ୍ଧୱୀରିଯାନଂ ଦଳ୍ହପରକ୍କମାନଂ କାଲେନକାଲଂ ଉପସଙ୍କମନା ଆରଦ୍ଧୱୀରିଯପୁଗ୍ଗଲସେୱନା। ତେନାହ ‘‘କୁଚ୍ଛିଂ ପୂରେତ୍ୱା’’ତିଆଦି।

ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ ପନ ‘‘ଜାତିମହତ୍ତପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା, ସବ୍ରହ୍ମଚାରିମହତ୍ତପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା’’ତି ଇଦଂ ଦ୍ୱଯଂ ନ ଗହିତଂ, ‘‘ଥିନମିଦ୍ଧୱିନୋଦନତା, ସମ୍ମପ୍ପଧାନପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା’’ତି ଇଦଂ ଦ୍ୱଯଂ ଗହିତଂ। ତତ୍ଥ ଆନିସଂସଦସ୍ସାୱିତାଯ ଏୱ ସମ୍ମପ୍ପଧାନପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ଗହିତା ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରୱିସେସାଧିଗମସ୍ସ ୱୀରିଯାଯତ୍ତତାଦସ୍ସନଭାୱତୋ। ଥିନମିଦ୍ଧୱିନୋଦନଂ ତଦଧିମୁତ୍ତତାଯ ଗହିତଂ, ୱୀରିଯୁପ୍ପାଦନେ ଯୁତ୍ତପଯୁତ୍ତସ୍ସ ଥିନମିଦ୍ଧୱିନୋଦନଂ ଅତ୍ଥତୋ ସିଦ୍ଧମେୱ। ତତ୍ଥ ଥିନମିଦ୍ଧୱିନୋଦନଂ କୁସୀତପୁଗ୍ଗଲପରିୱଜ୍ଜନ-ଆରଦ୍ଧୱୀରିଯପୁଗ୍ଗଲ-ସେୱନ-ତଦଧିମୁତ୍ତତାପଟିପକ୍ଖୱିଧମନ-ପଚ୍ଚଯୂପସଂହାରୱସେନ, ଅପାଯଭଯପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଦଯୋ ସମୁତ୍ତେଜନୱସେନ ୱୀରିଯସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ବୁଦ୍ଧାନୁସ୍ସତିଯା ଉପଚାରସମାଧିନିଟ୍ଠତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଯାୱ ଉପଚାରା’’ତି। ସକଲସରୀରଂ ଫରମାନୋତି ପୀତିସମୁଟ୍ଠାନେହି ପଣୀତରୂପେହି ସକଲସରୀରଂ ଫରମାନୋ। ଧମ୍ମସଙ୍ଘଗୁଣେ ଅନୁସ୍ସରନ୍ତସ୍ସପି ଯାୱ ଉପଚାରା ସକଲସରୀରଂ ଫରମାନୋ ପୀତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଯୋଜନା। ଏୱଂ ସେସଅନୁସ୍ସତୀସୁ ପସାଦନୀଯସୁତ୍ତନ୍ତପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଯ ଚ ଯୋଜେତବ୍ବଂ ତସ୍ସାପି ୱିମୁତ୍ତାଯତନଭାୱେନ ତଗ୍ଗତିକତ୍ତା। ଏୱରୂପେ କାଲେତି ଦୁବ୍ଭିକ୍ଖଭଯାଦୀସୂତି ୱୁତ୍ତକାଲେ। ସମାପତ୍ତିଯା…ପେ… ନ ସମୁଦାଚରନ୍ତୀତି ଇଦଂ ଉପସମାନୁସ୍ସତିଯା ୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ସଙ୍ଖାରାନଞ୍ହି ସପ୍ପଦେସୱୂପସମେପି ନିପ୍ପଦେସୱୂପସମେ ୱିଯ ତତ୍ଥ ସପଞ୍ଞାଯ ପୱତ୍ତନତୋ ଭାୱନାମନସିକାରୋ କିଲେସୱିକ୍ଖମ୍ଭନସମତ୍ଥୋ ହୁତ୍ୱା ଉପଚାରସମାଧିଂ ଆୱହନ୍ତୋ ତଥାରୂପପୀତିସୋମନସ୍ସସମନ୍ନାଗତୋ ପୀତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ ଉପ୍ପାଦାଯ ହୋତୀତି। ପସାଦନୀଯେସୁ ଠାନେସୁ ପସାଦସିନେହାଭାୱେନ ସଂସୂଚିତହଦଯତା ଲୂଖତା। ସା ଚ ତତ୍ଥ ଆଦରଗାରୱାକରଣେନ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ଆହ ‘‘ଅସକ୍କଚ୍ଚକିରିଯାଯ ସଂସୂଚିତଲୂଖଭାୱେ’’ତି।

କାଯଚିତ୍ତଦରଥୱୂପସମଲକ୍ଖଣା ପସ୍ସଦ୍ଧି ଏୱ ଯଥାୱୁତ୍ତବୋଧିଅଙ୍ଗଭୂତୋ ପସ୍ସଦ୍ଧିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ, ତସ୍ସ ପସ୍ସଦ୍ଧିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ। ପଣୀତଭୋଜନସେୱନତାତି ପଣୀତସପ୍ପାଯଭୋଜନସେୱନତା। ଉତୁଇରିଯାପଥସୁଖଗ୍ଗହଣେହି ସପ୍ପାଯୌତୁଇରିଯାପଥଂ ଗହିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତଞ୍ହି ତିୱିଧମ୍ପି ସପ୍ପାଯଂ ସେୱିଯମାନଂ କାଯସ୍ସ କଲ୍ଲତାପାଦନୱସେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ କଲ୍ଲତଂ ଆୱହନ୍ତଂ ଦୁୱିଧାଯପି ପସ୍ସଦ୍ଧିଯା କାରଣଂ ହୋତି। ସତ୍ତେସୁ ଲଦ୍ଧମାନଂ ସୁଖଦୁକ୍ଖଂ ଅହେତୁକନ୍ତି ଅଯମେକୋ ଅନ୍ତୋ, ଇସ୍ସରାଦିୱିସମହେତୁକନ୍ତି ଅଯଂ ଦୁତିଯୋ, ଏତେ ଉଭୋ ଅନ୍ତେ ଅନୁପଗମ୍ମ ଯଥାସକଂ କମ୍ମୁନା ହୋତୀତି ଅଯଂ ମଜ୍ଝିମା ପଟିପତ୍ତି। ମଜ୍ଝତ୍ତୋ ପଯୋଗୋ ଯସ୍ସ ସୋ ମଜ୍ଝତ୍ତପଯୋଗୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ମଜ୍ଝତ୍ତପଯୋଗତା। ଅଯଞ୍ହି ପହାନସାରଦ୍ଧକାଯତା-ସଙ୍ଖାତପସ୍ସଦ୍ଧକାଯତାଯ କାରଣଂ ହୋନ୍ତୀ ପସ୍ସଦ୍ଧିଦ୍ୱଯଂ ଆୱହତି। ଏତେନେୱ ସାରଦ୍ଧକାଯପୁଗ୍ଗଲପରିୱଜ୍ଜନ-ପସ୍ସଦ୍ଧକାଯପୁଗ୍ଗଲସେୱନାନଂ ତଦାୱହନତା ସଂୱଣ୍ଣିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ୱତ୍ଥୁୱିସଦକିରିଯା ଇନ୍ଦ୍ରିଯସମତ୍ତପଟିପାଦନା ଚ ‘‘ପଞ୍ଞାୱହା’’ତି ୱୁତ୍ତା। ସମଥାୱହାପି ତା ହୋନ୍ତି ସମଥାୱହଭାୱେନେୱ ପଞ୍ଞାୱହତ୍ତାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୱତ୍ଥୁୱିସଦ…ପେ… ୱେଦିତବ୍ବା’’ତି।

କରଣକୋସଲ୍ଲଭାୱନାକୋସଲ୍ଲାନଂ ନାନନ୍ତରିଯଭାୱତୋ ରକ୍ଖଣକୋସଲ୍ଲସ୍ସ ଚ ତଂମୂଲକତ୍ତା ‘‘ନିମିତ୍ତକୁସଲତା ନାମ କସିଣନିମିତ୍ତସ୍ସ ଉଗ୍ଗହଣକୁସଲତା’’ଇଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ଅତିସିଥିଲୱୀରିଯତାଦୀହୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ପଞ୍ଞାପଯୋଗମନ୍ଦତଂ ଅପ୍ପମାଦୱେକଲ୍ଲଞ୍ଚ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ତସ୍ସ

ପଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତି ତସ୍ସ ଲୀନସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଧମ୍ମୱିଚଯସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାଦିସମୁଟ୍ଠାପନେନ ଲଯାପତ୍ତିତୋ ସମୁଟ୍ଠାପନଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା –

''ଯସ୍ମିଞ୍ଚ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସମଯେ ଲୀନଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି, କାଲୋ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ଧମ୍ମୱିଚଯସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ ଭାୱନାଯ, କାଲୋ ୱୀରିଯସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ ଭାୱନାଯ, କାଲୋ ପୀତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ ଭାୱନାଯ। ତଂ କିସ୍ସ ହେତୁ? ଲୀନଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଚିତ୍ତଂ, ତଂ ଏତେହି ଧମ୍ମେହି ସୁସମୁଟ୍ଠାପଯଂ ହୋତି। ସେଯ୍ୟଥାପି, ଭିକ୍ଖୱେ, ପୁରିସୋ ପରିତ୍ତଂ ଅଗ୍ଗିଂ ଉଜ୍ଜାଲେତୁକାମୋ ଅସ୍ସ, ସୋ ତତ୍ଥ ସୁକ୍ଖାନି ଚେୱ ତିଣାନି ପକ୍ଖିପେଯ୍ୟ, ସୁକ୍ଖାନି ଗୋମଯାନି ପକ୍ଖିପେଯ୍ୟ, ସୁକ୍ଖାନି କଟ୍ଠାନି ପକ୍ଖିପେଯ୍ୟ, ମୁଖୱାତଞ୍ଚ ଦଦେଯ୍ୟ, ନ ଚ ପଂସୁକେନ ଓକିରେଯ୍ୟ, ଭବ୍ବୋ ନୁ ଖୋ ସୋ ପୁରିସୋ ପରିତ୍ତଂ ଅଗ୍ଗିଂ ଉଜ୍ଜାଲେତୁନ୍ତି। ଏୱଂ, ଭନ୍ତେ''ତି (ସଂ। ନି। ୫।୨୩୪)।

ଏତ୍ଥ ଚ ଯଥାସକଂ ଆହାରୱସେନ ଧମ୍ମୱିଚଯସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାଦୀନଂ ଭାୱନା ସମୁଟ୍ଠାପନାତି ୱେଦିତବ୍ବା, ସା ଅନନ୍ତରଂ ୱିଭାୱିତା ଏୱ।

ଅଚ୍ଚାରଦ୍ଧୱୀରିଯତାଦୀହୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ପଞ୍ଞାପଯୋଗବଲୱତଂ ପମୋଦୁପ୍ପିଲାୱନଞ୍ଚ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ତସ୍ସ ନିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତି ତସ୍ସ ଉଦ୍ଧତସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ସମାଧିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାଦିସମୁଟ୍ଠାପନେନ ଉଦ୍ଧତାପତ୍ତିତୋ ନିସେଧନଂ। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ ଭଗୱତା –

''ଯସ୍ମିଞ୍ଚ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସମଯେ ଉଦ୍ଧତଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି, କାଲୋ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ପସ୍ସଦ୍ଧିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ ଭାୱନାଯ, କାଲୋ ସମାଧିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ ଭାୱନାଯ, କାଲୋ ଉପେକ୍ଖାସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ ଭାୱନାଯ। ତଂ କିସ୍ସ ହେତୁ? ଉଦ୍ଧତଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଚିତ୍ତଂ, ତଂ ଏତେହି ଧମ୍ମେହି ସୁୱୂପସମଯଂ ହୋତି। ସେଯ୍ୟଥାପି, ଭିକ୍ଖୱେ, ପୁରିସୋ ମହନ୍ତଂ ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧଂ ନିବ୍ବାପେତୁକାମୋ ଅସ୍ସ, ସୋ ତତ୍ଥ ଅଲ୍ଲାନି ଚେୱ ତିଣାନି…।ପେ… ପଂସୁକେନ ଚ ଓକିରେଯ୍ୟ, ଭବ୍ବୋ ନୁ ଖୋ ସୋ ପୁରିସୋ ମହନ୍ତଂ ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧଂ ନିବ୍ବାପେତୁନ୍ତି। ଏୱଂ, ଭନ୍ତେ''ତି (ସଂ। ନି। ୫।୨୩୪)।

ଏତ୍ଥାପି ଯଥାସକଂ ଆହାରୱସେନ ପସ୍ସଦ୍ଧିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାଦୀନଂ ଭାୱନା ସମୁଟ୍ଠାପନାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ତତ୍ଥ ପସ୍ସଦ୍ଧିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ ଭାୱନା ୱୁତ୍ତା ଏୱ, ସମାଧିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ ୱୁଚ୍ଚମାନା, ଇତରସ୍ସ ଅନନ୍ତରଂ ୱକ୍ଖତି। ପଞ୍ଞାପଯୋଗମନ୍ଦତାଯାତି ପଞ୍ଞାବ୍ୟାପାରସ୍ସ ଅପ୍ପଭାୱେନ। ଯଥା ହି ଦାନଂ ଅଲୋଭପ୍ପଧାନଂ, ସୀଲଂ ଅଦୋସପ୍ପଧାନଂ, ଏୱଂ ଭାୱନା ଅମୋହପ୍ପଧାନା। ତତ୍ଥ ଯଦା ପଞ୍ଞା ନ ବଲୱତୀ ହୋତି, ତଦା ଭାୱନା ପୁବ୍ବେନାପରଂ ୱିସେସାୱହା ନ ହୋତି, ଅନଭିସଙ୍ଖତୋ ୱିଯ ଆହାରୋ ପୁରିସସ୍ସ ଯୋଗିନୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅଭିରୁଚିଂ ନ ଉପ୍ପାଦେତି, ତେନ ତଂ ନିରସ୍ସାଦଂ ହୋତି। ତଥା ଭାୱନାଯ ସମ୍ମଦେୱ ୱୀଥିପଟିପତ୍ତିଯା ଅଭାୱେନ ଉପସମସୁଖଂ ନ ୱିନ୍ଦତି, ତେନପି ଚିତ୍ତଂ ନିରସ୍ସାଦଂ ହୋତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ପଞ୍ଞାପଯୋଗ… ପେ… ନିରସ୍ସାଦଂ ହୋତୀ''ତି।

ତସ୍ସ ସଂୱେଗୁପ୍ପାଦନଞ୍ଚ ପସାଦୁପ୍ପାଦନଞ୍ଚ ତିକିଚ୍ଛନ୍ତୋ ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅଟ୍ଠ ସଂୱେଗୱତ୍ଥୂନୀ''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଜାତିଜରାବ୍ୟାଧିମରଣାନି ଯଥାରହଂ ସୁଗତିଯଂ ଦୁଗ୍ଗତିଯଞ୍ଚ ହୋନ୍ତୀତି ତଦଞ୍ଞମେୱ ପଞ୍ଚୱିଧବନ୍ଧନାଦିଖୁପ୍ପିପାସାଦିଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିବାଧନାଦିହେତୁକଂ ଅପାଯଦୁକ୍ଖଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତଯିଦଂ ସବ୍ବଂ ତେସଂ ତେସଂ ସତ୍ତାନଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭୱନିସ୍ସିତଂ ଗହିତନ୍ତି ଅତୀତେ ଅନାଗତେ ଚ କାଲେ ୱଟ୍ଟମୂଲକଦୁକ୍ଖାନି ୱିସୁଂ ଗହିତାନିଯେୱ। ଯେ ପନ ସତ୍ତା ଆହାରୂପଜୀୱିନୋ ତତ୍ଥ ଚ ଉଟ୍ଠାନଫଲୂପଜୀୱିନୋ, ତେସଂ ଅଞ୍ଞେହି ଅସାଧାରଣଂ ଜୀୱିକଦୁକ୍ଖଂ ଅଟ୍ଠମଂ ସଂୱେଗୱତ୍ଥୁ ଗହିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ସମଯେ ସମ୍ପହଂସନାତି ଅଯଂ ସମ୍ପହଂସିତବ୍ବସମଯେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ସଂୱେଗଜନନୱସେନ ଚେୱ ପସାଦୁପ୍ପାଦନୱସେନ ଚ ସମ୍ମଦେୱ ପହଂସନା, ସଂୱେଗଜନନପୁବ୍ବକପସାଦୁପ୍ପାଦନେନ ଭାୱନାଚିତ୍ତସ୍ସ ତୋସନାତିଅତ୍ଥୋ।

ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଂଆଗମ୍ମାତି ଲୀନୁଦ୍ଧଚ୍ଚୱିରହେନ ସମଥୱୀଥିପଟିପତ୍ତିଯା ଚ ସମ୍ମଦେୱ ଭାୱନାପଟିପତ୍ତିଂ ଆଗମ୍ମ।

ଅଲୀନନ୍ତିଆଦୀସୁ କୋସଜ୍ଜପକ୍ଖିକାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅନଧିମତ୍ତତାଯ ଅଲୀନଂ, ଉଦ୍ଧଚ୍ଚପକ୍ଖିକାନଂ ଅନଧିମତ୍ତତାଯ ଅନୁଦ୍ଧତଂ, ପଞ୍ଞାପଯୋଗସମ୍ପତ୍ତିଯା ଉପସମସୁଖାଧିଗମେନ ଚ ଅନିରସ୍ସାଦଂ, ତତୋ ଏୱ ଆରମ୍ମଣେ ସମପ୍ପୱତ୍ତଂ ସମଥୱୀଥିପଟିପନ୍ନଞ୍ଚ। ତତ୍ଥ ଅଲୀନତାଯ ପଗ୍ଗହେ, ଅନୁଦ୍ଧତାଯ ଚ ନିଗ୍ଗହେ, ଅନିରସ୍ସାଦତାଯ ସମ୍ପହଂସନେ ନ ବ୍ୟାପାରଂ ଆପଜ୍ଜତି। ଅଲୀନାନୁଦ୍ଧଚ୍ଚତାହି ଆରମ୍ମଣେ ସମପ୍ପୱତ୍ତଂ, ଅନିରସ୍ସାଦତାଯ ସମଥୱୀଥିପଟିପନ୍ନଂ, ସମପ୍ପୱତ୍ତିଯା ୱା ଅଲୀନଂ ଅନୁଦ୍ଧତଂ, ସମଥୱୀଥିପଟିପତ୍ତିଯା ଅନିରସ୍ସାଦନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ସମଯେ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖନତାତି ଅଯଂ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖିତବ୍ବସମଯେ ଚିତ୍ତସ୍ସ ପଗ୍ଗହନିଗ୍ଗହସମ୍ପହଂସନେସୁ ବ୍ୟାୱଟତାସଙ୍ଖାତଂ ପଟିପକ୍ଖଂ ଅଭିଭୁଯ୍ୟ ଉପେକ୍ଖନା ୱୁଚ୍ଚତି। ଏସାତି ସମାଧିବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ। ଅନୁପ୍ପନ୍ନୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ଭାୱନାପାରିପୂରୀ ହୋତୀତି ଏତେନ ନିପ୍ପରିଯାଯତୋ ସମାଧିୱେପୁଲ୍ଲପ୍ପତ୍ତୋପି ଅରହା ଏୱାତି ଦସ୍ସେତି।

ଅନୁରୋଧୱିରୋଧପହାନୱସେନ ମଜ୍ଝତ୍ତଭାୱୋ ଉପେକ୍ଖାସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ କାରଣଂ ତସ୍ମିଂ ସତି ସିଜ୍ଝନତୋ, ଅସତି ଚ ଅସିଜ୍ଝନତୋ, ସୋ ଚ ମଜ୍ଝତ୍ତଭାୱୋ ୱିସଯୱସେନ ଦୁୱିଧୋତି ଆହ ''ସତ୍ତମଜ୍ଝତ୍ତତା ସଙ୍ଖାରମଜ୍ଝତ୍ତତା''ତି। ତଦୁଭଯୱସେନ ଚସ୍ସ ୱିରୁଜ୍ଝନଂ ପସ୍ସଦ୍ଧିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ ଭାୱନାଯ

ଏୱ ଦୂରୀକତନ୍ତି ଅନୁରୁଜ୍ଝନସ୍ସେୱ ପହାନୱିଧିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ “ସତ୍ତମଜ୍ଝତ୍ତତା”ତିଆଦିମାହ। ତଥା ହିସ୍ସ ସତ୍ତସଙ୍ଖାରକେଲାଯନପୁଗ୍ଗଲପରିୱଜ୍ଜନଂ “ଉପ୍ପତ୍ତିଯା କାରଣ”ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଉପେକ୍ଖାଯ ହି ୱିସେସତୋ ରାଗୋ ପଟିପକ୍ଖୋ, ତତୋ ରାଗବହୁଲସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଉପେକ୍ଖା “ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗୋ”ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଦ୍ୱୀହାକାରେହୀତି କମ୍ମସ୍ସକତାପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଂ ଅତ୍ତସୁଞ୍ଞତାପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣନ୍ତି ଇମେହି ଦ୍ୱୀହି କାରଣେହି। ଦ୍ୱୀହେୱାତି ଅୱଧାରଣଂ ସଙ୍ଖାରସହିତାଯ ସଙ୍ଖ୍ୟାସମାନତାଯ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ସଙ୍ଖ୍ୟା ଏୱ ହେତ୍ଥ ସମାନଂ, ନ ସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟଂ ସବ୍ବଥା ସମାନନ୍ତି। ଅସ୍ସାମିକଭାୱୋ ଅନତ୍ତନିଯତା। ସତି ହି ଅତ୍ତନି ତସ୍ସ କିଞ୍ଚନଭାୱେନ ଚୀୱରଂ ଅଞ୍ଞଂ ୱା କିଞ୍ଚି ଅତ୍ତନିଯଂ ନାମ ସିଯା, ସୋ ପନ କୋଚି ନତ୍ଥେୱାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅନଦ୍ଧନିଯନ୍ତି, ନ ଅଦ୍ଧାନକ୍ଖମଂ, ନ ଚିରଟ୍ଠାଯି ଇତ୍ତରଂ ଅନିଚ୍ଚନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତାୱକାଲିକନ୍ତି ତସ୍ସେୱ ୱେୱଚନଂ।

ମମାଯତୀତି ମମତ୍ତଂ କରୋତି। ମମାତି ତଣ୍ହାଯ ପରିଗ୍ଗଯ୍ହ ତିଟ୍ଠତି। ଧନାଯନ୍ତାତି ଧନଂ ଦଙ୍କଂ କରୋନ୍ତା। ଅସ୍ସାତି ଉପେକ୍ଖାସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସ୍ସ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ଭାୱନାପାରିପୂରୀ ହୋତି। ତଥା ହି ଅରହତୋ ଏୱ ଛଢଅଙ୍ଗୁପେକ୍ଖାନିପ୍ଫତ୍ତି।

ଅସୁଭାରମ୍ମଣଧମ୍ମାତି ଅସୁଭପ୍ପକାରା ଅସୁଭଝାନସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଭୂତା ଧମ୍ମା। କାମଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧାପି କେସାଦଯୋ ଅସୁଭପ୍ପକାରା ଏୱ, ୱିସେସତୋ ପନ ଜିଗୁଚ୍ଛିତବ୍ବେ ଜିଗୁଚ୍ଛାୱହେ ଗଣ୍ହନ୍ତୋ “ଦସା”ତି ଆହ। ଯଥା ମନସିକରୋତୋ ସଭାୱସରସତୋ ତତ୍ଥ ଅସୁଭସଞ୍ଞା ସନ୍ତିଟ୍ଠତି, ତଥା ପୱତ୍ତୋ ମନସିକାରୋ ଉପାଯମନସିକାରୋ। ଅସୁଭେ ଅସୁଭପଟିକ୍କୂଲାକାରସ୍ସ ଉଗ୍ଗଣ୍ହନଂ, ଯଥା ୱା ତତ୍ଥ ଉଗ୍ଗହନିମିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତଥା ମନସିକାରୋ ଅସୁଭନିମିତ୍ତସ୍ସ ଉଗ୍ଗହୋ। ଉପଚାରପ୍ପନାୱହାଯ ଅସୁଭଭାୱନାଯ ଅନୁଯୁଞ୍ଜନା ଅସୁଭଭାୱନାନୁଯୋଗୋ।

ମନଚ୍ଛଟ୍ଠାନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ସୁଟ୍ଠୁ ସୁସଂୱରଣେ ସତି ଅୱସରଂ ଅଲଭନ୍ତୋ କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ପହୀଯତେୱ, ତଥା ଭୋଜନେ ମତ୍ତଞ୍ଞୁନୋ ମିତାହାରସ୍ସ ଥିନମିଦ୍ଧାଭିଭୱାଭାୱା ଓତାରଂ ଅଲଭମାନୋ କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ପହୀଯତି। ଯୋ ପନ ଆହାରେ ପଟିକ୍କୂଲସଞ୍ଞଂ ତବ୍ବିପରିଣାମସ୍ସ ତଦାଧାରସ୍ସ ତସ୍ସ ଚ ଉଦରିଯଭୂତସ୍ସ ଅତିୱିଯ ଜେଗୁଚ୍ଛତଂ, କାଯସ୍ସ ଚ ଆହାରଟ୍ଠିତିକତଂ ସମ୍ମଦେୱ ଜାନାତି, ସୋ ସବ୍ବସୋ ଭୋଜନେ ପମାଣସ୍ସ ଜାନନେନ ୱିସେସତୋ ଭୋଜନେ ମତ୍ତଞ୍ଞୂ ନାମ। ତସ୍ସ କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ପହୀଯତେୱ, ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ଅପ୍ପାହାରତଂଯେୱ ଦସ୍ସେତୁଂ “ଚତୁନ୍ନ”ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅସୁଭକମ୍ମିକତିସ୍ସତ୍ଥେରୋ ଦନ୍ତଟ୍ଠିଦସ୍ସାୱୀ। ପହୀନସ୍ସାତି ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱସେନ ପହୀନସ୍ସ। ଅଭିଧମ୍ମପରିଯାଯେନ ସବ୍ବୋପି ଲୋଭୋ କାମଚ୍ଛନ୍ଦନୀୱରଣନ୍ତି “ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ଆଯତିଂ ଅନୁପ୍ପାଦୋ”ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ମେଜ୍ଜତି ହିତଫରଣୱସେନ ସିନିଯ୍ହତୀତି ମିତ୍ତୋ, ହିତେସୀ ପୁଗ୍ଗଲୋ, ତସ୍ମିଂ ମିତ୍ତେ ଭୱା, ମିତ୍ତସ୍ସ ୱା ଏସାତି ମେତ୍ତା, ହିତେସିତା। ସା ଏୱ ପଟିପକ୍ଖତୋ ଚେତସୋ ୱିମୁତ୍ତୀତି ମେତ୍ତାଚେତୋୱିମୁତ୍ତି। ତତ୍ଥ ମେତ୍ତାଯନସ୍ସ ସତ୍ତେସୁ ହିତଫରଣସ୍ସ ଉପ୍ପାଦନଂ ପୱତ୍ତନଂ ମେତ୍ତାନିମିତ୍ତସ୍ସ ଉଗ୍ଗହୋ। ତେନାହ “ଓଦିସ୍ସକା”ତିଆଦି।

ତତ୍ଥ ଅତ୍ତପିଯସହାଯମଜ୍ଝତ୍ତୱେରିୱସେନ ଓଦିସ୍ସକତା। ସୀମାସମ୍ଭେଦେ କତେ ଅନୋଦିସ୍ସକତା। ଏକାଦିଦିସାଫରଣୱସେନ ଦିସାଫରଣତା ମେତ୍ତାଯ ଉଗ୍ଗଣ୍ହନେ ୱେଦିତବ୍ବା। ଉଗ୍ଗହୋ ଯାୱ ଉପଚାରା ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଉଗ୍ଗହିତାଯ ଆସେୱନା ଭାୱନା, ସବ୍ବା ଇତ୍ଥିଯୋ ପୁରିସା ଅରିଯା ଅନରିଯା ଦେୱା ମନୁସ୍ସା ୱିନିପାତିକାତି ସତ୍ତୋଧିକରଣୱସେନ ପୱତ୍ତା ସତ୍ତୱିଧା, ଅଟ୍ଠୱୀସତିୱିଧା ୱା, ଦସହି ଦିସାହି ଦିସୋଧିକରଣୱସେନ ପୱତ୍ତା ଦସୱିଧା, ଏକେକାଯ ଦିସାଯ ସତ୍ତାଦିଇତ୍ଥାଦିଅୱେରାଦିଭେଦେନ ଅସୀତାଧିକଚତୁସତପ୍ପଭେଦା ଚ ଓଧିସୋଫରଣମେତ୍ତା। ସବ୍ବେ ସତ୍ତା, ପାଣା, ଭୂତା, ପୁଗ୍ଗଲା, ଅତ୍ତଭାୱପରିଯାପନ୍ନାତି ଏତେସଂ ୱସେନ ପଞ୍ଚୱିଧା। ଏକେକସ୍ମିଂ ଅୱେରା ହୋନ୍ତୁ, ଅବ୍ଯାପଜ୍ଜା, ଅନୀଘା, ସୁଖୀ ଅତ୍ତାନଂ ପରିହରନ୍ତୂତି ଚତୁଧା ପୱତ୍ତିଯା ୱୀସତିୱିଧା ଅନୋଧିସୋଫରଣମେତ୍ତା, ତଂ ସନ୍ଧାଯାହ – “ଓଧିସୋ…ପେ… ଭାୱେନ୍ତସ୍ସପୀ”ତି। ଦ୍ୱଂ ଏତସ୍ସାତିଆଦିନା କମ୍ମସ୍ସକତାପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଂ ଦସ୍ସେତି । ପଟିସଙ୍ଖାନେ ଠିତସ୍ସାତି କୋଧେ ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ଆଦୀନୱସ୍ସ ତପ୍ପଟିପକ୍ଖତୋ ଅକୋଧେ ମେତ୍ତାଯ ଆନିସଂସସ୍ସ ଚ ପଟିସଙ୍ଖାନେ ସମ୍ମଦେୱ ଜାନନେ। ସେୱନ୍ତସ୍ସାତି ଭଜନ୍ତସ୍ସ ବ୍ଯାପାଦୋ ପହୀଯତି।

ଅତିଭୋଜନେ ନିମିତ୍ତଗ୍ଗାହୋତି ଆହାରସ୍ସ ଅଧିକଭୋଜନେ ଥିନମିଦ୍ଧସ୍ସ ନିମିତ୍ତଗ୍ଗାହୋ, “ଏତ୍ତକେ ଭୁତ୍ତେ ଥିନମିଦ୍ଧଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଏତ୍ତକେ ନୋ”ତି ଥିନମିଦ୍ଧସ୍ସ କାରଣାକାରଣଗ୍ଗାହୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଦିୱା ସୂରିଯାଲୋକନ୍ତି ଦିୱା ଗହିତନିମିତ୍ତଂ ସୂରିଯାଲୋକଂ, ରତ୍ତିଯଂ ମନସିକରୋନ୍ତସ୍ସପୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଧୁତଙ୍ଗାନଂ ୱୀରିଯନିସ୍ସିତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ “ଧୁତଙ୍ଗନିସ୍ସିତସପ୍ପାଯକଥାଯପୀ”ତି।

କୁକ୍କୁଚ୍ଚମ୍ପି କତାକତାନୁସୋଚନୱସେନ ପୱତ୍ତମାନଂ ଚେତସୋ ଅୱୂପସମାୱହତାଯ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚେନ ସମାନଲକ୍ଖଣମେୱାତି ତଦୁଭଯସ୍ସ ପହାନକାରଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଭଗୱା – “ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଚେତସୋ ୱୂପସମୋ”ତିଆଦିମାହ। ତସ୍ମା ବାହୁସଚ୍ଚାଦି ତସ୍ସ ପହାନକାରଣନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ “ଅପିଚ ଛ ଧମ୍ମା”ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ବହୁସ୍ସୁତସ୍ସ ଗନ୍ଥତୋ, ଅତ୍ଥତୋ ଧମ୍ମଂ ୱିଚାରେନ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥୱେଦାଦିପଟିଲାଭସମ୍ଭୱତୋ ୱିକ୍ଖେପୋ ନ ହୋତି।

ଯଥାୱିହିତପଟିପତ୍ତିଯା ଯଥାଧମ୍ମପଟିକାରପ୍ପତ୍ତିଯା ଚ ୱିପ୍ପଟିସାରୋ ଅନୱସରୋୱାତି ‘‘ବାହୁସଚ୍ଚେନପି…ପେ… ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚଂ ପହୀଯତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯଦଗ୍ଗେନ ବହୁସ୍ସୁତସ୍ସ ପଟିସଙ୍ଖାନୱତୋ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚଂ ପହୀଯତି, ତଦଗ୍ଗେନ ପରିପୁଚ୍ଛକତାୱିନଯପକତଞ୍ଞୁତାହିପି ତଂ ପହୀଯତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ୱୁଦ୍ଧସେୱିତା ଚ ୱୁଦ୍ଧସୀଲିତଂ ଆୱହତୀତି ଚେତସୋ ୱୂପସମକରତ୍ତା ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚସ୍ସ ପହାନକାରୀ ୱୁତ୍ତା, ୱୁଦ୍ଧଭାୱଂ ପନ ଅନପେକ୍ଖିତ୍ୱା ୱିନଯଧରା କୁକ୍କୁଚ୍ଚୱିନୋଦକା କଲ୍ଯାଣମିତ୍ତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ୱିକ୍ଖେପୋ ଚ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ କୁକ୍କୁଚ୍ଚହେତୁକୋ ହୋତୀତି ‘‘କପ୍ପିଯାକପ୍ପିଯପରିପୁଚ୍ଛାବହୁଲସ୍ସା’’ତିଆଦିନା ୱିନଯନଯେନେୱ ପରିପୁଚ୍ଛକତାଦଯୋ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା। ପହୀନେ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚେତି ନିଦ୍ଧାରଣେ ଭୁମ୍ମଂ। କୁକ୍କୁଚ୍ଚସ୍ସ ଦୋମନସ୍ସସହଗତତ୍ତା ଅନାଗାମିମଗ୍ଗେନ ଆଯତିଂ ଅନୁପ୍ପାଦୋ ୱୁତ୍ତୋ।

କୁସଲାକୁସଲା ଧମ୍ମାତିଆଦୀସୁ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତମେୱ। କାମଂ ବାହୁସଚ୍ଚପରିପୁଚ୍ଛକତାହି ଅଟ୍ଠୱତ୍ଥୁକାପି ୱିଚିକିଚ୍ଛା ପହୀଯତି, ତଥାପି ରତନତ୍ତଯୱିଚିକିଚ୍ଛାମୂଲିକା ସେସୱିଚିକିଚ୍ଛାତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ତୀଣି ରତନାନି ଆରବ୍ଭା’’ତିଆଦି। ୱିନଯେ ପକତଞ୍ଞୁତାଯ ଚ ସତି ସିକ୍ଖାଯ କଙ୍ଖାଯ ଅସମ୍ଭୱୋ ଏୱ, ତଥା ରତନତ୍ତଯଗୁଣାୱବୋଧେ ସତି ପୁବ୍ବନ୍ତାଦୀସୁ ସଂସଯସ୍ସାତି ଆହ – ‘‘ୱିନଯେ’’ତିଆଦି। ଓକପ୍ପନୀଯସଦ୍ଧା ସଦ୍ଧେଯ୍ଯୱତ୍ଥୁଂ ଅନୁପୱିସିତ୍ୱା ୱିଯ ଅଧିମୁଚ୍ଚନଂ, ତଞ୍ଚ ତଥା ଅଧିମୋକ୍ଖୁପ୍ପାଦନମେୱ। ସଦ୍ଧାଯ ନିନ୍ନପୋଣପବ୍ଭାରତା ଅଧିମୁତ୍ତି। ଅରହତ୍ତେନ କୂଟଂ ଗଣ୍ହି ସତ୍ତପି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗେ ୱିଭାରେତ୍ୱା ଦେସନାଯ ଓସାପିତତ୍ତା।

ଆହାରସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପରିଯାଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୩୩।ସମ୍ବହୁଲାତିୱୁଚ୍ଚନ୍ତି ସଙ୍ଘସମଞ୍ଞାଯ ଅଭାୱତୋ। ତତୋ ପରନ୍ତି ତିଣ୍ଣଂ ଜନାନଂ ଉପରି ସଙ୍ଘୋ ଚତୁୱଗ୍ଗକରଣୀଯାଦିସଙ୍ଘକମ୍ମୱସେନ କମ୍ମପ୍ପତ୍ତତ୍ତା। ପୱିସିଂସୂତି ଭାୱିନି ପୱିସନେ ଭୂତେ ୱିଯ କତ୍ୱା ଉପଚାରେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ – ‘‘ପୱିଟ୍ଠା’’ତି। ଭାୱିନି ହି ଭୂତେ ୱିଯ ଉପଚାରୋ। ତେନାହ – ‘‘ତେ ପନା’’ତିଆଦି, ତେ ପନ ଭିକ୍ଖୂତି ଅତ୍ଥୋ। ପୁନ ତେ ପନାତି ତିହିଯା ତିହିଯସାୱକା ଚ।

ଇମସ୍ମିଂପଞ୍ଞାପନେତି ‘‘ପଞ୍ଚ ନୀୱରଣେ ପହାଯା’’ତିଆଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତେ ଇମସ୍ମିଂ ପକାରେ ଅତ୍ଥପଞ୍ଞାପନେ। ୱିସିସ୍ସତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞତୋ ପଭିଜ୍ଜତୀତି ୱିସେସୋ, ଭେଦୋ। ସ୍ୱାଯଂ ଇଧ ଅନ୍ତୋଗଧାଧିକଭାୱୋ ଅଧିପ୍ପେତୋତି ଆହ – ‘‘କୋ ୱିସେସୋତି କିଂ ଅଧିକ’’ନ୍ତି। ଅଧିକଂ ପଯସନଂ ପଯୁଞ୍ଜନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପଯାସୋ, ଅଧିକପ୍ପଯୋଗୋ। ନାନା କରୀଯତି ଏତେନାତି ନାନାକରଣଂ, ଭେଦୋତି ଆହ – ‘‘କିଂ ନାନତ୍ତ’’ନ୍ତି। ଦୁତିଯପଦେତି ‘‘ଅନୁସାସନିଯା ୱା ଅନୁସାସନି’’ନ୍ତି ଏତସ୍ମିଂ ପଦେ। ଏସେୱ ନଯୋତି ଯଥା ପଠମସ୍ମିଂ ପଦେ ଅତ୍ଥଯୋଜନା, ଏୱଂ ଦୁତିଯପଦେପି ଯୋଜେତବ୍ବା।

ତୀଣି ଠାନାନୀତି ଦେୱମାରବ୍ରହ୍ମଟ୍ଠାନାନି ତୀଣି ‘‘ସଦେୱକେ ଲୋକେ’’ତିଆଦିନା ଲୋକେ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା। ‘‘ସସ୍ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣିଯା ପଜାଯ ସଦେୱମନୁସ୍ସାଯା’’ତି ଦ୍ୱେ ଠାନାନି। ‘‘ପଜାଯା’’ତି ଏତ୍ଥ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଇତି ପଞ୍ଚହି ପଦେହି। ଉଦ୍ଦେସନ୍ତି ଉଦ୍ଦିସିତବ୍ବଂ। ଗଣନନ୍ତି ଏକୋ କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋତି ଗହେତବ୍ବଂ ଗଚ୍ଛତି। ଅତ୍ତନୋ ହତ୍ଥପାଦାଦୀସୂତି ନିଦସ୍ସନମତ୍ତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ ସମୁଦାଯଂ ଆରବ୍ଭ ପଟିଘସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ। ଅତ୍ତନୋ ଖନ୍ଧେସୁ ୱିମତି ‘‘ଅହଂ ନୁ ଖୋସ୍ମୀ’’ତିଆଦିନା।

କିଞ୍ଚାପି ସବ୍ବଂ ୱୀରିଯଂ ଚେତସିକମେୱ, ଯଂ ପନ କାଯକମ୍ମାଧିଟ୍ଠାନାଦିୱସେନ ମନସି କାଯିକପଯୋଗସମୁଟ୍ଠାପନଂ ୱୀରିଯଂ କାଯିକନ୍ତି ଲଦ୍ଧପରିଯାଯନ୍ତି ତତୋ ୱିସେସେତ୍ୱା ଚେତସିକନ୍ତି ଯଥାଧିପ୍ପେତଦୁତିଯତାଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଯଦିପି ଯଥାକପ୍ପିତୈରିଯାପଥସନ୍ଧାରଣୱସେନ ପୱତ୍ତମାନଂ ୱୀରିଯଂ କାଯସ୍ସ ତଥାପୱତ୍ତସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭୂତନ୍ତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ, ତଥାପି ନ ତାଦିସୋ କାଯପଯୋଗୋ, ତଦା ପୱତ୍ତୋ ନତ୍ଥୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘କାଯପଯୋଗଂ ୱିନା ଉପ୍ପନ୍ନୱୀରିଯ’’ନ୍ତି। ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସଦିସୋ ୱାତି ଇମିନା ଅଜ୍ଝତ୍ତିକେ ସଙ୍ଖାରେ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖନୱସେନ ପୱତ୍ତା ଅଜ୍ଝତ୍ତଧମ୍ମେସୁ ଉପେକ୍ଖାତିଆଦିନଯଂ ଅତିଦିସତି।

‘‘ମିସ୍ସକବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା କଥିତା’’ତି ୱତ୍ୱା ତମତ୍ଥଂ ୱିଭାୱେତୁଂ ‘‘ଏତେସୂ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଚଙ୍କମନ୍ତେନପି ଅରିଯମଗ୍ଗଂ ଅଧିଗନ୍ତୁଂ ସକ୍କାତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ମଗ୍ଗଂ ଅପତ୍ତଂ କାଯିକୱୀରିଯ’’ନ୍ତି। ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ନିପ୍ପରିଯାଯବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି। ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗେ ଉଦ୍ଧରନ୍ତି ପରିଯାଯତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସେସାତି ବହିଦ୍ଧାଧମ୍ମେସୁ ସତି-ଧମ୍ମୱିଚଯ-ଉପେକ୍ଖା-ଚେତସିକ-ୱୀରିଯ-ସୱିତକ୍କ-ସୱିଚାର-ପୀତି-ସମାଧୀ ଦ୍ୱେ ପସ୍ସଦ୍ଧିଯୋ ଚ। ଅଯଂ ପନ ନଯୋ ପଚୁରପ୍ପୱତ୍ତିୱସେନ ଅଟ୍ଠକଥାନଯେନେୱ ୱୁତ୍ତୋ। ଥେରୱାଦୱସେନ ପନ ଅୱିତକ୍କଅୱିଚାରମତ୍ତା ପୀତିସମାଧିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ରୂପାୱଚରାପି ଅତ୍ଥୀତି ତେପି ଗହେତ୍ୱା ଦସ ମିସ୍ସକାୱ ହୋନ୍ତୀତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯାତି।

ପରିଯାୟସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଅଗ୍ଗିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୩୪।ଲୋଣଧୂପନନ୍ତି ଲୋଣଞ୍ଚ ଧୂପନଞ୍ଚ ଲୋଣଧୂପନଂ। ଯୋଧକମ୍ମନ୍ତି ଯୋଧପୁଗ୍ଗଲେନ କତ୍ତବ୍ବଂ କମ୍ମଂ। ମନ୍ତକମ୍ମନ୍ତି ରାଜକିଚ୍ଚମନ୍ତନଂ। ପଟିହାରକମ୍ମନ୍ତି ରଞ୍ଞୋ ସନ୍ତିକଂ ଆଗତାନଂ ୱଚନଂ ରଞ୍ଞୋ ନିୱେଦେତ୍ୱା ତତୋ ନେସଂ ପଟିହରଣକମ୍ମଂ। ତସ୍ମାତି ସଙ୍ଖିତ୍ତକତ୍ତା ସତିଯା। ଏୱଂ ''ସତିଞ୍ଚ ଖ୍ୱାହ''ନ୍ତିଆଦିକଂ ଅୱୋଚ। ପୁବ୍ବଭାଗୱିପସ୍ସନା ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାୱ କଥିତା ପଗ୍ଗହନିଗ୍ଗହୱିନୋଦିତତ୍ତା।

ଅଗ୍ଗିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ମେତ୍ତାସହଗତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୩୫। କୀଦିସା ଗତି ନିଟ୍ଠାତି ଏତିସ୍ସାତି କିଂଗତିକା, କିଂନିଟ୍ଠାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। କୀଦିସୀ ପରମା ଉତ୍ତମା କୋଟି ଏତିସ୍ସାତି କିଂପରମା। କୀଦିସଂ ଫଲଂ ଆନିସଂସଂ ଉଦଯୋ ଏତିସ୍ସାତି କିଂଫଲା। ସଂସଟ୍ଠଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତନ୍ତି ଇଦଂ ସହଗତ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଦସ୍ସନମତ୍ତଂ, ଇଧ ପନ ମେତ୍ତାଝାନଂ ପାଦକଂ କତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନାପୁବ୍ବଭାଗବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ଚ ''ମେତ୍ତାସହଗତଂ ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗ''ନ୍ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସବ୍ବତ୍ଥାତି ସବ୍ବେସୁ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗେସୁ ସବ୍ବେସୁ ଚ ବ୍ରହ୍ମୱିହାରେସୁ।

ପଟିକୂଲେତି ୱିରଜ୍ଜତୀତି ପଟିକୂଲଂ, ଅନିଟ୍ଠଂ। ନ ପଟିକୂଲଂ ଅପ୍ପଟିକୂଲଂ, ଇଟ୍ଠଂ। ତେନାହ ''ଇଟ୍ଠେ ୱତ୍ଥୁସ୍ମି''ନ୍ତି। ଏତ୍ଥାତି ଅପ୍ପଟିକୂଲୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ। ଏୱନ୍ତି ପଟିକୂଲସଞ୍ଞୀ। ସତ୍ତେ ଅପ୍ପଟିକୂଲେ ଅସୁଭଫରଣଂ, ସଙ୍ଖାରେ ଅପ୍ପଟିକୂଲେ ଅନିଚ୍ଚନ୍ତି ମନସିକାରଂ କରୋନ୍ତୋ। ଅସୁଭାଯାତି ଅସୁଭସଞ୍ଞାଯ। ଅନିଚ୍ଚତୋ ୱା ଉପସଂହରତୀତି ଅନିଚ୍ଚନ୍ତି ମନସିକାରଂ ପୱତ୍ତେତି। ''ଏସେୱ ନଯୋ''ତି ସଙ୍ଖେପତୋ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ୱିୱରିତୁଂ ''ଅପ୍ପଟିକୂଲପଟିକୂଲେସୂ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଛଳଙ୍ଗୁପେକ୍ଖନ୍ତି ଛସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ପହୀନାନୁରୋଧସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ଛଳଙ୍ଗୱନ୍ତଂ ଉପେକ୍ଖଂ।

ମେତ୍ତାଯାତି ମେତ୍ତାଭାୱନାଯ। ପଟିକୂଲାଦୀସୁ ୱତ୍ଥୂସୁ ଇଚ୍ଛିତୱିହାରେନ ୱିହରିତୁଂ ସମତ୍ଥତା ଅରିଯାନଂ ଏୱ, ତତ୍ଥ ଚ ଅରହତୋ ଏୱ ଇଜ୍ଝନତୋ ଅରିଯିଦ୍ଧି ନାମ। ତସ୍ସା ଅରିଯିଦ୍ଧିଯା ଚ ଦସ୍ସିତତ୍ତା ଦେସନା ୱିନିୱଟ୍ଟେତବ୍ବା ପରିଯୋସାନେତବ୍ବା ସିଯା। ଅରହତ୍ତଂ ପାପୁଣିତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଅପରିପକ୍କତ୍ତା ନିକନ୍ତିଯା ଚ ଦୁପ୍ପରିଯାଦାନତୋ। ଅଯଂ ଦେସନାତି ''ମେତ୍ତାସହଗତଂ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଂ ଭାୱେତୀ''ତିଆଦିନା ଅଯଂ ଦେସନା ଆରଦ୍ଧା। ଯୋ ହି ମେତ୍ତାଝାନଂ ପାଦକଂ କତ୍ୱା ସମ୍ମସନଂ ଆରଭିତ୍ୱା ଅରହତ୍ତଂ ପାପୁଣିତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତୋ ପରିସୁଦ୍ଧେସୁ ୱଣ୍ଣକସିଣେସୁ ୱିମୋକ୍ଖସଙ୍ଖାତଂ ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନଂ ନିବ୍ବତ୍ତେତି, ତଂ ସନ୍ଧାଯାହ ଭଗୱା – ''ସୁଭଂ ଖୋ ପନ ୱିମୋକ୍ଖଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତୀ''ତି।

ସୁଭପରମନ୍ତି ସୁଭୱିମୋକ୍ଖପରମଂ। ଇଧ ଲୋକେ ଏୱ ପଞ୍ଞା ଅସ୍ସ। ତେନାହ ''ଲୋକିଯପଞ୍ଞସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ''ତି। ଅରହତ୍ତପରମାୱ ମେତ୍ତା ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗସ୍ସ ପାଦକତ୍ତା। କରୁଣାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋତି କରୁଣାଦିଝାନଂ ପାଦକଂ କତ୍ୱା ସଙ୍ଖାରେ ସମ୍ମସନ୍ତୋ ଅରହତ୍ତଂ ପତ୍ତୁଂ ସକ୍କୋତି, ତସ୍ସ ଅରହତ୍ତପରମା କରୁଣା ହୋତି, ଏୱଂ ମୁଦିତାଉପେକ୍ଖାସୁପି ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଅତିଦିସତି। ପୁନ ଦେସନାରମ୍ଭପଯୋଜନଂ ପନ ''ଇମିନା ନଯେନା''ତି ହେଟ୍ଠା ଅତିଦିଟ୍ଠମେୱ।

ସୁଭପରମାଦିତାତି ମେତ୍ତାକରୁଣାମୁଦିତାଉପେକ୍ଖାନଂ ସୁଭପରମତା ଆକାସାନଞ୍ଚାଯତନପରମତା, ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନପରମତା, ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନପରମତା। ତସ୍ସ ତସ୍ସାତି ସୁଭୱିମୋକ୍ଖସ୍ସ ହେଟ୍ଠା ତିଣ୍ଣଂ ଅରୂପଜ୍ଝାନାନଞ୍ଚ ଯଥାକ୍କମଂ ଉପନିସ୍ସଯତ୍ତା। ଅପ୍ପଟିକୂଲପରିଚଯାତି ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣେ ମନସିକାରବହୁଲୀକାରା। ଅପ୍ପକସିରେନେୱାତି ସୁଖେନେୱ। ତତ୍ଥାତି ୱିସୁଦ୍ଧତାଯ ଇଟ୍ଠେସୁ ୱଣ୍ଣକସିଣେସୁ। ଚିତ୍ତନ୍ତି ଭାୱନାମଯଚିତ୍ତଂ ପକ୍ଖନ୍ଦତି ଅପ୍ପନାୱସେନ। ତତୋ ପରନ୍ତି ତତୋ ସୁଭୱିମୋକ୍ଖତୋ ପରଂ ୱିମୋକ୍ଖାନଂ ଉପନିସ୍ସଯୋ ନାମ ନ ହୋତି, ମେତ୍ତାସହଗତଭାୱୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ସତ୍ତଦୁକ୍ଖଂ ସମନୁପସ୍ସନ୍ତସ୍ସାତି ଦଣ୍ଡେନ ଅଭିହଟପ୍ପତ୍ତରୂପହେତୁଂ ସତ୍ତେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକଦୁକ୍ଖଂ ଞାଣେନ ୱୀମଂସନ୍ତସ୍ସ। ତଯିଦଂ ରୂପନିମିତ୍ତକଂ ସତ୍ତେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଞାଣେନ କରୁଣାୱିହାରିସ୍ସ ୱିସେସତୋ ପକ୍ଖନ୍ଦତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ''ଅପ୍ପକସିରେନେୱ ତତ୍ଥ ଚିତ୍ତଂ ପକ୍ଖନ୍ଦତୀ''ତି, ନ ପନ ସବ୍ବସୋ ଅରୂପେ ଆନିସଂସଦସ୍ସନତୋ।

ୱିଞ୍ଞାଣଂସମନୁପସ୍ସନ୍ତସ୍ସାତି ଇଦଂ ପାମୋଜ୍ଜଗହଣମୁଖେନ ତନ୍ନିସ୍ସୟୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଗହଣଂ ସମ୍ଭୱତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ୱିଞ୍ଞାଣଗ୍ଗହଣପରିଚିତନ୍ତି ୱୁତ୍ତନୟେନ ୱିଞ୍ଞାଣଗ୍ଗହଣେ ପରିଚିତଂ।

ଉପେକ୍ଖାୱିହାରିସ୍ସାତି ଉପେକ୍ଖାବ୍ରହ୍ମୱିହାରଂ ୱିହରତୋ। ଆଭୋଗାଭାୱତୋତି ସୁଖାଦିୱସେନ ଆଭୁଜନାଭାୱତୋ। ସୁଖ…ପେ… ସମ୍ଭୱତୋତି ସୁଖଦୁକ୍ଖାତି ପରମତ୍ଥକମ୍ମଗ୍ଗହଣେ ୱିମୁଖତାସମ୍ଭୱତୋ। ଅୱିଜ୍ଜମାନଗ୍ଗହଣଦୁକ୍ଖନ୍ତି ପରମତ୍ଥତୋ ଅୱିଜ୍ଜମାନସତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତିଗହଣପରିଚିତଂ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅଭାୱମତ୍ତକସ୍ସ ଗହଣମ୍ପି ଦୁକ୍ଖଂ କୁସଲମ୍ପି ହୋତି। ସେସଂ ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟମେୱ।

ମେତ୍ତାସହଗତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ସଙ୍ଗାରୱସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୩୬।ପଠମଞ୍ଞେୱାତି ପୁରେତରଂୟେୱ। ଅସଜ୍ଝାୟକତାନଂ ମନ୍ତାନଂ ଅପ୍ପଟିଭାନଂ ପଗେୱ ପଠମଂୟେୱ ସିଦ୍ଧଂ, ତତ୍ଥ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ପରିୟୁଟ୍ଠାନଂ ନାମ ଅଭିଭୱୋ ଗହଣନ୍ତି ଆହ – ‘‘କାମରାଗପରିୟୁଟ୍ଠିତେନାତି କାମରାଗଗହିତେନା’’ତି। ୱିକ୍ଖମ୍ଭେତି ଅପନେତୀତି ୱିକ୍ଖମ୍ଭନଂ, ପଟିପକ୍ଖତୋ ନିସ୍ସରତି ଏତେନାତି ନିସ୍ସରଣଂ, ୱିକ୍ଖମ୍ଭନଞ୍ଚ ତଂ ନିସ୍ସରଣଞ୍ଚାତି ୱିକ୍ଖମ୍ଭନନିସ୍ସରଣଂ। ତେନାହ – ‘‘ତତ୍ଥା’’ତିଆଦି। ସେସପଦଦ୍ୱୟେପି ଏସେୱ ନୟୋ। ଅତ୍ତନା ଅରଣୀୟୋ ପତ୍ତବ୍ବୋ ଅତ୍ତତ୍ଥୋ, ତଥା ପରତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

‘‘ଅନିଚ୍ଚତୋ ଅନୁପସ୍ସନ୍ତୋ ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞଂ ପଜହତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ବ୍ୟାପାଦାଦୀନଂ ଅନାଗତତ୍ତା ଅବ୍ୟାପାଦୱାରେ ତଦଙ୍ଗନିସ୍ସରଣଂ ନ ଗହିତଂ। କିଞ୍ଚାପି ନ ଗହିତଂ, ପଟିସଙ୍ଖାନୱସେନ ପନ ତସ୍ସ ୱିନୋଦେତବ୍ବତାୟ ତଦଙ୍ଗନିସ୍ସରଣମ୍ପି ଲବ୍ଭତେୱାତି ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାତୁଂ। ଆଲୋକସଞ୍ଞା ଉପଚାରପ୍ପତ୍ତା, ଅପ୍ପନାପ୍ପତ୍ତା ୱା, ଯୋ କୋଚି କସିଣଜ୍ଝାନାଦିଭେଦୋ ସମଥୋ। ଧମ୍ମୱୱତ୍ଥାନଂ ଉପଚାରପ୍ପନାପ୍ପତ୍ତୱସେନ ଗହେତବ୍ବଂ।

କୁଥିତୋତି ତତ୍ତୋ। ଉସ୍ମୁଦକଜାତୋତି ତସ୍ସେୱ କୁଥିତଭାୱସ୍ସ ଉସ୍ମୁଦକତଂ ଅଜ୍ଝୁଣ୍ହତଂ ପତ୍ତୋ। ତେନାହ ‘‘ଉସୁମଜାତୋ’’ତି। ତିଲବୀଜକାଦିଭେଦେନାତି ତିଲବୀଜକକଣ୍ଣିକକେସରାଦିଭେଦେନ। ସେୱାଲେନ…ପେ… ପଣକେନାତି ଉଦକପିଚ୍ଛିଲେନ। ଅପ୍ପସନ୍ନୋ ଆକୁଲତାୟ। ଅସନ୍ନିସିନ୍ନୋ କଲଲୁପ୍ପତ୍ତିୟା। ଅନାଲୋକଟ୍ଠାନେତି ଆଲୋକରହିତେ ଠାନେ।

ସଙ୍ଗାରୱସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଅଭୟସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୩୭।ଏକଂସେନ ଭଗୱା ନୀୱରଣାତି ଏକଂସତୋ ଏୱ ଭଗୱା ଏତେ ଧମ୍ମା ନୀୱରଣା ଚିତ୍ତେ କୁସଲପ୍ପୱତ୍ତିୟା ନୀୱରଣତୋ। କାୟକିଲମଥୋତି କାୟପରିସ୍ସମୋ, ସୋ ପନ ଅଟ୍ଟପ୍ପତ୍ତିୟା ପଚ୍ଚୟତ୍ତା ‘‘ଦରଥୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଚିତ୍ତକିଲମଥୋ ତପ୍ପଚ୍ଚୟଜାତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତେନାହ – ‘‘ତସ୍ସ କିରା’’ତିଆଦି। ଚିତ୍ତଦରଥୋପି ପଟିପ୍ପସ୍ସମ୍ଭୀତି ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ମଗ୍ଗେନେୱାତି ଯଥାଧିଗତେନ ଅରିୟମଗ୍ଗେନେୱ। ଅସ୍ସାତି ଅଭୟସ୍ସ ରାଜକୁମାରସ୍ସ। ଏତଂ କାୟଚିତ୍ତଦରଥଦ୍ୱୟଂ।

ଅଭୟସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସାକଚ୍ଛୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଆନାପାନୱଗ୍ଗୋ

୧। ଅଟ୍ଠିକମହପ୍ଫଲସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୨୩୮।ଉପ୍ପନ୍ନସଞ୍ଞାତି ସଞ୍ଞାସୀସେନ ଉପଚାରଜ୍ଝାନଂ ୱଦତି। ତେନାହ ‘‘ତଂ ପନେତ’’ନ୍ତିଆଦି। ଛୱିଚମ୍ମମ୍ପି ଉପଟ୍ଠାତୀତି ଇଦଂ ସୱିଞ୍ଞାଣକଂ ଅୱିଞ୍ଞାଣକମ୍ପି କାୟସାମଞ୍ଞତୋ ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ସତି ୱା ଉପାଦିସେସେତି ଏତ୍ଥ ଉପାଦିୟତି ଅତ୍ତନୋ ଆରମ୍ମଣଂ ଗଣ୍ହାତୀତି ଉପାଦି, ଉପାଦାନଂ, ଏତସ୍ସ ଏକଦେସେ ଅପ୍ପହୀନେ ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଆନାପାନୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ନିରୋଧୱଗ୍ଗୋ

୧-୧୦। ଅସୁଭସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୨୪୮-୨୫୭।ଅନଭିରତିନ୍ତି ଅନଭିରମଣଂ ଅନପେକ୍ଖିତଂ। ଅଚ୍ଚନ୍ତନିରୋଧଭୂତେ ନିବ୍ବାନେ ପୱତ୍ତସଞ୍ଞ୍ଜା ନିରୋଧସଞ୍ଞ୍ଜା। ତତ୍ଥ ସା ମଗ୍ଗସହଗତା ଲୋକୁତ୍ତରା , ଯା ପନ ନିବ୍ବାନେ ନିନ୍ନଭାୱେନ ପୱତ୍ତା, ଉପସମାନୁସ୍ସତିସହଗତା ଚ, ସା ଲୋକିଯାତି ଆହ – ‘‘ନିରୋଧସଞ୍ଞ୍ଜା ମିସ୍ସକା’’ତି। ‘‘ତେସଂ ନୱସୂ’’ତିଆଦି ପମାଦପାଠୋ। ‘‘ଏକାଦସସୁ ଅପ୍ପନା ହୋତି, ନୱ ଉପଚାରଜ୍ଝାନିକା’’ତି ପାଠୋ ଗହେତବ୍ବୋ। ୱୀସତି କମ୍ମଟ୍ଠାନାନୀତି ଇଦମ୍ପି ଇଧାଗତନଯୋ, ନ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗାଦୀସୁ ଆଗତନଯୋ । ଏତ୍ଥ ଚ ଆରମ୍ମଣାଦୀସୁ ଯଥାଯୋଗଂ ଅପ୍ପନଂ ଉପଚାରଂ ୱା ପାପୁଣିତ୍ୱା ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗଭୂତା ୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା କଥିତା।

ନିରୋଧୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସଂଯୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୩। ସତିପଟ୍ଠାନସଂଯୁତ୍ତଂ

୧। ଅମ୍ବପାଲିୱଗ୍ଗୋ

୧। ଅମ୍ବପାଲିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୬୭।ଏକାଯନୋ୍ୟାତି ସନ୍ଧିୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ ଓ-କାରସ୍ସ ୱ-କାରଂ ଅ-କାରସ୍ସ ଦୀଘଂ କତ୍ୱା। ଅଯଂ କିର ସଂଯୁତ୍ତାଭିଲାପୋ, ତତ୍ଥ ଅଯନ-ସଦ୍ଦୋ ମଗ୍ଗପରିଯାଯୋ। ନ କେୱଲଂ ଅଯମେୱ, ଅଥ ଖୋ ଅଞ୍ଞେପି ମଗ୍ଗପରିଯାଯାତି ପଦୁଦ୍ଧାରଂ କରୋନ୍ତୋ ‘‘ମଗ୍ଗସ୍ସ ହୀ’’ତିଆଦିଂ ୱତ୍ୱା ଯଦି ମଗ୍ଗପରିଯାଯୋ ଆଯନ-ସଦ୍ଦୋ, କସ୍ମା ପୁନ ମଗ୍ଗୋତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ତସ୍ମା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଏକମଗ୍ଗୋତି ଏକୋୱ ମଗ୍ଗୋ। ନ ହି ନିବ୍ବାନଗାମିମଗ୍ଗୋ ଅଞ୍ଞୋ ଅତ୍ଥୀତି। ନନୁ ସତିପଟ୍ଠାନଂ ଇଧ ମଗ୍ଗୋତି ଅଧିପ୍ପେତଂ, ତଦଞ୍ଞେପି ବହୂ ମଗ୍ଗଧମ୍ମା ଅତ୍ଥୀତି? ସଚ୍ଚଂ ଅତ୍ଥି, ତେ ପନ ସତିପଟ୍ଠାନଗ୍ଗହଣେନେୱ ଗହିତା ତଦୱିନାଭାୱତୋ। ତଥା ହି ଞାଣୱୀରିଯାଦଯୋ ନିଦ୍ଦେସେ ଗହିତା, ଉଦ୍ଦେସେ ସତିଯା ଏୱ ଗହଣଂ ୱେନେଯ୍ୟଜ୍ଝାସଯୱସେନାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ସତିଯା ମଗ୍ଗଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଞ୍ଚ। ନ ଦ୍ୱେଧାପଥଭୂତୋତି ଇମିନା ଇମସ୍ସ ଦ୍ୱଯଭାୱାଭାୱଂ ୱିଯ ଅନିବ୍ବାନଗାମିଭାୱାଭାୱଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତି। ନିବ୍ବାନଗମନଟ୍ଠେନାତି ନିବ୍ବାନଂ ଗଚ୍ଛତି ଏତେନାତି ନିବ୍ବାନଗମନଂ, ସୋ ଏୱ ଅୱିପରୀତଭାୱେନାଯ ଅତ୍ଥୋ, ତେନ ନିବ୍ବାନଗମନଟ୍ଠେନ, ନିବ୍ବାନାଧିଗମୂପାଯତାଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ମଗ୍ଗନୀଯଟ୍ଠେନାତି ଗୱେସିତବ୍ବତାଯ।

ରାଗାଦୀହୀତି ‘‘ରାଗୋ ମଲଂ, ଦୋସୋ ମଲଂ, ମୋହୋ ମଲ’’ନ୍ତି (ୱିଭ। ୯୨୪) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତେହି ରାଗାଦୀହି ମଲେହି। ସା ପନାଯଂ ସଂକିଲିଟ୍ଠଚିତ୍ତାନଂ ୱିସୁଦ୍ଧି ସିଜ୍ଝମାନା ଯସ୍ମା ସୋକାଦୀନଂ ଅନୁପ୍ପାଦାଯ ସଂୱତ୍ତତି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସୋକପରିଦେୱାନଂ ସମତିକ୍କମାଯା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ସୋଚନଂ ଞାତିବ୍ୟସନାଦିନିମିତ୍ତଂ ଚେତସୋ ସନ୍ତାପୋ ଅନ୍ତୋନିଜ୍ଝାନଂ ସୋକୋ। ଞାତିବ୍ୟସନାଦିନିମିତ୍ତମେୱ ସୋକାଧିକତାଜନିତୋ ‘‘କହଂ ଏକପୁତ୍ତକା’’ତିଆଦିନା ପରିଦେୱନୱସେନ ୱାଚାୱିପ୍ପଲାପୋ ପରିଦେୱନଂ ପରିଦେୱୋ। ତସ୍ସ ଆଯତିଂ ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜନଂ ଇଧ ସମତିକ୍କମୋତି ଆହ ‘‘ପହାନାଯା’’ତି। ଦୁକ୍ଖଦୋମନସ୍ସାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଚେତସିକଦୁକ୍ଖତାଯ ଦୋମନସ୍ସସ୍ସପି ଦୁକ୍ଖସଦ୍ଦେନେୱ ଗହଣେ ସିଦ୍ଧେ ସଦ୍ଦେନ ଅନିୱତ୍ତନତୋ ସାମଞ୍ଞଜୋତନାଯ ୱିସେସୱଚନଂ ସେଟ୍ଠନ୍ତି ‘‘ଦୋମନସ୍ସାନ’’ନ୍ତେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ଚେତସିକଦୋମନସ୍ସସ୍ସାତି ଭୂତକଥନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଞାଯତି ଏତେନ ଯାଥାୱତୋ ପଟିୱିଜ୍ଝୀଯତି ଚତୁସଚ୍ଚନ୍ତି ଞାଯୋ ୱୁଚ୍ଚତି ଅରିଯମଗ୍ଗୋ। ନନୁ ଅଯମ୍ପି ମଗ୍ଗୋ, କିଂ ମଗ୍ଗୋ ଏୱ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଅଧିଗମାଯ ହୋତୀତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ – ‘‘ଅଯଂ ହୀ’’ତିଆଦି। ତଣ୍ହାୱ କମ୍ମକିଲେସୱିପାକାନଂ ୱିନନଟ୍ଠେନ ସଂସିବ୍ବନଟ୍ଠେନ ୱାନଂ। ତେନ ତଣ୍ହାୱାନେନ ୱିରହିତତ୍ତା ତସ୍ସ ଅଭାୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତ୍ତପଚ୍ଚକ୍ଖାଯାତି ଅତ୍ତପଚ୍ଚକ୍ଖତ୍ଥାଯ।

ୱଣ୍ଣଭାସନନ୍ତି ପସଂସାୱଚନଂ। ୱିସୁଦ୍ଧିନ୍ତି ୱିସୁଜ୍ଝନଂ କିଲେସପ୍ପହାନଂ। ଉଗ୍ଗହେତବ୍ବନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱାଚୁଗ୍ଗତକରଣଂ ଉଗ୍ଗହୋ। ପରିଚଯକରଣଂ ପରିପୁଚ୍ଛାମୂଲକତ୍ତା ତଗ୍ଗହଣେନେୱ ଗହିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ନ ତତୋ ହେଟ୍ଠାତି ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତକାଯାଦୀନଂ ୱେଦନାଦିସଭାୱତ୍ତାଭାୱା କାଯୱେଦନାଚିତ୍ତୱିମୁତ୍ତସ୍ସ ତେଭୂମକଧମ୍ମସ୍ସ ୱିସୁଂ ୱିପଲ୍ଲାସୱତ୍ଥନ୍ତରଭାୱେନ ଗହିତତ୍ତା ଚ ହେଟ୍ଠା ଗହଣେସୁ ୱିପଲ୍ଲାସୱତ୍ଥୂନଂ ଅନିଟ୍ଠାନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ପଞ୍ଚମସ୍ସ ପନ ୱିପଲ୍ଲାସୱତ୍ଥୁନୋ ଅଭାୱେନ ‘‘ନ ଉଦ୍ଧ’’ନ୍ତି ଆହ। ଆରମ୍ମଣୱିଭାଗେନ ହେତ୍ଥ ସତିପଟ୍ଠାନୱିଭାଗୋତି। ତଯୋ ସତିପଟ୍ଠାନାତି ସତିପଟ୍ଠାନସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରଦସ୍ସନଂ, ନ ଇଧ ପାଠଇଯଂ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ସତିପଟ୍ଠାନସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଦସ୍ସନଂ। ଆଦୀସୁ ହୀତି ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ‘‘ଫସ୍ସସମୁଦଯା ୱେଦନାନଂ ସମୁଦଯୋ, ନାମରୂପସମୁଦଯା ଚିତ୍ତସ୍ସ ସମୁଦଯୋ, ମନସିକାରସମୁଦଯା ଧମ୍ମାନଂ ସମୁଦଯୋ’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୪୦୮) ସତିପଟ୍ଠାନାତି ୱୁତ୍ତାନଂ ସତିଗୋଚରାନଂ ପକାସକେ ସୁତ୍ତପଦେସେ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଏୱଂ ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗପାଠଇଯମ୍ପି ଅୱସେସପାଠଇପଦେସଦସ୍ସନତ୍ଥୋ ଆଦି-ସଦ୍ଦୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ସତିଯା ପଟ୍ଠାନନ୍ତି ସତିଯା ପତିଟ୍ଠାତବ୍ବଟ୍ଠାନଂ।

ଅରିଯୋତି ଆରକତ୍ତାଦିନା ଅରିଯଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧମାହ। ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ସଳାଯତନୱିଭଙ୍ଗସୁତ୍ତେ (ମ। ନି। ୩।୩୧୧)। ତତ୍ଥ ହି –

‘‘ତଯୋ ସତିପଟ୍ଠାନା ଯଦରିଯୋ…ପେ… ମରହତୀତି ଇତି ଖୋ ପନେତଂ ୱୁତ୍ତଂ, କିଞ୍ଚେତଂ ପଟିଚ୍ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ଥା ସାୱକାନଂ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି ଅନୁକମ୍ପକୋ ହିତେସୀ ଅନୁକମ୍ପଂ ଉପାଦାଯ – ‘ଇଦଂ ୱୋ ହିତାଯ ଇଦଂ ୱୋ ସୁଖାଯା’ତି। ତସ୍ସ ସାୱକା ନ ସୁସ୍ସୂସନ୍ତି, ନ ସୋତଂ ଓଦହନ୍ତି, ନ ଅଞ୍ଞା ଚିତ୍ତଂ ଉପଟ୍ଠପେନ୍ତି, ୱୋକ୍କମ୍ମ ଚ ସତ୍ଥୁସାସନା ୱତ୍ତନ୍ତି। ତତ୍ର, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତୋ ନ ଚେୱ ଅନତ୍ତମନୋ ହୋତି, ନ ଚ

ଅନତ୍ତମନତଂ ପଟିସଂୱେଦେତି, ଅନୱସ୍ସୁତୋ ଚ ୱିହରତି ସତୋ ସମ୍ପଜାନୋ। ଇଦଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପଠମଂ ସତିପଟ୍ଠାନଂ। ଯଦରିଯୋ ସେୱତି…ପେ॥। ମରହତି। ପୁନ ଚପରଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ଥା …ପେ… ଇଦଂ ୱୋ ସୁଖାଯାତି। ତସ୍ସ ଏକଚ୍ଚେ ସାୱକା ନ ସୁସ୍ସୂସନ୍ତି…ପେ… ଏକଚ୍ଚେ ସାୱକା ସୁସ୍ସୂସନ୍ତି…ପେ… ନ ଚ ୱୋକ୍କମ୍ମ ସତ୍ଥୁସାସନା ୱତ୍ତନ୍ତି। ତତ୍ର, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତୋ ନ ଚେୱ ଅନତ୍ତମନୋ ହୋତି, ନ ଚ ଅନତ୍ତମନତଂ ପଟିସଂୱେଦେତି, ନ ଚେୱ ଅତ୍ତମନୋ ହୋତି, ନ ଚ ଅତ୍ତମନତଂ ପଟିସଂୱେଦେତି। ଅନତ୍ତମନତଞ୍ଚ ଅତ୍ତମନତଞ୍ଚ ତଦୁଭଯଂ ଅଭିନିୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ଉପେକ୍ଖକୋ ୱିହରତି ସତୋ ସମ୍ପଜାନୋ। ଇଦଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦୁତିଯଂ ସତିପଟ୍ଠାନଂ…ପେ… ମରହତି। ପୁନ ଚପରଂ, ଭିକ୍ଖୱେ,…ପେ… ସୁଖାଯାତି, ତସ୍ସ ସାୱକା ସୁସ୍ସୂସନ୍ତି…ପେ… ୱତ୍ତନ୍ତି। ତତ୍ର, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତୋ ଅତ୍ତମନୋ ଚେୱ ହୋତି, ଅତ୍ତମନତଞ୍ଚ ପଟିସଂୱେଦେତି, ଅନୱସ୍ସୁତୋ ଚ ୱିହରତି ସତୋ ସମ୍ପଜାନୋ। ଇଦଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତତିଯଂ ସତିପଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି –

ଏୱଂ ପଟିଘାନୁନଯେହି ଅନୱସ୍ସୁତତା ନିଚ୍ଚଂ ଉପଟ୍ଠିତସ୍ସତିତାଯ ତଦୁଭଯୱୀତିୱତ୍ତତା ‘‘ସତିପଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତା। ବୁଦ୍ଧାନଂଯେୱ ହି ନିଚ୍ଚଂ ଉପଟ୍ଠିତସ୍ସତିତା ହୋତି ଆୱେଣିକଧମ୍ମଭାୱତୋ, ନ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧାଦୀନଂ। ପ-ସଦ୍ଦୋ ଆରମ୍ଭଂ ଜୋତେତି, ଆରମ୍ଭୋ ଚ ପୱତ୍ତୀତି କତ୍ୱା ଆହ ‘‘ପୱତ୍ତଯିତବ୍ବତୋତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି। ସତିଯା କରଣଭୂତାଯ ପଟ୍ଠାନଂ ପଟ୍ଠପେତବ୍ବଂ ସତିପଟ୍ଠାନଂ। ଅନ-ସଦ୍ଦୋ ହି ବହୁଲୱଚନେନ କମ୍ମତ୍ଥୋପି ହୋତୀତି।

ତଥାସ୍ସ କତ୍ତୁଅତ୍ଥୋପି ଲବ୍ଭତୀତି ‘‘ପତିଟ୍ଠାତୀତି ପଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଉପଟ୍ଠାତୀତି ଏତ୍ଥ ଉପ-ସଦ୍ଦୋ ଭୁସତ୍ଥୱିସିଟ୍ଠଂ ପକ୍ଖନ୍ଦନଂ ଦୀପେତୀତି ‘‘ଓକ୍କନ୍ଦିତ୍ୱା ପକ୍ଖନ୍ଦିତ୍ୱା ପୱତ୍ତତୀତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପୁନ ଭାୱତ୍ଥଂ ସତିସଦ୍ଦଂ ପଟ୍ଠାନସଦ୍ଦଞ୍ଚ ୱଣ୍ଣେନ୍ତୋ ‘‘ଅଥ ୱା’’ତିଆଦିମାହ। ତେନ ପୁରିମୱିକପ୍ପେ ସତି-ସଦ୍ଦୋ ପଟ୍ଠାନ-ସଦ୍ଦୋ ଚ କତ୍ତୁଅତ୍ଥୋତି ୱିଞ୍ଞାଯତି। ସରଣଟ୍ଠେନାତି ଚିରକତସ୍ସ ଚିରଭାସିତସ୍ସ ଚ ଅନୁସ୍ସରଣଟ୍ଠେନ। ଇଦନ୍ତି ଯଂ ‘‘ସତିଯେୱ ସତିପଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଇଦଂ ଇଧ ଇମସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତପଦେସେ ଅଧିପ୍ପେତଂ।

ଯଦିଏୱନ୍ତି ଯଦି ସତି ଏୱ ସତିପଟ୍ଠାନଂ, ସତି ନାମ ଏକୋ ଧମ୍ମୋ, ଏୱଂ ସନ୍ତେ କସ୍ମା ସତିପଟ୍ଠାନାତି ବହୁୱଚନନ୍ତି ଆହ ‘‘ସତୀନଂ ବହୁତ୍ତା’’ତିଆଦି। ଯଦି ବହୁକା ତା ସତିଯୋ, ଅଥ କସ୍ମା ମଗ୍ଗୋତି ଏକୱଚନନ୍ତି ଯୋଜନା। ମଗ୍ଗନଟ୍ଠେନାତି ନିୟ୍ୟାନଟ୍ଠେନ। ନିୟ୍ୟାନିକୋ ହି ମଗ୍ଗଧମ୍ମୋ, ତେନେୱ ନିୟ୍ୟାନିକଭାୱେନ ଏକତ୍ତୁପଗତୋ ଏକନ୍ତତୋ ନିବ୍ବାନଂ ଗଚ୍ଛତି, ଅତ୍ଥିକେହି ଚ ତଦତ୍ଥଂ ମଗ୍ଗୀଯତୀତି ଆହ ‘‘ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତ’’ନ୍ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଚତସ୍ସୋପି ଚେତାତି କାଯାନୁପସ୍ସନାଦିୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧାପି ଚ ଏତା ସତିଯୋ। ଅପରଭାଗେତି ଅରିଯମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ। କିଚ୍ଚଂ ସାଧଯମାନାତି ପୁବ୍ବଭାଗେ କାଯାଦୀସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ସୁଭସଞ୍ଞାଦିୱିଧମନୱସେନ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ପୱତ୍ତିତ୍ୱା ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ସକିଂଯେୱ ତତ୍ଥ ଚତୁବ୍ବିଧସ୍ସପି ୱିପଲ୍ଲାସସ୍ସ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ପହାନକିଚ୍ଚଂ ସାଧଯମାନା ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ ନିବ୍ବାନଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ତମେୱସ୍ସ ଚତୁକିଚ୍ଚସାଧନତଂ ଉପାଦାଯ ବହୁୱଚନନିଦ୍ଦେସୋ, ତଥାପି ଅତ୍ଥତୋ ଭେଦାଭାୱତୋ ମଗ୍ଗୋତି ଏକୱଚନେନ ୱୁଚ୍ଚତି। ତେନାହ – ‘‘ତସ୍ମା ଚତସ୍ସୋପି ଏକୋ ମଗ୍ଗୋତି ୱୁତ୍ତା’’ତି।

କଥେତୁକମ୍ୟତାପୁଚ୍ଛା ଇତରାସଂ ପୁଚ୍ଛାନଂ ଇଧ ଅସମ୍ଭୱତୋ ନିଦ୍ଦେସାଦିୱସେନ ଦେସେତୁକାମତାଯ ଚ ତଥା ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ‘‘ଅଯଞ୍ଚେୱ କାଯୋ ବହିଦ୍ଧା ଚ ନାମରୂପ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୨୭୧, ୨୮୭, ୨୯୭; ପାରା। ୧୧) ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକଂ, ‘‘ସୁଖଞ୍ଚ କାଯେନ ପଟିସଂୱେଦେତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ୱେଦନାଦଯୋ ତଯୋ ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧା, ‘‘ଯା ତସ୍ମିଂ ସମଯେ କାଯସ୍ସ ପସ୍ସଦ୍ଧି ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ୪୦) ୱେଦନାଦଯୋ ତଯୋ ଚେତସିକା ଖନ୍ଧା ‘‘କାଯୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ତତୋ ୱିସେସନତ୍ଥଂ ‘‘କାଯେତି ରୂପକାଯେ’’ତି ଆହ। କାଯାନୁପସ୍ସୀତି ଏତ୍ଥ ତସ୍ସୀଲତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘କାଯଂ ଅନୁପସ୍ସନସୀଲୋ’’ତି ଆହ। ଅନିଚ୍ଚତୋ ଅନୁପସ୍ସତୀତି ଚତୁସମୁଟ୍ଠାନିକକାଯଂ ‘‘ଅନିଚ୍ଚ’’ନ୍ତି ଅନୁପସ୍ସତି, ଏୱଂ ପସ୍ସନ୍ତୋ ଏୱ ଚସ୍ସ ଅନିଚ୍ଚାକାରମ୍ପି ଅନୁପସ୍ସତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତଥାଭୂତସ୍ସ ଚସ୍ସ ନିଚ୍ଚଗାହସ୍ସ ୱିସେସୋପି ନ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ନୋ ନିଚ୍ଚତୋ’’ତି। ତଥା ହେସ ‘‘ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞଂ ପଜହତୀ’’ତି (ପଟି। ମ। ୧।୨୮) ୱୁତ୍ତୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଅନିଚ୍ଚତୋ ଏୱ ଅନୁପସ୍ସତୀତି ଏୱକାରୋ ଲୁତ୍ତନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋତି ତେନ ନିୱତ୍ତିତମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ନୋ ନିଚ୍ଚତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ନ ଚେତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାଦିନିୱତ୍ତନମାସଙ୍କିତବ୍ବଂ ପଟିଯୋଗିନିୱତ୍ତନପରତ୍ତା ଏୱ-କାରସ୍ସ, ଉପରି ଦେସନାଆରୁଳ୍ହତ୍ତା ଚ ତାସଂ। ଦୁକ୍ଖତୋ ଅନୁପସ୍ସତୀତିଆଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଅଯଂ ପନ ୱିସେସୋ – ଅନିଚ୍ଚସ୍ସ ଦୁକ୍ଖତ୍ତା ତମେୱ କାଯଂ ଦୁକ୍ଖତୋ ଅନୁପସ୍ସତି, ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅନତ୍ତତ୍ତା ଅନତ୍ତତୋ ଅନୁପସ୍ସତୀତି।

ଯସ୍ମା ପନ ଯଂ ଅନିଚ୍ଚଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅନତ୍ତା, ନ ତଂ ଅଭିନନ୍ଦିତବ୍ବଂ, ଯଞ୍ଚ ନ ଅଭିନନ୍ଦିତବ୍ବଂ, ନ ତତ୍ଥ ରଜ୍ଜିତବ୍ବଂ, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅନିଚ୍ଚତୋ ଅନୁପସ୍ସତି, ନୋ ନିଚ୍ଚତୋ, ଦୁକ୍ଖତୋ ଅନୁପସ୍ସତି, ନୋ ସୁଖତୋ, ଅନତ୍ତତୋ ଅନୁପସ୍ସତି, ନୋ ଅତ୍ତତୋ, ନିବ୍ବିନ୍ଦତି, ନୋ ନନ୍ଦତି, ୱିରଜ୍ଜତି, ନୋ ରଜ୍ଜତୀ’’ତି। ସୋ ଏୱଂ ଅରଜ୍ଜନ୍ତୋ ରାଗଂ ନିରୋଧେତି, ନୋ ସମୁଦେତି, ସମୁଦଯଂ ନ କରୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂ ପଟିପନ୍ନୋ ଚ ପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜତି, ନୋ ଆଦିଯତି। ଅଯଞ୍ହି ଅନିଚ୍ଚାଦିଅନୁପସ୍ସନା ତଦଙ୍ଗୱସେନ ସଦ୍ଧିଂ କାଯତନ୍ନିସ୍ସଯଖନ୍ଧାଭିସଙ୍ଖାରେହି କିଲେସାନଂ ପରିଚ୍ଚଜନତୋ ସଙ୍ଖତଦୋସଦସ୍ସନେନ ତବ୍ବିପରୀତେ ନିବ୍ବାନେ ତନ୍ନିନ୍ନତାଯ ପକ୍ଖନ୍ଦନତୋ ‘‘ପରିଚ୍ଚାଗପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୋ ଚେୱ ପକ୍ଖନ୍ଦନପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୋ ଚା’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତସ୍ମା ତାଯ ସମନ୍ନାଗତୋ ଭିକ୍ଖୁ

ୱୁତ୍ତନୟେନ କିଲେସେ ଚ ପରିଚ୍ଚଜତି, ନିବ୍ବାନେ ଚ ପକ୍ଖନ୍ଦତି, ତଥାଭୂତୋ ଚ ପରିଚ୍ଚଜନୱସେନ କିଲେସେ ନ ଆଦିୟତି, ନାପି ଅଦୋସଦସ୍ସିତାୱସେନ ସଙ୍ଖତାରମ୍ମଣଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜତି, ନୋ ଆଦିୟତୀ''ତି। ଇଦାନି ନିସ୍ସିତାହି ଅନୁପସ୍ସନାହି ୟେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ପହାନଂ ହୋତି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଅନିଚ୍ଚତୋ ଅନୁପସ୍ସନ୍ତୋ ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞଂ ପଜହତୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞନ୍ତି ସଙ୍ଖାରା ନିଚ୍ଚାତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତଂ ୱିପରୀତସଞ୍ଞଂ। ଦିଟ୍ଠିଚିତ୍ତୱିପଲ୍ଲାସପହାନମୁଖେନେୱ ସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସପ୍ପହାନନ୍ତି ସଞ୍ଞାଗହଣଂ, ସଞ୍ଞାସୀସେନ ୱା ତେସମ୍ପି ଗହଣଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନନ୍ଦିନ୍ତି ସପ୍ପୀତିକତଣ୍ହଂ। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନୟମେୱ।

ୱିହରତୀତି ଇମିନା କାୟାନୁପସ୍ସନାସମଙ୍ଗିନୋ ଇରିୟାପଥୱିହାରୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଆହ – ''ଇରିୟତୀ''ତି, ଇରିୟାପଥଂ ପୱତ୍ତେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ ଅଭିବ୍ୟାପନତୋ ''ତୀସୁ ଭୱେସୂ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଉପ୍ପଜ୍ଜନୱସେନ ପନ କିଲେସା ପରିତ୍ତଭୂମକା ଏୱାତି। ୟଦିପି କିଲେସାନଂ ପହାନଂ ଆତାପନନ୍ତି ତଂ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦୀନମ୍ପି ଅତ୍ଥେୱ, ଆତପ୍ପ-ସଦ୍ଦୋୱିୟ ପନ ଆତାପ-ସଦ୍ଦୋପି ୱୀରିୟେ ଏୱ ନିରୁଳ୍ହୋତି ୱୁତ୍ତଂ ''ୱୀରିୟସ୍ସେତଂ ନାମ''ନ୍ତି। ଅଥ ୱା ପଟିପକ୍ଖପ୍ପହାନେ ସମ୍ପୟୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ଅବ୍ଭୁସ୍ସହନୱସେନ ପୱତ୍ତମାନସ୍ସ ୱୀରିୟସ୍ସ ସାତିସୟଂ ତଦାତାପନନ୍ତି ୱୀରିୟମେୱ ତଥା ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ଅଞ୍ଞେ ଧମ୍ମା।

ଆତାପୀତି ଚାୟମୀକାରୋ ପସଂସାୟ, ଅତିସୟସ୍ସ ୱା ଦୀପକୋତି ଆତାପୀଗହଣେନ ସମ୍ମପ୍ପଧାନସମଙ୍ଗିତଂ ଦସ୍ସେତି। ସମ୍ମା ସମନ୍ତତୋ ସାମଞ୍ଚ ପଜାନନ୍ତୋ ସମ୍ପଜାନୋ, ଅସମ୍ମିସ୍ସତୋ ୱୱତ୍ଥାନେ ଅଞ୍ଞଧମ୍ମାନୁପସ୍ସିତାଭାୱେନ ସମ୍ମା ଅୱିପରୀତଂ, ସବ୍ବାକାରପଜାନନେନ ସମନ୍ତତୋ, ଉପରୂପରି ୱିସେସାୱହଭାୱେନ ପୱତ୍ତିୟା ସାମଂ ପଜାନନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ୟଦି ପଞ୍ଞାୟ ଅନୁପସ୍ସତି, କଥଂ ସତିପଟ୍ଠାନତାତି ଆହ ''ନ ହୀ''ତିଆଦି। ତସ୍ମା ସତିୟା ଲଦ୍ଧୁପକାରାୟ ଏୱ ପଞ୍ଞାୟ ଏତ୍ଥ ୟଥାୱୁତ୍ତେ କାୟେ କମ୍ମଟ୍ଠାନିକୋ ଭିକ୍ଖୁ ଅନୁପସ୍ସକୋ, ତସ୍ମା ''କାୟାନୁପସ୍ସୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅନ୍ତୋସଙ୍ଖେପୋ ଅନ୍ତୋଲୀନତା, କୋସଜ୍ଜନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଉପାୟପରିଗ୍ଗହୋତି ଏତ୍ଥ ସୀଲୱିସୋଧନାଦି ଗଣନାଦି ଉଗ୍ଗହକୋସଲ୍ଲାଦି ଚ ଉପାୟୋ, ତବ୍ବିପରିୟାୟତୋ ଅନୁପାୟୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ୟସ୍ମା ଚ ଉପଟ୍ଠିତସ୍ସତୀ ୟଥାୱୁତ୍ତଂ ଉପାୟଂ ନ ପରିଚ୍ଚଜତି, ଅନୁପାୟଞ୍ଚ ନ ଉପାଦିୟତି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ''ମୁଟ୍ଠସ୍ସତି…ପେ… ଅସମତ୍ଥୋ ହୋତୀ''ତି। ତେନାତି ଉପାୟାନୁପାୟାନଂ ପରିଗ୍ଗହପରିୱଜ୍ଜନେସୁ ଅପରିଚ୍ଚାଗାପରିଗ୍ଗହେସୁ ଚ ଅସମତ୍ଥଭାୱେନ। ଅସ୍ସ ୟୋଗିନୋ।

ୟସ୍ମା ସତିୟେୱେତ୍ଥ ସତିପଟ୍ଠାନଂ ୱୁତ୍ତା, ତସ୍ମାସ୍ସ ସମ୍ପୟୁତ୍ତଧମ୍ମା ୱୀରିୟାଦୟୋ ଅଙ୍ଗନ୍ତି ଆହ – ''ସମ୍ପୟୋଗଙ୍ଗଞ୍ଚସ୍ସ ଦସ୍ସେତ୍ୱା''ତି। ଅଙ୍ଗ-ସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ କାରଣପରିୟାୟୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ସତିଗ୍ଗହଣେନେୱେତ୍ଥ ସମ୍ମାସମାଧିସ୍ସପି ଗହଣଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ ତସ୍ସା ସମାଧିକ୍ଖନ୍ଧେ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା। ୟସ୍ମା ୱା ସତିସୀସେନାୟଂ ଦେସନା। ନ ହି କେୱଲାୟ ସତିୟା କିଲେସପ୍ପହାନଂ ସମ୍ଭୱତି, ନିବ୍ବାନାଧିଗମୋ ୱା, ନାପି କେୱଲା ସତି ପୱତ୍ତତି, ତସ୍ମାସ୍ସ ଝାନଦେସନାୟଂ ସୱିତକ୍କାଦିୱଚନସ୍ସ ୱିୟ ସମ୍ପୟୋଗଙ୍ଗଦସ୍ସନତାତି ଅଙ୍ଗ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅୱୟୱପରିୟାୟତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ପହାନଙ୍ଗନ୍ତି ''ୱିୱିଚ୍ଚେୱ କାମେହୀ''ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ ପହାତବ୍ବଙ୍ଗଂ ଦସ୍ସେତୁଂ। ୟସ୍ମା ଏତ୍ଥ ପୁବ୍ବଭାଗମଗ୍ଗୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ନ ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗୋ, ତସ୍ମା ପୁବ୍ବଭାଗିୟମେୱ ୱିନୟଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ତଦଙ୍ଗୱିନୟେନ ୱା ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱିନୟେନ ୱା''ତି ଆହ। ଅସ୍ସାତି ୟୋଗିନୋ। ତେସଂ ଧମ୍ମାନନ୍ତି ୱେଦନାଦିଧମ୍ମାନଂ। ତେସଞ୍ହି ତତ୍ଥ ଅନଧିପ୍ପେତତ୍ତା ''ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରନୟେନେତଂ ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ଆହ। ୟଂ ପନାତି ୱିଭଙ୍ଗେ, ୱିଭଙ୍ଗପକରଣେତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଏତ୍ଥାତି ''ଲୋକେ''ତି ଏତସ୍ମିଂ ପଦେ, ତା ଚ ଲୋକିୟା ଏୱ ଅନୁପସ୍ସନା ନାମ ସମ୍ମସନନ୍ତି କତ୍ୱା।

ଦୁକ୍ଖତୋତି ୱିପରିଣାମସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖତାହି ଦୁକ୍ଖସଭାୱତୋ, ଦୁକ୍ଖାତି ଅନୁପସ୍ସିତବ୍ବାତି ଅତ୍ଥୋ। ସେସପଦଦ୍ୱୟେପି ଏସେୱ ନୟୋ। ୟୋ ସୁଖଂଦୁକ୍ଖତୋ ଅଦ୍ଦାତି ୟୋ ଭିକ୍ଖୁ ସୁଖଂ ୱେଦନଂ ୱିପରିଣାମଦୁକ୍ଖତାୟ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁନା ଅଦକ୍ଖି। ଦୁକ୍ଖମଦ୍ଦକ୍ଖି ସଲ୍ଲତୋତି ଦୁକ୍ଖୱେଦନଂ ପୀଳାଜନନତୋ ଅନ୍ତୋତୁଦନତୋ ଦୁନ୍ନୀହରଣତୋ ଚ ସଲ୍ଲନ୍ତି ଅଦ୍ଦକ୍ଖି ପସ୍ସି। ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖନ୍ତି ଉପେକ୍ଖାୱେଦନଂ। ସନ୍ତନ୍ତି ସୁଖଦୁକ୍ଖାନଂ ୱିୟ ଅନୋଳାରିକତାୟ ପଚ୍ଚୟୱସେନ ୱୂପସନ୍ତସଭାୱତ୍ତା ଚ ସନ୍ତଂ। ଅନିଚ୍ଚତୋତି ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱତୋ ଉଦୟବ୍ବୟୱନ୍ତତୋ ତାୱକାଲିକତୋ ନିଚ୍ଚପଟିକ୍ଖେପତୋ ଚ ଅନିଚ୍ଚନ୍ତି ୟୋ ଅଦ୍ଦକ୍ଖି। ସ ୱେ ସମ୍ମଦ୍ଦସୋ ଭିକ୍ଖୂତି ସୋ ଭିକ୍ଖୁ ଏକଂସେନ, ପରିବ୍ୟତ୍ତଂ ୱା ୱେଦନାୟ ସମ୍ମା ପସ୍ସନକୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଦୁକ୍ଖାତିପୀତି ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖତାୟ ଦୁକ୍ଖା ଇତିପି। ସବ୍ବଂ ତଂ ୱେଦୟିତଂ ଦୁକ୍ଖସ୍ମିଂ ଅନ୍ତୋଗଧଂ ପରିୟାପନ୍ନନ୍ତି ୱଦାମି ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବତୋ। ସୁଖଦୁକ୍ଖତୋପି ଚାତି ସୁଖାଦୀନଂ ଠିତିୱିପରିଣାମଞ୍ଞାଣସୁଖତାୟ ଚ ୱିପରିଣାମଟ୍ଠିତିଅଞ୍ଞାଣଦୁକ୍ଖତାୟ ଚ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତିସ୍ସୋପି ସୁଖତୋ ତିସ୍ସୋପି ଚ ଦୁକ୍ଖତୋ ଅନୁପସ୍ସିତବ୍ବାତି ଅତ୍ଥୋ। ସତ୍ତ ଅନୁପସ୍ସନା ହେଟ୍ଠା ପକାସିତା ଏୱ।

ଆରମ୍ମଣା…ପେ… ଭେଦାନନ୍ତି ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣନାନତ୍ତସ୍ସ ନୀଲାଦିତବ୍ଭେଦସ୍ସ, ଛନ୍ଦାଦିଅଧିପତିନାନତ୍ତସ୍ସ ହୀନାଦିତବ୍ଭେଦସ୍ସ, ଞାଣଝାନାଦିସହଜାତନାନତ୍ତସ୍ସ ସସଙ୍ଖାରିକାସଙ୍ଖାରିକ-ସୱିତକ୍କ-ସୱିଚାରାଦିତବ୍ଭେଦସ୍ସ, କାମାୱଚରାଦିଭୂମିନାନତ୍ତସ୍ସ, ଉକ୍କଟ୍ଠମଜ୍ଝିମାଦିତବ୍ଭେଦସ୍ସ, କୁସଲାଦିକମ୍ମନାନତ୍ତସ୍ସ, ଦେୱଗତିସଂୱତ୍ତନିୟତାଦିତବ୍ଭେଦସ୍ସ, କଣ୍ହସୁକ୍କୱିପାକନାନତ୍ତସ୍ସ, ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମୱେଦନୀୟତାଦିତବ୍ଭେଦସ୍ସ,

ପରିତ୍ତଭୂମକାଦିକିରିଯାନାନତ୍ତସ୍ସ, ତିହେତୁକାଦିତବ୍ଭେଦସ୍ସ ୱସେନ ଅନୁପସ୍ସିତବ୍ବନ୍ତି ଯୋଜନା। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ସଓ୍ୱହୁକାଓ୍ୱହୁକାଦିନାନତ୍ତସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲଉଯସାଧାରଣାଦିତବ୍ଭେଦସ୍ସ ଚ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ସରାଗାଦୀନନ୍ତି ମହାସତିପଟ୍ଠାନସୁତ୍ତେ (ଦୀ। ନି। ୨।୩୮୧; ମ। ନି। ୧।୧୧୪) ଆଗତାନଂ ସରାଗୱୀତରାଗାଦିଭେଦାନଂ। ସଲକ୍ଖଣ-ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣାନନ୍ତି ଫୁସନାଦିତଂତଂସଲକ୍ଖଣାନଞ୍ଚେୱ ଅନିଚ୍ଚତାଦିସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣାନଞ୍ଚ ୱସେନାତି ଯୋଜନା।

ସୁଞ୍ଞତଧମ୍ମସ୍ସାତି ଅନତ୍ତତାସଙ୍ଖାତସୁଞ୍ଞତସଭାୱସ୍ସ। ‘‘ସଲକ୍ଖଣ-ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣାନ’’ନ୍ତି ହି ଇମିନା ଯୋ ଇତୋ ବାହିରକେହି ସାମିନିୱାସୀକାରକୱେଦକଅଧିଟ୍ଠାଯକଭାୱେନ ପରିକପ୍ପିତୋ ଅତ୍ତା, ତସ୍ସ ସଙ୍ଖାରେସୁ ନିଚ୍ଚତା ସୁଖତା ୱିଯ କଦାଚିପି ଅଭାୱୋ ୱିଭାୱିତୋ। ନହି ଏତେସଂ ଅତ୍ତାତି ଅନତ୍ତା, ଯସ୍ମା ପନ ସଙ୍ଖାରେସୁ ଏକଧମ୍ମୋପି ଅତ୍ତା ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ତେ ନ ଅତ୍ତାତିପି ଅନତ୍ତାତି ଅଯଂ ତେସଂ ସୁଞ୍ଞତଧମ୍ମୋ। ତସ୍ସ ସୁଞ୍ଞତଧମ୍ମସ୍ସ, ଯଂ ୱିଭାୱେତୁଂ ଅଭିଧମ୍ମେ (ଧ। ସ। ୧୨୧) ‘‘ତସ୍ମିଂ ଖୋ ପନ ସମଯେ ଧମ୍ମା ହୋନ୍ତୀ’’ତିଆଦିନା ସୁଞ୍ଞତୱାରଦେସନା ୱୁତ୍ତା। ସେସଂ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେୱ।

ଅମ୍ବପାଲିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ସତିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୬୮। ସରତୀତି ସତୋ। ଅଯଂ ପନ ନ ଯାଯ କାଯଚି ସତିଯା ସତୋ, ଅଥ ଖୋ ଏଦିସାଯାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘କାଯାଦିଅନୁପସ୍ସନାସତିଯା’’ତି ଆହ। ଚତୁସମ୍ପଜଞ୍ଞପଞ୍ଞାଯାତି ଚତୁବ୍ବିଧସମ୍ପଜଞ୍ଞପଞ୍ଞାଯ, ଅଭିକ୍କମନଂ ଅଭିକ୍କନ୍ତନ୍ତି ଆହ – ‘‘ଅଭିକ୍କନ୍ତଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଗମନ’’ନ୍ତି। ତଥା ପଟିକ୍କମନଂ ପଟିକ୍କନ୍ତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ – ‘‘ପଟିକ୍କନ୍ତଂ ନିୱତ୍ତନ’’ନ୍ତି। ନିୱତ୍ତନଞ୍ଚ ନିୱତ୍ତିମତ୍ତଂ, ନିୱତ୍ତିତ୍ୱା ପନ ଗମନଂ ଗମନମେୱ। କାଯଂ ଅଭିହରନ୍ତୋ ଅଭିଗମନୱସେନ କାଯଂ ନାମେନ୍ତୋ। ଠାନନିସଜ୍ଜାସଯନେସୁ ଯୋ ଗମନାଦିୱିଧିନା କାଯସ୍ସ ପୁରତୋ ଅଭିହାରୋ, ସୋ ଅଭିକ୍କମୋ, ପଚ୍ଛତୋ ଅପହରଣଂ ପଟିକ୍କମୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଠାନେପୀ’’ତିଆଦିମାହ। ଆସନସ୍ସାତି ପୀଠକାଦିଆସନସ୍ସ। ପୁରିମଅଙ୍ଗାଭିମୁଖୋତି ଅଟନିକାଦିପୁରିମାୱଯୱାଭିମୁଖୋ। ସଂସରନ୍ତୋତି ସଂସପ୍ପନ୍ତୋ। ପଚ୍ଚାସଂସରନ୍ତୋତି ପଟିଆସପ୍ପନ୍ତୋ। ଏସେୱ ନଯୋତି ଇମିନା ସରୀରସ୍ସେୱ ଅଭିମୁଖସଂସପ୍ପନପଟିଆସପ୍ପନାନି ନିଦସ୍ସେତି।

ସମ୍ମା ପଜାନନଂ ସମ୍ପଜାନଂ। ତେନ ଅତ୍ତନା କାତବ୍ବକିଚ୍ଚସ୍ସ କରଣସୀଲୋ ସମ୍ପଜାନକାରୀତି ଆହ – ‘‘ସମ୍ପଜଞ୍ଞେନ ସବ୍ବକିଚ୍ଚକାରୀ’’ତି। ସମ୍ପଜାନମେୱ ହି ସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ। ସମ୍ପଜଞ୍ଞସ୍ସେୱ ୱା କାରୀତି ସମ୍ପଜଞ୍ଞସ୍ସେୱ କରଣସୀଲୋ। ସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ କରୋତେୱାତି ଅଭିକ୍କନ୍ତାଦୀସୁ ଅସମ୍ମୋହଂ ଉପ୍ପାଦେତି ଏୱ, ସମ୍ପଜାନସ୍ସେୱ ୱା କାରୋ ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ସମ୍ପଜାନକାରୀ।

ଧମ୍ମତୋ ୱଡ୍ଢିତସଙ୍ଖାତେନ ସହ ଅତ୍ଥେନ ୱତ୍ତତୀତି ସାତ୍ଥକଂ, ଅଭିକ୍କନ୍ତାଦି, ସାତ୍ଥକସ୍ସ ସମ୍ପଜାନନଂ ସାତ୍ଥକସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ। ସପ୍ପାଯସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ଉପକାରାୱହସ୍ସ ହିତସ୍ସ ସମ୍ପଜାନନଂ ସପ୍ପାଯସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ। ଅଭିକ୍କମାଦୀସୁ ଭିକ୍ଖାଚାରଗୋଚରେ, ଅଞ୍ଞତ୍ଥାପି ଚ ପୱତ୍ତେସୁ ଅୱିଜହିତେ କମ୍ମଟ୍ଠାନସଙ୍ଖାତେ ଗୋଚରେ ସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ ଗୋଚରସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ। ଅଭିକ୍କମାଦୀସୁ ଅସମ୍ମୁଯ୍ହନମେୱ ସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ ଅସମ୍ମୋହସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ। ପରିଗ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱାତି ତୁଲଯିତ୍ୱା ତୀରେତ୍ୱା, ପଟିସଙ୍ଖାଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ସଙ୍ଘଦସ୍ସନେନେୱ ଉପୋସଥପୱାରଣାଦିଅତ୍ଥଂ ଗମନଂ ସଙ୍ଗହିତଂ। ଅସୁଭଦସ୍ସନାଦୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ କସିଣପରିକମ୍ମାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ସଙ୍ଖେପତୋ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ୱିୱରିତୁଂ ‘‘ଚେତିଯଂ ଦିସ୍ୱାପି ହୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅରହତ୍ତଂ ପାପୁଣାତୀତି ଉକ୍କଟ୍ଠନିଦ୍ଦେସୋ ଏସୋ। ସମଥୱିପସ୍ସନୁପ୍ପାଦନମ୍ପି ହି ଭିକ୍ଖୁନୋ ୱୁଦ୍ଧି ଏୱ। ଦକ୍ଖିଣଦ୍ୱାରେତି ଚେତିଯଙ୍ଗଣସ୍ସ ଦକ୍ଖିଣଦ୍ୱାରେ, ତଥା ପଚ୍ଛିମଦ୍ୱାରେତିଆଦୀସୁ। ଅଭଯୱାପି ପାଠଇଯନ୍ତି ଅଭଯୱାପିଯା ପୁରତ୍ଥିମତୀରେ।

ବୁଦ୍ଧୱଂସ-ଅରିଯୱଂସ-ଚେତିଯୱଂସ-ଦୀପୱଂସାଦିୱଂସକଥନତୋ ମହାଅରିଯୱଂସଭାଣକୋ ଥେରୋ। ପଞ୍ଞାଯନଟ୍ଠାନେତି ଚେତିଯସ୍ସ ପଞ୍ଞାଯନଟ୍ଠାନେ। ଏକପଦୁଦ୍ଧାରେତି ପଦୁଦ୍ଧାରପତିଟ୍ଠାନପରିୱତ୍ତନଂ ଅକତ୍ୱା ଏକସ୍ମିଂଯେୱ ଅୱଟ୍ଠାନେ। କେଚୀତି ଅଭଯଗିରିୱାସିନୋ।

ତସ୍ମିଂ ପନାତି ସାତ୍ଥକସମ୍ପଜଞ୍ଞୱସେନ ପରିଗ୍ଗହିତଅତ୍ଥେପି ଗମନେ। ଅତ୍ଥୋ ନାମ ଧମ୍ମତୋ ୱଡ୍ଢୀତି ଯଂ ସାତ୍ଥକନ୍ତି ଅଧିପ୍ପେତଂ ଗମନଂ, ତଂ ସପ୍ପାଯମେୱାତି ସିଯା କସ୍ସଚି ଆସଙ୍କାତି ତନ୍ନିୱତ୍ତନତ୍ଥଂ ‘‘ଚେତିଯଦସ୍ସନଂ ତାୱା’’ତିଆଦି ଆରଦ୍ଧଂ। ଚିତ୍ତକମ୍ମରୂପକାନି ୱିଯାତି ଚିତ୍ତକମ୍ମକତା ପଟିମାଯୋ ୱିଯ, ଯନ୍ତପଯୋଗେନ ୱା ୱିଚିତ୍ତକମ୍ମା ପଟିମାଯ ସଦିସା ଯନ୍ତରୂପକା ୱିଯ। ଅସମପେକ୍ଖନଂ ଗେହସ୍ସିତଅଞ୍ଞାଣୁପେକ୍ଖାୱସେନ ଆରମ୍ମଣେ ଅଯୋନିସୋ ଓଲୋକନାଦି। ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଚକ୍ଖୁନା ରୂପଂ ଦିସ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଉପେକ୍ଖା ବାଲସ୍ସ ମୂଳ୍ହସ୍ସ ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସା’’ତିଆଦି (ମ। ନି।

୩।୩୦୮)। ହତ୍ଥିଆଦିସମ୍ବନ୍ଧେନ ଜୀୱିତନ୍ତରାୟୋ। ୱିସଭାଗରୂପଦସ୍ସନାଦିନା ବ୍ରହ୍ମଚରିୟନ୍ତରାୟୋ।

ପଲ୍ଲଜିତଦିୱସତୋ ପଟ୍ଠାୟ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଅନୁୱତ୍ତନକଥା ଆଚିଣ୍ଣା, ଅନନୁୱତ୍ତନକଥା ପନ ତସ୍ସା ଅପରା ଦୁତିୟା ନାମ ହୋତୀତି ଆହ – ''ଦ୍ୱେ କଥା ନାମ ନ କଥିତପୁବ୍ବା''ତି। ଏୱନ୍ତି ଇମିନା ''ସଚେ ପନା''ତିଆଦିକଂ ସବ୍ବମ୍ପି ୱୁତ୍ତାକାରଂ ପଚ୍ଚାମସତି, ନ ''ପୁରିସସ୍ସ ମାତୁଗାମାସୁଭ''ନ୍ତିଆଦିକଂ ୱୁଚ୍ଚମାନଂ।

ୟୋଗକମ୍ମସ୍ସ ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନତାୟ ଭାୱନାୟ ଆରମ୍ମଣଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଆହ ''କମ୍ମଟ୍ଠାନସଙ୍ଖାତଂ ଗୋଚର''ନ୍ତି। ଉଗ୍ଗହେତ୍ୱାତି ୟଥା ଉଗ୍ଗହନିମିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଏୱଂ ଉଗ୍ଗହକୋସଲ୍ଲସ୍ସ ସମ୍ପାଦନୱସେନ ଉଗ୍ଗହେତ୍ୱା।

ହରତୀତି କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ପୱତ୍ତେତି, ୟାୱ ପିଣ୍ଡପାତପଟିକ୍କମା ଅନୁୟୁଞ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନ ପଚ୍ଚାହରତୀତି ଆହାରୂପଭୋଗତୋ ୟାୱ ଦିୱାଟ୍ଠାନୁପସଙ୍କମନା କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ନ ପଟିନେତି। ସମାଦାୟ ୱତ୍ତତି ସମ୍ମା ଆଦିୟିତ୍ୱା ତେସଂ ୱତ୍ତାନଂ ପରିପୂରଣୱସେନ ୱତ୍ତତି। ସରୀରପରିକମ୍ମନ୍ତି ମୁଖଧୋୱନାଦିସରୀରପଟିଜଗ୍ଗନଂ। ଦ୍ୱେ ତୟୋ ପଲ୍ଲଙ୍କେତି ଦ୍ୱେ ତୟୋ ନିସଜ୍ଜାୱାରେ ଦ୍ୱେ ତୀଣି ଉଣ୍ହାସନାନି। ତେନାହ – ''ଉସ୍ମଂ ଗାହାପେନ୍ତୋ''ତି। କମ୍ମଟ୍ଠାନସୀସେନେୱାତି କମ୍ମଟ୍ଠାନମୁଖେନେୱ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଅୱିଜହନ୍ତୋ ଏୱ। ତେନ ''ପତ୍ତୋପି ଅଚେତନୋ''ତିଆଦିନା ପୱତ୍ତେତବ୍ବକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ, ୟଥାପରିହରିୟମାନଂ ୱା କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଅୱିଜହିତ୍ୱାତି ଦସ୍ସେତି। ତଥେୱାତି ତିକ୍ଖତ୍ତୁମେୱ। ପରିଭୋଗଚେତିୟତୋ ସରୀରଚେତିୟଂ ଗରୁତରନ୍ତି କତ୍ୱା ''ଚେତିୟଂ ୱନ୍ଦିତ୍ୱା''ତି ଚେତିୟୱନ୍ଦନାୟ ପଠମଂ କରଣୀୟତା ୱୁତ୍ତା। ତଥା ହି ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ – ''ଚେତିୟଂ ବାଧୟମାନା ବୋଧିସାଖା ହରିତବ୍ବା''ତି ୱୁତ୍ତା। ବୁଦ୍ଧଗୁଣାନୁସ୍ସରଣୱସେନେୱ ବୋଧିମ୍ପି ପଣିପାତକରଣନ୍ତି ଆହ – ''ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ ସମ୍ମୁଖା ୱିୟ ନିପଚ୍ଚକାରଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା''ତି। ଗାମସମୀପେତି ଗାମସ୍ସ ଉପଚାରଟ୍ଠାନେ।

ଜନସଙ୍ଗହଣତ୍ଥନ୍ତି ''ମୟି ଅକଥେନ୍ତେ ଏତେସଂ କୋ କଥେସ୍ସତୀ''ତି ଧମ୍ମାନୁଗ୍ଗହେନ ଜନସଙ୍ଗହଣତ୍ଥଂ। ତସ୍ମାତି ୟସ୍ମା ''ଧମ୍ମକଥା ନାମ କଥେତବ୍ବା ଏୱା''ତି ଅଟ୍ଠକଥାଚରିୟା ୱଦନ୍ତି, ୟସ୍ମା ଚ ଧମ୍ମକଥା କମ୍ମଟ୍ଠାନୱିନିମୁତ୍ତା ନାମ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା। କମ୍ମଟ୍ଠାନସୀସେନେୱାତି ଅତ୍ତନା ପରିହରିୟମାନଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଅୱିଜହନ୍ତୋ ତଦନୁଗୁଣଂୟେୱ ଧମ୍ମକଥଂ କଥେତ୍ୱା। ଅନୁମୋଦନଂ କତ୍ୱାତି ଏତ୍ଥାପି ''କମ୍ମଟ୍ଠାନସୀସେନେୱା''ତି ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ। ସମ୍ପତ୍ତପରିଚ୍ଛେଦେନେୱାତି ପରିଚିତୋ ଅପରିଚିତୋତିଆଦିୱିଭାଗଂ ଅକତ୍ୱା ସମ୍ପତ୍ତକୋଟିୟା ଏୱ, ସମାଗମମତ୍ତେନେୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଭୟେତି ପରଚକ୍କାଦିଭୟେ।

କମ୍ମଜତେଜୋତି ଗହଣିଂ ସନ୍ଧାୟାହ। କମ୍ମଟ୍ଠାନୱୀଥିଂ ନାରୋହତି ଖୁଦାପରିସ୍ସମେନ କିଲନ୍ତକାୟତ୍ତା ସମାଧାନାଭାୱତୋ। ଅୱସେସଟ୍ଠାନେତି ୟାଗୁୟା ଅଗ୍ଗହିତଟ୍ଠାନେ। ପୋଙ୍ଖାନୁପୋଙ୍ଖନ୍ତି କମ୍ମଟ୍ଠାନୁପଟ୍ଠାନସ୍ସ ଅୱିଚ୍ଛେଦ-ଦସ୍ସନମେତଂ, ୟଥା ପୋଙ୍ଖାନୁପୋଙ୍ଖଂ ପୱତ୍ତାୟ ସରପଟିପାଟିୟା ଅନୱିଚ୍ଛେଦୋ, ଏୱମେତସ୍ସପି କମ୍ମଟ୍ଠାନୁପଟ୍ଠାନସ୍ସାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ନିକ୍ଖିତ୍ତଧୁରୋ ଭାୱନାନୁୟୋଗେ। ୱତ୍ତପଟିପତ୍ତିୟା ଅପୂରଣେନ ସବ୍ବୱତ୍ତାନି ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା। କାମେ ଅୱୀତରାଗୋ ହୋତି। କାୟେ ଅୱୀତରାଗୋ। ରୂପେ ଅୱୀତରାଗୋ। ୟାୱଦତ୍ଥଂ ଉଦରାୱଦେହଂ ଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱା ସେୟ୍ୟସୁଖଂ ପସ୍ସସୁଖଂ ମିଦ୍ଧସୁଖଂ ଅନୁୟୁତ୍ତୋ ୱିହରତି। ଅଞ୍ଞତରଂ ଦେୱନିକାୟଂ ପଣିଧାୟ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ ଚରତୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୨୦; ମ। ନି। ୧।୧୮୬) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ ପଞ୍ଚୱିଧଚେତୋୱିନିବନ୍ଧଚିତ୍ତୋ। ଚରିତ୍ୱାତି ପୱତ୍ତିତ୍ୱା।

ଗତପଚ୍ଚାଗତିକୱତ୍ତୱସେନାତି ଭାୱନାସହିତଂୟେୱ ଭିକ୍ଖାୟ ଗତପଚ୍ଚାଗତଂ ଗମନପଚ୍ଚାଗମନଂ ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଗତପଚ୍ଚାଗତିକଂ, ତଦେୱ ୱତ୍ତଂ, ତସ୍ସ ୱସେନ। ଅତ୍ତନୋ ହିତସୁଖଂ କାମେନ୍ତି ଇଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଅତ୍ତକାମା, ଧମ୍ମଚ୍ଛନ୍ଦୱନ୍ତୋ। ''ଧମ୍ମୋ''ତି ହି ହିତଂ ତଂନିମିତ୍ତକଞ୍ଚ ସୁଖନ୍ତି। ଅଥ ୱା ୱିଞ୍ଞୂନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅତ୍ତନିୟତ୍ତା ଅତ୍ତଭାୱପରିଚ୍ଛନ୍ନତ୍ତା ଚ ଅତ୍ତା ନାମ ଧମ୍ମୋ। ତେନାହ ଭଗୱା – ''ଅତ୍ତଦୀପା, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱିହରଥ ଅତ୍ତସରଣା''ତିଆଦି (ସଂ। ନି। ୩।୪୩)। ତଂ କାମେନ୍ତି ଇଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଅତ୍ତକାମା। ଉସଭଂ ନାମ ୱୀସତି ୟଟ୍ଠିୟୋ। ତାୟ ସଞ୍ଞାୟାତି ତାୟ ପାସାଣସଞ୍ଞାୟ, ''ଏତ୍ତକଂ ଠାନମାଗତା''ତି ଜାନନ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ସୋ ଏୱ ନୟୋ ଅୟଂ ଭିକ୍ଖୁତିଆଦିକୋ ୟୋ ଠାନେ ୱୁତ୍ତୋ, ସୋ ଏୱ ନିସଜ୍ଜାୟପି ନୟୋ। ପଚ୍ଛତୋ ଆଗଚ୍ଛନ୍ତାନଂ ଛିନ୍ନଭତ୍ତଭାୱଭୟେନପି ୟୋନିସୋମନସିକାରଂ ପରିବ୍ରୂହେତି।

ମଦ୍ଦନ୍ତାତି ଧଞ୍ଞକରଣଟ୍ଠାନେ ସାଲିସୀସାନି ମଦ୍ଦନ୍ତା। ମହାପଧାନଂ ପୂଜେସ୍ସାମୀତି ଅମ୍ହାକଂ ଅତ୍ଥାୟ ଲୋକନାଥେନ ଛ ୱସ୍ସାନି କତଂ ଦୁକ୍କରଚରିୟଂ ଏୱାହଂ ୟଥାସତ୍ତି ପୂଜେସ୍ସାମୀତି। ପଟିପତ୍ତିପୂଜା ହି ସତ୍ଥୁପୂଜା, ନ ଆମିସପୂଜାତି। ଠାନଚଙ୍କମମେୱାତି ଅଧିଟ୍ଠାତବ୍ବିରିୟାପଥକାଲୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଭୋଜନାଦିକାଲେସୁ ଅୱସ୍ସଂ କାତବ୍ବନିସଜ୍ଜାୟ ପଟିକ୍ଖେପୱସେନ।

ୱୀଥିଂ ଓତରିତ୍ୱା ଇତୋ ଚିତୋ ଅନୋଲୋକେତ୍ୱା ପଠମମେୱ ୱୀଥିୟୋ ସଲ୍ଲକ୍ଖେତବ୍ବାତି ଆହ ''ୱୀଥିୟୋ ସଲ୍ଲକ୍ଖେତ୍ୱା''ତି। ୟଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁଚ୍ଚତି –

‘‘ପାସାଦିକେନ ଅଭିକ୍କନ୍ତେନା’’ତିଆଦି। ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତତ୍ଥ ଚା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଆହାରେ ପଟିକୂଲସଞ୍ଞଂ ଉପଟ୍ଠପେତ୍ୱାତିଆଦୀସୁ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତମେୱ। ଅଟ୍ଠଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତନ୍ତି ‘‘ଯାୱଦେୱ ଇମସ୍ସ କାୟସ୍ସ ଠିତିଯା’’ତିଆଦିନା (ମ॰ ନି॰ ୧।୨୩; ୨।୨୪; ୩।୭୫; ସଂ॰ ନି॰ ୪।୧୨୦; ଅ॰ ନି॰ ୬।୫୮; ୮।୯) ୱୁତ୍ତେହି ଅଟ୍ଠହି ଅଙ୍ଗେହି ସମନ୍ନାଗତଂ କତ୍ୱା। ନେୱ ଦୱାଯାତିଆଦି ପନ ପଟିକ୍ଖେପଦସ୍ସନଂ।

ପଞ୍ଚେକବୋଧିଂ ସଚ୍ଛିକରୋତି, ଯଦି ଉପନିସ୍ସୟସମ୍ପନ୍ନୋ ହୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇଦଞ୍ଚ ଯଥା ହେଟ୍ଠା ତୀସୁ ଠାନେସୁ, ଏୱଂ ଇତୋ ପରେସୁ ଠାନେସୁ ଉପନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ପଞ୍ଚେକବୋଧିଯା ଉପନିସ୍ସୟସମ୍ପଦା କପ୍ପାନଂ ଦ୍ୱେ ଅସଙ୍ଖ୍ୟେୟ୍ୟାନି ସତସହସ୍ସଞ୍ଚ ତଜ୍ଜଂ ପୁଞ୍ଞଞାଣସମ୍ଭାରସମ୍ଭରଣଂ, ସାୱକବୋଧିଯଂ ଅଗ୍ଗସାୱକାନଂ ଏକଂ ଅସଙ୍ଖ୍ୟେୟ୍ୟଂ କପ୍ପସତସହସ୍ସଞ୍ଚ, ମହାସାୱକାନଂ କପ୍ପସତସହସ୍ସମେୱ ତଜ୍ଜଂ ସମ୍ଭାରସମ୍ଭରଣଂ, ଇତରେସଂ ଅତୀତାସୁ ଜାତୀସୁ ୱିୱଟ୍ଟସନ୍ନିସ୍ସୟୱସେନ ନିବ୍ବତ୍ତିତଂ ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯଂ କୁସଲଂ। ବାହିୟୋ ଦାରୁଚୀରିୟୋତି ବାହିୟୱିସୟେ ଜାତସଂୱଡ୍ଢତାଯ ବାହିୟୋ, ଦାରୁଚୀରପରିହରଣେନ ଦାରୁଚୀରିୟୋତି ଲଦ୍ଧସମଞ୍ଞୋ। ସୋ ହି ଆୟସ୍ମା ‘‘ତସ୍ମାତିହ ତେ, ବାହିୟ, ଏୱଂ ସିକ୍ଖିତବ୍ବଂ – ଦିଟ୍ଠେ ଦିଟ୍ଠମତ୍ତଂ ଭୱିସ୍ସତୀ’’ତିଆଦିୱସପ୍ପୱତ୍ତେନ (ଉଦା॰ ୧୦) ସଂଖିତ୍ତେନେୱ ୱୋଦେନ ଖିପ୍ପତରଂ ୱିସେସଂ ଅଧିଗଚ୍ଛି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଖିପ୍ପାଭିଞ୍ଞୋ ୱା ହୋତି ସେୟ୍ୟଥାପି ଥେରୋ ବାହିୟୋ ଦାରୁଚୀରିୟୋ’’ତି। ଏୱଂ ମହାପଞ୍ଞୋ ୱାତିଆଦୀସୁ ଯଥାରହଂ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି।

ତନ୍ତି ଅସମ୍ମୁୟ୍ହନଂ। ଏୱନ୍ତି ଇଦାନି ୱୁଚ୍ଚମାନାକାରଦସ୍ସନଂ। ଅତ୍ତା ଅଭିକ୍କମତୀତି ଇମିନା ଅନ୍ଧପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ଦିଟ୍ଠିଗ୍ଗାହୱସେନ ଅଭିକ୍କମେ ସମ୍ମୁୟ୍ହନଂ ଦସ୍ସେତି, ଅହଂ ଅଭିକ୍କମାମୀତି ପନ ଇମିନା ମାନଗ୍ଗାହୱସେନ, ତଦୁଭୟଂ ପନ ତଣ୍ହାଯ ୱିନା ନ ହୋତୀତି ତଣ୍ହାଗ୍ଗାହୱସେନପି ସମ୍ମୁୟ୍ହନଂ ଦସ୍ସିତମେୱ ହୋତି, ‘‘ତଥା ଅସମ୍ମୁୟ୍ହନ୍ତୋ’’ତି ୱତ୍ୱା ତଂ ଅସମ୍ମୁୟ୍ହନଂ ଯେନ ଘନୱିନିବ୍ଭୋଗେନ ହୋତି, ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅଭିକ୍କମାମୀତି ଚିତ୍ତେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଯସ୍ମା ୱାଯୋଧାତୁଯା ଅନୁଗତା ତେଜୋଧାତୁ ଉଦ୍ଧରଣସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୋ। ଉଦ୍ଧରଣଗତିକା ହି ତେଜୋଧାତୂତି ଉଦ୍ଧରଣେ ୱାଯୋଧାତୁଯା ତସ୍ସା ଅନୁଗତଭାୱୋ, ତସ୍ମା ଇମାସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନମେତ୍ଥ ଧାତୂନଂ ସାମତ୍ଥିୟତୋ ଅଧିମତ୍ତତା, ଇତରାସଞ୍ଚ ଓମତ୍ତତାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଏକେକପାଦୁଦ୍ଧରଣେ…ପେ… ବଲୱତିୟୋ’’ତି ଆହ। ଯସ୍ମା ପନ ତେଜୋଧାତୁଯା ଅନୁଗତା ୱାଯୋଧାତୁ ଅତିହରଣୱୀତିହରଣାନଂ ପଚ୍ଚୟୋ। ତିରିୟଗତିକାଯ ହି ୱାଯୋଧାତୁଯା ଅତିହରଣୱୀତିହରଣେସୁ ସାତିସୟୋ ବ୍ୟାପାରୋତି ତେଜୋଧାତୁଯା ତସ୍ସାନୁଗତଭାୱୋ, ତସ୍ମା ଇମାସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନମେତ୍ଥ ସାମତ୍ଥିୟତୋ ଅଧିମତ୍ତତା, ଇତରାସଞ୍ଚ ଓମତ୍ତତାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତଥା ଅତିହରଣୱୀତିହରଣେସୂ’’ତି ଆହ। ସତିପି ଅନୁଗମନାନୁଗନ୍ତବ୍ବତାୱିସେସେ ତେଜୋଧାତୁୱାଯୋଧାତୁଭାୱମତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯ ତଥା-ସଦ୍ଦଗ୍ଗହଣଂ।

ତତ୍ଥ ଅକ୍କନ୍ତଟ୍ଠାନତୋ ପାଦସ୍ସ ଉକ୍ଖିପନଂ ଉଦ୍ଧରଣଂ, ଠିତଟ୍ଠାନଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ପୁରତୋ ହରଣଂ ଅତିହରଣଂ। ଖାଣୁଆଦିପରିହରଣତ୍ଥଂ, ପତିଟ୍ଠିତପାଦଘଟ୍ଟନପରିହରଣତ୍ଥଂ ୱା ପସ୍ସେନ ହରଣଂ ୱୀତିହରଣଂ। ଯାୱ ପତିଟ୍ଠିତପାଦୋ, ତାୱ ଆହରଣଂ ଅତିହରଣଂ, ତତୋ ପରଂ ହରଣଂ ୱୀତିହରଣନ୍ତି ଅୟଂ ୱା ଏତେସଂ ୱିସେସୋ। ଯସ୍ମା ପଥୱୀଧାତୁଯା ଅନୁଗତା ଆପୋଧାତୁ ୱୋସ୍ସଜ୍ଜନସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୋ। ଗରୁତରସଭାୱା ହି ଆପୋଧାତୂତି ୱୋସ୍ସଜ୍ଜନେ ପଥୱୀଧାତୁଯା ତସ୍ସାନୁଗତଭାୱୋ, ତସ୍ମା ତାସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନମେତ୍ଥ ସାମତ୍ଥିୟତୋ ଅଧିମତ୍ତତା, ଇତରାସଞ୍ଚ ଓମତ୍ତତାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ୱୋସ୍ସଜ୍ଜନେ…ପେ… ବଲୱତିୟୋ’’ତି। ଯସ୍ମା ପନ ଆପୋଧାତୁଯା ଅନୁଗତା ପଥୱୀଧାତୁ ସନ୍ନିକ୍ଖେପନସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୋ। ପତିଟ୍ଠାଭାୱେ ୱିୟ ପତିଟ୍ଠାପନେପି ତସ୍ସା ସାତିସୟକିଚ୍ଚତ୍ତା ଆପୋଧାତୁଯା ତସ୍ସା ଅନୁଗତଭାୱୋ, ତଥା ଘଟ୍ଟନକିରିୟାଯ ପଥୱୀଧାତୁଯା ୱସେନ ସନ୍ନିରୁମ୍ଭନସ୍ସ ସିଜ୍ଝନତୋ ତତ୍ଥାପି ପଥୱୀଧାତୁଯୋ ଆପୋଧାତୁଅନୁଗତଭାୱୋ, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ – ‘‘ତଥା ସନ୍ନିକ୍ଖେପନସନ୍ନିରୁମ୍ଭନେସୂ’’ତି।

ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ଅଭିକ୍କମନେ, ତେସୁ ୱା ୱୁତ୍ତେସୁ ଉଦ୍ଧରଣାଦୀସୁ ଛସୁ କୋଟ୍ଠାସେସୁ। ଉଦ୍ଧରଣେତି ଉଦ୍ଧରଣକ୍ଖଣେ। ରୂପାରୂପଧମ୍ମାତି ଉଦ୍ଧରଣାକାରେନ ପୱତ୍ତା ରୂପଧମ୍ମା ତଂସମୁଟ୍ଠାପକା ଅରୂପଧମ୍ମା ଚ। ଅତିହରଣଂ ନ ପାପୁଣନ୍ତି ଖଣମତ୍ତାୱଟ୍ଠାନତୋ। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥେୱାତି ଯତ୍ଥ ଯତ୍ଥ ଉପ୍ପନ୍ନା, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥେୱ। ନ ହି ଧମ୍ମାନଂ ଦେସନ୍ତରସଙ୍କମନଂ ଅତ୍ଥି। ପବ୍ବଂ ପବ୍ବନ୍ତିଆଦି ଉଦ୍ଧରଣାଦିକୋଟ୍ଠାସେ ସନ୍ଧାଯ ସଭାଗସନ୍ତତିୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅତିଇତ୍ତରୋ ହି ରୂପଧମ୍ମାନମ୍ପି ପୱତ୍ତିକ୍ଖଣୋ, ଗମନସ୍ସାଦାନଂ ଦେୱପୁତ୍ତାନଂ ହେଟ୍ଠୁପରିଯାୟେନ ପଟିମୁଖଂ ଧାୱନ୍ତାନଂ ସିରସି ପାଦେ ଚ ବଦ୍ଧଖୁରଧାରାସମାଗମତୋପି ସୀଘତରୋ। ଯଥା ତିଲାନଂ ଭଜ୍ଜିୟମାନାନଂ ତଟତଟାୟନେନ ଭେଦୋ ଲକ୍ଖୀୟତି, ଏୱଂ ସଙ୍ଖତଧମ୍ମାନଂ ଉପ୍ପାଦେନାତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘ତଟତଟାୟନ୍ତା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଉପ୍ପନ୍ନା ହି ଏକନ୍ତତୋ ଭିଜ୍ଜନ୍ତୀତି।

ସଦ୍ଧିଂ ରୂପେନାତି ଇଦଂ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ନିରୋଧେନ ସଦ୍ଧିଂ ନିରୁଜ୍ଝନକରୂପଧମ୍ମୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଯଂ ତତୋ ସତ୍ତରସମଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ। ଅଞ୍ଞଥା ଯଦି ରୂପାରୂପଧମ୍ମା ସମାନକ୍ଖଣା ସିୟୁଂ, ‘‘ରୂପଂ ଗରୁପରିଣାମଂ ଦନ୍ଧନିରୋଧ’’ନ୍ତିଆଦିୱଚନେହି ୱିରୋଧୋ ସିୟା। ତଥା – ‘‘ନାହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଞ୍ଞଂ ଏକଧମ୍ମମ୍ପି ସମନୁପସ୍ସାମି, ଯଂ ଏୱଂ ଲହୁପରିୱତ୍ତଂ, ଯଥୟିଦଂ ଚିତ୍ତ’’ନ୍ତି (ଅ॰ ନି॰ ୧।୪୮) ଏୱମାଦିପାଠଇଯା ଚ। ଚିତ୍ତଚେତସିକା ହି ସାରମ୍ମଣସଭାୱା ଯଥାବଲଂ ଅତ୍ତନୋ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟଭୂତମତ୍ଥଂ ୱିଭାୱେନ୍ତାଯେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ତେସଂ ତଂସଭାୱନିପ୍ଫତ୍ତିଅନନ୍ତରଂ ନିରୋଧୋ,

ରୂପଧମ୍ମା ପନ ଅନାରମ୍ମଣା ପକାସେତବ୍ବା। ଏୱଂ ତେସଂ ପକାସେତବ୍ବଭାୱନିପ୍ଫତ୍ତି ସୋଣ୍ଠଅସହି ଚିତ୍ତେହି ହୋତୀତି ତଙ୍ଖଣାୟୁକତା ତେସଂ ଇଚ୍ଛିତା, ଲହୁକୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱିସୟସଙ୍ଗତିମତ୍ତପଚ୍ଚୟତାୟ ତିଣ୍ଣଂ ଖନ୍ଧାନଂ, ୱିସୟସଙ୍ଗତିମତ୍ତତାୟ ଚ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଲହୁପରିୱତ୍ତିତା, ଦନ୍ଧମହାଭୂତପଚ୍ଚୟତାୟ ରୂପଧମ୍ମାନଂ ଦନ୍ଧପରିୱତ୍ତିତା। ନାନାଧାତୁୟା ୟଥାଭୂତଞ୍ଞାଣଂ ଖୋ ପନ ତଥାଗତସ୍ସେୱ, ତେନ ଚ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚୟୋ ରୂପଧମ୍ମୋୱ ୱୁତ୍ତୋ, ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚୟୋ ଚ ତସ୍ସେୱାତି ରୂପାରୂପଧମ୍ମାନଂ ସମାନକ୍ଖଣତା ନ ୟୁଜ୍ଜତେୱ, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତନୟେନେୱେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଅଞ୍ଞଂଉପ୍ପଜ୍ଜତେ ଚିତ୍ତଂ, ଅଞ୍ଞଂ ଚିତ୍ତଂ ନିରୁଜ୍ଝତୀତି ୟଂ ପୁରିମୁପ୍ପନ୍ନଂ ଚିତ୍ତଂ, ତଂ ଅଞ୍ଞଂ, ତଂ ପନ ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତଂ ଅପରସ୍ସ ଅନନ୍ତରାଦିପଚ୍ଚୟୋ ହୁତ୍ୱା ଏୱ ନିରୁଜ୍ଝତୀତି ତଥାଲଦ୍ଧପଚ୍ଚୟଂ ଅଞ୍ଞଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତେ ଚିତ୍ତଂ। ୟଦି ଏୱଂ ତେସଂ ଅନ୍ତରୋ ଲବ୍ଭେୟ୍ୟାତି, ନୋତି ଆହ ''ଅୱୀଚିମନୁପବନ୍ଧୋ''ତି। ୟଥା ୱୀଚି ଅନ୍ତରୋ ନ ଲବ୍ଭତି, ''ତଦେୱେତ''ନ୍ତି ଅୱିସେସୱିଦୂ ମଞ୍ଞନ୍ତି, ଏୱଂ ଅନୁ ଅନୁ ପବନ୍ଧୋ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନୋ ରୂପସନ୍ତାନୋ ଚ ନଦୀସୋତୋୱ ନଦିୟଂ ଉଦକପ୍ପୱାହୋ ୱିୟ ୱତ୍ତତି।

ଅଭିମୁଖଂ ଲୋକିତଂ ଆଲୋକିତନ୍ତି ଆହ ''ପୁରତୋପେକ୍ଖନ''ନ୍ତି। ୟସ୍ମା ୟଂଦିସାଭିମୁଖୋ ଗଚ୍ଛତି ତିଟ୍ଠତି ନିସୀଦତି ୱା, ତଦଭିମୁଖଂ ପେକ୍ଖନଂ ଆଲୋକିତଂ , ତସ୍ମା ତଦନୁଗତଂ ୱିଦିସାଲୋକନଂ ୱିଲୋକିତନ୍ତି ଆହ ''ୱିଲୋକିତଂ ନାମ ଅନୁଦିସାପେକ୍ଖନ''ନ୍ତି। ସମ୍ମଜ୍ଜନପରିଭଣ୍ଡାଦିକରଣେ ଓଲୋକିତସ୍ସ, ଉଲ୍ଲୋକାହରଣାଦୀସୁ ଉଲ୍ଲୋକିତସ୍ସ, ପଚ୍ଛତୋ ଆଗଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ ପରିସ୍ସୟସ୍ସ ପରିୱଜ୍ଜନାଦିୱସେନ ଅପଲୋକିତସ୍ସ ଚ ସିୟା ସମ୍ଭୱୋତି ଆହ – ''ଇମିନା ୱା ମୁଖେନ ସବ୍ବାନିପି ତାନି ଗହିତାନେୱା''ତି।

କାୟସକ୍ଖିନ୍ତି କାୟେନ ସଚ୍ଛିକତୱନ୍ତଂ, ପଚ୍ଚକ୍ଖକାରିନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋହାୟସ୍ମା ୱିପସ୍ସନାକାଲେ ଏୱ ''ୟମେୱାହଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେସୁ ଅଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରତଂ ନିସ୍ସାୟ ସାସନେ ଅନଭିରତିଆଦିୱିପ୍ପକାରଂ ପତ୍ତୋ, ତମେୱ ସୁଟ୍ଠୁ ନିଗ୍ଗହେସ୍ସାମୀ''ତି ଉସ୍ସାହଜାତୋ ବଲୱହିରୋତ୍ତପ୍ପୋ, ତତ୍ଥ ଚ କତାଧିକାରତ୍ତା ଇନ୍ଦ୍ରିୟସଂୱରେ ଉକ୍କଂସପାରମିପ୍ପତ୍ତୋ, ତେନେୱ ନଂ ସତ୍ଥା – ''ଏତଦଗ୍ଗଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମମ ସାୱକାନଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେସୁ ଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରାନଂ ୟଦିଦଂ ନନ୍ଦୋ''ତି (ଅ। ନି। ୧।୨୩୦) ଏତଦଗ୍ଗେ ଠପେସି।

ସାତ୍ଥକତା ଚ ସପ୍ପାୟତା ଚ ୱେଦିତବ୍ବା ଆଲୋକିତୱିଲୋକିତସ୍ସାତି ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତସ୍ମାତି କମ୍ମଟ୍ଠାନାୱିଜହନସ୍ସେୱ ଗୋଚରସମ୍ପଜଞ୍ଞଭାୱତୋତି ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ହେତୁଭାୱେନ ପଚ୍ଚାମସତି। ଅତ୍ତନୋ କମ୍ମଟ୍ଠାନୱସେନେୱ ଆଲୋକନୱିଲୋକନଂ କାତବ୍ବଂ, ଖନ୍ଧାଦିକମ୍ମଟ୍ଠାନିକେହି ଅଞ୍ଞୋ ଉପାୟୋ ନ ଗୱେସିତବ୍ବୋତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ୟସ୍ମା ଆଲୋକିତାଦିସମଞ୍ଞାପି ଧମ୍ମମତ୍ତସ୍ସେୱ ପୱତ୍ତିୱିସେସୋ, ତସ୍ମା ତସ୍ସ ୟାଥାୱତୋ ପଜାନନଂ ଅସମ୍ମୋହସମ୍ପଜଞ୍ଞନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଅବ୍ଭନ୍ତରେ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଚିତ୍ତକିରିୟୱାୟୋଧାତୁୱିପ୍ଫାରୱସେନାତି କିରିୟମୟଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନୱାୟୋଧାତୁୟା ଚଲନାକାରପୱତ୍ତିୱସେନ। ଅଧୋ ସୀଦତୀତି ଥୋକଂ ଓତରତି। ଉଦ୍ଧଂ ଲଙ୍ଘେତୀତି ଲଙ୍ଘନ୍ତଂ ୱିୟ ଉପରି ଗଚ୍ଛତି।

ଅଙ୍ଗକିଚ୍ଚଂ ସାଧୟମାନନ୍ତି ପଧାନଭୂତଂ ଅଙ୍ଗକିଚ୍ଚଂ ନିପ୍ଫାଦେନ୍ତଂ, ଉପପତ୍ତିଭୱସ୍ସ ସରୀରଂ ହୁତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ପଠମଜୱନେପି…ପେ… ସତ୍ତମଜୱନେପି ନ ହୋତୀତି ଇଦଂ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିୟଂ ''ଇତ୍ଥୀ ପୁରିସୋ''ତି ରଜ୍ଜନାଦୀନଂ ଅଭାୱଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ହି ଆୱଜ୍ଜନୱୋଟ୍ଠବ୍ବନାନଂ ଅୟୋନିସୋ ଆୱଜ୍ଜନୱୋଟ୍ଠବ୍ବନୱସେନ ଇଟ୍ଠେ ଇତ୍ଥିରୂପାଦିମ୍ହି ଲୋଭମତ୍ତଂ, ଅନିଟ୍ଠେ ପଟିଘମତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ମନୋଦ୍ୱାରେ ପନ ''ଇତ୍ଥୀ ପୁରିସୋ''ତି ରଜ୍ଜନାଦି ହୋତି, ତସ୍ସ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରଜୱନଂ ମୂଲଂ, ୟଥାୱୁତ୍ତଂ ୱା ସବ୍ବଂ ଭୱଙ୍ଗାଦି। ଏୱଂ ମନୋଦ୍ୱାରଜୱନସ୍ସ ମୂଲଭୂତଧମ୍ମପରିଜାନନୱସେନେୱ ମୂଲପରିଞ୍ଞା ୱୁତ୍ତା, ଆଗନ୍ତୁକତାୱକାଲିକତା ପନ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରଜୱନସ୍ସେୱ ଅପୁବ୍ବଭାୱୱସେନ ଚେୱ ଇତ୍ତରଭାୱୱସେନ ଚ ୱୁତ୍ତା। ହେଟ୍ଠୁପରିୟୱସେନ ଭିଜ୍ଜିତ୍ୱା ପତିତେସୂତି ହେଟ୍ଠିମସ୍ସ ଉପରିମସ୍ସ ଚ ଅପରାପରଂ ଭଙ୍ଗପ୍ପତ୍ତିମାହ।

ତନ୍ତି ଜୱନଂ। ତସ୍ସ ଜୱନସ୍ସ ନ ୟୁତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଆଗନ୍ତୁକୋ ଅବ୍ଭାଗତୋ। ଉଦୟବ୍ବୟପରିଚ୍ଛିନ୍ନୋ ତାୱତକୋ କାଲୋ ଏତେସନ୍ତି ତାୱକାଲିକାନି।

ଏତଂ ଅସମ୍ମୋହସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ। ସମୱାୟେତି ସାମଗ୍ଗିୟଂ। ତତ୍ଥାତି ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧୱସେନ ଆଲୋକନୱିଲୋକନେ ପଞ୍ଞାୟମାନେ ତବ୍ବିନିମୁତ୍ତୋ – କୋ ଏକୋ ଆଲୋକେତି, କୋ ୱିଲୋକେତି। ଉପନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟୋତି ଇଦଂ ସୁତ୍ତନ୍ତନୟେନ ପରିୟାୟତୋ ୱୁତ୍ତଂ। ସହଜାତପଚ୍ଚୟୋତି ନିଦସ୍ସନମତ୍ତମେତଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସମ୍ପୟୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅୱିଗତାଦିପଚ୍ଚୟାନମ୍ପି ଲବ୍ଭନତୋ।

କାଲେତି ସମିଞ୍ଜିତୁଂ ୟୁତ୍ତକାଲେ ସମିଞ୍ଜନ୍ତସ୍ସ, ତଥା ପସାରେତୁଂ ୟୁତ୍ତକାଲେ ପସାରେନ୍ତସ୍ସ। ''ମଣିସପ୍ପୋ ନାମ ଏକା ସପ୍ପଜାତୀ''ତି ୱଦନ୍ତି। ଲଣ୍ଠଅନନ୍ତି କମ୍ପନଂ, ଲୀଠଆକରଣଂ ୱା।

ଉଣ୍ହପକତିକୋ ପରିଳାହବହୁଲକାଯୋ। ସୀଲସ୍ସ ୱିଦୂସନେନ ଅହିତାୱହତ୍ତା ମିଚ୍ଛାଜୀୱୱସେନ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଅସପ୍ପାଯଂ। ‘‘ଚୀୱରମ୍ପି ଅଚେତନ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଚୀୱରସ୍ସ ୱିଯ କାଯୋପି ଅଚେତନୋତି କାଯସ୍ସ ଅତ୍ତସୁଞ୍ଞତାୱିଭାୱନେନ ‘‘ଅବ୍ଭନ୍ତରେ’’ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ପରିଦୀପେନ୍ତୋ ଇତରୀତରସନ୍ତୋସସ୍ସ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତି। ତେନାହ ‘‘ତସ୍ମା’’ତିଆଦି।

ଚତୁପଞ୍ଚଗଣ୍ଠିକାହତୋତି ଆହତଚତୁପଞ୍ଚଗଣ୍ଠିକୋ, ଚତୁପଞ୍ଚଗଣ୍ଠିକାହି ୱା ହତସୋଭୋ।

ଅଟ୍ଠିୱିଧୋପି ଅତ୍ଥୋତି ଅଟ୍ଠିୱିଧୋପି ପଯୋଜନୱିସେସୋ। ମହାସିୱତ୍ଥେରୱାଦୱସେନ ‘‘ଇମସ୍ସ କାଯସ୍ସ ଠିତିଯା’’ତିଆଦିନା ନଯେନ ୱୁତ୍ତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଇମସ୍ମିଂ ପକ୍ଖେ ‘‘ନେୱ ଦୱାଯାତିଆଦିନା ନଯେନା’’ତି ପନ ଇଦଂ ପଟିକ୍ଖେପଙ୍ଗଦସ୍ସନମୁଖେନ ପାଠଇ ଆଗତାତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ପଥୱୀସନ୍ଧାରକଜଲସ୍ସ ତଂସନ୍ଧାରକୱାଯୁନା ୱିଯ ପରିଭୁତ୍ତସ୍ସ ଆହାରସ୍ସ ୱାଯୋଧାତୁଯାୱ ଆସଯେ ଅୱଟ୍ଠାନନ୍ତି ଆହ – ‘‘ୱାଯୋଧାତୁୱସେନେୱ ତିଟ୍ଠତୀ’’ତି। ଅତିହରତୀତି ଯାୱ ମୁଖା ଅଭିହରତି। ୱୀତିହରତୀତି ତତୋ କୁଚ୍ଛିଯଂ ୱିମିସ୍ସଂ କରୋନ୍ତୋ ହରତି। ଅତିହରତୀତି ୱା ମୁଖଦ୍ୱାରଂ ଅତିକ୍କାମେନ୍ତୋ ହରତି। ୱୀତିହରତୀତି କୁଚ୍ଛିଗତଂ ପସ୍ସତୋ ହରତି। ପରିୱତ୍ତେତୀତି ଅପରାପରଂ ଚାରେତି। ଏତ୍ଥ ଚ ଆହାରସ୍ସ ଧାରଣପରିୱତ୍ତନସଞ୍ଚୁଣ୍ଣନୱିସୋସନାନି ପଥୱୀଧାତୁସହିତା ଏୱ ୱାଯୋଧାତୁ କରୋତି, ନ କେୱଲାତି ତାନି ପଥୱୀଧାତୁଯା କିଚ୍ଚଭାୱେନ ୱୁତ୍ତାନି, ସା ଏୱ ଧାରଣାଦୀନି କିଚ୍ଚାନି କରୋନ୍ତସ୍ସ ସାଧାରଣାତି ୱୁତ୍ତାନି। ଅଲ୍ଲତ୍ତଞ୍ଚ ଅନୁପାଲେତୀତି ଯଥା ୱାଯୋଧାତୁଆଦୀହି ଅଞ୍ଞେହି ୱିସୋସନଂ ନ ହୋତି, ତଥା ଅନୁପାଲେତି ଅଲ୍ଲଭାୱଂ। ତେଜୋଧାତୂତି ଗହଣୀସଙ୍ଖାତା ତେଜୋଧାତୁ। ସା ହି ଅନ୍ତୋପୱିଟ୍ଠଂ ଆହାରଂ ପରିପାଚେତି। ଅଞ୍ଜସୋ ହୋତୀତି ଆହାରସ୍ସ ପୱିସନାଦୀନଂ ମଗ୍ଗୋ ହୋତି। ଆଭୁଜତୀତି ପରିଯେସନୱସେନ, ଅଜ୍ଝୋହରଣଜିଣ୍ଣାଜିଣ୍ଣତାଦିପଟିସଂୱେଦନୱସେନ ଚ ଆୱଜ୍ଜେତି, ୱିଜାନାତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତଂତଂୱିଜାନନସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭୂତୋଯେୱ ହି ପଯୋଗୋ ‘‘ସମ୍ମାପଯୋଗୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଯେନ ହି ପଯୋଗେନ ପରିଯେସନାଦି ନିପ୍ଫଜ୍ଜତି, ସୋ ତବ୍ବିସଯୱିଜାନନମ୍ପି ନିପ୍ଫାଦେତି ନାମ ତଦୱିନାଭାୱତୋ। ଅଥ ୱା ସମ୍ମାପଯୋଗଂ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଂ ଅନ୍ୱାଯ ଆଗମ୍ମ ଆଭୁଜତି ସମନ୍ନାହରତି। ଆଭୋଗପୁବ୍ବକୋ ହି ସବ୍ବୋପି ୱିଞ୍ଞାଣବ୍ୟାପାରୋତି ତଥା ୱୁତ୍ତଂ।

ଗମନତୋତି ଭିକ୍ଖାଚାରୱସେନ ଗୋଚରଗାମଂ ଉଦ୍ଦିସ୍ସ ଗମନତୋ। ପରିଯେସନତୋତି ଗୋଚରଗାମେ ଭିକ୍ଖତ୍ଥଂ ଆହିଣ୍ଡନତୋ। ପରିଭୋଗତୋତି ଆହାରସ୍ସ ପରିଭୁଞ୍ଜନତୋ। ଆସଯତୋତି ପିତ୍ତାଦିଆସଯତୋ। ଆସଯତି ଏତ୍ଥ ଏକଜ୍ଝଂ ପୱତ୍ତମାନୋପି କମ୍ମବଲୱତ୍ଥିତୋ ହୁତ୍ୱା ମରିଯାଦୱସେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅସଙ୍କରତୋ ସଯତି ତିଟ୍ଠତି ପୱତ୍ତତୀତି ଆସଯୋ, ଆମାସଯସ୍ସ ଉପରି ତିଟ୍ଠନକୋ ପିତ୍ତାଦିକୋ। ମରିଯାଦତ୍ଥୋ ହି ଅଯମାକାରୋ। ନିଧେତି ଯଥାଭୁତ୍ତୋ ଆହାରୋ ନିଚିତୋ ହୁତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତି ଏତ୍ଥାତି ନିଧାନଂ, ଆମାସଯୋ, ତତୋ ନିଧାନତୋ। ଅପରିପକ୍କତୋତି ଗହଣୀସଙ୍ଖାତେନ କମ୍ମଜତେଜେନ ଅୱିପକ୍କତୋ। ପରିପକ୍କତୋତି ଯଥାଭୁତ୍ତସ୍ସ ଆହାରସ୍ସ ୱିପକ୍କଭାୱତୋ। ଫଲତୋତି ନିପ୍ଫତ୍ତିତୋ। ନିସ୍ସନ୍ଦତୋତି ଇତୋ ଚିତୋ ଚ ୱିସ୍ସନ୍ଦନତୋ । ସମ୍ମକ୍ଖନତୋତି ସବ୍ବସୋ ମକ୍ଖନତୋ। ଅଯମେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପୋ, ୱିତ୍ଥାରୋ ପନ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗସଂୱଣ୍ଣନାଯ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ମହାଟୀ। ୧।୨୯୪) ଗହେତବ୍ବୋ।

ସରୀରତୋ ସେଦା ମୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ୱେଗସନ୍ଧାରଣେନ ଉପ୍ପନ୍ନପରିଳାହତୋ ସରୀରତୋ ସେଦା ମୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଅଞ୍ଞେ ଚ ରୋଗା କଣ୍ଣସୂଲଭଗନ୍ଦରାଦଯୋ। ଅଟ୍ଠାନେତି ମନୁସ୍ସାମନୁସ୍ସପରିଗ୍ଗହେ ଅଯୁତ୍ତଟ୍ଠାନେ ଖେତ୍ତଦେୱାଯତନାଦିକେ। କୁଦ୍ଧା ହି ମନୁସ୍ସା ଅମନୁସ୍ସାପି ୱା ଜୀୱିତକ୍ଖଯଂ ପାପେନ୍ତି। ୱିସ୍ସଟ୍ଠତ୍ତା ନେୱ ତସ୍ସଭିକ୍ଖୁନୋ ଅତ୍ତନୋ, କସ୍ସଚି ଅନିସ୍ସଜ୍ଜିତତ୍ତା ଜିଗୁଚ୍ଛନୀଯତ୍ତା ଚ ନ ପରସ୍ସ, ଉଦକତୁମ୍ବତୋତି ୱେଠଉନାଠଇଆଦିଉଦକଭାଜନତୋ। ତନ୍ତି ଛଡ୍ଡିତୌଦକଂ।

ଏତ୍ଥ ଚ ଏକୋ ଇରିଯାପଥୋ ଦ୍ୱୀସୁ ଠାନେସୁ ଆଗତୋ, ସୋ ପୁବ୍ବେ ଅଭିକ୍କମପଟିକ୍କମଗହଣେନ। ‘‘ଗମନେପି ପୁରତୋ ପଚ୍ଛତୋ ଚ କାଯସ୍ସ ଅଭିହରଣଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଇଧ ଗମନମେୱ ଗହିତ’’ନ୍ତି ଅପରେ। ଯସ୍ମା ଇଧ ସମ୍ପଜଞ୍ଞକଥାଯଂ ଅସମ୍ମୋହସମ୍ପଜଞ୍ଞମେୱ ଧୁରଂ, ତସ୍ମା ଅନ୍ତରନ୍ତରେ ଇରିଯାପଥେ ପୱତ୍ତାନଂ ରୂପାରୂପଧମ୍ମାନଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥେୱ ନିରୋଧଦସ୍ସନୱସେନ ସମ୍ପଜାନକାରିତା ଗହିତାତି। ମଜ୍ଝିମଭାଣକା ପନ ଏୱଂ ୱଦନ୍ତି – ଏକୋ ହି ଭିକ୍ଖୁ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ଅଞ୍ଞଂ ଚିନ୍ତେନ୍ତୋ, ଅଞ୍ଞଂ ୱିତକ୍କେନ୍ତୋ ଗଚ୍ଛତି, ଏକୋ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଅୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱାୱ ଗଚ୍ଛତି, ତଥା ଏକୋ ତିଟ୍ଠନ୍ତୋ, ନିସୀଦନ୍ତୋ, ସଯନ୍ତୋ ଅଞ୍ଞଂ ଚିନ୍ତେନ୍ତୋ, ଅଞ୍ଞଂ ୱିତକ୍କେନ୍ତୋ ସଯତି, ଏକୋ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଅୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱାୱ ସଯତି। ଏତ୍ତକେନ ପନ ନ ପାକଟଂ ହୋତୀତି ଚଙ୍କମନେନ ଦୀପେନ୍ତି। ଯୋ ଭିକ୍ଖୁ ଚଙ୍କମନଂ ଓତରିତ୍ୱା ଚଙ୍କମନକୋଟିଯଂ ଠିତୋ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହାତି – ‘‘ପାଚୀନଚଙ୍କମନକୋଟିଯଂ ପୱତ୍ତା ରୂପାରୂପଧମ୍ମା ପଚ୍ଛିମଚଙ୍କମନକୋଟିଂ ଅପ୍ପତ୍ୱା ଏତ୍ଥେୱ ନିରୁଦ୍ଧା, ପଚ୍ଛିମଚଙ୍କମନକୋଟିଯଂ ପୱତ୍ତାପି ପାଚୀନଚଙ୍କମନକୋଟିଂ ଅପ୍ପତ୍ୱା ଏତ୍ଥେୱ ନିରୁଦ୍ଧା, ଚଙ୍କମନମଜ୍ଝେ ପୱତ୍ତା ଉଭୋ କୋଟିଯୋ ଅପ୍ପତ୍ୱା ଏତ୍ଥେୱ ନିରୁଦ୍ଧା, ଚଙ୍କମନେ ପୱତ୍ତା ରୂପାରୂପଧମ୍ମା ଠାନଂ ଅପ୍ପତ୍ୱା ଏତ୍ଥେୱ ନିରୁଦ୍ଧା, ଠାନେ ପୱତ୍ତା ନିସଜ୍ଜଂ ଅପ୍ପତ୍ୱା ଏତ୍ଥେୱ ନିରୁଦ୍ଧା, ନିସଜ୍ଜାଯ ପୱତ୍ତା ସଯନଂ ଅପ୍ପତ୍ୱା ଏତ୍ଥେୱ ନିରୁଦ୍ଧା’’ତି, ଏୱଂ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ଏୱ ଚିତ୍ତଂ

ଭୱଙ୍ଗଂ ଓତାରେତି, ଉଟ୍ଠହନ୍ତୋ ପନ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଗହେତ୍ୱାୱ ଉଟ୍ଠହତି। ଅଯଂ ଭିକ୍ଖୁ ଗତାଦୀସୁ ସମ୍ପଜାନକାରୀ ନାମ ହୋତୀତି।

ଏୱମ୍ପି ସୁତ୍ତେ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଅୱିଭୂତଂ ହୋତି, କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଅୱିଭୂତଂ ନ କାତବ୍ବଂ, ତସ୍ମା ସୋ ଭିକ୍ଖୁ ଯାୱ ସକ୍କୋତି, ତାୱ ଚଙ୍କମିତ୍ୱା ଠତ୍ୱା ନିସୀଦିତ୍ୱା ସଯମାନୋ ଏୱଂ ପରିଗ୍ଗହେତ୍ୱା ସଯତି – ''କାଯୋ ଅଚେତନୋ ମଞ୍ଚୋ ଅଚେତନୋ, କାଯୋ ନ ଜାନାତି 'ଅହଂ ମଞ୍ଚେ ସଯିତୋ'ତି, ମଞ୍ଚୋପି ନ ଜାନାତି 'ମଯି କାଯୋ ସଯିତୋ'ତି, ଅଚେତନୋ କାଯୋ ଅଚେତନେ ମଞ୍ଚେ ସଯିତୋ''ତି, ଏୱଂ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ଏୱ ଚିତ୍ତଂ ଭୱଙ୍ଗଂ ଓତାରେତି, ପବୁଜ୍ଝନ୍ତୋ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଗହେତ୍ୱାୱ ପବୁଜ୍ଝତୀତି ଅଯଂ ସୁତ୍ତେ ସମ୍ପଜାନକାରୀ ନାମ ହୋତି। କାଯିକାଦିକିରିଯାନିବ୍ବତ୍ତନେନ ତମ୍ମଯତ୍ତା ଆୱଜ୍ଜନକିରିଯାନିବ୍ବତ୍ତକତ୍ତା ଆୱଜ୍ଜନକିରିଯାସମୁଟ୍ଠିତତ୍ତା ଚ ଜୱନଂ, ସବ୍ବମ୍ପି ୱା ଛଦ୍ୱାରପ୍ପୱତ୍ତଂ କିରିଯାମଯପୱତ୍ତଂ ନାମ, ତସ୍ମିଂ ସତି ଜାଗରିତଂ ନାମ ହୋତୀତି ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ଜାଗରିତେ ସମ୍ପଜାନକାରୀ ନାମ। ଅପିଚ ରତ୍ତିନ୍ଦିୱଂ ଛ କୋଟ୍ଠାସେ କତ୍ୱା ପଞ୍ଚ କୋଟ୍ଠାସେ ଜଗ୍ଗନ୍ତୋପି ଜାଗରିତେ ସମ୍ପଜାନକାରୀ ନାମ ହୋତୀତି।

ୱିମୁତ୍ତାଯତନସୀସେ ଠତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତୋପି ବାତ୍ତିଂସତିରଚ୍ଛାନକଥଂ ପହାଯ ଦସକଥାୱତ୍ଥୁନିସ୍ସିତସପ୍ପାଯକଥଂ କଥେନ୍ତୋପି ଭାସିତେ ସମ୍ପଜାନକାରୀ ନାମ ହୋତି। ଅଟ୍ଠତିଂସାଯ ଆରମ୍ମଣେସୁ ଚିତ୍ତରୁଚିଯଂ ଆରମ୍ମଣଂ ମନସିକାରଂ ପୱତ୍ତେନ୍ତୋପି ଦୁତିଯଜ୍ଝାନଂ ସମାପନ୍ନୋପି ତୁଣ୍ହୀଭାୱେ ସମ୍ପଜାନକାରୀ ନାମ। ଦୁତିଯଞ୍ହି ଝାନଂ ୱଚୀସଙ୍ଖାରୱିରହାନତୋ ୱିସେସତୋ ତୁଣ୍ହୀଭାୱୋ ନାମାତି। ଓଟ୍ଠେ ଚାତିଆଦୀସୁ ଚ-ସଦ୍ଦେନ କଣ୍ଡସୀସନାଭିଆଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତଦନୁରୂପଂ ପଯୋଗନ୍ତି ତସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ଅନୁଚ୍ଛୱିକଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ପୱତ୍ତିଆକାରସଞ୍ଞିତଂ ପଯୋଗଂ, ଯତୋ ସଦ୍ଦେ ୱିଚାରାଦଯୋ ନିପ୍ଫଜ୍ଜନ୍ତି। ଉପାଦାରୂପପୱତ୍ତିଯାତି ୱିଞ୍ଞତ୍ତିୱିକାରସହିତସଦ୍ଦାଯତନୁପ୍ପତ୍ତିଯା। ଏୱନ୍ତି ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ। ସତ୍ତସୁପି ଠାନେସୁ ଅସମ୍ମୁଯ୍ହନୱସେନ ''ମିସ୍ସକ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ମଗ୍ଗସମ୍ପାସତିଯାପି କାଯାନୁପସ୍ସନାଦିଅନୁରୂପତ୍ତା ସମ୍ପଜଞ୍ଞାନୁରୂପପୁବ୍ବଭାଗଂ ସତ୍ତଟ୍ଠାନିଯସ୍ସ ଏକନ୍ତଲୋକିଯତ୍ତା।

ସତିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଭିକ୍ଖୁସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୬୯। ଯସ୍ମା ସୋ ଭିକ୍ଖୁ ''ଦେସେତୁ ମେ, ଭନ୍ତେ, ଭଗୱା ସଂଖିତ୍ତେନ ଧମ୍ମ''ନ୍ତି ସଂଖିତ୍ତେନ ଧମ୍ମଦେସନଂ ଯାଚି, ତସ୍ସ ସଂଖିତ୍ତରୁଚିଭାୱତୋ, ତସ୍ମା ସଂଖିତ୍ତେନେୱ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତୁକାମୋ ଭଗୱା ''ତସ୍ମାତିହା''ତିଆଦିମାହାତି ୱୁତ୍ତଂ – ''ଯସ୍ମା ସଂଖିତ୍ତେନ ଦେସନଂ ଯାଚସି, ତସ୍ମା''ତି। କମ୍ମସ୍ସକତାଦିଟ୍ଠିକସ୍ସେୱ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରଗୁଣୱିସେସା ଇଜ୍ଝନ୍ତି, ନ ଦିଟ୍ଠିୱିପନ୍ନସ୍ସ, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ''ଦିଟ୍ଠୀତି କମ୍ମସ୍ସକତାଦିଟ୍ଠୀ''ତି।

୪। ସାଲସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୭୦। ଯଥାନୁସିଟ୍ଠଂ ପଟିପଜ୍ଜମାନେ ଅପାଯଦୁକ୍ଖେ ଅପାତନୱସେନ ଧାରଣଟ୍ଠେନ ଧମ୍ମୋ, ସାସନବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ, ତଦେୱ ତଦଙ୍ଗାଦିୱସେନ କିଲେସାନଂ ୱିନଯନଟ୍ଠେନ ୱିନଯୋତି ଆହ – ''ଧମ୍ମୋତି ୱା...ପେ... ନାମ''ନ୍ତି। ପଟିପକ୍ଖଧମ୍ମେହି ଅନଭିଭୂତତାଯ ଏକୋ ଉଦେତୀତି ଏକୋଦୀତି ଲଦ୍ଧନାମୋ ସମାଧି ଭୂତୋ ଜାତୋ ଏତେସନ୍ତି ଏକୋଦିଭୂତା। ଏତ୍ଥ ଚ ଏକୋଦିଭୂତାତି ଏତେନ ଉପଚାରଜ୍ଝାନାୱହୋ ପୁବ୍ବଭାଗିକୋ ସମାଧି ୱୁତ୍ତୋ। ସମାହିତାତି ଏତେନ ଉପଚାରପ୍ପନାସମାଧି। ଏକଗ୍ଗଚିତ୍ତାତି ଏତେନ ସୁଭାୱିତୋ ୱସିପ୍ପତ୍ତୋ ଅପ୍ପନାସମାଧି ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ନୱକଭିକ୍ଖୂହି ଭାୱିତସତିପଟ୍ଠାନା ପୁବ୍ବଭାଗା। ତେ ହି ଯଥାଭୂତଞ୍ଞାଣାଯ ଭାୱିତା। ଯଥାଭୂତଞ୍ଞାଣନ୍ତି ହି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣଂ ଇଧାଧିପ୍ପେତଂ। ଖୀଣାସୱେହି ଭାୱିତସତିପଟ୍ଠାନାପି ପୁବ୍ବଭାଗା। ତେସଞ୍ହି କତକରଣୀଯାନଂ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖୱିହାରାଯ ସତିପଟ୍ଠାନଭାୱନା, ସେକ୍ଖାନଂ ପନ ସତିପଟ୍ଠାନଭାୱନା ପରିଞ୍ଞତ୍ଥାଯ ପୱତ୍ତା ଲୋକିଯା, ପରିଜାନନୱସେନ ପୱତ୍ତା ଲୋକୁତ୍ତରାତି ''ମିସ୍ସକା''ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୫। ଅକୁସଲରାସିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୭୧। ପଞ୍ଚମେ କେୱଲୋତି କୁସଲଧମ୍ମେହି ଅସମ୍ମିସ୍ସୋ, ତତୋ ଏୱ ସକଲୋ ସୁକ୍କପକ୍ଖେ ଅନୱଜ୍ଜଟ୍ଠୋ। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

୬। ସକୁଣଗ୍ଘିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୭୨। ପାକତିକସକୁଣକୁଲେସୁ ବଲୱଭାୱତୋ ତେସଂ ହନନତୋ ସକୁଣଗ୍ଘି। ସେନୋତି ୱୁତ୍ତଂ ''ସେନସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନ''ନ୍ତି, ସେନୱିସେସୋ

ପନ ସୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଆମିସହାୟ ପଉତ୍ତା ‘‘ଲୋଭସାହସେନ ପତ୍ତା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଲୋଭନିମିତ୍ତେନ ସାହସାକାରେନ ପତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ନଙ୍ଗଲେନ କଟ୍ଠଂ କସିତଂ ନଙ୍ଗଲକଟ୍ଠଂ, ତଂ କରୀଯତି ଏତ୍ଥାତି ନଙ୍ଗଲକଟ୍ଠକରଣନ୍ତି ଆହ – ‘‘ଅଧୁନା କଟ୍ଠଂ ଖେତ୍ତଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି। ଲେଡ୍ଡୁଯୋ ତିଟ୍ଠନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ଲେଡ୍ଡୁଟ୍ଠାନଂ, ଲେଡ୍ଡୁନିମିତ୍ତଂ କସିତଟ୍ଠାନଂ। ୱଜ୍ଜତୀତି ୱଦଂ, ୱଚନଂ। କୁଚ୍ଛିତଂ ୱଦଂ ଅୱଦଂ। ଗରହନେ ହି ଅଯଂ ଅ-କାରୋ ଯଥା – ‘‘ଅପୁତ୍ତୋ ଅଭରିଯା’’ତି। ଅୱଦଂ ମାନେତୀତି ଅୱଦମାନା, ଅତ୍ତନୋ ବଲମଦେନ ଲାପଂ ଅତିମଞ୍ଞିତ୍ୱା ୱଦନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନେୱାହ ‘‘ଗଚ୍ଛ ଖୋ, ତ୍ୱଂ ଲାପ, ତତ୍ରପି ମେ ଗନ୍ତ୍ୱା ନ ମୋକ୍ଖସୀ’’ତି। ଯଂ ପନ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅତ୍ତନୋ ବଲସ୍ସ ସୁଟ୍ଠୁ ୱଣ୍ଣଂ ୱଦମାନା’’ତି, ତଞ୍ଚ ଅତ୍ତତୋ ଆପନ୍ନଂ ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ୱଦମାନୋ’’ତି ୱା ପାଠୋ, ସାରମ୍ଭୱସେନ ଅତ୍ତୁକ୍କଂସନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ ‘‘ଏହି ଖୋ ଦାନି ସକୁଣଗ୍ଘୀ’’ତି। ସୁଟ୍ଠୁ ଠପେତ୍ୱାତି ଜିଯାମୁତ୍ତସରସ୍ସ ୱିଯ ସୀଘପାତଯୋଗ୍ଯତାକରଣେନ ଉଭୋ ପକ୍ଖେ ସମ୍ମା ଠପେତ୍ୱା। ଅଯନ୍ତି ସକୁଣଗ୍ଘି। ଞତ୍ୱାତି ଯଥାଭୂତଦସ୍ସନେନ ଅତ୍ତନୋ ଞାଣେନ ଜାନିତ୍ୱା। ଫାଲୀଯିତ୍ଥାତି ଫାଲଚ୍ଛେଦତିଖିଣସିଖରେ ସୁକ୍ଖଲେଡ୍ଡୁସ୍ମିଂ ଭିଜ୍ଜିତ୍ଥ।

୭। ମକ୍କଟସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୭୩।ସଞ୍ଚାରୋତି ସଞ୍ଚରଣଂ। ଲେପନ୍ତି ସିଲେସସଦିସଂ ଆଲେପନଂ। କାଜସିକ୍କା ୱିଯାତି କାଜଦଣ୍ଡକେ ଓଲଗ୍ଗେତବ୍ବା ସିକ୍କା ୱିଯ। ଅପିଚ ଚତସ୍ସୋ ରଜ୍ଜୁଯୋ ଉପରି ବନ୍ଧନଟ୍ଠାନଞ୍ଚାତି ପଞ୍ଚଟ୍ଠାନଂ। ଓଡ୍ଡିତୋତି ଓଲମ୍ବିତୋ। ଥୁନନ୍ତୋତି ନିତ୍ଥୁନନ୍ତୋ।

୮। ସୂଦସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୭୪। ଆହାରସମ୍ପାଦନେନ ତଂତଂଆହାରୱତ୍ଥୁଗତେ ସୂଦେତି ପଗ୍ଘରେତୀତି ସୂଦୋ, ଭତ୍ତକାରକୋ। ଦହରେହି ମନାପତରଂ ଅଚ୍ଛେତବ୍ବତୋ ଅତିକ୍କମିତବ୍ବତୋ ଅଚ୍ଚଯା, ଭୋଜନେ ରସୱିସେସା, ତସ୍ମା ନାନଚ୍ଚଯେହୀତି ନାନପ୍ପକାରରସୱିସେସେହୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ନାନଚ୍ଚଯେହୀ’’ତିଆଦି। ଅଗ୍ଗୀଯତି ଅସଙ୍କରତୋ ୱିଭଜୀଯତୀତି ଅଗ୍ଗୋ, ଅମ୍ବିଲମେୱ ଅଗ୍ଗୋ ଅମ୍ବିଲଗ୍ଗୋତି ଆହ – ‘‘ଅମ୍ବିଲଗ୍ଗେହୀତି ଅମ୍ବିଲକୋଟ୍ଠାସେହୀ’’ତି। ଦାତୁଂ ଅଭିହରିତବ୍ବତାଯ ଅଭିହାରା, ଦେଯ୍ଯଧମ୍ମା। ତେନାହ – ‘‘ଅଭିହଟାନଂ ଦାଯାନ’’ନ୍ତି। ଇଦଂ ମେ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଅନୁଲୋମଂୱାତି ଇଦଂ ମମ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଏୱଂ ପୱତ୍ତମାନଂ ଅନୁଲୋମାୱସାନମେୱ ହୁତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତି। ଏୱଂ ପୁନ ପୱତ୍ତମାନଂ ଉସ୍ସକ୍କିତ୍ୱା ୱିସେସନିବ୍ବତ୍ତନତ୍ଥମେୱ ହୋତୀତି ଏୱଂ ନିମିତ୍ତଂ ଗହେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି ବାଲୋ ଅବ୍ୟତ୍ତୋ, ପଣ୍ଡିତୋ ପନ ସକ୍କୋତି। ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତସ୍ସାତି ଅତ୍ତନୋ ଭାୱନାଚିତ୍ତସ୍ସ। ପୁବ୍ବଭାଗୱିପସ୍ସନା ସତିପଟ୍ଠାନାୱ କଥିତା ‘‘ସକସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ନିମିତ୍ତଂ ଉଗ୍ଗଣ୍ହାତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା।

୯। ଗିଲାନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୭୫।ପାଦଗାମୋତି ନଗରସ୍ସ ପଦସଦିସୋ ମହନ୍ତଗାମୋ। ତେନେୱାହ ‘‘ୱେସାଲିଯଂ ୱିହରତି ୱେଠଉୱଗାମକେ’’ତି। ଅହିତନିସେଧନ-ହିତନିଯୋଜନ-ବ୍ଯସନପରିଚ୍ଚଜନ-ଲକ୍ଖଣୋ ମିତ୍ତଭାୱୋ ଯେସୁ ଅତ୍ଥି, ତେ ମିତ୍ତା। ଯେ ପନ ଦିଟ୍ଠମତ୍ତସହାଯା, ତେ ସନ୍ଦିଟ୍ଠା। ଯେ ସୱିସେସଂ ଭତ୍ତିମନ୍ତୋ, ତେ ସମ୍ଭତ୍ତାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ମିତ୍ତାତି ମିତ୍ତାୱା’’ତିଆଦିମାହ। ଅସ୍ସାତି ଭଗୱତୋ। ପଞ୍ଚମିଯଂ ଅଟ୍ଠମିଯଂ ଚାତୁଦ୍ଦସିଯଂ ପଞ୍ଚଦସିଯନ୍ତି ଏକେକସ୍ମିଂ ପକ୍ଖେ ଚତ୍ତାରୋ ୱାରେ କତ୍ୱା ମାସସ୍ସ ଅଟ୍ଠୱାରେ।

ୱେଦନାନଂ ବଲୱଭାୱେନ ଖରୋ ଫରୁସୋ କକ୍ଖଳୋ। ଆବାଧୋତି ପୁବ୍ବକମ୍ମହେତୁତାଯ କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନୋ ଆବାଧୋ ସଞ୍ଚାରଦୁକ୍ଖତାସଞ୍ଚାତୋ ସବ୍ବକାଲିକତ୍ତା ସରୀରସ୍ସ ସଭାଗରୋଗୋ ନାମ। ନାଯମୀଦିସୋ ଆବାଧୋ, ଅଯଂ ପନ ବହଲତରବ୍ଯାଧିତାଯ ‘‘ୱିସଭାଗରୋଗୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଅନ୍ତ-ସଦ୍ଦୋ ସମୀପପୱତ୍ତୋତି ଆହ – ‘‘ମରଣନ୍ତଂ ମରଣସନ୍ତିକ’’ନ୍ତି। ୱେଦନା…ପେ… ଅକରୋନ୍ତୋ ଉକ୍କଂସଗତଭାୱିତକାଯାଦିତାଯ। ଅପୀଳଇଯମାନୋତି ଅପୀଳଇଯମାନୋ ୱିଯ। ଓୱାଦମେୱ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘସ୍ସ ଅପଲୋକନନ୍ତି ଆହ – ‘‘ଓୱାଦାନୁସାସନିଂ ଅଦତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ’’ତି। ପୁବ୍ବଭାଗୱୀରିଯଂ ନାମ ଫଲସମାପତ୍ତିଯା ପରିକମ୍ମଭୂତୱିପସ୍ସନାୱୀରିଯଂ। ଜୀୱିତମ୍ପି ଜୀୱିତସଙ୍ଖାରୋ ପତିଟ୍ଠଂ ଅଦତ୍ୱା ଅତ୍ତଭାୱସ୍ସ ଅଭିସଙ୍ଖରଣତୋ।

‘‘ଏତ୍ତକଂ କାଲଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ୱୁଟ୍ଠହିସ୍ସାମୀ’’ତି ଖଣପରିଚ୍ଛେଦୱତୀ ସମାପତ୍ତି ଖଣିକସମାପତ୍ତି। ନିଗ୍ଗୁମ୍ବଂ ନିଜ୍ଜଟଂ କତ୍ୱାତି ରୂପସତ୍ତକାରୂପସତ୍ତକୱସେନ ପୱତ୍ତିଯମାନଂ ୱିପସ୍ସନାଭାୱନଂ ସବ୍ବସୋ ଖିଲୱିରହେନ ନିଗ୍ଗୁମ୍ବଂ, ଅବ୍ୟାକୁଲତାଯ ନିଜ୍ଜଟଂ କତ୍ୱା। ମହାୱିପସ୍ସନାୱସେନାତି ପଚ୍ଚେକଂ ସୱିସେସଂ ୱିତ୍ଥାରିତାନଂ ଅଟ୍ଠାରସାଦୀନଂ ମହାୱିପସ୍ସନାନଂ ୱସେନ ୱିପସ୍ସିତ୍ୱା ସମାପନ୍ନା ଯା ସମାପତ୍ତି, ସା ସୁଟ୍ଠୁ ୱିକ୍ଖମ୍ଭେତି ୱେଦନଂ ମହାବଲୱତାଯ ପୁବ୍ବାରମ୍ଭଣସ୍ସ, ମହାନୁଭାୱତାଯ ତଥାପୱତ୍ତିତୱିପସ୍ସନାୱୀରିଯସ୍ସ। ଯଥାନାମାତିଆଦିନା ତସ୍ସ ନିଦସ୍ସନଂ

ଦସ୍ସେତି। ଵେଦନାତି ଦୁକ୍ଖଵେଦନା। ଚୁନ୍ଦସହାକାରେହୀତି ତସ୍ସେଵ ସଉକଦ୍ଵୟସ୍ସ ଵସେନ ଵଦତି। ସନ୍ନେତ୍ଵାତି ଅନ୍ତରନ୍ତରା ସମାପନ୍ନଜ୍ଝାନସମାପତ୍ତିସମ୍ଭୂତେନ ଵିପସ୍ସନାପୀତିସିନେହେନ ତେମେତ୍ଵା। ସମାପତ୍ତୀତି ଫଲସମାପତ୍ତି।

ଗିଲାନା ଵୁଟ୍ଠିତୋତି ଗିଲାନଭାଵତୋ ଵୁଟ୍ଠିତୋ। ସରୀରସ୍ସ ଗରୁଥଦ୍ଧଭାଵପ୍ପତ୍ତି ମଧୁରକତାତି ଆହ – ‘‘ସଞ୍ଜାତଗରୁଭାଵୋ ସଞ୍ଜାତଥଦ୍ଧଭାଵୋ’’ତି। ନାନାକାରତୋତି ପୁରତ୍ଥିମାଦିଭେଦତୋ। ସତିପଟ୍ଠାନଧମ୍ମାତି ପୁବ୍ବେ ଅତ୍ତନା ଭାଵିୟମାନା ସତିପଟ୍ଠାନଧମ୍ମା। ପାକଟା ନ ହୋନ୍ତି କାୟଚିତ୍ତାନଂ ଅକମ୍ମଞ୍ଞତାୟ। ତନ୍ତି ଧମ୍ମାତି ପରିୟତ୍ତିଧମ୍ମା ନ ଞାୟନ୍ତି।

ଅନନ୍ତରଂ ଅବାହିରନ୍ତି ଧମ୍ମଵସେନ ପୁଗ୍ଗଲଵସେନ ଚ ଅନ୍ତରବାହିରଂ ଅକତ୍ଵା। ଏତ୍ତକନ୍ତିଆଦିନା ଵୁତ୍ତମେଵତ୍ଥଂ ଵିଵରତି। ଦହରକାଲେତି ଅତ୍ତନୋ ଦହରକାଲେ। ନ ଏଵଂ ହୋତୀତି ‘‘ଅହଂ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘଂ ପରିହରିସ୍ସାମୀ’’ତିଆଦିକୋ ମାନତଣ୍ହାମୂଲକୋ ଇସ୍ସାମଚ୍ଛରିୟାନଂ ପଵତ୍ତିଆକାରୋ ତଥାଗତସ୍ସ ନ ହୋତି, ନଚ୍ଚେଵ ପଗେଵ ତେସଂ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତାତି ଆହ – ‘‘ବୋଧିପଲ୍ଲଙ୍କେଯେଵା’’ତିଆଦି। ପଟିସଙ୍ଖରଣେନ ଵେଠେନ ମିସ୍ସକେନ। ମଞ୍ଞେତି ୟଥାଵୁତ୍ତଂ ପଟିସଙ୍ଖରଣସଞ୍ଞିତେନ ଵେଠମିସ୍ସକେନ ଵିୟ ଜରସକଟଂ। ଅରହତ୍ତଫଲଵେଠେନାତି ଅରହତ୍ତଫଲସମାପତ୍ତିସଞ୍ଞିତେନ ଅତ୍ଥଭାଵଵେଠେନ।

ଫଲସମାପତ୍ତିୟା ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା ‘‘ଏକଚ୍ଚାନଂ ଵେଦନାନନ୍ତି ଲୋକିୟାନଂ ଵେଦନାନ’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ। ଅତ୍ତଦୀପାତି ଏତ୍ଥ ଅତ୍ତ-ସଦ୍ଦେନ ଧମ୍ମୋ ଏଵ ଵୁତ୍ତୋ, ସ୍ଵାୟମତ୍ଥୋ ହେଟ୍ଠା ଵିଭାଵିତୋ ଏଵ। ନଵଵିଧୋ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ସୋ ହି ଚତୂହି ଓଘେହି ଅନଜ୍ଝୋତ୍ଥରଣୀୟତୋ ‘‘ଦୀପୋ’’ତି ଵୁତ୍ତୋ। ତମଅଗ୍ଗେତି ତମୟୋଗାଭାଵେନ ସଦେଵକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ଅଗ୍ଗେ। ସବ୍ବେସନ୍ତି ସବ୍ବେସଂ ସିକ୍ଖାକାମାନଂ। ତେ ‘‘ଧମ୍ମଦୀପା ଵିହରଥା’’ତି ଵୁତ୍ତା ଚତୁସତିପଟ୍ଠାନଗୋଚରାଵ ଭିକ୍ଖୂ ଅଗ୍ଗେ ଭଵିସ୍ସନ୍ତି।

୧୦। ଭିକ୍ଖୁନୁପସ୍ସୟସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୩୭୬।କମ୍ମଟ୍ଠାନକମ୍ମିକାତି କମ୍ମଟ୍ଠାନମନୁୟୁତ୍ତା। ଵିସେସେତୀତି ଵିସେସୋ, ଅତିସୟୋ, ସ୍ଵାୟଂ ପୁବ୍ବାପରଵିସେସୋ ଉପାଦାୟୁପାଦାୟ ଗହେତବ୍ବୋତି ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତତ୍ଥା’’ତିଆଦିମାହ।

ଉପ୍ପଜ୍ଜତିକିଲେସପରିଳାହୋତି କାୟେ ଅସୁଭାଦିଵସେନ ମନସିକାରଂ ଅଦହନ୍ତସ୍ସ ମନସିକାରସ୍ସ ୱୀଥିଯଂ ଅପଟିପନ୍ନତା ସୁଭାଦିଵସେନ କାୟାରମ୍ମଣୋ କିଲେସପରିଳାହୋ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଵୀରିୟାରମ୍ଭସ୍ସ ଅଭାଵେନ ତସ୍ମିଂ ଆରମ୍ମଣେ ଚେତସୋ ଵା ଲୀନତ୍ତଂ ହୋତି, ଗୋଚରଜ୍ଝତ୍ତତୋ ବହିଦ୍ଧା ପୁଥୁତ୍ତାରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତଂ ଵିକ୍ଖିପତି। ଏଵଂ କିଲେସପରିଳାହେ ଚାତିଆଦିନା ତିଵିଧମ୍ପି ଭାଵନାନୁୟୋଗସ୍ସ କିଲେସଵତ୍ଥୁଭାଵଂ ଉପାଦାୟ ସମୁଚ୍ଚୟଵସେନ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ଵୁତ୍ତଂ। ୟସ୍ମା ପନ ତେ ପରିଳାହଲୀନତ୍ତଵିକ୍ଖେପା ଏକଜ୍ଝଂ ନ ପଵତ୍ତନ୍ତି, ତସ୍ମା ପାଳିୟଂ ‘‘କାୟାରମ୍ମଣୋ ଵା’’ତିଆଦିନା ଅନିୟମତ୍ଥୋ ଵା-ସଦ୍ଦୋ ଗହିତୋ। କିଲେସାନୁରଞ୍ଜିତେନାତି କିଲେସଵିଵଣ୍ଣିତଚିତ୍ତେନ ହୁତ୍ଵା ନ ଵତ୍ତିତବ୍ବଂ। କଥଂ ପନ ଵତ୍ତିତବ୍ବନ୍ତି ଆହ ‘‘କିସ୍ମିଞ୍ଚିଦେଵା’’ତି। ନ ଚ ଵିତକ୍କେତି ନ ଚ ଵିଚାରେତୀତି କିଲେସସହଗତେ ଵିତକ୍କଵିଚାରେ ନ ପଵତ୍ତେତି। ସୁଖିତୋତି ଝାନସୁଖେନ ସୁଖିତୋ।

ଇମସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଭାଵନା ପଵତ୍ତାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ୟସ୍ମା ହି ଇମସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ତଂ ମୂଲକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ପରିପନ୍ଥେ ସତି ଠପେତ୍ଵା ବୁଦ୍ଧଗୁଣାଦିଅନୁସ୍ସରଣେନ ଚିତ୍ତଂ ପସାଦେତ୍ଵା ମୂଲକମ୍ମଟ୍ଠାନଭାଵନା ପଵତ୍ତା, ତସ୍ମା ପଣିଧାୟ ଭାଵନାତି ଵୁତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅଟ୍ଠପେତ୍ଵାତି ଚିତ୍ତଂ ଅପ୍ପଵତ୍ତେତ୍ଵାତି ଅତ୍ଥୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। କମ୍ମଟ୍ଠାନାଦୀନଂ ତିଣ୍ଣମ୍ପି ଵସେନ ଅତ୍ଥୟୋଜନା ସମ୍ଭଵତି। ତେନାହ ‘‘ତତ୍ଥା’’ତିଆଦି। ସାରେନ୍ତୋ ଵିୟାତି ରଥଂ ଵାହେନ୍ତୋ ଵିୟ। ସମପ୍ପମାଣତୋ ଅଟ୍ଠକାଦିଵସେନ ସୁତଚ୍ଛିତଂ ପକ୍ଖିପନ୍ତୋ ଵିୟ। ସୁଖେନେଵ କିଲେସାନଂ ଓକାସଂ ଅଦେନ୍ତୋ ଅନ୍ତରା ଅସଜ୍ଜନ୍ତୋ ଅଲଗ୍ଗନ୍ତୋ। ଵିପସ୍ସନାଚାରସ୍ସ ଆରଦ୍ଧଵୁତ୍ତିତଂ ଅପରିପନ୍ଥତଞ୍ଚ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଓପମ୍ମଦ୍ଵୟମାହ। ଖ୍ଵାଭଙ୍ଗିୟାତି କାଜଦଣ୍ଡେନ। କିଲେସପରିଳାହାଦୀନନ୍ତି କିଲେସପରିଳାହଲୀନତ୍ତଵିକ୍ଖେପାନଂ।

ଗୁଳଅଖଣ୍ଡାଦୀନୀତି ଗୁଳଅଖଣ୍ଡସକ୍ଖରଖଣ୍ଡାଦୀନି ଉଚ୍ଛୁଵିକାରଭୂତାନି। ‘‘କାୟେ କାୟାନୁପସ୍ସୀ ଵିହରାମୀ’’ତିଆଦିଵଚନତୋ ‘‘ପୁବ୍ବଭାଗଵିପସ୍ସନା କଥିତା’’ତି ଵୁତ୍ତଂ।

ଅମ୍ବପାଲିଵଗ୍ଗଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ନାଳନ୍ଦଵଗ୍ଗୋ

୨। ନାଳନ୍ଦସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୭୮। ଦୁତିଯୱଗ୍ଗେ ପଠମସୁତ୍ତଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯତ୍ତା ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟନ୍ତି ତଂ ଲଙ୍ଘିତ୍ୱା ‘‘ଦୁତିଯେ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଭିଯ୍ୟତରୋ ଅଭିଞ୍ଞାତୋତି ସମ୍ବୋଧିଯା ସେଟ୍ଠତରୋତି ଅଭିଲକ୍ଖିତୋ। ଭିଯ୍ୟତରାଭିଞ୍ଞୋତି ସବ୍ବସତ୍ତେସୁ ଅଧିକତରପଞ୍ଞୋ। ତେନାହ ‘‘ଉତ୍ତରିତରଞାଣୋ’’ତି। ସମ୍ମା ଅନୱସେସତୋ ବୁଜ୍ଝତି ଏତେନାତି ସମ୍ବୋଧୀତି ଆହ – ‘‘ସମ୍ବୋଧିଯନ୍ତି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେ’’ତି। ନିପ୍ପଦେସା ଗହିତାତି ଅନୱସେସା ବୁଦ୍ଧଗୁଣା ଗହିତା ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗସିଦ୍ଧିଯାୱ ଭଗୱତୋ ସବ୍ବଗୁଣାନଂ ସିଦ୍ଧତ୍ତା। ନ କେୱଲଞ୍ଚ ବୁଦ୍ଧାନଂ, ଅଥ ଖୋ ଅଗ୍ଗସାୱକପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧାନମ୍ପି ତଂତଂଗୁଣସମିଜ୍ଝନଂ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗାଧିଗମେନେୱାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଦ୍ୱେପି ଅଗ୍ଗସାୱକା’’ତିଆଦିମାହ।

ଅପରୋ ନଯୋ – ପସନ୍ନୋତି ଇମିନା ପସାଦସ୍ସ ୱତ୍ତମାନତା ଦୀପିତାତି ଉପ୍ପନ୍ନସଦ୍ଧୋତି ଇମିନାପି ସଦ୍ଧାଯ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନତା ପକାସିତାତି ଆହ – ‘‘ଏୱଂ ସଦ୍ଦହାମୀତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି। ଅଭିଜାନାତି ଅଭିମୁଖଭାୱେନ ସବ୍ବଞ୍ଞେଯ୍ୟଂ ଜାନାତୀତି ଅଭିଞ୍ଞୋ, ଭିଯ୍ୟୋ ଅଧିକୋ ଅଭିଞ୍ଞୋତି ଭିଯ୍ୟୋଭିଞ୍ଞୋ। ସୋ ଏୱ ଅତିସଯୱଚନିଚ୍ଛାୱସେନ ଭିଯ୍ୟୋଭିଞ୍ଞତରୋତି ୱୁତ୍ତୋତି ଆହ – ‘‘ଭିଯ୍ୟତରୋ ଅଭିଞ୍ଞାତୋ’’ତି। ଦୁତିଯୱିକପ୍ପେ ପନ ଅଭିଜାନାତୀତି ଅଭିଞ୍ଞା, ଅଭିୱିସିଟ୍ଠା ପଞ୍ଞା। ଭିଯ୍ୟୋ ଅଭିଞ୍ଞା ଏତସ୍ସାତି ଭିଯ୍ୟୋଭିଞ୍ଞୋ, ସୋ ଏୱ ଅତିସଯୱଚନିଚ୍ଛାୱସେନ ଭିଯ୍ୟୋଭିଞ୍ଞତରୋ। ସ୍ୱାଯଂ ଅସ୍ସ ଅତିସଯୋ ଅଭିଞ୍ଞାଯ ଭିଯ୍ୟୋଭାୱକତୋତି ଆହ – ‘‘ଭିଯ୍ୟତରାଭିଞ୍ଞୋ ୱା’’ତି। ସମ୍ବୁଜ୍ଝତି ଏତାଯାତି ସମ୍ବୋଧି, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଞାଣଞ୍ଚ। ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣପଦଟ୍ଠାନଞ୍ହି ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଞାଣଂ, ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଞାଣପଦଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ସମ୍ବୋଧି ନାମ। ତତ୍ଥ ପଧାନୱସେନ ତଦତ୍ଥଦସ୍ସନେ ପଠମୱିକପ୍ପୋ, ପଦଟ୍ଠାନୱସେନ ଦୁତିଯୱିକପ୍ପୋ। କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଞାଣସ୍ସେୱ ଗହଣଂ, ନନୁ ହେଟ୍ଠିମାନିପି ଭଗୱତୋ ମଗ୍ଗଞାଣାନି ସୱାସନମେୱ ଯଥାସକଂ ପଟିପକ୍ଖୱିଧମନୱସେନ ପୱତ୍ତାନି। ସୱାସନପ୍ପହାନଞ୍ହି ଞେଯ୍ୟାୱରଣପ୍ପହାନନ୍ତି? ସଚ୍ଚମେତଂ, ତଂ ପନ ଅପରିପୁଣ୍ଣଂ ପଟିପକ୍ଖୱିଧମନସ୍ସ ୱିପ୍ପକତଭାୱତୋତି ଆହ ‘‘ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଞାଣେ ୱା’’ତି। ସବ୍ବନ୍ତି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ ଅଧିଗନ୍ତବ୍ବଂ ସବ୍ବଂ।

ଖାଦନୀଯାନଂ ଉଳାରତା ସାତରସାନୁଭାୱେନାତି ଆହ ‘‘ମଧୁରେ ଆଗଚ୍ଛତୀ’’ତି। ପସଂସାଯ ଉଳାରତା ୱିସିଟ୍ଠଭାୱେନାତି ଆହ – ‘‘ସେଟ୍ଠେ’’ତି। ଓଭାସସ୍ସ ଉଳାରତା ମହନ୍ତଭାୱେନାତି ୱୁତ୍ତଂ – ‘‘ୱିପୁଲେ’’ତି। ଉସଭସ୍ସ ଅଯନ୍ତି ଆସଭୀ, ଇଧ ପନ ଆସଭୀ ୱିଯାତି ଆସଭୀ। ତେନାହ – ‘‘ଉସଭସ୍ସ ୱାଚାସଦିସୀ’’ତି। ଯେନ ଗୁଣେନ ସା ତଂସଦିସା, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅଚଲା ଅସମ୍ପୱେଧୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯତୋ କୁତୋଚି ଅନୁସ୍ସୱନଂ ଅନୁସ୍ସୱୋ। ୱିଜ୍ଜାଟ୍ଠାନାଦୀସୁ କତପରିଚଯାନଂ ଆଚରିଯାନଂ ତଂ ତଂ ଅତ୍ଥଂ ଞାପେନ୍ତୀ ପୱେଣୀ ଆଚରିଯପରମ୍ପରା। କେୱଲଂ ଅତ୍ତନୋ ମତିଯା ‘‘ଇତି କିର ଏୱଂ କିରା’’ତି ପରିକପ୍ପନା ଇତିକିରା। ପିଟକସ୍ସ ଗନ୍ଥସ୍ସ ସମ୍ପଦାନତୋ ଭୂତତୋ ତସ୍ସ ଗହଣଂ ପିଟକସମ୍ପଦାନଂ। ଯଥାସୁତାନଂ ଅତ୍ଥାନଂ ଆକାରସ୍ସ ପରିୱିତକ୍କନଂ ଆକାରପରିୱିତକ୍କୋ। ତଥେୱସ୍ସ ‘‘ଏୱମେତ’’ନ୍ତି ଦିଟ୍ଠିଯା ନିଜ୍ଝାନକ୍ଖମନଂ ଦିଟ୍ଠିନିଜ୍ଝାନକ୍ଖନ୍ତି। ଆଗମାଧିଗମେହି ୱିନା କେୱଲଂ ଅନୁସ୍ସୁତତୋ ତକ୍କମଗ୍ଗଂ ନିସ୍ସାଯ ତକ୍କନଂ ତକ୍କୋ। ଅନୁମାନୱିଧିଂ ନିସ୍ସାଯ ଗହଣଂ ନଯଗ୍ଗାହୋ। ଯସ୍ମା ବୁଦ୍ଧୱିସଯେ ଠତ୍ୱା ଭଗୱତୋ ଅଯଂ ଥେରସ୍ସ ଚୋଦନା ଥେରସ୍ସ ଚ ସୋ ଅୱିସଯୋ, ତସ୍ମା ‘‘ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଞାଣେନ ପଟିୱିଜ୍ଝିତ୍ୱା ୱିଯା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସୀହନାଦୋ ୱିଯାତି ସୀହନାଦୋ। ତଂସଦିସତା ଚସ୍ସ ସେଟ୍ଠଭାୱେନ, ସୋ ଚେତ୍ଥ ଏୱଂ ୱେଦିତବ୍ବୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସୀହନାଦୋ’’ତିଆଦିମାହ। ଉନ୍ନାଦଯନ୍ତେନାତି ଅସନିସଦିସଂ କରୋନ୍ତେନ।

ଅନୁଯୋଗଦାପନତ୍ଥନ୍ତି ଅନୁଯୋଗଂ ସୋଧାପେତୁଂ। ୱିମଦ୍ଦକ୍ଖମଞ୍ହି ସୀହନାଦଂ ନଦନ୍ତୋ ଅତ୍ତତୋ ଅନୁଯୋଗଂ ସୋଧେତି ନାମ, ଅନୁଯୁଞ୍ଜନ୍ତୋ ଚ ନଂ ସୋଧାପେତି ନାମ। ଦାତୁନ୍ତି ସୋଧେତୁଂ। କେଚି ‘‘ଦାନତ୍ଥ’’ନ୍ତି ଅତ୍ଥଂ ୱଦନ୍ତି, ତଂ ନ ଯୁତ୍ତଂ। ନ ହି ଯୋ ସୀହଦାନଂ ନଦତି, ସୋ ଏୱ ତତ୍ଥ ଅନୁଯୋଗଂ ଦେତୀତି ଯୁଜ୍ଜତି। ନିଘଂସନନ୍ତି ୱିମଦ୍ଦନଂ। ଧମମାନନ୍ତି ତାପଯମାନଂ। ତାପନଞ୍ଚେତ୍ଥ ଗଗ୍ଗରିଯା ଧମ୍ମାପନସୀସେନ ୱଦତି।

ସବ୍ବେ ତେତି ସବ୍ବେ ତେ ଅତୀତେ ନିରୁଦ୍ଧେ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେ। ତେନେତଂ ଦସ୍ସେତି – ଯେ ତେ ଅହେସୁଂ ଅତୀତମଦ୍ଧାନଂ ତୱ ଅଭିନୀହାରତୋ ଓରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧା, ତେସଂ ତାୱ ସାୱକଞାଣଗୋଚରେ ଧମ୍ମେ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦନ୍ତୋ ମାରାଦଯୋ ୱିଯ ଚ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଲୋକିଯଚିତ୍ତାଚାରଂ ତ୍ୱଂ ଜାନେଯ୍ୟାସି। ଯେ ପନ ତେ ଅବ୍ଭୁତୀତା, ତତୋ ପରତୋ ଛିନ୍ନୱଟୁମା ଛିନ୍ନପପଞ୍ଚା ପରିଯାଦିନ୍ନୱଟ୍ଟା ସବ୍ବଦୁକ୍ଖୱୀତିୱତ୍ତା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧା, ତେସଂ ସବ୍ବେସମ୍ପି ତୱ ସାୱକଞାଣସ୍ସ ଅୱିସଯଭୂତେ ଧମ୍ମେ କଥଂ ଜାନିସ୍ସସୀତି। ତେନାତି ସମ୍ବୋଧିସଙ୍ଖାତେନ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣପଦଟ୍ଠାନେନ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଞାଣେନ। ଏୱଂସୀଲାତି ତାଦିସସୀଲା। ସମାଧିପକ୍ଖାତି ସମାଧି ଚ ସମାଧିପକ୍ଖା ଚ ସମାଧିପକ୍ଖା ଏକଦେସସରୂପେକସେସନଯେନ। ତତ୍ଥ ସମାଧିପକ୍ଖାତି ୱୀରିଯସତିଯୋ ତଦନୁଗୁଣା ଚ ଧମ୍ମା ୱେଦିତବ୍ବା । ଝାନସମାପତ୍ତୀସୁ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ୱିହାରୱୋହାରୋ, ଝାନସମାପତ୍ତିଯୋ ସମାଧିପ୍ପଧାନାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସମାଧିପକ୍ଖାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଗହିତତ୍ତା ୱିହାରୋ ଗହିତୋ’’ତି।

ଯଥା ପନ ହେଟ୍ଠା ଗହିତାପି ସମାଧିପଞ୍ଞା ପଟିପକ୍ଖତୋ ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ୱିମୁଚ୍ଚନ-ସଙ୍ଖାତ-କିଚ୍ଚୱିସେସ-ଦସ୍ସନୱସେନ ୱିମୁତ୍ତିପରିଯାଯେନ ପୁନ ଗହିତା ‘‘ଏୱଂୱିମୁତ୍ତା’’ତି, ଏୱଂ ଦିବ୍ବୱିହାରୋ ଦିବ୍ବୱିହାରୱିସେସଦସ୍ସନୱସେନ ପୁନ ଗହିତୋ ‘‘ଏୱଂୱିହାରୀ’’ତି, ତସ୍ମା ସବ୍ବେସଂ ସମାପତ୍ତିୱିହାରାନଂ ୱସେନେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଯୁଜ୍ଜତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ୱିମୁତ୍ତୀତି ସଙ୍ଖଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି ୱିମୁଚ୍ଚିତ୍ୱାତି କତ୍ୱା। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି। ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧନ୍ତେତି ପଟିପ୍ପସ୍ସମ୍ଭନୋସାପନେନ। ସବ୍ବକିଲେସେହି ନିସ୍ସଟତ୍ତା ଅସଂସଟ୍ଠତ୍ତା ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ଚ ନିସ୍ସରଣୱିମୁତ୍ତି ନିବ୍ବାନଂ।

ଅନାଗତବୁଦ୍ଧାନଂ ପନାତି ପନ-ସଦ୍ଦୋ ୱିସେସତ୍ଥଜୋତନୋ। ତେନ ଅତୀତେସୁ ତାୱ ଖନ୍ଧାନଂ ଭୂତପୁବ୍ବତ୍ତା ତତ୍ଥ ସିଯା ଞାଣସ୍ସ ସୱିସଯେ ଗତି, ଅନାଗତେସୁ ପନ ସବ୍ବସୋ ଅସଞ୍ଜାତେସୁ କଥନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଜୋତେତି। ତେନାହ ‘‘ଅନାଗତାପୀ’’ତିଆଦି। ‘‘ଅତ୍ତନୋ ଚେତସା ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ୱିଦିତା’’ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ? ନନୁ ଅତୀତାନାଗତେ ସତ୍ତାହେ ଏୱ ପୱତ୍ତଂ ଚିତ୍ତଂ ଚେତୋପରିଯଞାଣସ୍ସ ୱିସଯୋ, ନ ତତୋ ପରନ୍ତି? ନଯିଦଂ ଚେତୋପରିଯଞାଣକିଚ୍ଚୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଅଥ ଖୋ ପୁବ୍ବେନିୱାସଅନାଗତଂସଞାଣାନଂ ୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ନାଯଂ ଦୋସୋ। ୱିଦିତଟ୍ଠାନେ ନ କରୋତି ସିକ୍ଖାପଦେନେୱ ତାଦିସସ୍ସ ପଟିକ୍ଖେପସ୍ସ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତତ୍ତା ସେତୁଘାତତୋ ଚ। କଥଂ ପନ ଥେରୋ ଦ୍ୱଯସମ୍ଭୱେ ପଟିକ୍ଖେପମେୱ ଅକାସି, ନ ୱିଭଜ୍ଜ ବ୍ଯାକାସୀତି ଆହ ‘‘ଥେରୋ କିରା’’ତିଆଦି। ପାରଂ ପରିଯନ୍ତଂ ମିନୋତୀତି ପାରମୀ, ସା ଏୱ ଞାଣନ୍ତି ପାରମିଞାଣଂ, ସାୱକାନଂ ପାରମିଞାଣଂ ସାୱକପାରମିଞାଣଂ। ତସ୍ମିଂ ସାୱକାନଂ ଉକ୍କଂସପରିଯନ୍ତଗତେ ଜାନନେ ନାଯମନୁଯୋଗୋ, ଅଥ ଖୋ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାଯ ଜାନନେ। କେଚି ପନ ‘‘ସାୱକପାରମିଞାଣେତି ସାୱକପାରମିଞାଣୱିସଯେ’’ତି ଅତ୍ଥଂ ୱଦନ୍ତି, ତଥା ସେସପଦେସୁପି। ସୀଲ…ପେ… ସମତ୍ଥନ୍ତି ସୀଲସମାଧିପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତିଞାଣସଙ୍ଖାତାନଂ କାରଣାନଂ ଜାନନସମତ୍ଥଂ। ବୁଦ୍ଧସୀଲାଦଯୋ ହି ବୁଦ୍ଧାନଂ ବୁଦ୍ଧକିଚ୍ଚସ୍ସ ପରେହି ଏତେ ବୁଦ୍ଧାତି ଜାନନସ୍ସ ଚ କାରଣଂ।

ଅନୁମାନଞାଣଂ ୱିଯ ସଂସଯଟ୍ଠିତଂ ଅହୁତ୍ୱା ଇଦମିଦନ୍ତି ଯଥାସଭାୱତୋ ଞେଯ୍ୟଂ ଧାରେତି ନିଚ୍ଛିନୋତୀତି ଧମ୍ମୋ, ପଚ୍ଚକ୍ଖଞାଣନ୍ତି ଆହ ‘‘ଧମ୍ମସ୍ସ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଞାଣସ୍ସା’’ତି। ଅନୁଏତୀତି ଅନ୍ୱଯୋତି ଆହ ‘‘ଅନୁଯୋଗଂ ଅନୁଗନ୍ତ୍ୱା’’ତି। ପଚ୍ଚକ୍ଖସିଦ୍ଧଞ୍ହି ଅତ୍ଥଂ ଅନୁଗନ୍ତ୍ୱା ଅନୁମାନଞାଣସ୍ସ ପୱତ୍ତି ‘‘ଦିଟ୍ଠେନ ଅଦିଟ୍ଠସ୍ସ ଅନୁମାନ’’ନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବା। ୱିଦିତେ ୱେଦକମ୍ପି ଞାଣଂ ଅତ୍ଥତୋ ୱିଦିତମେୱ ହୋତୀତି ‘‘ଅନୁମାନଞାଣଂ ନଯଗ୍ଗାହୋ ୱିଦିତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୱିଦିତୋତି ୱିଦ୍ଧୋ ପଟିଲଦ୍ଧୋ, ଅଧିଗତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପ୍ପମାଣୋତି ଅପରିମାଣୋ ମହାୱିସଯତ୍ତା। ତେନାହ ‘‘ଅପରିଯନ୍ତୋ’’ତି। ତେନାତି ଅପରିଯନ୍ତତ୍ତା। ତେନ ୱା ଅପରିଯନ୍ତେନ ଞାଣେନ। ଏତେନ ଥେରୋ ଯଂ ଯଂ ଅନୁମେଯ୍ୟମତ୍ଥଂ ଞାତୁକାମୋ ହୋତି, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ତସ୍ସ ଅସଙ୍ଗମପ୍ପଟିହତଂ ଅନୁମାନଞାଣଂ ପୱତ୍ତତୀତି ଦସ୍ସେତି। ତେନାହ ‘‘ସୋ ଇମିନା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଇମିନାତି ଇମିନା କାରଣେନ।

ପାକାରସ୍ସ ଥିରଭାୱଂ ଉଦ୍ଧମୁଦ୍ଧଂ ଆପେତୀତି ଉଦ୍ଧାପଂ, ପାକାରମୂଲଂ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ପାକାରଦ୍ୱାରବନ୍ଧପରିଖାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପଚ୍ଚନ୍ତେ ଭୱଂ ପଚ୍ଚନ୍ତିମଂ। ପଣ୍ଡିତଦୋୱାରିକଟ୍ଠାନିଯଂ କତ୍ୱା ଥେରୋ ଅତ୍ତାନଂ ଦସ୍ସେତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଏକଦ୍ୱାରନ୍ତି କସ୍ମା ଆହା’’ତି ଚୋଦନଂ ସମୁଟ୍ଠାପେସି।

ଯସ୍ସା ପଞ୍ଞାଯ ୱସେନ ପୁରିସୋ ପଣ୍ଡିତୋତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତଂ ପଣ୍ଡିଚ୍ଚନ୍ତି ଆହ – ‘‘ପଣ୍ଡିଚ୍ଚେନ ସମନ୍ନାଗତୋ’’ତି। ତଂତଂଇତିକତ୍ତବ୍ବତାସୁ ଛେକଭାୱୋ ବ୍ଯତ୍ତଭାୱୋ ୱେଯ୍ୟତ୍ତିଯଂ। ମେଧତି ଅଞ୍ଞାଣଂ ହିଂସତି ୱିଧମତୀତି ମେଧା, ସା ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ମେଧାୱୀ। ଠାନେ ଠାନେ ଉପ୍ପତ୍ତି ଏତିସ୍ସା ଅତ୍ଥୀତି ଠାନୁପ୍ପତ୍ତିକା, ଠାନସୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜନପଞ୍ଞା। ଅନୁପରିଯାଯନ୍ତି ଏତେନାତି ଅନୁପରିଯାଯୋ, ସୋ ଏୱ ପଥୋତି ଅନୁପରିଯାଯପଥୋ, ପରିତୋ ପାକାରସ୍ସ ଅନୁଯାଯନମଗ୍ଗୋ। ପାକାରଭାଗା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବା ଏତ୍ଥାତି ପାକାରସନ୍ଧି, ପାକାରସ୍ସ ଫୁଲ୍ଲିତପଦେସୋ। ସୋ ପନ ହେଟ୍ଠିମନ୍ତେନ ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ଇଟ୍ଠକାନଂ ୱିଗମେନ ଏୱଂ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଆହ – ‘‘ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଇଟ୍ଠକାନଂ ଅପଗତଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି। ଛିନ୍ନଟ୍ଠାନନ୍ତି ଛିନ୍ନଭିନ୍ନପଦେସଂ, ଛିନ୍ନଟ୍ଠାନଂ ୱା। ତଞ୍ହି ‘‘ୱିୱର’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। କିଲିଟ୍ଠନ୍ତି ମଲୀନଂ। ଉପତାପେନ୍ତୀତି କିଲେସପରିଳାହେନ ସନ୍ତାପେନ୍ତି। ୱିବାଧେନ୍ତୀତି ପୀଳେନ୍ତି। ଉପ୍ପନ୍ନାଯ ପଞ୍ଞାଯ ନୀୱରଣେହି ନ କିଞ୍ଚି କାତୁଂ ସକ୍କାତି ଆହ ‘‘ଅନୁପ୍ପନ୍ନାଯ ପଞ୍ଞାଯ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତୁଂ ନ ଦେନ୍ତୀ’’ତି। ତସ୍ମାତି ପଚ୍ଚଯୂପଘାତେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତୁଂ ଅପ୍ପଦାନତୋ। ଚତୂସୁ ସତିପଟ୍ଠାନେସୁ ସୁଟ୍ଠୁ ଠପିତଚିତ୍ତାତି ଚତୁବ୍ବିଧାଯପି ସତିପଟ୍ଠାନଭାୱନାଯ ସମ୍ମଦେୱ ଠପିତଚିତ୍ତା ଅପ୍ପିତଚିତ୍ତା। ଯଥାସଭାୱେନ ଭାୱେତ୍ୱାତି ଯାଥାୱତୋ ସମ୍ମଦେୱ ଯଥା ପଟିପକ୍ଖା ସମୁଚ୍ଛିଜ୍ଜନ୍ତି, ଏୱଂ ଭାୱେତ୍ୱା।

ପୁରିମନଯେ ସତିପଟ୍ଠାନାନି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ଚ ମିସ୍ସକା ଅଧିପ୍ପେତାତି ତତୋ ଅଞ୍ଞଥା ୱତ୍ତୁଂ ‘‘ଅପିଚେତ୍ଥା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ମିସ୍ସକାତି ସମଥୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗୱସେନ ମିସ୍ସକା। ‘‘ଚତୂସୁ ସତିପଟ୍ଠାନେସୁ ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତଚିତ୍ତାତି ପଠମଂ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ସତିପଟ୍ଠାନେସୁ ୱିପସ୍ସନଂ ଗହେତ୍ୱା ସତ୍ତ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗେ ଯଥାଭୂତଂ ଭାୱେତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ମଗ୍ଗପରିଯାପନ୍ନାନଂଯେୱ ଚ ନେସଂ ନିପ୍ପରିଯାଯବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଭାୱତୋ ତେସୁ ଚ ଅଧିଗତମେୱ ହୋତୀତି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗେ ମଗ୍ଗୋ ଚ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାତି ଗହିତେ ସୁନ୍ଦରୋ ପଞ୍ହୋ ଭୱେଯ୍ୟା’’ତି ମହାସିୱତ୍ଥେରୋ ଆହ। ନ ପନେୱଂ ଗହିତଂ ପୋରାଣେହୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଇତୀତି ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରପରାମସନଂ। ଥେରୋତି ସାରିପୁତ୍ତତ୍ଥେରୋ।

ତତ୍ଥାତି ତେସୁ ପଚ୍ଚନ୍ତନଗରାଦୀସୁ। ନଗରଂ ୱିଯ ନିବ୍ବାନଂ ତଦତ୍ଥିକେହି ଉପଗନ୍ତବ୍ବତୋ ଉପଗତାନଞ୍ଚ ପରିସ୍ସଯରହିତସୁଖାଧିଗମଟ୍ଠାନତୋ। ପାକାରୋ ୱିଯ ସୀଲଂ ତଦୁପଗତାନଂ ପରିତୋ ଆରକ୍ଖଭାୱତୋ। ଅନୁପରିଯାଯପଥୋ ୱିଯ ହିରୀ ସୀଲପାକାରସ୍ସ ଅଧିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ – ''ପରିଯାଯପଥୋତି ଖୋ ଭିକ୍ଖୁ ହିରିଯା ଏତଂ ଅଧିୱଚନ''ନ୍ତି। ଦ୍ୱାରଂ ୱିଯ ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ନିବ୍ବାନନଗରପ୍ପୱେସନେ ଅଞ୍ଜସଭାୱତୋ। ପଣ୍ଡିତଦୋୱାରିକୋ ୱିଯ ଧମ୍ମସେନାପତି ନିବ୍ବାନନଗରଂ ପୱିଟ୍ଠପୱିସନକାନଂ ସତ୍ତାନଂ ସଲ୍ଲକ୍ଖଣତୋ। ଦିନ୍ନୋତି ଦାପିତୋ, ସୋଧିତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସେସଂ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେୱ।

୩। ଚୁନ୍ଦସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୭୯। ପୁବ୍ବେ ସାୱତ୍ଥିତୋ ୱେଠଉୱଗାମସ୍ସ ଗତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ''ଆଗତମଗ୍ଗେନେୱ ପଟିନିୱତ୍ତନ୍ତୋ''ତି। ସତ୍ତନ୍ନନ୍ତି ଉପସେନୋ, ରେୱତୋ, ଖଦିରୱନିଯୋ, ଚୁନ୍ଦୋ, ସମଣୁଦ୍ଦେସୋ ଅହନ୍ତି ଚତୁନ୍ନଂ, ଚାଲା, ଉପଚାଲା, ସୀସୂପଚାଲାତି, ତିସ୍ସନ୍ନନ୍ତି ଇମେସଂ ସତ୍ତନ୍ନଂ ଅରହନ୍ତାନଂ। ନହି ନୁ ଖୋତି ଏତ୍ଥାପି ''ଓଲୋକେନ୍ତୋ''ତି ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧୋ ସୀହାୱଲୋକନଞ୍ଚାଯେନ। ଭୱିସ୍ସନ୍ତି ମେ ୱତ୍ତାରୋ ହରିତୁଂ ନାସକ୍ଖୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇଦଂ ଦାନି ପଚ୍ଛିମଦସ୍ସନନ୍ତି ଭୂତକଥନମତ୍ତଂ, ନ ତତ୍ଥ ସାଲଯତାଦସ୍ସନଂ ଯଥା ତଥାଗତସ୍ସ ୱେସାଲିଯା ନିକ୍ଖମିତ୍ୱା ନାଗାପଲୋକିତଂ।

ତସ୍ସ ତସ୍ସ ୱିସେସସ୍ସ ଅଧିଟ୍ଠାନୱସେନେୱ ଇଦ୍ଧିଭେଦଦସ୍ସନଂ ଇଦ୍ଧିୱିକୁବ୍ବନଂ। ସୀହସ୍ସ ୱିଜମ୍ଭନାଦିୱସେନ କୀଳିତ୍ୱା ନାଦସଦିସୀ ଅଯଂ ଧମ୍ମକଥାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ସୀହୱିକୀଳିତୋ ଧମ୍ମପରିଯାଯୋ''ତି। ଗମନକାଲୋ ମଯ୍ହନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ପରିସମାପନେ। ତେନ ଥେରେନ ଯଥାରଦ୍ଧସ୍ସ ୱଚନପବନ୍ଧସ୍ସ ସମାପିତଭାୱଂ ଜୋତେତି। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି ଏଦିସେସୁ ସଦ୍ଦଟ୍ଠାନେସୁ। ଯୁଗନ୍ଧରାଦଯୋ ପରିଭଣ୍ଡପଦ୍ବତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଏକପ୍ପହାରେନେୱାତି ଏକପ୍ପହାରେନ ଇୱ। ସ୍ୱାଯଂ ଇୱ-ସଦ୍ଦୋ ନ ସଙ୍କୋମୀତି ଏତ୍ଥ ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବୋ।

ପଟିପାଦେସ୍ସାମୀତି ଠିତକାଯଂ ପଟିପାଦେସ୍ସାମି। ପତ୍ଥନାକାଲେ ଅନୋମଦସ୍ସିସ୍ସ ଭଗୱତୋ ୱଚନସୁତାନୁସାରେନ ଞାଣେନ ଦିଟ୍ଠମତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯ ''ତଂ ପଠମଦସ୍ସନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଧାରେତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତୀ ଗୁଣସାରଂ। ଏସ ମଗ୍ଗୋତି ଏସୋ ଜାତାନଂ ସତ୍ତାନଂ ମରଣନିଟ୍ଠିତୋ ପନ୍ଥୋ। ପୁନପି ଏୱଂଭାୱିନୋ ନାମ ସଙ୍ଖାରାତି ସଙ୍ଖାରା ନାମ ଏୱଂଭାୱିନୋ, ମରଣପରିଯୋସାନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ତକନ୍ତି ଏତ୍ତକଂ କାଲଂ। ସଙ୍କଡ୍ଢିତ୍ୱା ସଂହରିତ୍ୱା। ମୁଖଂ ପିଧାଯାତି ମୁଖଂ ଛାଦେତ୍ୱା। ଅଗ୍ଗିକସତାନୀତି ମକୁଠଅଙ୍କୁରଚେତିଯସତାନି।

ପୁରିମଦିୱସେତି ଅତୀତଦିୱସେ। ଯସ୍ମା ଧମ୍ମସେନାପତିନୋ ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତଦିୱସେଯେୱ ସତ୍ଥୁ ସାୱକସନ୍ନିପାତୋ ଅହୋସି, ତସ୍ମା ''ପୂରିତସାୱକସନ୍ନିପାତୋ ଏସ ଭିକ୍ଖୂ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପଞ୍ଚ ଜାତିସତାନୀତି ଭୁମ୍ମତ୍ଥେ, ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗେ ୱା ଉପଯୋଗୱଚନଂ।

କଠଓପିହତ୍ଥୋତି ୱିଲୀୱମଯଭାଜନହତ୍ଥୋ। ''ଚମ୍ମମଯଭାଜନହତ୍ଥୋ''ତି ଚ ୱଦନ୍ତି। ପୁରନ୍ତରେତି ନଗରମଜ୍ଝେ। ୱନେତି ଅରଞ୍ଞେ।

ଓସକ୍କନାକାରୱିରହିତୋତି ଧମ୍ମଦେସନାଯ ସଙ୍କୋଚହେତୁୱିରହିତୋ। ୱିସାରଦୋତି ସାରଦୱିରହିତୋ। ଧମ୍ମୋଜନ୍ତି ଧମ୍ମରସଂ, ଓଜୱନ୍ତଂ ଦେସନାଧମ୍ମନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଧମ୍ମଭୋଗନ୍ତି ଧମ୍ମପରିଭୋଗଂ, ପରେହି ସଦ୍ଧିଂ ସଂୱିଭଜନୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ଧମ୍ମସମ୍ଭୋଗନ୍ତି ଦେସନାଧମ୍ମମେୱ ୱଦତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଉଭଯେନପି ଧମ୍ମପରିଭୋଗୋୱ କଥିତୋ''ତି।

ପିଯାଯିତବ୍ବତୋ ପିଯେହି। ମନସ୍ସ ୱଡ୍ଢନତୋ ମନାପେହି। ଜାତିଯାତି ଖତ୍ତିଯାଦିଜାତିଯା। ନାନାଭାୱୋ ଅସହଭାୱୋ ୱିସୁଂଭାୱୋ। ଅଞ୍ଞଥାଭାୱୋ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ। ସରୀରନ୍ତି ରୂପଧମ୍ମକାଯସଙ୍ଖାତଂ ସରୀରଂ। ରୂପକାଯେ ହି ଭିଜ୍ଜନ୍ତେ ଭିଜ୍ଜନ୍ତେୱ। ସୋ ଭିଜ୍ଜେଯ୍ୟାତି ସୋ ମହନ୍ତତରୋ ଖନ୍ଧୋ ଭିଜ୍ଜେଯ୍ୟ।

ଦକ୍ଖିଣଦିସଂ ଗତୋତି ଦକ୍ଖିଣଦିସାମୁଖେ ପୱତ୍ତୋ। ମହାଖନ୍ଧୋ ୱିଯାତି ମହନ୍ତୋ ସାରୱନ୍ତୋ ସାଖାଖନ୍ଧୋ ୱିଯ। ସାଖାଖନ୍ଧା ହି ଦିସାଭିମୁଖପୱତ୍ତାକାରା, ମୂଲଖନ୍ଧୋ ପନ ଉଦ୍ଧମୁଗ୍ଗତୋ। ସୋଠଅସନଂ ପଚ୍ଚାନନ୍ତି ସୋଠଅସନଂ ଅପରାପରିଯପୱତ୍ତନିଯାନଂ ଅତ୍ଥାନଂ। ଞାତୁଂ ଇଚ୍ଛିତୋ ହି ଅତ୍ଥୋ ପଞ୍ହୋ।

୪-୫। ଉକ୍କଚେଲସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୩୮୦-୩୮୧।ଅମାୱସୁପୋସଥେତି ଅମାୱସିଉପୋସଥେ, କାଲପକ୍ଖୌପୋସଥେତି ଅତ୍ଥୋ। ପୁରିମନଯେନେୱାତି ଅନନ୍ତରସୁତ୍ତେ

ଵୁତ୍ତନଯେନେଵ।

୭। ଉଭିଯସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୩୮୨।ମଜ୍ଝେଧେଯ୍ଯସ୍ସାତି ମଜ୍ଝେନୋ ପଵତ୍ତିଟ୍ଠାନସ୍ସ।

୮। ବ୍ରହ୍ମସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୩୮୪।ତସ୍ମିଂକାଲେତି ପଠମାଭିସମ୍ବୋଧିଯଂ। ଭିକ୍ଖୁଯେଵ ନତ୍ଥି ଧମ୍ମଚକ୍କସ୍ସ ଅପ୍ପଵତ୍ତିତତ୍ତା, ଭିକ୍ଖୁଯେଵ ଭିକ୍ଖୁଲକ୍ଖଣଯୋଗତୋ। ଏକକୋ ମଗ୍ଗୋ, ନ ଦ୍ୱେଧାପଥଭୂତୋତି ଏକମଗ୍ଗୋ, ତଂ ଏକମଗ୍ଗଂ। ଜାତିଯା ଖଯୋ ଵଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅନ୍ତଭୂତୋତି ଜାତିକ୍ଖଯନ୍ତୋ, ନିବ୍ବାନଂ, ତଂ ଦିଟ୍ଠଵା ଜାତିକ୍ଖଯନ୍ତଦସ୍ସୀତି ଏଵମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

୯। ସେଦକସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୩୮୫।ଅଯଂ ତସ୍ସ ଲଦ୍ଧୀତି ଅଯଂ ଇଦାନି ଵୁଚ୍ଚମାନା ତସ୍ସ ଆଚରିଯସ୍ସ ଲଦ୍ଧି। ତତୋ ଅନାମେନ୍ତୋତି ଯେନ ଵଂସୋ ନମତି, ତେନ କାଯଂ ଅନାମେନ୍ତୋ। ତଥା ନମନ୍ତୋ ହି ପତିତ୍ଵା ଚୁଣ୍ଣଵିଚୁଣ୍ଣଂ ହୋତି। ତନ୍ତି କାଯଂ, ତଂ ଵଂସଂ ଵା। ଆକଡ୍ଢେନ୍ତୋ ଵିଯାତି ନମିତଟ୍ଠାନତୋ ପରଭାଗେନ ଆକଡ୍ଢେନ୍ତୋ ଵିଯ। ଏକତୋଭାଗିଯଂ କତ୍ଵାତି ଯଥାଵୁତ୍ତଂ ସତିଂ ସୂପଟ୍ଠିତଂ କତ୍ଵା ଓନତଂ ଵିଯ କତ୍ଵା। ତଥା କରଣଂ ପନ ତଥା ଵାତୂପତ୍ଥମ୍ଭଗାହାପନେନାତି ଆହ – ‘‘ଵାତୂପତ୍ଥମ୍ଭଂ ଗାହାପେତ୍ଵା’’ତି। ତଞ୍ଚ ସତିଯା ତଦତ୍ଥଂ ଉପଟ୍ଠାନେନାତି ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ସତିଂ ସୂପଟ୍ଠିତଂ କତ୍ଵା’’ତି। ନିଚ୍ଚଲୋଵ ନିସୀଦନ୍ତୋ ଅନ୍ତେଵାସୀ ଆଚରିଯଂ ରକ୍ଖତି, ଏତ୍ତକଂ ଆଚରିଯସ୍ସ ଲଦ୍ଧିଵସେନ ଵୁତ୍ତଂ। ‘‘ଆଚରିଯୋ ଵଂସଂ ସୁଗ୍ଗହିତଂ ଗଣ୍ହନ୍ତୋ’’ତିଆଦି ସବ୍ବଂ ହେଟ୍ଠା ଵୁତ୍ତନଯମେଵ।

‘‘ଅତ୍ତାନମେଵ ରକ୍ଖତୀ’’ତି ଇଦଂ ଅତ୍ତନୋ ରକ୍ଖଣଂ ପଧାନଂ କତ୍ଵା ଵୁତ୍ତଂ, ନ ଅନ୍ତେଵାସିକନ୍ତି ଅଵଧାରଣଫଲଂ। ଅତ୍ତରକ୍ଖାଯ ପନେତ୍ଥ ସିଜ୍ଝମାନାଯ ଅନ୍ତେଵାସିକରକ୍ଖାପି ସିଦ୍ଧା ଏଵ ହୋତୀତି। ଦୁତିଯପକ୍ଖେପି ଏସେଵ ନଯୋ। ସୋ ତତ୍ଥ ଞାଯୋତି ଯା ଅତ୍ତନୋ ଏଵ ରକ୍ଖା, ସା ଅତ୍ଥତୋ ପରରକ୍ଖାପି ହୋତୀତି ଅଯମେତ୍ଥ ଞାଯୋ ଯୁତ୍ତପ୍ପଯୋଗୋ। ଅନୁଵଡ୍ଢିଯାତି ଯଥାଵଡ୍ଢିତସ୍ସ ଅନୁଅନୁଵଡ୍ଢିଯା। ଏତେନ ପଟିଲଦ୍ଧସମ୍ପଯୁତ୍ତପମୋଦନାକାରୋ ଦସ୍ସିତୋତି ଆହ – ‘‘ସପୁବ୍ବଭାଗାଯ ମୁଦିତାଯାତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି। ଆସେଵନାଯାତିଆଦୀନି ପଦାନି ଅନୁଦଯତାପରିଯୋସାନାନି (ଯସ୍ମା ସତିପଟ୍ଠାନଂ ସେଵନ୍ତସ୍ସ ସିଦ୍ଧଂ ଅତ୍ତନୋ ଚ ପରସ୍ସ ଚ ରକ୍ଖଣଂ ପକାସେନ୍ତି, ତସ୍ମା) – ‘‘ଅତ୍ତାନଂ, ଭିକ୍ଖଵେ, ରକ୍ଖିସ୍ସାମୀତି ସତିପଟ୍ଠାନଂ ସେଵିତବ୍ବ’’ନ୍ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ।

୧୦। ଜନପଦକଲ୍ଯାଣୀସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୩୮୬।ଜନପଦସ୍ମିଂ କଲ୍ଯାଣୀତି ସକଲଜନପଦେ ଭଦ୍ଦା ରୂପସମ୍ପତ୍ତିଯା ସିକ୍ଖାସମ୍ପତ୍ତିଯା ଚ ସୁନ୍ଦରା ସେଟ୍ଠା। ରୂପସମ୍ପତ୍ତି ଚ ନାମ ସବ୍ବସୋ ରୂପଦୋସାଭାଵେନ ରୂପଗୁଣପାରିପୂରିଯା ହୋତୀତି ତଦୁଭଯଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଛସରୀରଦୋସରହିତା ପଞ୍ଚକଲ୍ଯାଣସମନ୍ନାଗତା’’ତି ଵୁତ୍ତଂ। ତଂ ଦୁଵିଧମ୍ପି ଵିଵରନ୍ତୋ ‘‘ସା ହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ପଞ୍ଚକଲ୍ଯାଣସମନ୍ନାଗତାତି ପଞ୍ଚଵିଧସରୀରଗୁଣସମ୍ପଦାହି ସମନ୍ନାଗତା। ନାତିଦୀଘା ନାତିରସ୍ସାତି ପମାଣମଜ୍ଝିମା ଦୀଘତରପ୍ପମାଣା ନ ହୋତି, ନ ଅତିରସ୍ସା, ଲକୁଣ୍ଡକରୂପା ନ ହୋତି। ନାତିକିସାତି ଅତିଵିଯ କିସଥଦ୍ଧମଂସଲୋହିତା ଦିସ୍ସମାନା ଅଟ୍ଠିସରୀରା ଜାଲସରୀରା ନ ହୋତି। ନାତିଥୂଲାତି ଭାରିଯମଂସା ମହୋଦରା ନ ହୋତି। ନାତିକାଳୀ ନାଚ୍ଚୋଦାତାତି ଅତିଵିଯ କାଳଅଵଣ୍ଣା ଝାମଙ୍ଗାରୋ ଵିଯ , ଦଧିତକ୍କାଦୀହି ପମଜ୍ଜିତମତ୍ତକଂସଲୋହଵଣ୍ଣା ନ ହୋତି। ମନୁସ୍ସଲୋକେ ତାଦିସିଯା ରୂପସମ୍ପତ୍ତିଯା ଅଭାଵତୋ ଅତିକ୍କନ୍ତା ମନୁସ୍ସଵଣ୍ଣଂ। ଯଥା ପମାଣଯୁତ୍ତା, ଏଵଂ ଆରୋହପରିଣାହଯୋଗତୋ ଚ ପରେସଂ ପସାଦାଵହା ନାତିଦୀଘତାଦଯୋ। ଏଵଂ ମନୁସ୍ସାନଂ ଦିବ୍ବରୂପତାସମ୍ପତ୍ତୀପୀତି ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ଅପ୍ପତ୍ତା ଦିବ୍ବଵଣ୍ଣ’’ନ୍ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ନାତିଦୀଘନାତିରସ୍ସତାଵଚନେନ ଆରୋହସମ୍ପତ୍ତି ଵୁତ୍ତା ଉବ୍ବେଧେନ ପାସାଦିକଭାଵତୋ। କିସଥୂଲଦୋସାଭାଵଵଚନେନ ପରିଣାହସମ୍ପତ୍ତି ଵୁତ୍ତା। ଉଭଯେନପି ସଣ୍ଠାନସମ୍ପଦା ଵିଭାଵିତା, ନାତିକାଳଅତାଵଚନେନ ଵଣ୍ଣସମ୍ପତ୍ତି ଵୁତ୍ତା ଵିଵଣ୍ଣତାଭାଵତୋ। ପିଯଙ୍ଗୁସାମାତି ପରିଣତପିଯଙ୍ଗୁପୁପ୍ଫସଦିସସରୀରନିଭାସା। ମୁଖପରିଯୋସାନନ୍ତି ଅଧରୋଟ୍ଠମାହ। ଅଯଂ ଯଥାଵୁତ୍ତା ସରୀରଵଣ୍ଣସମ୍ପତ୍ତି। ଅସ୍ସାତି ଜନପଦକଲ୍ଯାଣିଯା। ଛଵିକଲ୍ଯାଣତା ଛଵିସମ୍ପତ୍ତିହେତୁକତ୍ତା ତସ୍ସା। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି। ନଖା ଏଵ ପଵାଳସଦିସତାଯ ନଖପଵାଳାନି।

(ପସାଦୋ ସରୀରାଵଯଵେନ ଇରିଯନ୍ତି ଆହ – ‘‘ପଵତ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି, ପସାଦୋ ଯଥାପରିତମେଵ କନତନ୍ତି, ନ ସଭାଵସନ୍ଧାନଂ।

ଯଥାୱିଭାୱସେନ ଉତ୍ତମମେୱ ନଚ୍ଚଂ ନଚ୍ଚତି। ତେ ୱା ୱୀସତିଯାସୂତିରଂ ଧାନପ୍ପତ୍ତିଯା ପୱତ୍ତିଯା ପୱତ୍ତିମକତମନ୍ଦତା ୱିଭାୱସୁଟତସ୍ସ ଉତ୍ତମମେୱ ଗୀତଞ୍ଚ ଗାଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ।) [ଏତ୍ଥନ୍ତରେ ପାଠୋ ଅସୁଦ୍ଧୋ ଦୁସ୍ସୋଧନୀଯୋ ଚ। ସୁଦ୍ଧପାଠୋ ଗୱେସିତବ୍ବୋ।] ସମତିତ୍ତିକୋ ତେଲପତ୍ତୋତି ମୁଖୱତ୍ତିସମଂ ତେଲାନଂ ପୂରିତତ୍ତା ସମତିତ୍ତିକମୁଖଂ ତେଲଭାଜନଂ। ଅନ୍ତରେନ ଚ ମହାସମଜ୍ଜଂ ଅନ୍ତରେନ ଚ ଜନପଦକଲ୍ୟାଣିନ୍ତି ଜନପଦକଲ୍ୟାଣିଯା, ତସ୍ସା ଚ ନଚ୍ଚଗୀତଂ ପେକ୍ଖିତୁଂ ସନ୍ନିପତିତମହାଜନସମୂହସ୍ସ ମଜ୍ଝତୋ ପରିହରିତବ୍ବୋ ନେତବ୍ବୋ। ନନ୍ତି ତେଲଂ। ଆହରେଯ୍ୟାତି ଆପଜ୍ଜେଯ୍ୟ। ତତ୍ରିଦଂ ଓପମ୍ମସଂସନ୍ଦନଂ – ତେଲପତ୍ତଂ ୱିଯ କାଯଗତାସତି, ତସ୍ସ ପରିହରଣପୁଗ୍ଗଲୋ ୱିଯ ୱିପସ୍ସକୋ, ଜନକାଯା ୱିଯ ପୁଥୁତ୍ତାରମ୍ମଣାନି, ଅସିପୁରିସୋ ୱିଯ ମନୋ, ତେଲସ୍ସ ଚଜନଂ ୱିଯ କିଲେସୁପ୍ପାଦନଂ, ସୀସପାତନଂ ୱିଯ ଅରିଯମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣସୀସାନୁପ୍ପତ୍ତି। ''କାଯଗତା ସତି ନୋ ଭାୱିତା…ପେ… ସିକ୍ଖିତବ୍ବ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ''ପୁବ୍ବଭାଗୱିପସ୍ସନାୱ କଥିତା''ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ନାଳନ୍ଦୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ସୀଲଟ୍ଠିତିୱଗ୍ଗୋ

୧-୨। ସୀଲସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୩୮୭-୩୮୮।ସୀଲାନୀତି ବହୁୱଚନଂ ଅନେକୱିଧତ୍ତା ସୀଲସ୍ସ। ତଞ୍ହି ସୀଲନଟ୍ଠେନ ଏକୱିଧମ୍ପି ଚାରିତ୍ତାଦିୱସେନ ଅନେକୱିଧଂ। ତେନାହ – ''ଚତୁପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲାନୀ''ତି। ପଞ୍ହମଗ୍ଗୋତି ଞାତୁଂ ଇଚ୍ଛିତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱୀମଂସନଂ। ତେନାହ – ''ପଞ୍ହଗୱେସନ''ନ୍ତି।

୩-୫। ପରିହାନସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୩୮୯-୩୯୧।ପୁଗ୍ଗଲୱସେନ ପରିହାନଂ ହୋତି ନ ଧମ୍ମୱସେନ। ଯୋ ନ ଭାୱେତି, ତସ୍ସେୱ ପରିହାଯତି। ତେନାହ ''ଯୋ ହୀ''ତିଆଦି।

୬। ପଦେସସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୯୨।ପଦେସତୋ ଭାୱିତତ୍ତାତି ଏକଦେସତୋ ଭାୱିତତ୍ତା ଭାୱନାପାରିପୂରିଯା ଅନନୁପ୍ପତ୍ତତ୍ତା। ତେନାହ – ''ଚତ୍ତାରୋ ହି ମଗ୍ଗେ''ତିଆଦି।

୭। ସମତ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୯୩।ସମତ୍ତା ଭାୱିତତ୍ତାତି ପରିଯତ୍ତା ଭାୱିତତ୍ତା।

୮-୧୦। ଲୋକସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୩୯୪-୩୯୬। ମହାୱିସଯତ୍ତା ମହତିଯୋ ଅଭିଞ୍ଞା ଏତସ୍ସାତି ମହାଭିଞ୍ଞୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋତି ସବ୍ବଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ''ସତତୱିହାରୱସେନ ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ୱତ୍ୱା ତମତ୍ଥଂ ପାକଟଂ କାତୁଂ ''ଥେରୋ କିରା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସାତି ଥେରସ୍ସ। ଆୱଜ୍ଜନସ୍ସ ଗତିନ୍ତି ଏକାୱଜ୍ଜନସ୍ସେୱ ଗମନୱୀଥିଂ। ଅନୁବନ୍ଧତି ଚକ୍କୱାଳଆନଂ ସହସ୍ସଂ ଏକାୱଜ୍ଜନେନେୱ ସହସ୍ସଲୋକଧାତୁଯା ଇଚ୍ଛିତମତ୍ଥଂ ଜାନିତୁଂ ସମତ୍ଥୋତି ଦସ୍ସେତି।

ସୀଲଟ୍ଠିତିୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଅନନୁସ୍ସୁତୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୩୯୭-୪୦୭।ଯାୱେଦନା ସମ୍ପସିଦ୍ଧାତି ଯା ତେଭୂମକୱେଦନା ସମ୍ପସିଦ୍ଧା। ତାୱସ୍ସାତି ତା ତେଭୂମକୱେଦନା ଏୱ ଅସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ। ସଦିସୱସେନ ଚେତଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଅନିଚ୍ଚାଦିସମ୍ମସନୱସେନ ୱିଦିତା ପୁବ୍ବଭାଗେ ସମ୍ମସନକାଲେ ଉପଟ୍ଠହନ୍ତି। ପରିଗ୍ଗହିତେସୂତି ପରିଜାନନୱସେନ ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜ ଗହିତେସୁ। ''ୱେଦନା ତଣ୍ହାପପଞ୍ଚସ୍ସ, ୱିତକ୍କୋ ମାନପପଞ୍ଚସ୍ସ, ସଞ୍ଞା ଦିଟ୍ଠିପପଞ୍ଚସ୍ସ ମୂଲୱସେନ ସମ୍ମସନଂ ୱୁତ୍ତା''ତି ୱଦନ୍ତି। ''ୱେଦନାୱିତକ୍କସଞ୍ଞା ତଣ୍ହାମାନଦିଟ୍ଠିପପଞ୍ଚାନଂ ମୂଲଦସ୍ସନୱସେନା''ତି ଅପରେ।

ଅନନୁସ୍ସୁତୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ଅମତୱଗ୍ଗୋ

୨। ସମୁଦଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୦୮।ସାରମ୍ମଣସତିପଟ୍ଠାନାତି ଆରମ୍ମଣଲକ୍ଖିତା ସତିପଟ୍ଠାନା କଥିତା, ନ ସତିଲକ୍ଖଣା।

୪। ସତିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୧୦।ସୁଦ୍ଧିକଂ କତ୍ୱା ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ କତ୍ୱା। ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ ପାଳିଯଂ ‘‘କାଯେ ୱା ଭିକ୍ଖୂ’’ତି।

୬। ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୧୨।ଜେଟ୍ଠକସୀଲନ୍ତି ପଧାନକସୀଲଂ। ସୀଲଗ୍ଗହଣଞ୍ଚ ପାଳିଯଂ ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରୱସେନେୱ ଆଗତଂ। ତେନାହ ‘‘ତିପିଟକଚୂଳଅନାଗତ୍ଥେରୋ ପନା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରୋୱ ସୀଲନ୍ତି ଅୱଧାରଣଂ ଇତରେସଂ ତିଣ୍ଣଂ ଏକଦେସେନ ପାତିମୋକ୍ଖନ୍ତୋଗଧଭାୱଂ ଦୀପେତି। ତଥା ହି ଅନୋଲୋକିଯୋଲୋକନେ ଆଜୀୱହେତୁ ଚ ଛସିକ୍ଖାପଦୱୀତିକ୍କମନେ ଗିଲାନପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଅପ୍ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତପରିଭୋଗେ ଚ ଆପତ୍ତି ୱିହିତାତି। ତୀଣୀତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଂୱରାଦୀନି। ସୀଲନ୍ତି ୱୁତ୍ତଟ୍ଠାନଂ ନାମ ନତ୍ଥୀତି ସୀଲପରିଯାଯେନ ତେସଂ କତ୍ଥଚି ସୁତ୍ତେ ଗହିତଟ୍ଠାନଂ ନାମ ନତ୍ଥୀତି ନିପ୍ପରିଯାଯସୀଲତଂ ତେସଂ ପଟିକ୍ଖିପତି। ଛଦ୍ୱାରରକ୍ଖଣମତ୍ତମେୱାତି ତସ୍ସ ସଲ୍ଲହୁକତମାହ ଚିତ୍ତାଧିଟ୍ଠାନମତ୍ତେନ ପଟିପାକତିକଭାୱପ୍ପତ୍ତିତୋ। ଇତରଦ୍ୱଯେପି ଏସେୱ ନଯୋ। ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପତ୍ତିମତ୍ତକନ୍ତି ଫଲେନ ହେତୁଂ ଦସ୍ସେତି। ଉପ୍ପାଦନହେତୁକା ହି ପଚ୍ଚଯାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତି। ଇଦମତ୍ଥନ୍ତି ଇଦଂ ପଯୋଜନଂ ଇମସ୍ସ ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ପରିଭୁଞ୍ଜନେତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ନିପ୍ପରିଯାଯେନାତି ଇମିନା ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଂୱରାଦୀନି ତୀଣି ପଧାନସୀଲସ୍ସ ପରିପାଲନପରିସୋଧନୱସେନ ପୱତ୍ତିଯା ପରିଯାଯସୀଲାନି ନାମାତି ଦସ୍ସେତି। ଇଦାନି ପାତିମୋକ୍ଖସୀଲସ୍ସେୱ ପଧାନଭାୱଂ ବ୍ଯତିରେକତୋ ଅନ୍ୱଯତୋ ଚ ଉପମାଯ ୱିଭାୱେତୁଂ ‘‘ଯସ୍ସା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସୋତି ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରୋ। ସେସାନି ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଂୱରାଦୀନି। ପାତିମୋକ୍ଖସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ପନ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗସଂୱଣ୍ଣନାଦୀସୁ ୱିତ୍ଥାରିତୋ, ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଆଚାରେନ ଚ ଗୋଚରେନ ଚ ସମ୍ପନ୍ନୋତି କାଯିକଚେତସିକଅୱୀତିକ୍କମସଙ୍ଖାତେନ ଆଚାରେନ ଚ ନୱେସିଯାଦିଗୋଚରତାଦିସଙ୍ଖାତେନ ଗୋଚରେନ ଚ ସମ୍ପନ୍ନୋ, ସମ୍ପନ୍ନଆଚାରଗୋଚରୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପ୍ପମତ୍ତକେସୂତି ଅତିପରିତ୍ତକେସୁ ଅନାପତ୍ତିଗମନୀଯେସୁ। ‘‘ଦୁକ୍କଟଦୁବ୍ଭାସିତମତ୍ତେସୂ’’ତି ଅପରେ। ୱଜ୍ଜେସୂତି ଅକରଣୀଯେସୁ ଗାରଯ୍ହେସୁ। ତେ ପନ ଏକନ୍ତତୋ ଅକୁସଲା ହୋନ୍ତୀତି ଆହ – ‘‘ଅକୁସଲଧମ୍ମେସୂ’’ତି। ଭଯଦସ୍ସାୱୀତି ଭଯତୋ ଦସ୍ସନସୀଲୋ, ପରମାଣୁମତ୍ତମ୍ପି ୱଜ୍ଜଂ ସିନେରୁପ୍ପମାଣଂ ୱିଯ କତ୍ୱା ଦସ୍ସନସୀଲୋ। ସମ୍ମା ଆଦିଯିତ୍ୱାତି ସମ୍ମଦେୱ ସକ୍କଚ୍ଚଂ ସଜ୍ଜସୋ ଚ ଆଦିଯିତ୍ୱା। ସିକ୍ଖାପଦେସୂତି ନିଦ୍ଧାରଣେ ଭୁମ୍ମନ୍ତି ସମୁଦାଯତୋ ଅୱଯୱନିଦ୍ଧାରଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସିକ୍ଖାପଦେସୁ ତଂ ତଂ ସିକ୍ଖାପଦ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ସିକ୍ଖାପଦଂ ସମାଦାତବ୍ବଂ ସିକ୍ଖିତବ୍ବଞ୍ଚାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସିକ୍ଖାତି ଅଧିସୀଲସିକ୍ଖା। ପୁବ୍ବେ ପଦ-ସଦ୍ଦୋ ଅଧିଟ୍ଠାନଟ୍ଠୋ, ଇଧ ଭାଗତ୍ଥୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବନ୍ତି ଆହ – ‘‘ସିକ୍ଖାକୋଟ୍ଠାସେସୂ’’ତି। ମୂଲପଞ୍ଞତ୍ତିଅନୁପଞ୍ଞତ୍ତିଆଦିଭେଦଂ ଯଂକିଞ୍ଚି ସିକ୍ଖିତବ୍ବଂ ପୂରେତବ୍ବଂ ସୀଲଂ, ତଂ ପନ ଦ୍ୱାରୱସେନ ଦୁୱିଧମେୱାତି ଆହ – ‘‘କାଯିକଂ ୱା ୱାଚସିକଂ ୱା’’ତି। ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେ ସିକ୍ଖାପଦେସୂତି ଆଧାରେ ଭୁମ୍ମଂ ସିକ୍ଖାଭାଗେସୁ କସ୍ସଚି ୱିସୁଂ ଅଗ୍ଗହଣତୋ। ତେନାହ – ‘‘ତଂ ତଂ ସବ୍ବ’’ନ୍ତି। ‘‘ତତୋ ତ୍ୱଂ ଭିକ୍ଖୁ ସୀଲଂ ନିସ୍ସାଯା’’ତି ୱଚନତୋ ଅନଭିଜ୍ଝା ଅବ୍ୟାପାଦସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯୋପି ସୀଲନ୍ତି ୱୁତ୍ତା, ତସ୍ମା ଇମସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ ‘‘ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରସୀଲମେୱ କଥିତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୭। ଦୁଚ୍ଚରିତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୧୩। ଏତ୍ଥାପି ମନୋସୁଚରିତଂ ସୀଲଂ ନାମାତି ଦସ୍ସେତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପଚ୍ଛିମାପି ତଯୋ’’ତି। ଅନଭିଜ୍ଝାଅବ୍ୟାପାଦସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଧମ୍ମା ସୀଲଂ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବା କାଯୱଚୀସୁଚରିତେହି ସଦ୍ଧିଂ ମନୋସୁଚରିତମ୍ପି ୱତ୍ୱା ‘‘ତତୋ ତ୍ୱଂ ଭିକ୍ଖୁ ସୀଲଂ ନିସ୍ସାଯ ସୀଲେ ପତିଟ୍ଠାଯା’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ। ଛଟ୍ଠସତ୍ତମେସୂତି ଛଟ୍ଠସତ୍ତମୱଗ୍ଗେସୁ ଅପୁବ୍ବଂ ନତ୍ଥି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ’’ତି। ୱଗ୍ଗପେଯ୍ୟାଲତୋ ପନ ଇମସ୍ମିଂ ସତିପଟ୍ଠାନସଂଯୁତ୍ତେ କତିପଯୱଗ୍ଗା ସଙ୍ଗହଂ ଆରୂଳ୍ହା, ତଥାପି ତେସଂ ଅତ୍ଥୱିସେସାଭାୱତୋ ଏକଚ୍ଚେସୁ ପୋତ୍ଥକେସୁ ମୁଖମତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ସଂଖିତ୍ତା, ଏକଚ୍ଚେସୁ ଅତିସଂଖିତ୍ତାୱ, ତେ ସଙ୍ଖେପୱସେନ ଦ୍ୱେ କତ୍ୱା ‘‘ଛଟ୍ଠସତ୍ତମେସୂ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅମତଵଗ୍ଗଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସତିପଟ୍ଠାନସଂଯୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଂଯୁତ୍ତଂ

୧। ସୁଦ୍ଧିକୱଗ୍ଗୋ

୧। ସୁଦ୍ଧିକସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୭୧।ଚତୁଭୂମକ…ପେ… ଲବ୍ଭନ୍ତି କୁସଲାବ୍ୟାକତଭାୱତୋ ତେସଂ ତିଣ୍ଣଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ। ୱୀରିଯିନ୍ଦ୍ରିଯସମାଧିନ୍ଦ୍ରିଯାନି…ପେ… ସବ୍ବତ୍ଥ ଲବ୍ଭନ୍ତି କୁସଲତ୍ତିକସାଧାରଣତ୍ତା। ଚତୁଭୂମକ …ପେ… ୱସେନାତି ଚତୁଭୂମକଧମ୍ମପରିଚ୍ଛେଦୱସେନ ଚେୱ କୁସଲାଦୀହି ସବ୍ବସଙ୍ଗାହକଧମ୍ମପରିଚ୍ଛେଦୱସେନ ଚ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ଦୁତିଯସମଣବ୍ରାହ୍ମଣସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୭୭।ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚୱସେନାତି ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଭାୱେନ ନ ପଜାନନ୍ତି। ତଞ୍ହି ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟତାଯ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚସଙ୍ଗହଂ। ସମୁଦଯସଚ୍ଚୱସେନାତି ତଣ୍ହାୱିଜ୍ଜାଦିଂ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଭାୱେନ ନ ପଜାନନ୍ତି। ନିରୋଧନ୍ତି ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଅନୁପାଦାଯ ନିରୋଧନିମିତ୍ତଂ ନିବ୍ବାନଂ। ପଟିପଦନ୍ତି ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯନିରୋଧଗାମିନିଂ ପଟିପଦଂ ଅରିଯମଗ୍ଗଂ। ସେସେସୁପି ୱୀରିଯିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀସୁ।

ସୁକ୍କପକ୍ଖେତି ''ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପଜାନନ୍ତୀ''ତିଆଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତେ ଅନୱଜ୍ଜପକ୍ଖେ। ଅଧିମୋକ୍ଖୱସେନ ଆୱଜ୍ଜନସମୁଦଯାତି ''ଅତ୍ଥି ଦିନ୍ନ''ନ୍ତିଆଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତପୁବ୍ବଭାଗଭୂତସଦ୍ଧାଧିମୋକ୍ଖୱସେନ ଆୱଜ୍ଜନୁପ୍ପତ୍ତିଯା। ତସ୍ମା ପଠମୁପ୍ପନ୍ନା ସଦ୍ଧା ଏୱ ହେତ୍ଥ ''ଆୱଜ୍ଜନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତା, ନ ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନଂ। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି। ତସ୍ମା ପଠମୁପ୍ପନ୍ନା ଆୱଜ୍ଜନା ପଗ୍ଗହୁପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନାନଂ ତିକ୍ଖାନଂ ୱୀରିଯିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ ପଠମୁପ୍ପତ୍ତିଯା ଆୱଜ୍ଜନପରିଯାଯେନ ୱୁତ୍ତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଦୁବ୍ବଲା ହି ପଠମୁପ୍ପନ୍ନା ପଗ୍ଗହାଭାୱତୋ ୱୀରିଯିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ ସମୁଦଯୋତି ବଲୱଭାୱପ୍ପତ୍ତୱୀରିଯିନ୍ଦ୍ରିଯାଦିକସ୍ସ ଆୱଜ୍ଜନଟ୍ଠାନିଯାନି ହୋନ୍ତୀତି ତେସଂ ସମୁଦଯୋତି ୱୁତ୍ତା, ପୁବ୍ବେ ଅଧିମୁଚ୍ଚନାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତସ୍ସ ଆୱଜ୍ଜନସ୍ସ ସମୁଦଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ପୁନ ଛନ୍ଦୱସେନାତି କତ୍ତୁକାମତାକୁସଲଚ୍ଛନ୍ଦୱସେନ ସଦ୍ଧାଦୀନଂ ଉପ୍ପାଦେତୁକାମତାକାରପ୍ପୱତ୍ତସ୍ସ ଛନ୍ଦସ୍ସ ୱସେନ। ମନସିକାରୱସେନ ଆୱଜ୍ଜନସମୁଦଯାତି ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତସ୍ସ ଦୁବ୍ବଲସ୍ସ ତସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତକଯୋନିସୋମନସିକାରୱସେନ ଆୱଜ୍ଜନସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିଯା। ଏୱମ୍ପୀତି ''ଅଧିମୋକ୍ଖୱସେନା''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତାକାରେନପି। ଛସୁ ସୁତ୍ତେସୂତି ଦୁତିଯତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଛସୁ ସୁତ୍ତେସୁ। ଚତୁସଚ୍ଚମେୱ କଥିତଂ। ଅସ୍ସାଦଗ୍ଗହଣେନ ହି ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ, ଆଦୀନୱଗ୍ଗହଣେନ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ, ନିସ୍ସରଣଗ୍ଗହଣେନ ନିରୋଧମଗ୍ଗସଚ୍ଚାନି ଗହିତାନୀତି। ପଠମସୁତ୍ତେ ପନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ସରୂପଦସ୍ସନମେୱାତି।

୮। ଦଟ୍ଠବ୍ବସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୭୮। ସୋତୋ ଆପଜ୍ଜୀଯତି ଏତେନାତି ସୋତାପତ୍ତି, ଅନାଗତଂ ପତି ପଠମମଗ୍ଗୋ। ସୋତୋତି ଅରିଯମଗ୍ଗସୋତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଆପଜ୍ଜୀଯତୀତିଆଦିତୋ ପଟିପଜ୍ଜୀଯତି। ପଠମମଗ୍ଗପଟିଲାଭନିମିତ୍ତାନି ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ ଅଙ୍ଗାନି ଇଧ ''ସୋତାପତ୍ତିଯଙ୍ଗାନୀ''ତି ୱୁତ୍ତାନି। ତାନି ପନ ତୀସୁ ଠାନେସୁ ସଦ୍ଧା ଅରିଯକନ୍ତସୀଲଞ୍ଚାତି ୱେଦିତବ୍ବାନି। ସୱିସଯେତି ସକୱିସଯେ। ଜେଟ୍ଠକଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ପଧାନଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଯତ୍ଥ ସଦ୍ଧାଦିଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ସାତିସଯକିଚ୍ଚଂ, ତେସଂ କିଚ୍ଚାତିରେକତଂ ଦସ୍ସେତୁନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦାନି ତମତ୍ଥଂ ଉପମାହି ୱିଭାୱେତୁଂ ''ଯଥା ହୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ପଦ୍ୱାତି ଅତ୍ତନୋ କିଚ୍ଚାତିରେକଟ୍ଠାନଂ ପଟିଲଭିତ୍ୱା। ପୁବ୍ବଙ୍ଗମନ୍ତି ସଦ୍ଦହନକିଚ୍ଚେସୁ ପୁରେଚାରଂ ଧୋରଯ୍ହଂ। ସେସାନି ୱୀରିଯିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନି। ତଦନ୍ୱଯାନୀତି ତଦନୁଗତାନି ତସ୍ସ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯାଦିକସ୍ସ ପକ୍ଖିକାନି। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି। ଝାନୱିମୋକ୍ଖେତି ଝାନସଙ୍ଖାତେ ୱିମୋକ୍ଖେ ସମାଧିପଧାନତାଯ ଝାନାନଂ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ''ସୋତାପତ୍ତିଯଙ୍ଗାନି ପତ୍ୱା''ତି ଇଦଞ୍ଚ ୱଚନଂ ସମତ୍ଥିତଂ ହୋତି। ସବ୍ବୂପନିସଞ୍ହି ସୀଲନ୍ତି। ଅରିଯସଚ୍ଚାନି ପତ୍ୱାତି ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି ଅଭିସମେତବ୍ବାନି ପାପୁଣିତ୍ୱା।

୯-୧୦। ପଠମୱିଭଙ୍ଗସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୪୭୯-୪୮୦। ନେପକ୍କଂ ୱୁଚ୍ଚତି ପଞ୍ଞାତି ଆହ – ''ପଞ୍ଞାଯେତଂ ନାମ''ନ୍ତି। ନିପାଯତି ସଂକିଲେସଧମ୍ମେ ୱିସୋସେତି ନିକ୍ଖାମେତୀତି ନିପକୋ,

ଥିରତିକ୍ଖସତିପୁଗ୍ଗଲୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ନେପକ୍କନ୍ତି ସତିୟାପି ନେପକ୍କଭାୱୋ ଯୁଜ୍ଜତେୱ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ''ସତିନେପକ୍କେନା''ତି ଇଦଂ ୱଚନଂ ସମତ୍ଥିତଂ ହୋତି, ସତିୟା ଚ ନେପକ୍କେନାତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତମାନେନ ସତିନିଦ୍ଦେସୋ ନାମ କତୋ ହୋତିୟେୱ। ଅସୁକଂ ନାମ ସୁତ୍ତଂ ୱା କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ୱା ମେ ଭାସିତନ୍ତି। ୱୋସ୍ସଜ୍ଜୀୟତି ସଙ୍ଖାରଗତଂ ଏତସ୍ମିଂ ଅଧିଗତେତି ୱୋସ୍ସଗ୍ଗୋ, ନିବ୍ବାନଂ। ତଂ ଆରମ୍ମଣଂ କରିତ୍ୱାତି ଆହ – ''ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା''ତି। ଗଚ୍ଛନ୍ତିୟାତି ସଙ୍ଖାରାନଂ ଉଦୟଞ୍ଚ ୱୟଞ୍ଚ ଉଦୟବ୍ବୟଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତିୟା ବୁଜ୍ଝନ୍ତିୟା। ତେନାହ ''ଉଦୟବ୍ବୟପରିଗ୍ଗାହିକାୟା''ତି। ସଦ୍ଧାସତିପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିୟାନି ପୁବ୍ବଭାଗାନି ''ଇତିପି ସୋ ଭଗୱା ଅରହଂ, ଚିରକତମ୍ପି ଚିରଭାସିତମ୍ପି ସରିତା ଅନୁସ୍ସରିତା, ଉଦୟତ୍ଥଗାମିନିୟା ପଞ୍ଞାୟା''ତି ଚ ୱୁତ୍ତାନି। ''ଆରଦ୍ଧୱୀରିୟୋ ୱିହରତି, ସୋ ଅନୁପ୍ପନ୍ନାନ''ନ୍ତିଆଦିନା ଚ ୱୁତ୍ତଂ ୱୀରିୟିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ମିସ୍ସକଂ। ''ୱୋସ୍ସଗ୍ଗାରମ୍ମଣଂ କରିତ୍ୱା''ତି ୱୁତ୍ତଂ ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ନିବ୍ବତ୍ତିତଲୋକୁତ୍ତରମେୱ। ଅୟମେୱାତି ଯ୍ୱାୟଂ ନୱମେ ୱୁତ୍ତୋ। ଅୟମେୱ ପୁବ୍ବଭାଗମିସ୍ସକଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମପରିଚ୍ଛେଦୋ।

ସୁଦ୍ଧିକୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ମୁଦୁତରୱଗ୍ଗୋ

୧। ପଟିଲାଭସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୮୧।ସମ୍ମପ୍ପଧାନେ ଆରବ୍ଭାତି ସମ୍ମପ୍ପଧାନେ ଭାୱନାୱସେନ ଆରବ୍ଭ। ତେନାହ ''ଭାୱେନ୍ତୋ''ତି। ଯଥା ୱୀରିୟିନ୍ଦ୍ରିୟନିଦ୍ଦେସେ ''ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ମପ୍ପଧାନେ ଆରବ୍ଭ ୱୀରିୟଂ ପଟିଲଭତୀ''ତି ଦେସନା ଆଗତା, ଏୱଂ ସତିନ୍ଦ୍ରିୟନିଦ୍ଦେସେ ''ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନେ ଆରବ୍ଭ ସତିଂ ପଟିଲଭତୀ''ତି, ତସ୍ମା ''ସତିନ୍ଦ୍ରିୟେପି ଏସେୱ ନୟୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟାଦିନିଦ୍ଦେସେସୁ ପନ ନ ତଥା ଦେସେତି।

୨। ପଠମସଂଖିତ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୮୨। ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନଂ ତିକ୍ଖାଦିଭାୱୋ ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ୱା ମଗ୍ଗୱସେନ ୱା ଫଲୱସେନ ୱା ଗହେତବ୍ବୋତି ୱୁତ୍ତଂ ''ତତୋତି…ପେ… ୱେଦିତବ୍ବ''ନ୍ତି। ନନୁ ଚେତ୍ଥ ମୁଦୁଭାୱୋ ଏୱ ପାଠଇୟଂ ଗହିତୋତି? ସଚ୍ଚମେତଂ, ତଂ ପନ ତିକ୍ଖଭାୱେ ଅସତି ନ ହୋତି ତିକ୍ଖାଦିଭାୱୋତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯତୋ ହି ଅୟଂ ମୁଦୁ, ଇତୋ ତଂ ତିକ୍ଖନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଲଭତି ଅପେକ୍ଖାସିଦ୍ଧତ୍ତା ତିକ୍ଖମୁଦୁଭାୱାନଂ ପାରାପାରଂ ୱିୟ। ଇଦାନି ''ତତୋ''ତିଆଦିନା ସଙ୍ଖେପତୋ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ସମତ୍ତାନୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ସମତ୍ତାନୀତି ସମ୍ପନ୍ନାନି। ଇତରଂ ତସ୍ସେୱ ୱେୱଚନଂ। ସମତ୍ତାନୀତି ୱା ପରିୟତ୍ତାନି, ସମତ୍ତାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ''ତତୋ ମୁଦୁତରାନି ଧମ୍ମାନୁସାରୀମଗ୍ଗସ୍ସା''ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ? ତତୋତି ହି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗୱିପସ୍ସନିନ୍ଦ୍ରିୟାନି ଅଧିପ୍ପେତାନିୟେୱ, ''ତତୋ ମୁଦୁତରାନୀ''ତି ୱୁତ୍ତପଠମମଗ୍ଗୋ ଧମ୍ମାନୁସାରୀ ୱା ସିୟା ସଦ୍ଧାନୁସାରୀ ୱାତି ବ୍ୟଭିଚରତି? ନାୟଂ ଦୋସୋ, ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗେକଦେସୱସେନେୱ ଲଦ୍ଧବ୍ବପଠମମଗ୍ଗାପେକ୍ଖାୟ ୱିପସ୍ସନାୟ ୱିଭାଗସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ଯୋ ହି ସୋତାପନ୍ନୋ ହୁତ୍ୱା ଇରିୟାପଥଂ ଅକୋପେତ୍ୱା ଯଥାନିସିନ୍ନୋୱ ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗଂ ପାପୁଣାତି, ତସ୍ସ ୱିପସ୍ସନିନ୍ଦ୍ରିୟାନି ସନ୍ଧାୟ ଅୱିଭାଗେନ ୱୁତ୍ତଂ – ''ତତୋ ମୁଦୁତରାନି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗସ୍ସ ୱିପସ୍ସନିନ୍ଦ୍ରିୟାନି ନାମା''ତି। ଯୋ ପନ ସୋତାପନ୍ନୋ ହୁତ୍ୱା କାଲନ୍ତରେନ ସକଦାଗାମୀ ହୋତି, ତସ୍ସ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗତ୍ଥାୟ ପୱତ୍ତାନି ୱିପସ୍ସନିନ୍ଦ୍ରିୟାନି ନାମ ହୋନ୍ତି। ସୋ ଚେ ଧମ୍ମାନୁସାରୀଗୋତ୍ତୋ, ତସ୍ସ ଯଥାୱୁତ୍ତୱିପସ୍ସନିନ୍ଦ୍ରିୟତୋ ମୁଦୁତରାନୀତି ''ତତୋ ମୁଦୁତରାନି ଧମ୍ମାନୁସାରୀମଗ୍ଗସ୍ସା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୱିପସ୍ସନିନ୍ଦ୍ରିୟାନି ନାମାତି ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଧମ୍ମାନୁସାରୀୱିପସ୍ସନିନ୍ଦ୍ରିୟତୋ ସଦ୍ଧାନୁସାରୀୱିପସ୍ସନିନ୍ଦ୍ରିୟାନଂ ମୁଦୁଭାୱସ୍ସ କାରଣଂ ସୟମେୱ ୱକ୍ଖତି। ଧମ୍ମେନ ପଞ୍ଞାୟ ମଗ୍ଗସୋତଂ ଅନୁସ୍ସରତୀତି ଧମ୍ମାନୁସାରୀ, ପଞ୍ଞୁତ୍ତରୋ ଅରିୟୋ। ସଦ୍ଧାୟ ମଗ୍ଗସୋତଂ ଅନୁସ୍ସରତୀତି ସଦ୍ଧାନୁସାରୀ, ସଦ୍ଧୁତ୍ତରୋ ଅରିୟୋ।

ଏୱଂ ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ମଗ୍ଗୱସେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ତଥା''ତିଆଦି ଆରଦ୍ଧଂ। ସମ୍ପୟୋଗତୋ ସଭାୱତୋ ଚ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗପରିୟାପନ୍ନାନି ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗିନ୍ଦ୍ରିୟାନି। ଅରହତ୍ତଫଲିନ୍ଦ୍ରିୟାନୀତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନୟୋ।

ଇଦାନି ଫଲୱସେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ସମତ୍ତାନି ପରିପୁଣ୍ଣାନୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଟ୍ଠପୁଗ୍ଗଲୱସେନ ନାନତ୍ତଂ ଜାତଂ, ତସ୍ମା ତେ ଦ୍ୱେପି ଇଧ ତତିୟୱାରେ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଧମ୍ମାନୁସାରୀସଦ୍ଧାନୁସାରୀନଂ ନାନତ୍ତଂ କଥଂ ଜାତନ୍ତି ଆହ ''ଆଗମନେନପି ମଗ୍ଗେନପୀ''ତି। ତଦୁଭୟଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ସଦ୍ଧାନୁସାରୀପୁଗ୍ଗଲୋ''ତିଆଦିମାହ। ଉଦ୍ଦିସାପେନ୍ତୋତି ଉଦ୍ଦେସଂ ଗଣ୍ହନ୍ତୋ।

ମଗ୍ଗୋ ତିକ୍ଖୋ ହୋତି ଉପନିସ୍ସୟିନ୍ଦ୍ରିୟାନଂ ତିକ୍ଖୱିସଦଭାୱତୋ। ତେନାହ ''ସୂରଂ ଞାଣଂ ୱହତୀ''ତି। ଅସଙ୍ଖାରେନାତି ସରସେନେୱ। ଅପ୍ପୟୋଗେନାତି ତସ୍ସେୱ ୱେୱଚନଂ। ଧମ୍ମାନୁସାରୀପୁଗ୍ଗଲୋ ହି ଆଗମନମ୍ହି କିଲେସେ ୱିକ୍ଖମ୍ଭେନ୍ତୋ ଅପ୍ପଦୁକ୍ଖେନ ଅପ୍ପକସିରେନ ଅକିଲମନ୍ତୋୱ

ୱିକ୍ଖମ୍ଭେତୁଂ ସକ୍କୋତି। ସଦ୍ଧାନୁସାରୀପୁଗ୍ଗଲୋ ପନ ଦୁକ୍ଖେନ କସିରେନ କିଲମନ୍ତୋ ହୁତ୍ୱା ୱିକ୍ଖମ୍ଭେତୁଂ ସକ୍କୋତି, ତସ୍ମା ଧମ୍ମାନୁସାରିସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ କିଲେସଚ୍ଛେଦକଞାଣଂ ଅଦନ୍ଧଂ ତିଖିଣଂ ହୁତ୍ୱା ୱହତି, ଯଥା ନାମ ତିଖିଣେନ ଅସିନା କଦଲିଂ ଛିନ୍ଦନ୍ତସ୍ସ ଛିନ୍ନଟ୍ଠାନଂ ମଟ୍ଠଂ ହୋତି, ଅସି ଖିପ୍ପଂ ୱହତି, ସଦ୍ଦୋ ନ ସୁଯ୍ୟତି, ବଲୱୱାଯାମକିଚ୍ଚଂ ନ ହୋତି, ଏୱରୂପା ଧମ୍ମାନୁସାରିନୋ ପୁବ୍ବଭାଗଭାୱନା ହୋତି, ସଦ୍ଧାନୁସାରିନୋ ପନ ପୁବ୍ବଭାଗକ୍ଖଣେ କିଲେସଚ୍ଛେଦକଞାଣଂ ଦନ୍ଧଂ ନ ତିଖିଣଂ ଅସୂରଂ ହୁତ୍ୱା ୱହତି, ଯଥା ନାମ ନାତିତିଖିଣେନ ଅସିନା କଦଲିଂ ଛିନ୍ଦନ୍ତସ୍ସ ଛିନ୍ନଟ୍ଠାନଂ ନ ମଟ୍ଠଂ ହୋତି, ଅସି ସୀଘଂ ନ ୱହତି, ସଦ୍ଦୋ ସୁଯ୍ୟତି, ବଲୱୱାଯାମକିଚ୍ଚଂ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବଂ ହୋତି, ଏୱରୂପା ସଦ୍ଧାନୁସାରିନୋ ପୁବ୍ବଭାଗଭାୱନା ହୋତି। ଏୱଂ ସନ୍ତେପି କିଲେସକ୍ଖଯେ ନାନତ୍ତଂ ନତ୍ଥି। ତେନାହ ''କିଲେସକ୍ଖଯେ ପନା''ତିଆଦି। ଅୱସେସା ଚ କିଲେସା ଖୀଯନ୍ତି ସଂଯୋଜନକ୍ଖଯାଯ ଯୋଗତ୍ତା।

୩। ଦୁତିଯସଂଖିତ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୮୩।ତତୋତି ଫଲତୋ ଫଲୱେମତ୍ତତାଯ ଚରିଯମାନତ୍ତା। ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱେମତ୍ତତା ସଦ୍ଧାଦୀନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ନାନତ୍ତେନ। ଫଲନାନତ୍ତନ୍ତି ଅରହତ୍ତଫଲାଦିନାନତ୍ତଂ। ପୁଗ୍ଗଲନାନତ୍ତନ୍ତି ଅନାଗାମିଆଦିପୁଗ୍ଗଲନାନତ୍ତଂ।

୪। ତତିଯସଂଖିତ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୮୪। ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦୀହି ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀହି ଚ ପରିତୋ ପୂରଣେନ ପରିପୂରଂ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଂ କରୋନ୍ତୋ ନିପ୍ଫତ୍ତିତୋ ଅରହତ୍ତଫଲଂ ଆରାଧେତି ନିପ୍ଫାଦେତି। ତଯୋ ପଦେସମଗ୍ଗେତି ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ଅପାରିପୂରିଯା ଏକଦେସଭୂତେ ତଯୋ ହେଟ୍ଠିମମଗ୍ଗେ। ପଦେସଂ ହେଟ୍ଠିମଫଲତ୍ତଯଂ। ଚତୂସୁତି ଇମସ୍ମିଂ ୱଗ୍ଗେ ପଠମାଦୀସୁ ଚତୂସୁ ସୁତ୍ତେସୁ। କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ ତତିଯେ ''ତତୋତି ଫଲୱସେନ ନିସ୍ସକ୍କ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଚତୁତ୍ଥେ ''ପରିପୂରଂ ପରିପୂରକାରୀ ଆରାଧେତି, ପଦେସଂ ପଦେସକାରୀ''ତି, ''ଚତୂସୁପି ସୁତ୍ତେସୁ ମିସ୍ସକାନେୱ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି କଥିତାନୀ''ତି ପନ ୱଚନତୋ ୱିପସ୍ସନାୱସେନପି ଯୋଜନା ଲବ୍ଭତେୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୫-୭। ପଠମୱିତ୍ଥାରସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୪୮୫-୪୮୭।ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ନିସ୍ସକ୍କଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ, ନ ମଗ୍ଗଫଲୱସେନ, ଇମସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ ସବ୍ବସୋୱ ୱିପସ୍ସନିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଏୱ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ଇଦାନି ତମତ୍ଥଂ ପାକଟଂ କାତୁଂ ''ପରିପୁଣ୍ଣାନି ହୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅୱିହାଦୀସୁ ପଞ୍ଚସୁ ସୁଦ୍ଧାୱାସେସୁ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଆଯୁୱେମଜ୍ଝଂ ଅନତିକ୍କମିତ୍ୱା ଅନ୍ତରା କିଲେସପରିନିବ୍ବାନେନ ପରିନିବ୍ବାଯନତୋ ଅନ୍ତରାପରିନିବ୍ବାଯୀ, ଅସଙ୍ଖାରେନ ଅପ୍ପଯୋଗେନ ସରସତୋୱ ପରିନିବ୍ବାଯନତୋ ଅସଙ୍ଖାରପରିନିବ୍ବାଯୀ, ତବ୍ବିପରିଯାଯତୋ ସସଙ୍ଖାରପରିନିବ୍ବାଯୀ, ଉଦ୍ଧଂ ୱାହିଭାୱେନ ଉଦ୍ଧମସ୍ସ ତଣ୍ହାସୋତଂ ୱଟ୍ଟସୋତଂ ୱାତି ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ, ଉଦ୍ଧଂ ୱା ଗନ୍ତ୍ୱା ପଟିଲଭିତବ୍ବତୋ ଉଦ୍ଧମସ୍ସ ମଗ୍ଗସୋତନ୍ତି ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ, ଅକନିଟ୍ଠଭୱଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ଅକନିଟ୍ଠଗାମୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ସଦ୍ଦତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଇମସ୍ମିଂ ପନ ଠାନେତି ''ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ନିସ୍ସକ୍କ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଟ୍ଠାନେ। ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେଯେୱ ଠତ୍ୱାତି ଇମସ୍ମିଂଯେୱ ଭୱେ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେଯେୱ, ନ ୱିପସ୍ସନାଯ ଚ ଠତ୍ୱା। ପଞ୍ଚ ନିସ୍ସକ୍କାନି ନୀହରିତବ୍ବାନୀତି ''ତତୋ ମୁଦୁତରେହି ଅନ୍ତରାପରିନିବ୍ବାଯୀ ହୋତୀ''ତିଆଦୀନି ପଞ୍ଚ ନିସ୍ସକ୍କାନି ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା କଥେତବ୍ବାନି। ଇଦାନି ତମତ୍ଥଂ ୱିୱରନ୍ତୋ ''ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗସ୍ସ ହୀ''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଅୱିହାଦୀସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଉପ୍ପନ୍ନସମନନ୍ତରାଯ ପରିନିବ୍ବାଯନତୋ ପଠମଅନ୍ତରାପରିନିବ୍ବାଯୀ। ତତ୍ଥ ଆଯୁପ୍ପମାଣୱେମଜ୍ଝଂ ଅପ୍ପତ୍ୱାୱ ପରିନିବ୍ବାଯନତୋ ଦୁତିଯଅନ୍ତରାପରିନିବ୍ବାଯୀ, ଆଯୁୱେମଜ୍ଝଂ ପତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯନତୋ ତତୋ ପରଂ ତତିଯଅନ୍ତରାପରିନିବ୍ବାଯୀ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ''ପଞ୍ଚ ନିସ୍ସକ୍କାନୀ''ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ? ନନୁ ଅସଙ୍ଖାରସସଙ୍ଖାରପରିନିବ୍ବାଯୀତି ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି? ନ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ଅସଙ୍ଖାରପରିନିବ୍ବାଯିସ୍ସ ସସଙ୍ଖାରପରିନିବ୍ବାଯିନୋପି ଏତେୱ ପଞ୍ଚ ଜନା''ତି।

ତୀଣି ନିସ୍ସକ୍କାନୀତି ''ତତୋ ମୁଦୁତରେହି ସୋତାପନ୍ନୋ ହୋତୀ''ତିଆଦୀନି ତୀଣି ନିସ୍ସକ୍କପଦାନି। ଇଧ ସକଦାଗାମୀ ନ ଗହିତୋ, ସୋ ଅନାଗାମିମଗ୍ଗେ ଠତ୍ୱା ନୀହରିତବ୍ବୋ, ଅନାଗାମିମଗ୍ଗସ୍ସ ୱିପସ୍ସନିନ୍ଦ୍ରିଯେହି ମୁଦୁତରେହି ସକଦାଗାମୀ ହୋତି। ସକଦା…ପେ… ମୁଦୁତରାନୀତି ଇଦଂ ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗସ୍ସ ୱିପସ୍ସନିନ୍ଦ୍ରିଯେହି ଏକବୀଜିସଙ୍ଖାତସୋତାପନ୍ନୱିପସ୍ସନିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ମୁଦୁତରାନି ହୋନ୍ତୀତି ତୀଣି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଧମ୍ମାନୁସାରୀତିଆଦିଦ୍ୱଯଂ କୋଲଂକୋଲାଦିଦ୍ୱଯେନ ଗହିତଂ ହୋତୀତି। ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗସ୍ସ ହୀତିଆଦି ୱୁତ୍ତସ୍ସେୱ ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱିୱରଣଂ। ସେସଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯମେୱ। ଛଟ୍ଠସତ୍ତମାନି ୱୁତ୍ତନଯାନେୱାତି ଛଟ୍ଠସତ୍ତମାନି ସୁତ୍ତାନି ଦୁତିଯତତିଯେସୁ ୱୁତ୍ତନଯାନେୱ। ତତ୍ଥ ପନ ମିସ୍ସକାନି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି କଥିତାନି, ଇଧ ପୁବ୍ବଭାଗୱିପସ୍ସନିନ୍ଦ୍ରିଯାନି କଥିତାନୀତି ଅଯମେୱ ୱିସେସୋ।

୮। ପଟିପନ୍ନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୮୮।ତନ୍ତି ମଗ୍ଗଫଲୱସେନ ନିସ୍ସକ୍କଂ। ପାଠଇଯଂ ୱୁତ୍ତମେୱ ‘‘ଅରହତ୍ତଫଲସଚ୍ଛିକିରିଯାଯ ପଟିପନ୍ନୋ ହୋତୀ’’ତିଆଦିନା। ଅଟ୍ଠହୀତି ଚତୂହି ଫଲେହି ଚତୂହି ଚ ମଗ୍ଗେହୀତି ଅଟ୍ଠହି। ବହିଭୂତୋ ନ ଅନ୍ତୋଭାୱୋ। ଲୋକୁତ୍ତରାନେୱ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି କଥିତାନି ମଗ୍ଗଫଲଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦପରିଯାପନ୍ନତ୍ତା।

୯-୧୦। ସମ୍ପନ୍ନସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୪୮୯-୪୯୦।ଇନ୍ଦ୍ରିଯସମ୍ପନ୍ନୋତି ଏତ୍ଥ ସମ୍ପନ୍ନସଦ୍ଦୋ ପରିପୂରିଅତ୍ଥୋତି ଆହ ‘‘ପରିପୁଣ୍ଣିନ୍ଦ୍ରିଯୋ’’ତି। ମିସ୍ସକାନି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି କଥିତାନି ସାମଞ୍ଞତୋୱ ଦେସିତତ୍ତା।

ମୁଦୁତରୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଛଳିନ୍ଦ୍ରିଯୱଗ୍ଗୋ

୨। ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୯୨।ଇନ୍ଦଭାୱେତି ଇନ୍ଦିତାଯ। ଇନ୍ଦଟ୍ଠଂ କରୋତି ତଥାସତ୍ତଜନସାମଞ୍ଞକାରଣଭାୱତୋ। ଇତ୍ଥିଯା ଏୱ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଇତ୍ଥିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। ଏସ ନଯୋ ପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯେ। ଜୀୱିତେତି ସହଜାତଧମ୍ମାନଂ ଜୀୱନେ ପାଲନେ ପୱତ୍ତନେ। ୱଚିନ୍ଦ୍ରିଯାନୀତି ୱଚହେତୁଭୂତାନି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି। ଇମେସୁ ହି ଉପାଦିନ୍ନେନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ସତି ୱଚଂ ୱତ୍ତତି ପଞ୍ଞାଯତି।

୩। ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୯୩।ଅଜାନିତପୁବ୍ବଂ ଧମ୍ମନ୍ତି ଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମମାହ, ତଥା ତେସଂଯେୱ ଞାତଧମ୍ମାନନ୍ତି। ଅଯଂ ପନେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ – ଆଜାନାତୀତି ଅଞ୍ଞା, ପଠମମଗ୍ଗେନ ଞାତମନତିକ୍କମିତ୍ୱା ଜାନାତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋତାପନ୍ନାଦୀନଂ ଛଅରିଯାନଂ ଏତଂ ନାମଂ। ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯାନି। ଅଞ୍ଞାତାୱୀସୂତି ଆଜାନିତୱନ୍ତେସୁ। ଯସ୍ମା ଅଗ୍ଗଫଲଧମ୍ମେସୁ ଞାଣକିଚ୍ଚଂ ସାତିସଯଂ, ତସ୍ମା ତଂ କିଚ୍ଚଂ ସେସଧମ୍ମେସୁପି ସମାରୋପେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅଞ୍ଞାତାୱୀସୁ ଅରହତ୍ତଫଲଧମ୍ମେସୂ’’ତି। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ତେସୁ ତେସୁ ମଗ୍ଗଫଲେସୁ। ତେନ ତେନାକାରେନାତି ଅନଞ୍ଞାତଜାନନାଦିଆକାରେନ।

୪। ଏକବୀଜିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୯୪।ୱିପସ୍ସନତୋନିସ୍ସକ୍କନ୍ତି ୱିପସ୍ସନିନ୍ଦ୍ରିଯେହି ନିସ୍ସକ୍କଂ। ଇଦାନି ତମେୱ ସଙ୍ଖେପତୋ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ୱିୱରନ୍ତୋ ‘‘ସମତ୍ତାନୀ’’ତିଆଦିମାହ। ତୀଣି ନିସ୍ସକ୍କାନି ଏୱମିଧ ପଞ୍ଚ ନିସ୍ସକ୍କାନି ନୀହରିତବ୍ବାନି ଏକବୀଜିଆଦିୱିଭାୱନତୋ। ତେନାହ ‘‘ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗସ୍ସ ହୀ’’ତିଆଦି। ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗସ୍ସ ୱିପସ୍ସନିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ନାମ ତେନତ୍ତଭାୱେନ ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗଂ ପତ୍ତୁଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ ୱିପସ୍ସନିନ୍ଦ୍ରିଯାନି। ପଞ୍ଚପି ତେ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗସ୍ସ ଭେଦାଯେୱାତି ‘‘ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗେ ଠତ୍ୱା ନୀହରିତବ୍ବାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଏକବୀଜୀତି ଏତ୍ଥ ଖନ୍ଧବୀଜଂ ନାମ କଥିତଂ। ଯସ୍ସ ହି ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ ଏକଂ ଖନ୍ଧବୀଜଂ ଅତ୍ଥି, ଏକଂ ଅତ୍ତଭାୱଗ୍ଗହଣଂ, ସୋ ଏକବୀଜି ନାମ। ତେନାହ – ‘‘ସୋତାପନ୍ନୋ ହୁତ୍ୱା’’ତିଆଦି। ମାନୁସକଂଭୱନ୍ତି ଇଦଂ ପନେତ୍ଥ ଦେସନାମତ୍ତଂ, ଦେୱଭୱଂ ନିବ୍ବତ୍ତେତୀତିପି ୱତ୍ତୁଂ ୱଟ୍ଟତିଯେୱ। ଭଗୱତା ଗହିତନାମାନେତାନି। ଏତ୍ତକଞ୍ହି ପମାଣଂ ଗତୋ ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମୋ ନାମ ହୋତି, ଏତ୍ତକଂ କୋଲଂକୋଲୋ, ଏତ୍ତକଂ ଏକବୀଜୀତି ଭଗୱତା ଏତେସଂ ନାମଂ ଗହିତଂ।

ଦ୍ୱେ ତଯୋ ଭୱେତି ଦେୱମନୁସ୍ସେସୁ ଏୱ ଦ୍ୱେ ତଯୋ ଭୱେ। ସମ୍ବୋଧିଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମୋ ପରଂ ଅଯନଂ ନିସ୍ସଯୋ ଗତି ଏତସ୍ସାତି ସମ୍ବୋଧିପରାଯଣୋ। କୁଲତୋ କୁଲଂ ଗଚ୍ଛତୀତି କୋଲଂକୋଲୋ। ସୋତାପତ୍ତିଫଲସଚ୍ଛିକିରିଯତୋ ପଟ୍ଠାଯ ହି ନୀଚକୁଲେ ଉପ୍ପତ୍ତି ନାମ ନତ୍ଥି, ମହାଭୋଗେସୁ କୁଲେସୁ ଏୱ ନିବ୍ବତ୍ତତୀତି ଅତ୍ଥୋ। କେୱଲୋପି ହି କୁଲ-ସଦ୍ଦୋ ମହାଭୋଗକୁଲମେୱ ୱଦତି। ଦ୍ୱେ ୱା ତୀଣି ୱା କୁଲାନୀତି ଦେୱମନୁସ୍ସୱସେନ ଦ୍ୱେ ୱା ତଯୋ ୱା ଭୱେତି ଅଯମ୍ପି ମିସ୍ସକଭୱେନ କଥିତୋ। ଜାତସ୍ସ କୁମାରସ୍ସ ୱିଯ ଅରିଯାଯ ଜାତିଯା ଜାତସ୍ସ ନାମମେତଂ, ଯଦିଦଂ ନିଯତୋତି ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମାଦିକୋତି ଚ ସମଞ୍ଞାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଭଗୱତା ଗହିତନାମୱସେନେୱା’’ତିଆଦି।

ଯଦି ପୁବ୍ବହେତୁନିୟମତୋ ସୋତାପନ୍ନୋ ଚ ନିୟତୋତି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗତୋ ଉଦ୍ଧଂ ତିଣ୍ଣଂ ମଗ୍ଗାନଂ ଉପନିସ୍ସୟାଭାୱତୋ ପୁବ୍ବହେତୁକିଚ୍ଚଂ ନତ୍ଥୀତି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗସ୍ସ ଉପନିସ୍ସୟଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତି। ଯଦି ତସ୍ସପି ପୁବ୍ବହେତୁଉପନିସ୍ସୟୋ ସିୟା, ତାୱ ନିୟମତୋ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ପୁବ୍ବେ ଏୱ ନିୟମିତୋ, ଯାୱଞ୍ଚ ଅକନିଟ୍ଠଂ ତସ୍ସ ପୁବ୍ବହେତୁ ନାମ , ଅହେତୁକତା ଆପନ୍ନା, ଇଚ୍ଚସ୍ସ ଅହେତୁ ଅପ୍ପଚ୍ଚୟା ନିପ୍ଫତ୍ତି ପାପୁଣାତି। କିଞ୍ଚ ହେତୁ ଚେ? ନିୟମତୋ ସୋତାପନ୍ନୋ ଚ ନିୟତୋତି ପଠମମଗ୍ଗାଧିଗମେନେୱ ଅନୁକ୍କମେନ ଉପରି ତିଣ୍ଣଂ ମଗ୍ଗାନଂ କିଚ୍ଚାନି ନିପ୍ଫଜ୍ଜନ୍ତି, ଏୱଂ ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମତାଦିନିୟମେ ସତି ସତ୍ତମଭୱାଦିତୋ ଉଦ୍ଧଂ ପୱତ୍ତତାୟ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ମୂଲଭୂତା କିଲେସା ପଠମମଗ୍ଗେନେୱ ଖୀଣାତି ଉପରି ତୟୋ ମଗ୍ଗା ଅକିଚ୍ଚା ସିୟୁଂ। ତେନାହ ‘‘ପଠମମଗ୍ଗସ୍ସ ଉପନିସ୍ସୟୋ କତୋ ନାମା’’ତିଆଦି।

ଯଦି ଉପରି ତୟୋ ମଗ୍ଗା ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମାଦିତଂ ନିୟମେନ୍ତି, ତତୋ ଚ ଅଞ୍ଞୋ ସୋତାପନ୍ନୋ ନତ୍ଥୀତି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗସ୍ସ ଅକିଚ୍ଚକତା ନିପ୍ପୟୋଜନତା ଆପଜ୍ଜେୟ୍ୟ। ଅଥ ସକ୍କାୟଦିଟ୍ଠିଆଦିପ୍ପହାନଂ ତସ୍ସ କିଚ୍ଚଂ, ତେସଂ ତେସଂ ପହାନେନ ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମାଦିନିୟମତାୟ। ଭୱିତବ୍ବଂ, ଯାୱ ଉପରିମଗ୍ଗା ଏୱ ହୋନ୍ତୀତି ସତ୍ତଭୱାଦିତୋ ଉଦ୍ଧମପୱତ୍ତନତୋ ତେନ ୱିନାନେନ ସକ୍କାୟଦିଟ୍ଠିଆଦିପ୍ପହାନେନ ଚ ତେନ ୱିନା ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ଆହ – ‘‘ପଠମମଗ୍ଗେ ଅନୁପ୍ପନ୍ନେୱ ଉପରି ତୟୋ ମଗ୍ଗା ଉପ୍ପନ୍ନାତି ଆପଜ୍ଜତୀ’’ତି। ତିଣ୍ଣଂ ମଗ୍ଗାନନ୍ତି ଉପରି ତିଣ୍ଣଂ ମଗ୍ଗାନଂ। ୱିପସ୍ସନା ନିୟମେତୀତି ଯୁଜ୍ଜତୀତି ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ୱିୱରନ୍ତୋ ‘‘ସଚେ ହୀ’’ତିଆଦିମାହ।

ସୋତାପନ୍ନୋ ୱଟ୍ଟଜ୍ଝାସୟୋ। ତତ୍ରେକଚ୍ଚେ ପାକଟେ ପଞ୍ଞାତେ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅନାଥପିଣ୍ଡିକୋ’’ତିଆଦିମାହ। ଇଧଟ୍ଠକୱୋକିଣ୍ଣସୁକ୍ଖୱିପସ୍ସକସ୍ସାତି ଯୋ ଇମସ୍ମିଂ କାମଭୱେ ଠିତୋ ମନୁସ୍ସଦେୱୱସେନ ୱୋକିଣ୍ଣଭୱୂପପତ୍ତିକୋ ସୁକ୍ଖୱିପସ୍ସକୋ ଚ, ତସ୍ସ ୱସେନ। ନାମଂ କଥିତନ୍ତି ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମୋତି ନାମଂ କଥିତଂ। କେଚି ପନ ‘‘କାମଭୱେ ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁଂୟେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନ ତତୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି, ତଂ ୱୀମଂସିତବ୍ବଂ।

ସୋଧେସ୍ସାମୀତି ଜମ୍ବୁଦୀପେ କେନଚି ତେପିଟକେନ ଭିକ୍ଖୁନା ସଦ୍ଧିଂ ପିଟକତ୍ତୟମେୱ ମଯ୍ହଂ ଉଗ୍ଗହପରିପୁଚ୍ଛାୱସେନ ସୋଧେସ୍ସାମୀତି ପରତୀରଂ ଜମ୍ବୁଦୀପଂ ଗତୋ। ଯୋ ଭିକ୍ଖୁ ସକ୍କୋତୀତି ଯୋଜନା। ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦୀସୁ ଏକମୁଖେନ ଅଭିନିୱିଟ୍ଠେନପି ଅଭିଧମ୍ମପରିୟାୟେନ ତୀହି ଏୱ ୱିମୋକ୍ଖେହି ମଗ୍ଗଂ ଲଭତୀତି ଅଭିନିୱେସଭେଦେନ ତୟୋ ପୁଗ୍ଗଲା ସୁଞ୍ଞତତୋ ୱୁଟ୍ଠିତା, ତଥା ତୟୋ ଅପ୍ପଣିହିତତୋ ୱୁଟ୍ଠିତାତି ଛ ହୋନ୍ତି, ତେୱ ସଦ୍ଧାଧୁରପଞ୍ଞାଧୁରୱସେନ ଦ୍ୱାଦସ ସକଦାଗାମିନୋ। ତଥା ଅରହନ୍ତୋ, ତୟୋ ଅନ୍ତରାପରିନିବ୍ବାୟିନୋ ଏକୋ ଉପହଚ୍ଚପରିନିବ୍ବାୟୀ ଏକୋ ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ ଅକନିଟ୍ଠଗାମୀତି ପଞ୍ଚ, ତେ ଅସଙ୍ଖାରସସଙ୍ଖାରପରିନିବ୍ବାୟିଭେଦେନ ଦସାତି ଅୱିହାଦୀସୁ ଚତୂସୁପି ଚତ୍ତାଲୀସ, ଅକନିଟ୍ଠେ ପନ ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ ନତ୍ଥୀତି ଅଟ୍ଠଚତ୍ତାଲୀସ ଅନାଗାମିନୋ। ୱିପସ୍ସନା କଥିତା ସମ୍ମସନଚାରସ୍ସ କଥିତତ୍ତା।

୫-୧୦। ସୁଦ୍ଧକସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୪୯୫-୫୦୦। ଯଥା ଚକ୍ଖୁସ୍ସ ସହଜାତତଦିନ୍ଦ୍ରିୟନିସ୍ସିତଧମ୍ମେସୁ ଅଧିପତେୟ୍ୟଂ ଅନୁୱତ୍ତନୀୟତ୍ତା, ଏୱଂ ତଂଦ୍ୱାରିକଧମ୍ମେସୁପି ଅଧିପତେୟ୍ୟଂ ତେହି ଅନୁୱତ୍ତନୀୟତ୍ତାତି ୱୁତ୍ତଂ – ‘‘ଅଧିପତେୟ୍ୟସଙ୍ଖାତେନ ଇନ୍ଦଟ୍ଠେନା’’ତି। ଏସ ନୟୋ ସେସିନ୍ଦ୍ରିୟାଦୀସୁପି। ଚତୁସଚ୍ଚୱସେନ କଥିତାନି ସଭାୱାଦିୱିଭାୱନସ୍ସ କଥିତତ୍ତା।

ଛଠଇନ୍ଦ୍ରିୟୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିୟୱଗ୍ଗୋ

୧-୫। ସୁଦ୍ଧିକସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୫୦୧-୫୦୫। ଯଥା ଚକ୍ଖୁ ଦସ୍ସନେ ଅଧିପତେୟ୍ୟଟ୍ଠେନ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିୟଂ, ଏୱଂ ସୁଖୱେଦନା ସୁଖନେ ଅଧିପତେୟ୍ୟଟ୍ଠେନ ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିୟଂ। ଏସ ନୟୋ ସେସେସୁପି। ସେସଂ ତେଭୂମକନ୍ତି ସେସଂ ଭୂମିତ୍ତୟୱସେନ ତେଭୂମକଂ।

୬। ପଠମୱିଭଙ୍ଗସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୦୬।କାୟିକନ୍ତି ଅୟମସ୍ସ ନିସ୍ସୟୱସେନ ନିଦ୍ଦେସୋତି ଆହ – ‘‘କାୟପସାଦୱତ୍ଥୁକ’’ନ୍ତି। ସରୂପନିଦ୍ଦେସୋ ସୁଖଂ ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ସରୂପନ୍ତି।

ସାଦନୀଯଟ୍ଠେନ ଧମ୍ମପଦାନି ଅତ୍ତନି ଅସ୍ସାଦଯତୀତି ସାତଂ, ମଧୁରଂ। ୱେଦଯିତନ୍ତି ୱେଦିଯନଂ, ଅନୁଭୱନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଜ୍ଝତ୍ତଧମ୍ମୱିସଯ୍ୟୋତି ଫସ୍ସାଦୀହି ଅଜ୍ଝତ୍ତେହି ଧମ୍ମେହି ୱିସଦିସୋ। କାଯିକନ୍ତି ପସାଦକାଯସନ୍ନିସ୍ସିତଂ। ଚେତସିକନ୍ତି ଚେତୋସନ୍ନିସ୍ସିତଂ, ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଏତ୍ଥ ପନା''ତିଆଦି। କାଯପସାଦ…ପେ… ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ''ଚତ୍ତାରୋ ପସାଦକାଯେ ୱତ୍ଥୁଂ କତ୍ୱା''ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୯। କଟ୍ଠୋପମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୦୯।ଦ୍ୱିନ୍ନଂଅରଣୀନନ୍ତି ଅଧରୁତ୍ତରାରଣୀନଂ। କିଞ୍ଚି ଦ୍ୱଯଂ ସଙ୍ଘଟ୍ଟିତମତ୍ତଂ ହୁତ୍ୱା ନ ସମୋଧାନଗତଂ ହୋତୀତି ତଂନିୱତ୍ତନତ୍ଥଂ ''ସଙ୍ଘଟ୍ଟନସମୋଧାନା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପୁନପ୍ପୁନଂ ସଙ୍ଘଟ୍ଟନେନ ହି ତେଜୋପାତୁଭାୱୋ। ଅଧରାରଣୀ ୱିଯ ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣଂ ଅସତିପି ୱାଯାମେ ତଜ୍ଜସମ୍ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯତୋ। ଉତ୍ତରାରଣୀ ୱିଯ ଫସ୍ସୋ ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣାଦିଫସ୍ସେନ ପୱତ୍ତନତୋ। ସଙ୍ଘଟ୍ଟୋ ୱିଯ ଫସ୍ସସଙ୍ଘଟ୍ଟନଂ ଅରଣିଦ୍ୱଯସଙ୍ଘଟ୍ଟନା ୱିଯ ଫସ୍ସସ୍ସେୱ ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣେସୁ ସଙ୍ଘଟ୍ଟନାକାରେନ ପୱତ୍ତିତୋ। ଅଗ୍ଗି ୱିଯ ୱେଦନା ଅନୁଦହନଟ୍ଠେନ ଖଣିକାୱାଯଞ୍ଚ। ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣଂ ୱା ଉତ୍ତରାରଣୀ ୱିଯ ଇନ୍ଧନାପାତଗହଣାଦୀସୁ ଉସ୍ସାହସ୍ସ ୱିଯ ପୱତ୍ତିସନ୍ଥୱତୋ। ଫସ୍ସୋ ଅଧରାରଣୀ ୱିଯ ନିରୁସ୍ସାହନିରୀହତାୱସେନ ଅତ୍ତସାଧନତୋ।

୧୦। ଉପ୍ପଟିପାଟିକସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୧୦। ରସନଂ ଭଞ୍ଜନଂ ନିରୁଞ୍ଛନଂ ରସୋ। ଯୋ ଯୋ ଧମ୍ମାନଂ ରସୋ ଯଥାଧମ୍ମରସୋ, ତେନ ଯଥାଧମ୍ମରସେନ। ପଟିପାଟିଯାତି କମେନ, ଉଭଯେନପି ଧମ୍ମାନଂ ପହାନକ୍କମେନାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଇମସ୍ମିଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱିଭଙ୍ଗେତି ଇମସ୍ମିଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଂଯୁତ୍ତସଞ୍ଞିତେ ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱିଭଙ୍ଗେ। ଅଦେସିତତ୍ତାତି ସେସସୁତ୍ତାନି ୱିଯ ''ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯ''ନ୍ତିଆଦିନା ଅଦେସିତତ୍ତା ଇଦଂ ଉପ୍ପଟିପାଟିକସୁତ୍ତଂ ନାମ। ୱଲିଯା ଖରସମ୍ଫସ୍ସାଯ ଫୁଟ୍ଠସ୍ସ। ତନ୍ତି କଣ୍ଟକୱେଦନାଦିଂ। ଏତସ୍ସ ଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ।

ତେସଂତେସନ୍ତି ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ। କାରଣୱସେନେୱାତି ତଂତଂଅସାଧାରଣକାରଣୱସେନ। ତେସଞ୍ଚ ୱିସେସକାରଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ପତ୍ତଚୀୱରାଦୀନଂ ୱା''ତି ଆହ।

ଏକତୋୱାତି ପୁନପ୍ପୁନଂ ପଦୁଦ୍ଧାରଣଂ ଅକତ୍ୱା ଏକଜ୍ଝମେୱ। ଦୁତିଯଜ୍ଝାନାଦୀନଂ ଉପଚାରକ୍ଖଣେ ଏୱ ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତୀତି ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତେସଂ ଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯଦୋମନସ୍ସାଦୀନଂ। ଅତିସଯନିରୋଧୋତି ସୁଟ୍ଠୁ ପହାନଂ ଉଜୁପ୍ପଟିପକ୍ଖେନ ୱୂପସମୋ। ନିରୋଧୋଯେୱାତି ନିରୋଧମତ୍ତମେୱ। ନାନାୱଜ୍ଜନେତି ଯେନ ଆୱଜ୍ଜନେନ ଅପ୍ପନାୱୀଥି ହୋତି, ତତୋ ଭିନ୍ନାୱଜ୍ଜନେ, ଅନେକାୱଜ୍ଜନେ ୱା। ଅପ୍ପନାୱୀଥିଯଞ୍ହି ଉପଚାରୋ ଏକାୱଜ୍ଜନୋ, ଇତରୋ ଅନେକାୱଜ୍ଜନୋ ଅନେକକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପୱତ୍ତନତୋ। ୱିସମନିସଜ୍ଜାଯ ଉପ୍ପନ୍ନକିଲମଥୋ ୱିସମାସନୁପତାପୋ। ପୀତିଫରଣେନାତି ପୀତିଯା ଫରଣରସତ୍ତା। ପୀତିସମୁଟ୍ଠାନାନଂ ୱା ପଣୀତରୂପାନଂ କାଯସ୍ସ ବ୍ଯାପନତୋ ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାହ ''ସବ୍ବୋ କାଯୋ ସୁଖୋକ୍କନ୍ତୋ ହୋତୀ''ତି। ୱିତକ୍କୱିଚାରପଚ୍ଚଯେପୀତି ପି-ସଦ୍ଦୋ ଅଟ୍ଠାନପଯୁତ୍ତୋ, ସୋ ''ପହୀନସ୍ସା''ତି ଏତ୍ଥ ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବୋ ''ପହୀନସ୍ସପି ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସା''ତି। ଏତଂ ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ''ତସ୍ସ ମଯ୍ହଂ ଅତିଚିରଂ ୱିତକ୍କଯତୋ ୱିଚାରଯତୋ କାଯୋପି କିଲମି, ଚିତ୍ତମ୍ପି ୱିହଞ୍ଞୀ''ତି ଚ ୱଚନତୋ କାଯଚିତ୍ତଖେଦାନଂ ୱିତକ୍କୱିଚାରପଚ୍ଚଯତା ୱେଦିତବ୍ବା। ୱିତକ୍କୱିଚାରଭାୱେ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥସ୍ସ ସିଯା ଉପ୍ପତ୍ତୀତି ତତ୍ଥ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନୁପଚାରେ ଅସ୍ସ ଦୋମନସ୍ସସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତି ଭୱେଯ୍ଯ। ''ତତ୍ଥସ୍ସ ସିଯା ଉପ୍ପତ୍ତୀ''ତି ଇଦଂ ପରିକପ୍ପୱଚନଂ ଉପଚାରକ୍ଖଣେ ଦୋମନସ୍ସସ୍ସ ସୁପ୍ପହୀନଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ''ନ ତ୍ୱେୱ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନେ ପହୀନପଚ୍ଚଯତ୍ତା''ତି। ପହୀନମ୍ପି ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପୀତି ୱିଯ ନ ଦୂରେତି କତ୍ୱା ''ଆସନ୍ନତ୍ତା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ନାନାୱଜ୍ଜନୁପଚାରେ ପହୀନମ୍ପି ପହାନଙ୍ଗଂ ପଟିପକ୍ଖେନ ଅୱିହତତ୍ତା ଅନ୍ତରନ୍ତରା ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ଯାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅପ୍ପନାପ୍ପତ୍ତାଯା''ତିଆଦିମାହ। ''ତାଦିସାଯ ଆସେୱନାଯ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବତ୍ତା ଯଥା ମଗ୍ଗୱୀଥିତୋ ପୁବ୍ବେ ଦ୍ୱେ ତଯୋ ଜୱନୱାରା ସଦିସାନୁପସ୍ସନାୱ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ଏୱମିଧାପି ଅପ୍ପନାୱାରତୋ ପୁବ୍ବେ ଦ୍ୱେ ତଯୋ ଜୱନୱାରା ଉପେକ୍ଖାସହଗତାୱ ପୱତ୍ତନ୍ତୀ''ତି ୱଦନ୍ତି। ଅପରିସେସନ୍ତି ସୁୱିକ୍ଖମ୍ଭିତନ୍ତି କତ୍ୱା ୱିକ୍ଖମ୍ଭନେନ ଅନୱସେସଂ।

ତଥତ୍ତାଯାତି ତଥଭାୱାଯ ପଠମଜ୍ଝାନସମଙ୍ଗିତାଯ। ସା ପନସ୍ସ ଉପ୍ପାଦନେନ ୱା ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ସମାପଜ୍ଜନେନ ୱା ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଉପ୍ପାଦନତ୍ଥାଯ ସମାପଜ୍ଜନତ୍ଥାଯା''ତି। ଦ୍ୱୀସୁପି ନୱମଦସମେସୁ ସୁତ୍ତନ୍ତେସୁ।

ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ଜରାୱଗ୍ଗୋ

୧। ଜରାଧମ୍ମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୧୧। ପମୁଖେ , ପାସାଦସ୍ସ ଚ ପଚ୍ଛିମଭାଗେ ଆତପୋ ପଚ୍ଛାତପୋ, ତସ୍ମିଂ ପଚ୍ଛାତପେ। ସୋ ହି ପାସାଦସ୍ସ ପମୁଖଭାୱେନ କତୋ। କିଂ ପନ ଭଗୱତୋ ୱଜିରସାରଂ ସରୀରଂ ଓତାପେତଙ୍ଗଂ ହୋତୀତି ଆହ – ''ସଞ୍ଝାସମୁଦ୍ଦସ୍ସା''ତିଆଦି । ଅଯଞ୍ଚ ଇମଂ ସୁତ୍ତଂ ଦେସିତସମଯେ। ନ ସଙ୍କୋଚି ବ୍ଯାମପ୍ପଭାଯ କାଯଚି ପଭାଯ ଅନଭିଭୱନୀଯତ୍ତା। କିଞ୍ଚାପି ବୁଦ୍ଧାଭା ସୂରିଯାଭାଯ ଅନଭିଭୱନୀଯା, ଘମ୍ମସଭାୱତାଯ ପନ ରସ୍ମୀନଂ ପରିତୋ ଫରନ୍ତୀ ସୂରିଯାଭା ତିଖିଣା ଉଣ୍ହାତି ଆହ ''ରସ୍ମିତେଜ''ନ୍ତି। ଇଦାନି ତମତ୍ଥଂ ଉପମାଯ ୱିଭାୱେତୁଂ ''ଯଥେୱ ହୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ସୁୱଣ୍ଣାୱଙ୍ଗଂ ୱିଯାତି ଅଚ୍ଛେ ସୁୱଣ୍ଣପଟ୍ଟେ ୱିନିୱତ୍ଥଆୱଙ୍ଗଂ ୱିଯ। ଗରହଣଚ୍ଛରିଯଂ ନାମ କିରେତଂ ''ଅଚ୍ଛରିଯମେତଂ ଅୱିସିଚ୍ଛେଫଲୱଦ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ। ନ ଏୱମେତରହୀତି ଅତ୍ତନୋ ପାକଟଭାୱେନ ୱଦତି, ନ ଇତରେସମ୍ପୀତି। ସିରାଜାଲାତି ସିରାସନ୍ତାନା। ଏୱରୂପଂ ନ ହୋତୀତି ଅଞ୍ଞେସଂ ପାକଟିକସତ୍ତାନଂ ୱୁତ୍ତାକାରଂ ୱିଯ ନ ହୋତି ପୁଞ୍ଞସମ୍ଭାରସ୍ସ ଉଳାରତମତ୍ତା ୱିପଚ୍ଚନସ୍ସ ପରିଯନ୍ତଗତତ୍ତା। ତେନାହ ''ଅଞ୍ଞେସଂ ଅପାକଟ''ନ୍ତି। ୱଲିଯାୱଙ୍ଗକନ୍ତି ଅପ୍ପକଂ ୱଲିଯାୱଙ୍ଗଂ। ତେନାହ ''କେସଗ୍ଗପ୍ପମାଣ''ନ୍ତି। ସଙ୍ଖାନୀତି ସିରାଜାଲାନି। ପୁରତୋ ୱଙ୍କୋତି ଥୋକଂ ପୁରତୋ ନତମତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ସ୍ୱାଯଂ ଅଞ୍ଞେସଂ ଅପାକଟୋ''ତି। ନଯଗ୍ଗାହତୋତି ଅନୁମାନତୋ। ଧୀ ତନ୍ତି ଧୀ-ସଦ୍ଦଯୋଗେ ଉପଯୋଗୱଚନଂ। ଧୀତି ଜିଗୁଚ୍ଛନତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ଧିକ୍କାରୋତି ଜିଗୁଚ୍ଛାପଯୋଗୋ। ତଂ ଫୁସତୂତି ତୁଯ୍ହଂ ପାପୁଣାତୁ।

୨। ଉଣ୍ଣାଭବ୍ରାହ୍ମଣସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୧୨।ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସ୍ସାତି ଅଞ୍ଞୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ। ନ ପଚ୍ଚନୁଭୋତି ଅତ୍ତନୋ ଅୱିସଯଭାୱତୋ। ଇଦାନି ତଂ ଅଞ୍ଞୱିସଯତଂ ଅନ୍ୱଯତୋ ବ୍ଯତିରେକତୋ ୱିଭାୱେତୁଂ ''ସଚେ ହୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ୱିସଯାନି ପଟିସରନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ପଟିସରଣଂ। ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱିଞ୍ଞାଣାନି ହି ଅସତିପି ତାଦିସେ ଅଧିପ୍ପାଯେ ଅତ୍ତନୋ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଯାଥାୱତୋ ସମ୍ପଜାନନତୋ ପୱେଦନୱିଜାନନାନି କରୋନ୍ତାନି ୱିଯ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ତଥା ଲୋକସ୍ସ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ସିଦ୍ଧିତୋ। ତେନାହ ଭଗୱା – ''ମନୋ ପଟିସରଣଂ, ମନୋୱ ନେସଂ ଗୋଚରୱିସଯଂ ପଚ୍ଚନୁଭୋତୀ''ତି ମନୋଦ୍ୱାରିକଜୱନମନୋ ହି ସୱିସେସଂ ମନୋୱିସଯଂ ପଚ୍ଚନୁଭୋତି, ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରିକଜୱନମନୋ ମନନମତ୍ତମେୱ ପଚ୍ଚନୁଭୱତି। ରଜ୍ଜନାଦିଗ୍ଗହଣଞ୍ଚେତ୍ଥ ନିଦସ୍ସନମତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ସଦ୍ଦହନାଦିପି ଗହିତମେୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରପ୍ପୱତ୍ତିୱସେନ ତଥା ୱୁତ୍ତଂ। ଏକସ୍ମିଂ ପନ ଦ୍ୱାରେତି ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରେ।

ଦୁବ୍ବଲଭୋଜକାତି ଅପ୍ପାନୁଭାୱା ରାଜଭୋଗ୍ଗା। ଆଯନ୍ତି ଭୋଗୁପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ। ଯୋତ୍ତବନ୍ଧାଦିନିମିତ୍ତଂ ଲଦ୍ଧବ୍ବକହାପଣୋ ଯୋତ୍ତକହାପଣୋ। ଅଦ୍ଦୁବନ୍ଧାଦିନିମିତ୍ତଂ ଗହେତବ୍ବକହାପଣୋ ଅଦ୍ଦୁକହାପଣୋ। ମାଘାତଘୋସନାଯ କତାଯ ହିଂସାନିମିତ୍ତଂ ଗହେତବ୍ବକହାପଣୋ ମାପହାରକହାପଣୋ। ତସ୍ସ ପରିମାଣଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଅଟ୍ଠକହାପଣୋ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ସତୱତ୍ଥୁକନ୍ତି ସତକରୀସୱତ୍ଥୁକଂ।

ମଗ୍ଗସତୀତି ଅରିଯମଗ୍ଗସତି। ଭାୱନମନୁଯୁଞ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ହି ଜୱନମନୋ ଉସ୍ସକ୍କିତ୍ୱାୱ ମଗ୍ଗସତିଂ ପଟିସରତି ତପ୍ପରିଯୋସାନତ୍ତା। ତନ୍ତି ନିବ୍ବାନଂ। ସାତି ଫଲୱିମୁତ୍ତି। ପଟିସରତି ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗସତିଯା। ଫଲୱିମୁତ୍ତି ନିବ୍ବାନନ୍ତି ଉଭଯଂ ମଗ୍ଗସ୍ସ ସିଦ୍ଧାଯେୱାତି। ଆରମ୍ମଣୱସେନ ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ପଟିସରଣନ୍ତି ଅପ୍ପଟିସରଣଂ ଅସଙ୍ଖତାମତସ୍ସ ସନ୍ତିନିଚ୍ଚସଭାୱତ୍ତା। ସଯଂ ପନ ସବ୍ବେସଂଯେୱ ଅରିଯାନଂ ପଟିସରଣଂ। ତେନାହ ''ନିବ୍ବାନଂ ଅରହତୋ ଗତୀ''ତି (ପରି। ୩୩୯)। ନିବ୍ବାନଂ ଅନୁପୱିଟ୍ଠଂ ନିବ୍ବାନନିସ୍ସିଯତ୍ତା। ନ ତତୋ ପରଂ ଗଚ୍ଛତି ଗତସ୍ସ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ତାଦିସସ୍ସ ଅଭାୱା। ନିବ୍ବାନଂ ପରି ସବ୍ବସୋ ଓସାନନ୍ତି ନିବ୍ବାନପରିଯୋସାନଂ।

ମୂଲଜାତା ଜାତମୂଲା। ତତୋ ଏୱ ପତିଟ୍ଠିତା। କା ପନସ୍ସାତି ଆହ ''ମଗ୍ଗେନ ଆଗତସଦ୍ଧା''ତି। ମଗ୍ଗୋ ଦଳ୍ହାଯ ଅସଂହାରିଯସଦ୍ଧାଯ ମୂଲଂ ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପଯୁତ୍ତାନି ଚେୱ ୱିଚିକିଚ୍ଛାଚିତ୍ତଞ୍ଚାତି ପଞ୍ଚ ଅକୁସଲଚିତ୍ତାନି ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ପହୀନାନି। ପଞ୍ଚ ନୀୱରଣାନୀତି ଏତ୍ଥ ଅପାଯଗମନୀଯାନି ପଠମମଗ୍ଗେନେୱ ପହୀନାନି, ଇତରାନି ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱସେନ ଝାନେନ ପହୀନାନୀତି ପଞ୍ଚସୁ ଓରମ୍ଭାଗିଯକିଲେସସଂଯୋଜନେସୁ ଏକଦେସୱିଗମେନେୱ ବହିଦ୍ଧାସଂଯୋଜନୋ ୱିଯ ଜାତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଝାନଅନାଗାମିଟ୍ଠାନେ ଠିତୋ''ତି। ତେନାହ ''ସୋ ଅପରିହୀନ…ପେ… ନିବ୍ବାଯେଯ୍ଯା''ତି।

୫। ପଠମପୁବ୍ବାରାମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୧୫। ପୁବ୍ବକୋଟ୍ଠକେ ଏୱଂ ଆଗତସୁତ୍ତଂ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ଫଲିନ୍ଦ୍ରିଯାନେୱ କଥିତାନି ଅଗ୍ଗଫଲୱସେନ ଦେସନାଯ ଆଗତତ୍ତା।

୧୦। ଆପଣସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୨୦।ଉପରିସହ ୱିପସ୍ସନାଯ ତଯୋ ମଗ୍ଗାତି ୱିପସ୍ସନାଯ ସହ ସୋତାପତ୍ତିଫଲତୋ ଉପରି ତଯୋ ମଗ୍ଗା। ମଗ୍ଗାଧିଗମେନ ଇଦାନି ପଚ୍ଚକ୍ଖଭୂତତ୍ତା "ଇମେ ଖୋ ତେ ଧମ୍ମା"ତି ୱୁତ୍ତା। ତତ୍ଥ ଯଂ ଅଗ୍ଗଭୂତଂ, ତସ୍ସ ୱସେନ ଦସ୍ସେତୁଂ "ଅରହତ୍ତଫଲିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନାମା"ତି ୱୁତ୍ତଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଭାୱସାମଞ୍ଞେନ ଏକଜ୍ଝଂ କତ୍ୱା। ଅତିୱିଜ୍ଝିତ୍ୱା ପସ୍ସାମୀତି ସଚ୍ଛିକତ୍ୱା ଯାଥାୱତୋ ପସ୍ସାମି। ଚତୂହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯେହୀତି ୱୀରିଯିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀହି ଚତୂହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯେହି। ସା ୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗଫଲସହଗତା ସିଯାତି ମିସ୍ସକା ୱୁତ୍ତା।

ଜରାୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ସୂକରଖତୱଗ୍ଗୋ

୧। ସାଲସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୨୧।ସୂରଭାୱେନାତି ଅତିସୂରଭାୱେନ। ବୁଜ୍ଝନଟ୍ଠାଯାତି ସଚ୍ଚପଟିୱେଧାଯ।

୨। ମଲ୍ଲିକସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୨୨।ଚତ୍ତାରି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନୀତି ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଠପେତ୍ୱା ସେସାନି ଚତ୍ତାରି। "ଅରିଯଞାଣଂ ଲୋକୁତ୍ତର"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ମଗ୍ଗଞାଣଂ କତ୍ୱା। ଅରିଯ-ସଦ୍ଦୋ ପନ ଯଥା ତଥା ୱିସୁଦ୍ଧେପି ହୋତୀତି ତାଦିସଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ "ତମ୍ପି ପନା"ତିଆଦି। ଯଥା ହି ଚତ୍ତାରିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ମିସ୍ସକାନି, ଏୱଂ ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯମ୍ପି ମିସ୍ସକନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚମାନେ ନ କୋଚି ୱିରୋଧୋତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ "ତମ୍ପି ପନ…ପେ… ୱଟ୍ଟତୀ"ତି।

୩। ସେଖସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୨୩।ନ ସକ୍କୋତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଅପରିପକ୍କତ୍ତା। ଅଟ୍ଠୀତି ପଜାନାତି ନଯଗ୍ଗାହେନ, ନ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ। ନ ହି ଅରିଯାପି ଅନଧିଗତଂ ମଗ୍ଗଫଲଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତୁଂ ସକ୍କୋନ୍ତି।

୬। ପତିଟ୍ଠିତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୨୬।ସାସୱେସୂତି ଚତୁରାସୱୱିନିମୁତ୍ତେସୁ ସେସଧମ୍ମେସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ। ତେସୁପି ଉପ୍ପଜ୍ଜନକଅନତ୍ଥତୋ ଚିତ୍ତଂ ରକ୍ଖତି ନାମ।

୮। ସୂକରଖତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୨୮।ତଂସନ୍ଧାଯାତି ତଂ ସୂକରଖତଲେଣଂ ସନ୍ଧାଯ। ଏତଂ "ସୂକରଖତାଯ"ନ୍ତି ୱଚନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଭାୱନପୁଂସକନ୍ତି ଭାୱଜୋତକଂ ନପୁଂସକୱଚନଂ ଯଥା "ୱିସମଂ ୱାତା ୱାଯନ୍ତି, ଏକମନ୍ତଂ ନିସୀଦୀ"ତି। କିଚ୍ଚପଟିପତ୍ତି ତେସଂ ସଂକାସନଟ୍ଠେନ ସପତିସୋ, ସପତିସୋ ଏୱ ସପ୍ପତିସ୍ସୋ, ସଜେଟ୍ଠକୋତି ଆହ "ସପ୍ପତିସ୍ସୋତି ସଜେଟ୍ଠକୋ"ତି।

ସୂକରଖତୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ବୋଧିପକ୍ଖିଯୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୫୩୧-୬୫୦। ସତ୍ତାନଂ ଫଲାନଂ ହେତୁଭୂତାନି "ଇମେସଂ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଭାୱିତତ୍ତା"ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତାନି, ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯାନିଯେୱ ଫଲୂପଚାରେନ "ସତ୍ତ ଫଲାନୀ"ତି ୱୁତ୍ତାନି। ତାନି ଚ ପୁବ୍ବଭାଗାନି "ଇମେସଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଭାୱିତତ୍ତା…ପେ… ସତ୍ତାନିସଂସା ପାଟିକଙ୍ଖା"ତି ୱଚନତୋ। ତେସନ୍ତି ସତ୍ତାନଂ ଫଲାନଂ। "ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଫଲାନଂ ଅଞ୍ଞତରଂ ଫଲ"ନ୍ତି ଏୱଂ ଅତୀତସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତାନି ହେଟ୍ଠା ଦ୍ୱେ ଫଲାନି

ନାମାତି ୱଦନ୍ତି। ଯେହି ପନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯେହି ଅଞ୍ଞତ୍ର ପନ ଅନ୍ତରାପରିନିବ୍ବାଯିଂ ସେସାନି ଫଲାନି ହୋନ୍ତି, ତାନି ଚତ୍ତାରି ସପୁବ୍ବଭାଗାନି ଲୋକୁତ୍ତରାନୀତି ୱୁତ୍ତଂ ସିଯା।

ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଂଯୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ସମ୍ମପ୍ପଧାନସଂଯୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୬୫୧-୭୦୪।ସମ୍ମପ୍ପଧାନସଂଯୁତ୍ତେପୁବ୍ବଭାଗୱିପସ୍ସନାୱ କଥିତା ''ଅକୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ପହାନାଯା''ତିଆଦିୱଚନତୋ।

ସମ୍ମପ୍ପଧାନସଂଯୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୬। ବଲସଂଯୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୭୦୫-୮ ୧ ୨ ।ବଲସଂଯୁତ୍ତେ ବଲାନି ମିସ୍ସକାନେଵ କଥିତାନି ‘‘ଵିଵେକନିସ୍ସିତ’’ନ୍ତି ଵଚନତୋ।

ବଲସଂଯୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଇଦ୍ଧିପାଦସଂୟୁତ୍ତଂ

୧। ଚାପାଲୱଗ୍ଗୋ

୧। ଅପାରସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୧୩।ଛନ୍ଦଂନିସ୍ସାୟ ପୱତ୍ତୋ ସମାଧୀତି କତ୍ତୁକମ୍ୟତାଛନ୍ଦଂ ଅଧିପତିଂ କତ୍ୱା ପଟିଲଦ୍ଧସମାଧି ଛନ୍ଦସମାଧି। ପଧାନସଙ୍ଖାରାତି ଚତୁକିଚ୍ଚସାଧକସ୍ସ ସମ୍ମପ୍ପଧାନୱୀରିୟସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ତେହୀତି ଛନ୍ଦସମାଧିପଧାନସଙ୍ଖାରେହି। ଇଦ୍ଧିୟା ପାଦନ୍ତି ନିପ୍ଫତ୍ତିପରିୟାୟେନ ଇଜ୍ଝନଟ୍ଠେନ, ଇଜ୍ଝନ୍ତି ଏତାୟ ସତ୍ତା ଇଦ୍ଧା ୱୁଦ୍ଧା ଉକ୍କଂସଗତା ହୋନ୍ତୀତି ଇମିନା ୱା ପରିୟାୟେନ ''ଇଦ୍ଧୀ''ତି ସଙ୍ଖାତାନଂ ଉପଚାରଜ୍ଝାନାଦିକୁସଲଚିତ୍ତସମ୍ପୟୁତ୍ତାନଂ ଛନ୍ଦସମାଧିପଧାନସଙ୍ଖାରାନଂ ଅଧିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ ପାଦଭୂତଂ, ସେସଚିତ୍ତଚେତସିକରାସିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସା ଏୱ ଚ ୟଥାୱୁତ୍ତିଦ୍ଧି ୟସ୍ମା ହେଟ୍ଠିମା ହେଟ୍ଠିମା ଉପରିମାୟ ଉପରିମାୟ ପାଦଭୂତା, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ''ଇଦ୍ଧିଭୂତଂ ୱା ପାଦନ୍ତି ଇଦ୍ଧିପାଦ''ନ୍ତି। ସେସେସୂତି ୱୀରିୟସମାଧିଆଦୀସୁ। ତତ୍ଥ ହି ୱୀରିୟଂ ଚିତ୍ତଂ ୱୀମଂସଂ ଅଧିପତିଂ କତ୍ୱା ପଟିଲଦ୍ଧସମାଧି ୱୀମଂସାସମାଧୀତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ଇଦ୍ଧିପାଦସଂୟୁତ୍ତେ। ଏକପରିଚ୍ଛେଦୋୱ ଅତ୍ଥନିଦ୍ଦେସୋ।

୫। ଇଦ୍ଧିପଦେସସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୧୭।ଇଦ୍ଧିପଦେସନ୍ତି ଇଦ୍ଧିୟା ଏକଦେସଂ। କୋ ପନ ସୋତି ଆହ – ''ତୟୋ ଚ ମଗ୍ଗେ ତୀଣି ଚ ଫଲାନୀ''ତି।

୬। ସମତ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୧୮।ସମତ୍ତନ୍ତି ସାମଞ୍ଞସ୍ସ ସମଂ ଅତ୍ତନଂ ଇଜ୍ଝନଂ ସମତ୍ତଂ ପରିପୁଣ୍ଣଂ। ୱିୱଟ୍ଟପାଦକା ଏୱ ଇଦ୍ଧିପାଦା କଥିତା ''ଅପାରା ପାରଂ ଗମନାୟ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀ''ତିଆଦିୱଚନତୋ।

୧୦। ଚେତିୟସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୨୨।ଉଦେନୟକ୍ଖସ୍ସଚେତିୟଟ୍ଠାନେତି ଉଦେନସ୍ସ ନାମ ୟକ୍ଖସ୍ସ ଦେୱାୟତନସଙ୍ଖେପେନ ଇଟ୍ଠକାହି କତେ ମହାଜନସ୍ସ ଚିତ୍ତୀକତଟ୍ଠାନେ। କତୱିହାରୋତି ଭଗୱନ୍ତଂ ଉଦ୍ଦିସ୍ସ ତତ୍ଥ କତୱିହାରୋ। ୱୁଚ୍ଚତୀତି ପୁରିମୱୋହାରେନ ''ଉଦେନଚେତିୟ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଗୋତମକାଦୀସୁପୀତି ଗୋତମକଚେତିୟନ୍ତି ଏୱମାଦୀସୁପି। ଏସେୱ ନୟୋତି ଚେତିୟଟ୍ଠାନେ କତୱିହାରଭାୱଂ ଅତିଦିସତି। ୱଡ୍ଢିତାତି ଭାୱନାପାରିପୂରିୱସେନ ପରିବ୍ରୂହିତା। ପୁନପ୍ପୁନଂ କତାତି ଭାୱନାୟ ବହୁଲୀକରଣୱସେନ ଅପରାପରଂ ପୱତ୍ତିତା ଆନୀତା। ୟୁତ୍ତୟାନଂ ୱିୟ କତାତି ୟଥା ୟୁତ୍ତମାଜଞ୍ଞୟାନଂ ଛେକେନ ସାରଥିନା ଅଧିଟ୍ଠିତଂ ୟଥାରୁଚି ପୱତ୍ତିମରହତି, ଏୱଂ ୟଥାରୁଚି ପୱତ୍ତନାରହତଂ ଗମିତା। ପତିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନାତି ଅଧିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ। ୱତ୍ଥୁ ୱିୟ କତାତି ସବ୍ବସୋ ଉପକ୍କିଲେସୱିସୋଧନେନ ଇଦ୍ଧିୱିସେସାନଂ ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ ସୁୱିସୋଧିତପରିସ୍ସୟୱତ୍ଥୁ ୱିୟ କତା। ଅଧିଟ୍ଠିତାତି ପଟିପକ୍ଖଦୂରୀଭାୱତୋ ସୁଭାୱିତଭାୱେନ ତଂତଂଅଧିଟ୍ଠାନୟୋଗ୍ୟତାୟ ଠପିତା। ସମନ୍ତତୋ ଚିତାତି ସବ୍ବଭାଗେନ ଭାୱନୁପଚୟଂ ଗମିତା। ତେନାହ ''ସୁୱଡ୍ଢିତା''ତି। ସୁଟ୍ଠୁ ସମାରଦ୍ଧାତି ଇଦ୍ଧିଭାୱନାୟ ସିଖପ୍ପତ୍ତିୟା ସମ୍ମଦେୱ ସଂସେୱିତା।

ଅନିୟମେନାତି ''ୟସ୍ସ କସ୍ସଚୀ''ତି ଅନିୟତୱଚନେନ। ନିୟମେତ୍ୱାତି ''ତଥାଗତସ୍ସା''ତି ସରୂପଗ୍ଗହଣେନ ନିୟମେତ୍ୱା। ଆୟୁପ୍ପମାଣନ୍ତି ପରମାୟୁପ୍ପମାଣଂ ୱଦତି। ତସ୍ସେୱ ଗହଣେ କାରଣଂ ବ୍ରହ୍ମଜାଲୱଣ୍ଣନାୟଂ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ମହାସୀୱତ୍ଥେରୋ ପନ ମହାବୋଧିସତ୍ତାନଂ ଚରିମଭୱେ ପଟିସନ୍ଧିଦାୟିନୋ କମ୍ମସ୍ସ ଅସଙ୍ଖେୟ୍ୟାୟୁକତାସଂୱତ୍ତନସମତ୍ଥତଂ ହଦୟେ ଠପେତ୍ୱା ବୁଦ୍ଧାନଂ ଆୟୁସଙ୍ଖାରସ୍ସ ପରିସ୍ସୟୱିକ୍ଖମ୍ଭନସମତ୍ଥତା ପାଠଇୟଂ ଆଗତା ଏୱାତି ଇମଂ ଭଦ୍ଦକପ୍ପମେୱ ତିଟ୍ଠେୟ୍ୟାତି ଅୱୋଚ।

ଖଣ୍ଡିଚ୍ଚାଦୀହି ଅଭିସୁୟ୍ୟତୀତି ଏତେନ ୟଥା ଇଦ୍ଧିବଲେନ ଜରାୟ ନ ପଟିଘାତୋ, ଏୱଂ ତେନ ମରଣସ୍ସପି ନ ପଟିଘାତୋତି ଅତ୍ଥତୋ ଆପନ୍ନମେୱାତି। ''କ୍ୱ ସରୋ ଖିତ୍ତୋ, କ୍ୱଚନି ପତିତୋ''ତି ଅଞ୍ଞଥା ୱୁଟ୍ଟିତେନପି ଥେରୱାଦେନ ଅଟ୍ଠକଥାୱଚନମେୱ ସମତ୍ଥିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତେନାହ ''ସୋ ପନ ନ ରୁଚ୍ଚତି…ପେ… ନିୟମିତ''ନ୍ତି।

ପରିୟୁଟ୍ଠିତଚିତ୍ତୋତି ୟଥା କିଞ୍ଚି ଅତ୍ଥାନତ୍ଥଂ ସଲ୍ଲକ୍ଖେତୁଂ ନ ସକ୍କା, ଏୱଂ ଅଭିଭୂତଚିତ୍ତୋ। ସୋ ପନ ଅଭିଭୱୋ ମହତା ଉଦକୋଘେନ ଅପ୍ପକସ୍ସ ଉଦକସ୍ସ ଅଜ୍ଝୋତ୍ଥରଣଂ ୱିୟ ଅହୋସୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଅଜ୍ଝୋତ୍ଥଟଚିତ୍ତୋ''ତି। ଅଞ୍ଞୋତି ଥେରତୋ, ଅରିୟେହି ୱା ଅଞ୍ଞୋ ୟୋ କୋଚି ପରୋ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ। ପୁଥୁଜ୍ଜନଗ୍ଗହଣଞ୍ହେତ୍ଥ ୟଥା ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ଅପ୍ପହୀନୱିପଲ୍ଲାସୋ ମାରେନ ପରିୟୁଟ୍ଠିତଚିତ୍ତୋ କିଞ୍ଚି ଅତ୍ଥାନତ୍ଥଂ ସଲ୍ଲକ୍ଖେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ଏୱଂ ଥେରୋ ଭଗୱତା କତଂ ନିମିତ୍ତୋଭାସଂ ସବ୍ବସୋ ନ ସଲ୍ଲକ୍ଖେସୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ତେନାହ ''ମାରୋ ହୀ''ତିଆଦି। ଚତ୍ତାରୋ ୱିପଲ୍ଲାସାତି ଅସୁଭେ ''ସୁଭ''ନ୍ତି ସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସୋ, ଚିତ୍ତୱିପଲ୍ଲାସୋ, ଦୁକ୍ଖେ ''ସୁଖ''ନ୍ତି ସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସୋ, ଚିତ୍ତୱିପଲ୍ଲାସୋତି ଇମେ ଚତ୍ତାରୋ ୱିପଲ୍ଲାସା। ତେନାତି ୟଦିପି ଇତରେ ଅଟ୍ଠ ୱିପଲ୍ଲାସା ପହୀନା, ୟଥାୱୁତ୍ତାନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ୱିପଲ୍ଲାସାନଂ ଅପ୍ପହୀନଭାୱେନ। ଅସ୍ସାତି ଥେରସ୍ସ।

ମଦ୍ଦତୀତି ଫୁସନମତ୍ତେନ ମଦ୍ଦନ୍ତୋ ୱିୟ ହୋତି, ଅଞ୍ଞଥା ତେନ ମଦ୍ଦିତେ ସତ୍ତାନଂ ମରଣମେୱ ସିୟା, କିଂ ସକ୍ଖିସ୍ସତି ନ ସକ୍ଖିସ୍ସତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। କସ୍ମା ନ ସକ୍ଖିସ୍ସତି? ନନୁ ଏସ ଅଗ୍ଗସାୱକସ୍ସ ମହିଦ୍ଧିକସ୍ସ ମହାନୁଭାୱସ୍ସ କୁଚ୍ଛିଂ ପୱିଟ୍ଠୋତି? ସଚ୍ଚଂ ପୱିଟ୍ଠୋ, ତଞ୍ଚ ଖୋ ଅତ୍ତନୋ ମହାନୁଭାୱସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ, ନ ୱିବାଧନାଧିପ୍ପାୟେନ। ୱିବାଧନାଧିପ୍ପାୟେନ ପନ ଇଧ ''କିଂ ସକ୍ଖିସ୍ସତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ ହଦୟମଦ୍ଦନସ୍ସ ଅଧିକତତ୍ତା। ନିମିତ୍ତୋଭାସନ୍ତି ଏତ୍ଥ ''ତିଟ୍ଠତୁ ଭଗୱା କପ୍ପ''ନ୍ତି ସକଲକପ୍ପଂ ଅୱଟ୍ଠାନୟାଚନାୟ ''ୟସ୍ସ କସ୍ସଚି, ଆନନ୍ଦ, ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦା ଭାୱିତା''ତିଆଦିନା ଅଞ୍ଞାପଦେସେନ ଅତ୍ତନୋ ଚତୁରିଦ୍ଧିପାଦଭାୱନାନୁଭାୱେନ କପ୍ପଂ ଅୱଟ୍ଠାନସମତ୍ଥତାୱସେନ ସଞ୍ଞୁପ୍ପାଦନଂ ନିମିତ୍ତଂ। ତଥା ପନ ପରିୟାୟଗ୍ଗହଣଂ ମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା ଉଜୁକଂୟେୱ ଅତ୍ତନୋ ଅଧିପ୍ପାୟୱିଭାୱନଂ ଓଭାସୋ। ଜାନନ୍ତୋୟେୱାତି ମାରେନ ପରିୟୁଟ୍ଠିତଭାୱଂ ଜାନନ୍ତୋ ଏୱ। ଅତ୍ତନୋ ଅପରାଧହେତୁକୋ ସତ୍ତାନଂ ସୋକୋ ତନୁକୋ ହୋତି, ନ ବଲୱାତି ଆହ – ''ଦୋସାରୋପନେନ ସୋକତନୁକରଣତ୍ଥ''ନ୍ତି। କିଂ ପନ ଥେରୋ ମାରେନ ପରିୟୁଟ୍ଠିତଚିତ୍ତକାଲେ ପୱତ୍ତିଂ ପଚ୍ଛା ଜାନାତୀତି? ନ ଜାନାତି ସଭାୱେନ, ବୁଦ୍ଧାନୁଭାୱେନ ପନ ଜାନାତି।

ଅନତ୍ଥେ ନିୟୋଜେନ୍ତୋ ଗୁଣମାରଣେନ ମାରେତି, ୱିରାଗୱିବନ୍ଧନେନ ୱା ଜାତିନିମିତ୍ତତାୟ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଜାତଂ ମାରେନ୍ତୋ ୱିୟ ହୋତୀତି ''ମାରେତୀତି ମାରୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅତିପାପତ୍ତା ପାପିମା। କଣ୍ହଧମ୍ମସମନ୍ନାଗତୋ କଣ୍ହୋ। ୱିରାଗାଦିଗୁଣାନଂ ଅନ୍ତକରଣତୋ ଅନ୍ତକୋ। ସତ୍ତାନଂ ଅନତ୍ଥାୱହଂ ପଟିପତ୍ତିଂ ନ ମୁଞ୍ଚତୀତି ନମୁଚି। ଅତ୍ତନୋ ମାରପାସେନ ପମତ୍ତେ ବନ୍ଧତି, ପମତ୍ତା ୱା ବନ୍ଧୂ ଏତସ୍ସାତି ପମତ୍ତବନ୍ଧୁ। ସତ୍ତମସତ୍ତାହତୋ ପରଂ ସତ୍ତ ଅହାନି ସନ୍ଧାୟାହ ''ଅଟ୍ଠମେ ସତ୍ତାହେ''ତି, ନ ପନ ପଲ୍ଲଙ୍କସତ୍ତାହାଦି ୱିୟ ନିୟତକିଚ୍ଚସ୍ସ ଅଟ୍ଠମସତ୍ତାହସ୍ସ ନାମ ଲବ୍ଭନତୋ। ସତ୍ତମସତ୍ତାହସ୍ସ ହି ପରତୋ ଅଜପାଲନିଗ୍ରୋଧମୂଲେ ବ୍ରହ୍ମୁନୋ ସକ୍କସ୍ସ ଚ ପଟିଞ୍ଞାତଧମ୍ମଦେସନଂ ଭଗୱନ୍ତଂ ଞତ୍ୱା ''ଇଦାନି ସତ୍ତେ ଧମ୍ମଦେସନାୟ ମମ ୱିସୟଂ ଅତିକ୍କାମେସ୍ସତୀ''ତି ସଞ୍ଜାତଦୋମନସ୍ସୋ ହୁତ୍ୱା ଠିତୋ ଚିନ୍ତେସି, ''ହନ୍ଦାହଂ ଦାନି ନଂ ଉପାୟେନ ପରିନିବ୍ବାପେସ୍ସାମି, ଏୱମସ୍ସ ମନୋରଥୋ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ଗମିସ୍ସତି, ମମ ମନୋରଥୋ ଇଜ୍ଝିସ୍ସତୀ''ତି ଚିନ୍ତେତ୍ୱା ଭଗୱନ୍ତଂ ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱା ଏକମନ୍ତଂ ଠିତୋ – ''ପରିନିବ୍ବାତୁ ଦାନି, ଭନ୍ତେ, ଭଗୱା''ତିଆଦିନା ପରିନିବ୍ବାନଂ ୟାଚି। ତଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ ''ଅଟ୍ଠମେ ସତ୍ତାହେ''ତିଆଦି। ଅଜ୍ଜାତି ଆୟୁସଙ୍ଖାରୱୋସ୍ସଜ୍ଜନଦିୱସଂ ସନ୍ଧାୟାହ। ଭଗୱା ଚସ୍ସ ଅତିବନ୍ଧନାଧିପ୍ପାୟଂ ଜାନନ୍ତୋପି ତଂ ଅନାୱିକତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାନସ୍ସ ଅକାଲଭାୱମେୱ ପକାସେନ୍ତୋ ୟାଚନଂ ପଟିକ୍ଖିପି। ତେନାହ ''ନ ତାୱାହ''ନ୍ତିଆଦି।

ମଗ୍ଗୱସେନ ବ୍ୟତ୍ତାତି ସଚ୍ଚପଟିୱେଧୱେୟ୍ୟତ୍ତିୟେନ ବ୍ୟତ୍ତା। ତଥେୱ ୱିନୀତାତି ମଗ୍ଗୱସେନ କିଲେସାନଂ ସମୁଚ୍ଛେଦୱିନୟେନ ୱିନୀତା। ତଥା ୱିସାରଦାତି ଅରିୟମଗ୍ଗାଧିଗମେନେୱ ସତ୍ଥୁସାସନେ ୱେସାରଜ୍ଜପ୍ପତ୍ତିୟା ୱିସାରଦା, ସାରଜ୍ଜକରାନଂ ଦିଟ୍ଠିୱିଚିକିଚ୍ଛାଦିପାପଧମ୍ମାନଂ ୱିଗମେନ ୱିସାରଦଭାୱଂ ପତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ୟସ୍ସ ସୁତସ୍ସ ୱସେନ ୱଚ୍ଚଦୁକ୍ଖତୋ ନିସ୍ସରଣଂ ସମ୍ଭୱତି, ତଂ ଇଧ ଉକ୍କଟ୍ଠନିଦ୍ଦେସେନ ''ସୁତ''ନ୍ତି ଅଧିପ୍ପେତନ୍ତି ଆହ ''ତେପିଟକୱସେନା''ତି। ତିଣ୍ଣଂ ପିଟକାନଂ ସମୂହୋ ତେପିଟକଂ, ତୀଣି ୱା ପିଟକାନି ତିପିଟକଂ, ତିପିଟକମେୱ ତେପିଟକଂ, ତସ୍ସ ୱସେନ। ତଦେୱାତି ୟଂ ତଂ ତେପିଟକଂ ସୋତବ୍ବଭାୱେନ ସୁତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତମେୱ। ଧମ୍ମନ୍ତି ପରିୟତ୍ତିଧମ୍ମଂ। ଧାରେନ୍ତୀତି ସୁୱଣ୍ଣଭାଜନେ ପକ୍ଖିତ୍ତସୀହୱସଂ ୱିୟ ଅୱିନସ୍ସନ୍ତଂ କତ୍ୱା ସୁପ୍ପଗୁଣସୁପ୍ପୱତ୍ତିଭାୱେନ ଧାରେନ୍ତି ହଦୟେ ଠପେନ୍ତି। ଇତି ପରିୟତ୍ତିଧମ୍ମୱସେନ ବହୁସ୍ସୁତଧମ୍ମଧରଭାୱଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ପଟିୱେଧୱସେନପି ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅଥ ୱା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅରିୟଧମ୍ମସ୍ସାତି ମଗ୍ଗଫଲଧମ୍ମସ୍ସ, ନୱୱିଧସ୍ସ ୱା ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମସ୍ସ। ଅନୁଧମ୍ମଭୂତନ୍ତି ଅଧିଗମାୟାନୁରୂପଂ ଧମ୍ମଭୂତଂ। ଅନୁଚ୍ଛୱିକପଟିପଦନ୍ତି ତମେୱ ୱିପସ୍ସନାଧମ୍ମମାହ, ଛବ୍ବିଧା ୱିସୁଦ୍ଧିୟୋ ୱା। ଅନୁଧମ୍ମନ୍ତି ନିବ୍ବାନଧମ୍ମସ୍ସ ଅନୁଧମ୍ମୋ, ୟଥାୱୁତ୍ତପଟିପଦା, ତସ୍ସାନୁରୂପଂ ଅଭିସଲ୍ଲେଖିତଂ ଅପ୍ପିଚ୍ଛତାଦିଧମ୍ମଂ। ଚରଣସୀଲାତି ସମାଦାୟ ୱତ୍ତନସୀଲା। ଅନୁମଗ୍ଗଫଲଧମ୍ମୋ ଏତିସ୍ସାତି ୱା ଅନୁଧମ୍ମା, ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିୱିପସ୍ସନା, ତସ୍ସ ଚରଣସୀଲା। ଅତ୍ତନୋ ଆଚରିୟୱାଦନ୍ତି ଅତ୍ତନୋ ଆଚରିୟସ୍ସ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ୱାଦଂ। ସଦେୱକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ଆଚାରସିକ୍ଖାପନେନ ଆଚରିୟୋ, ଭଗୱା, ତସ୍ସ ୱାଦୋ, ଚତୁସଚ୍ଚଦେସନା।

ଆଚିକ୍ଖିସ୍ସନ୍ତୀତି ଆଦିତୋ କଥେସ୍ସନ୍ତି, ଅତ୍ତନା ଉଗ୍ଗହିତନିୟାମେନ ପରେ ଉଗ୍ଗଣ୍ହାପେସ୍ସନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଦେସେସ୍ସନ୍ତୀତି ୱାଚେସ୍ସନ୍ତି, ପାଠଂ ସମ୍ମା

ପବୋଧେସ୍ସନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପଞ୍ଞପେସ୍ସନ୍ତୀତି ପଜାନାପେସ୍ସନ୍ତି, ସଙ୍କାସେସ୍ସନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପଟ୍ଠପେସ୍ସନ୍ତୀତି ପକାରେହି ଠପେସ୍ସନ୍ତି, ପକାସେସ୍ସନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିୱରିସ୍ସନ୍ତୀତି ୱିୱଟଂ କରିସ୍ସନ୍ତି। ୱିଭଜିସ୍ସନ୍ତୀତି ୱିଭତ୍ତଂ କରିସ୍ସନ୍ତି। ଉତ୍ତାନୀକରିସ୍ସନ୍ତୀତି ଅନୁତ୍ତାନଂ ଗମ୍ଭୀରଂ ଉତ୍ତାନଂ ପାକଟଂ କରିସ୍ସନ୍ତି। ସହଧମ୍ମେନାତି ଏତ୍ଥ ଧମ୍ମ-ସଦ୍ଦୋ କାରଣପରିଯାୟୋ "ହେତୁମ୍ହି ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା"ତିଆଦୀସୁ (ୱିଭ। ୭୨୦) ୱିୟାତି ଆହ "ସହେତୁକେନ ସକାରଣେନ ୱଚନେନା"ତି।

ସପ୍ପାଟିହାରିୟନ୍ତି ସନିସ୍ସରଣଂ। ଯଥା ପରୱାଦଂ ଭଞ୍ଜିତ୍ୱା ସକୱାଦୋ ପତିଟ୍ଠହତି, ଏୱଂ ହେତୁଦାହରଣେହି ଯଥାଧିଗତମତ୍ଥଂ ସମ୍ପାଦେତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ କଥେସ୍ସନ୍ତି। ତେନାହ "ନିୟ୍ୟାନିକଂ କତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ଦେସେସ୍ସନ୍ତୀ"ତି , ନୱୱିଧଂ ଲୋକୁତ୍ତରଂ ଧମ୍ମଂ ପବୋଧେସ୍ସନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଚ "ପଞ୍ଞପେସ୍ସନ୍ତୀ"ତିଆଦୀହି ଛହି ପଦେହି ଛ ଅତ୍ଥପଦାନି ଦସ୍ସିତାନି, ଆଦିତୋ ପନ ଦ୍ୱୀହି ପଦେହି ଛ ବ୍ୟଞ୍ଜନପଦାନି। ଏତ୍ତାୱତା ତେପିଟକଂ ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ସଂୱଣ୍ଣନାନୟେନ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ନେତ୍ତିୟଂ (ନେତ୍ତି। ସଙ୍ଗହୱାର) "ଦ୍ୱାଦସ ପଦାନି ସୁତ୍ତଂ, ତଂ ସବ୍ବଂ ବ୍ୟଞ୍ଜନଞ୍ଚ ଅତ୍ଥୋ ଚା"ତି।

ସିକ୍ଖତ୍ତୟସଙ୍ଗହିତନ୍ତି ଅଧିସୀଲସିକ୍ଖାଦିସିକ୍ଖତ୍ତୟସଙ୍ଗହଂ। ସକଲଂ ସାସନବ୍ରହ୍ମଚରିୟନ୍ତି ଅନୱସେସଂ ସତ୍ଥୁସାସନଭୂତଂ ସେଟ୍ଠଚରିୟଂ। ସମିଦ୍ଧନ୍ତି ସମ୍ମଦେୱ ୱଡ୍ଢିତଂ। ଝାନସ୍ସାଦୱସେନାତି ତେହି ତେହି ଭିକ୍ଖୂହି ସମଧିଗତଝାନସୁଖୱସେନ। ୱୁଦ୍ଧିପ୍ପତ୍ତନ୍ତି ଉଳାରପଣୀତଭାୱୂପଗମନେନ ସବ୍ବସୋ ପରିୱୁଦ୍ଧିମୁପଗତଂ। ସବ୍ବପାଲିଫୁଲ୍ଲଂ ୱିୟ ଅଭିଞ୍ଞାସମ୍ପଦାହି ସାସନାଭିୱୁଦ୍ଧିୟା ମତ୍ଥକପ୍ପତ୍ତିତୋ। ପତିଟ୍ଠିତୱସେନାତି ପତିଟ୍ଠାନୱସେନ, ପତିଟ୍ଠପ୍ପତ୍ତିୟାତି ଅତ୍ଥୋ। ପଟିୱେଧୱସେନ ବହୁନୋ ଜନସ୍ସ ହିତଂ ବାହୁଜଞ୍ଞଂ। ତେନାହ "ମହାଜନାଭିସମୟୱସେନା"ତି। ପୁଥୁ ପୁଥୁଲଂ ଭୂତଂ ଜାତଂ, ପୁଥୁତ୍ତଂ ଭୂତଂ ପତ୍ତନ୍ତି ୱା ପୁଥୁଭୂତଂ। ତେନାହ "ସବ୍ବାକାରେନ ପୁଥୁଲଭାୱପ୍ପତ୍ତ"ନ୍ତି। ସୁଟ୍ଠୁ ପକାସିତନ୍ତି ସମ୍ମଦେୱ ଆଦିକଲ୍ୟାଣାଦିଭାୱେନ ପୱେଦିତଂ।

ସତିଂସୂପଟ୍ଠିତଂ କତ୍ୱାତି ଅୟଂ କାୟାଦିୱିଭାଗୋ ଅତ୍ତଭାୱସଞ୍ଞିତୋ ଦୁକ୍ଖଭାରୋ ମୟା ଏତ୍ତକଂ କାଲଂ ୱହିତୋ, ଇଦାନି ପନ ନ ୱହିତବ୍ବୋ, ଏତସ୍ସ ଅୱହନତ୍ଥଂ ଚିରତରଂ କାଲଂ ଅରିୟମଗ୍ଗସମ୍ଭାରୋ ସମ୍ଭତୋ, ସ୍ୱାୟଂ ଅରିୟମଗ୍ଗୋ ପଟିୱିଦ୍ଧୋ, ଯତୋ ଇମେ କାୟାଦୟୋ ଅସୁଭାଦିତୋ ସଭାୱାଦିତୋ ସମ୍ମଦେୱ ପରିଞ୍ଞାତାତି ଚତୁବ୍ବିଧମ୍ପି ସତିଂ ଯଥାତଥଂ ୱିସୟେ ସୁଟ୍ଠୁ ଉପଟ୍ଠିତଂ କତ୍ୱା। ଞାଣେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱାତି ଯସ୍ମା ଇମସ୍ସ ଅତ୍ତଭାୱସଞ୍ଞିତସ୍ସ ଦୁକ୍ଖଭାରସ୍ସ ୱହନେ ପୟୋଜନଭୂତଂ ଅତ୍ତହିତଂ ବୋଧିମୂଲେ ଏୱ ପରିସମାପିତଂ, ପରହିତଂ ପନ ବୁଦ୍ଧୱେନେୟ୍ୟୱିନୟନଂ ପରିସମାପିତଂ ମତ୍ଥକପ୍ପତ୍ତଂ, ତଂ ଦାନି ମାସତ୍ତୟେନେୱ ପରିସମାପନଂ ପାପୁଣିସ୍ସତି, ତସ୍ମା ଆହ "ୱିସାଖପୁଣ୍ଣମାୟଂ ପରିନିବ୍ବାୟିସ୍ସାମୀ"ତି, ଏୱଂ ବୁଦ୍ଧଞାଣେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ସଚ୍ଚଭାଗେନ ୱିନିଚ୍ଛୟଂ କତ୍ୱା। ଆୟୁସଙ୍ଖାରଂ ୱିସ୍ସଜୀତି ଆୟୁନୋ ଜୀୱିତସ୍ସ ଅଭିସଙ୍ଖରଣଂ ଫଲସମାପତ୍ତିଧମ୍ମଂ ନ ସମାପଜ୍ଜିସ୍ସାମୀତି ୱିସ୍ସଜି, ତଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେନେୱ ତେନ ଅଭିସଙ୍ଖରୀୟମାନଂ ଜୀୱିତସଙ୍ଖାରଂ ନ ପୱତ୍ତୟିସ୍ସାମୀତି ୱିସ୍ସଜି। ତେନାହ "ତତ୍ଥା"ତିଆଦି।

ଠାନମହନ୍ତତାୟପି ପୱତ୍ତିଆକାରମହନ୍ତତାୟପି ମହନ୍ତୋ ପଥୱୀକମ୍ପୋ। ତତ୍ଥ ଠାନମହନ୍ତତାୟ ଭୂମିଚାଲସ୍ସ ମହନ୍ତତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ "ତଦା…ପେ… ଅକମ୍ପିତ୍ଥା"ତି ୱୁତ୍ତଂ, ସା ପନ ଜାତିଖେତ୍ତଭୂତା ଦସସହସ୍ସୀ ଲୋକଧାତୁ ଏୱ, ନ ଯା କାଚି। ଯା ମହାଭିନୀହାରମହାଜାତିଆଦୀସୁପି ଅକମ୍ପିତ୍ଥ, ତଦାପି ତତ୍ତକାୟ ଏୱ କମ୍ପନେ କିଂ କାରଣଂ? ଜାତିଖେତ୍ତଭାୱେନ ତସ୍ସେୱ ଆଦିତୋ ପରିଗ୍ଗହସ୍ସ କତତ୍ତା, ପରିଗ୍ଗହଣଞ୍ଚସ୍ସ ଧମ୍ମତାୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତଥା ହି ପୁରିମବୁଦ୍ଧାନମ୍ପି ତତ୍ତକମେୱ ଜାତିଖେତ୍ତଂ ଅହୋସି। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ "ଦସସହସ୍ସୀ ଲୋକଧାତୁ ନିସ୍ସଦ୍ଦା ହୋତି ନିରାକୁଲା…ପେ… ମହାସମୁଦ୍ଦୋ ଆଭୁଜତି, ଦସସହସ୍ସୀ ପକମ୍ପତୀ"ତି ଚ ଆଦି। ଉଦକପରିୟନ୍ତଂ କତ୍ୱା ଛପ୍ପକାରପ୍ପୱେଧନେନ। ଅୱୀତରାଗେ ଭିଂସେତୀତି ଭିଂସନୋ, ସୋ ଏୱ ଭିଂସନକୋତି ଆହ "ଭୟଜନକୋ"ତି। ଦେୱଭେରିୟୋତି ଦେୱଦୁନ୍ଦୁଭିସଦ୍ଦସ୍ସ ପରିୟାୟୱଚନମତ୍ତଂ, ନ ଚେତ୍ଥ କାଚି ଭେରୀ ଦେୱଦୁନ୍ଦୁଭୀତି ଅଧିପ୍ପେତା, ଅଥ ଖୋ ଉପ୍ପାତଭାୱେନ ଲବ୍ଭମାନୋ ଆକାସତୋ ନିଗ୍ଘୋସସଦ୍ଦୋ। ତେନାହ "ଦେୱୋ"ତିଆଦି। ଦେୱୋତି ମେଘୋ। ତସ୍ସ ହି ତଦା ଅଚ୍ଛଭାୱେନ ଆକାସସ୍ସ ୱସ୍ସାଭାୱେନ ସୁକ୍ଖଗଜ୍ଜିତସଞ୍ଞିତେ ସଦ୍ଦେ ନିଚ୍ଛରନ୍ତେ ଦେୱଦୁନ୍ଦୁଭିସମଞ୍ଞା। ତେନାହ "ଦେୱୋ ସୁକ୍ଖଗଜ୍ଜିତଂ ଗଜ୍ଜୀ"ତି।

ପୀତିୱେଗୱିସ୍ସଟ୍ଠନ୍ତି "ଏୱଂ ଚିରତରକାଲଂ ୱହିତୋ ଅୟଂ ଅତ୍ତଭାୱସଞ୍ଞିତୋ ଦୁକ୍ଖଭାରୋ, ଦାନି ନ ଚିରସ୍ସେୱ ନିକ୍ଖିପିସ୍ସାମୀ"ତି ସଞ୍ଜାତସୋମନସ୍ସୋ ଭଗୱା ସଭାୱେନେୱ ପୀତିୱେଗୱିସ୍ସଟ୍ଠଂ ଉଦାନଂ ଉଦାନେତି, ଏୱଂ ଉଦାନେନ୍ତେନ ଅୟମ୍ପି ଅତ୍ଥୋ ସାଧିତୋ ହୋତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ "କସ୍ମା"ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ତୁଲୀୟତୀତି ତୁଲନ୍ତି ତୁଲ-ସଦ୍ଦୋ କମ୍ମସାଧନୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ "ତୁଲିତ"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅପ୍ପାନୁଭାୱତାୟ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନଂ। ତଥା ହି ତଂ ପଟିପକ୍ଖେନ ପରିତୋ ଖଣ୍ଡିତଭାୱେନ ପରିତ୍ତନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପଟିପକ୍ଖୱିକ୍ଖମ୍ଭନତୋ ଦୀଘସନ୍ତାନତାୟ ୱିପୁଲଫଲତାୟ ଚ ନ ତୁଲଂ ନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନଂ। ଯେହି କାରଣେହି ପୁବ୍ବେ ଅୱିସେସତୋ "ମହଗ୍ଗତଂ ଅତୁଲ"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତାନି କାରଣାନି ରୂପାୱଚରତୋ ଆରୁପ୍ପସ୍ସ ସାତିସୟଂ ୱିଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଅରୂପାୱଚରଂ ଅତୁଲନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ,

ଇତରଞ୍ଚ ତୁଲନ୍ତି। ଅପ୍ପୱିପାକନ୍ତି ତୀସୁପି କମ୍ମେସୁ ଯଂ ଅପ୍ପୱିପାକଂ ହୀନଂ, ତଂ ତୁଲଂ। ବହୁୱିପାକନ୍ତି ଯଂ ମହାୱିପାକଂ ପଣୀତଂ, ତଂ ଅତୁଲଂ। ଯଂ ପନେତ୍ଥ ମଜ୍ଝିମଂ, ତଂ ହୀନଂ ଉକ୍କଟ୍ଠନ୍ତି ଦ୍ୱିଧା ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଦ୍ୱୀସୁ ଭାଗେସୁ ପକ୍ଖିପିତବ୍ବଂ। ହୀନତ୍ତିକୱଣ୍ଣନାଯଂ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଅପ୍ପବହୁୱିପାକତଂ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ତସ୍ସ ୱସେନ ତୁଲାତୁଲଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସମ୍ଭୱନ୍ତି ଏତସ୍ମାତି ସମ୍ଭୱୋତି ଆହ ‘‘ସମ୍ଭୱ^ ହେତୁଭୂତ’’ନ୍ତି। ନିଯକଜ୍ଝତ୍ତରତୋତି ସସନ୍ତାନଧମ୍ମେସୁ ୱିପସ୍ସନାୱସେନ ଗୋଚରାସେୱନାଯ ଚ ରତୋ। ସୱିପାକଂ ସମାନଂ ପୱତ୍ତିୱିପାକମତ୍ତଦାଯିକମ୍ମଂ ସୱିପାକଟ୍ଠେନ ସମ୍ଭୱଂ, ନ ଚ ତଂ କାମାଦି^ ଭୱାଭିସଙ୍ଖାରକନ୍ତି ତତୋ ୱିସେସନତ୍ଥଂ ସମ୍ଭୱନ୍ତି ୱତ୍ୱା ‘‘ଭୱସଙ୍ଖାର’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଓସ୍ସଜୀତି ଅରିଯମଗ୍ଗେନ ଅୱସ୍ସଜି। କୱଚଂ ୱିଯ ଅତ୍ତଭାୱଂ ପରିଯୋନନ୍ଧିତ୍ୱା ଠିତଂ ଅତ୍ତନି ସମ୍ଭୂତତ୍ତା ଅତ୍ତସମ୍ଭୱଂକିଲେସଞ୍ଚ ଅଭିନ୍ଦୀତି କିଲେସଭେଦସହଭାୱିକମ୍ମୋସ୍ସଜ୍ଜନଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ତଦୁଭଯସ୍ସ କାରଣମାହ ‘‘ଅଜ୍ଝତ୍ତରତୋ ସମାହିତୋ’’ତି।

ପଠମୱିକପ୍ପେ ଅୱସଜ୍ଜନମେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ଏତ୍ଥ ଅୱସଜ୍ଜନାକାରୋତି ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅଥ ୱା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ତୀରେନ୍ତୋତି ‘‘ଉପ୍ପାଦୋ ଭଯଂ, ଅନୁପ୍ପାଦୋ ଖେମ’’ନ୍ତିଆଦିନା ୱୀମଂସନ୍ତୋ। ତୁଲେନ୍ତୋ ତୀରେନ୍ତୋତିଆଦିନା ସଙ୍ଖେପତୋ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା’’ତିଆଦିଂ ୱତ୍ୱା ଭୱସଙ୍ଖାରସ୍ସ ଅୱସଜ୍ଜନାକାରଂ ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେତି। ଏୱନ୍ତିଆଦିନା ପନ ଉଦାନଗାଥାୱଣ୍ଣନାଯଂ ଆଦିତୋ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ନିଗମନୱସେନ ଦସ୍ସେତି। ଅଭୀତଭାୱଜ୍ଞାପନତ୍ଥଞ୍ଚାତି ଅଯମ୍ପି ଅତ୍ଥୋ ସଙ୍ଗହିତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଚାପାଲୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପାସାଦକମ୍ପନୱଗ୍ଗୋ

୧-୨। ପୁବ୍ବସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୮୨୩-୮୨୪।ପରତୋ ଇମସ୍ମିଂ ପାସାଦକମ୍ପନୱଗ୍ଗେ ଦସମସୁତ୍ତେ ଆୱି ଭୱିସ୍ସନ୍ତି। ଛଅଭିଞ୍ଞାପାଦକାତି ଛନ୍ନଂ ଅଭିଞ୍ଞାନଂ ପାଦକଭୂତା ପଧାନଭୂତା। ଯଥା ପଠମସୁତ୍ତେ, ତଥା ଦୁତିଯତତିଯସୁତ୍ତେସୁପି ଚ ଛଅଭିଞ୍ଞାପାଦକା ଇଦ୍ଧିପାଦା କଥିତାତି ଅତ୍ଥୋ।

୩। ଛନ୍ଦସମାଧିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୨୫। ଯୋ ସମାଧିସ୍ସ ନିସ୍ସଯଭୂତୋ ଛନ୍ଦୋ, ସୋ ଇଧାଧିପ୍ପେତୋତି ଆହ ‘‘ଛନ୍ଦନ୍ତି କତ୍ତୁକମ୍ୟତାଛନ୍ଦ’’ନ୍ତି। ତସ୍ସ ଚ ଅଧିପତେଯ୍ୟଟ୍ଠୋ ନିସ୍ସଯଟ୍ଠୋ, ନ ୱିନା ତଂ ଛନ୍ଦଂ ନିସ୍ସାଯାତି ଆହ – ‘‘ନିସ୍ସାଯାତି ନିସ୍ସଯଂ କତ୍ୱା, ଅଧିପତିଂ କତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି। ପଧାନଭୂତାତି ସେଟ୍ଠଭୂତା, ସେଟ୍ଠଭାୱୋ ଚ ଏକସ୍ସପି ଚତୁକିଚ୍ଚସାଧନୱସେନ ପୱତ୍ତିଯା, ତତୋ ଏୱ ବହୁୱଚନନିଦ୍ଦେସୋ, ପଧାନସଙ୍ଖାରଟ୍ଠେନ ପଧାନସଙ୍ଖରଣତୋ। ‘‘ଛନ୍ଦଂ ଚେ ନିସ୍ସାଯ…ପେ… ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଛନ୍ଦସମାଧୀ’’ତି ଇମାଯ ପାଠିଯା ଛନ୍ଦାଧିପତି ସମାଧି ଛନ୍ଦସମାଧୀତି ଅଧିପତିସଦ୍ଦଲୋପଂ କତ୍ୱା ସମାସୋ ୱୁତ୍ତୋତି ୱିଞ୍ଞାଯତି, ଅଧିପତିସଦ୍ଦତ୍ଥଦସ୍ସନୱସେନ ୱା ଛନ୍ଦହେତୁକୋ, ଛନ୍ଦାଧିକୋ ୱା ସମାଧି ଛନ୍ଦସମାଧି। ତେନ ‘‘ଛନ୍ଦସମାଧିନା ଚେୱ ପଧାନସଙ୍ଖାରେହି ପଧାନଭୂତସଙ୍ଖାରେହି ଚ ସମନ୍ନାଗତା’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି, ତଂ ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପଧାନଭୂତାତି ୱୀରିଯଭୂତା। କେଚି ୱଦନ୍ତି – ‘‘ସଙ୍ଖତସଙ୍ଖାରାଦିନିୱତ୍ତନତ୍ଥଂ ପଧାନଗ୍ଗହଣ’’ନ୍ତି। ଅଥ ୱା ତଂ ତଂ ୱିସେସଂ ସଙ୍ଖରୋତୀତି ସଙ୍ଖାରୋ, ସବ୍ବମ୍ପି ୱୀରିଯଂ। ତତ୍ଥ ଚତୁକିଚ୍ଚସାଧକତୋ ତଦଞ୍ଞସ୍ସ ନିୱତ୍ତନତ୍ଥଂ ପଧାନଗ୍ଗହଣନ୍ତି। ଯଥା ଛନ୍ଦୋ ଛନ୍ଦସମାଧିନା ଚେୱ ପଧାନସଙ୍ଖାରେହି ଚ ସମନ୍ନାଗତୋ, ଏୱଂ ଛନ୍ଦସମାଧି ଛନ୍ଦେନ ଚେୱ ପଧାନସଙ୍ଖାରେହି ଚ ସମନ୍ନାଗତୋ। ପଧାନସଙ୍ଖାରାପି ଛନ୍ଦେନ ଚେୱ ଛନ୍ଦସମାଧିନା ଚ ସମନ୍ନାଗତାତି ତୀସୁପି ପଦେସୁ ସମନ୍ନାଗତସଦ୍ଦୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ତଯୋପି ଛନ୍ଦାଦଯୋ ଏକଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦପରିଯାପନ୍ନା, ତସ୍ମା ସବ୍ବେ ତେ ଧମ୍ମା ଏକତୋ କତ୍ୱା ‘‘ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି…ପେ… ଇଦ୍ଧିପାଦୋ’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ଏୱଂ ଛନ୍ଦାଦୀନଂଯେୱ ଚେତ୍ଥ ଇଦ୍ଧିପାଦଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ, ୱିଭଙ୍ଗେ ପନ ତେସଂ ଇଦ୍ଧିଭାୱୋ ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ଇଦ୍ଧିପାଦଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଇଦ୍ଧିପାଦୱିଭଙ୍ଗେ ପନା’’ତିଆଦିମାହ।

ଇଦାନି ନେସଂ ଇଦ୍ଧିପାଦତାପି ସମ୍ଭୱତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅପିଚା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଛନ୍ଦଞ୍ହି ଭାୱଯତୋ ପଧାନଂ କତ୍ୱା ଭାୱେନ୍ତସ୍ସ ତଥା ପୱତ୍ତପୁବ୍ବାଭିସଙ୍ଖାରୱସେନ ଇଜ୍ଝମାନୋ ଛନ୍ଦୋ ଇଦ୍ଧି ନାମ, ତସ୍ସ ନିସ୍ସଯଭୂତା ପଧାନସଙ୍ଖାରା ଇଦ୍ଧିପାଦୋ ନାମ। ସେସଦ୍ୱଯେପି ଏସେୱ ନଯୋ। ତଥା ଭାୱଯନ୍ତସ୍ସ ମୁଖ୍ୟତାମତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ଇଜ୍ଝନଟ୍ଠୋ ପନ ସବ୍ବେସଂ ସମାନନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସମ୍ପଯୁତ୍ତ…ପେ… ଇଜ୍ଝନ୍ତିଯେୱା’’ତି ଆହ।

ଇଦ୍ଧିପାଦେ ଅସଙ୍କରତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅପିଚା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଛନ୍ଦାଦଯୋତି ଛନ୍ଦସମାଧିପଧାନସଙ୍ଖାରା। ସେସିଦ୍ଧିପାଦେସୁପି ୱୀରିଯିଦ୍ଧିପାଦାଦୀସୁ। ତତ୍ଥ ୱୀରିଯସମାଧିପଧାନସଙ୍ଖାରସମନ୍ନାଗତୋତି ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ୱୀରିଯଂ ଆଗତଂ, ତତ୍ଥ ପୁରିମଂ ସମାଧିୱିସେସଂ,

ୱୀରିଯାଧିପତିସମାଧି ଏଓ ୱୀରିଯସମାଧୀତି ଦୁତିଯଂ ସମନ୍ନାଗମଙ୍ଗଦସ୍ସନଂ। ଦ୍ୱେଯେୱ ହି ସବ୍ବତ୍ଥ ସମନ୍ନାଗମଙ୍ଗାନି ସମାଧି ପଧାନସଙ୍ଖାରୋ ଚ, ଛନ୍ଦାଦଯୋ ସମାଧିୱିସେସନାନି, ପଧାନସଙ୍ଖାରୋ ପନ ପଧାନୱଚନେନେୱ ୱିସେସିତୋ, ନ ଛନ୍ଦାଦୀହୀତି ନ ଇଧ ୱୀରିଯାଧିପତିତା ପଧାନସଙ୍ଖାରସ୍ସ ୱୁତ୍ତା ହୋତି। ୱୀରିଯଞ୍ଚ ସମାଧିଂ ୱିସେସେତ୍ୱା ଠିତମେୱ ସମନ୍ନାଗମଙ୍ଗୱସେନ ପଧାନସଙ୍ଖାରୱଚନେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ନାପି ଦ୍ୱୀହି ୱୀରିଯେହି ସମନ୍ନାଗମୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି। ଯସ୍ମା ପନ ଛନ୍ଦାଦୀହି ୱିସିଟ୍ଠୋ ସମାଧି, ତଥାପି ୱିସିଟ୍ଠେନେୱ ଚ ତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ପଧାନସଙ୍ଖାରୋ ସେସଧମ୍ମା ଚ, ତସ୍ମା ସମାଧିୱିସେସନାନଂ ୱସେନ ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦା ୱୁତ୍ତା, ୱିସେସନଭାୱୋ ଚ ଛନ୍ଦାଦୀନଂ ତଂତଂଅୱସ୍ସଯଦସ୍ସନୱସେନ ହୋତୀତି ''ଛନ୍ଦସମାଧି…ପେ… ଇଦ୍ଧିପାଦୋ''ତି ଏତ୍ଥ ନିସ୍ସଯତ୍ଥେପି ପାଦ-ସଦ୍ଦେ ଉପାଦାଯଟ୍ଠେନ ଛନ୍ଦାଦୀନଂ ଇଦ୍ଧିପାଦତା ୱୁତ୍ତା ହୋତି, ତେନେୱ ଅଭିଧମ୍ମେ ଉତ୍ତରଚୂଳଅଭାଜନିଯେ ''ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦା ଛନ୍ଦିଦ୍ଧିପାଦୋ''ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ୪୫୭) ଛନ୍ଦାଦୀନଂଯେୱ ଇଦ୍ଧିପାଦତା ୱୁତ୍ତା, ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛକେ ଚ – ''ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦା ଇଧ ଭିକ୍ଖୁ ଛନ୍ଦସମାଧୀ''ତିଆଦିନାୱ (ୱିଭ। ୪୩୧) ଉଦ୍ଦେସଂ କତ୍ୱାପି ପୁନ ଛନ୍ଦାଦୀନଂଯେୱ କୁସଲାଦିଭାୱୋ ୱିଭତ୍ତୋ। ଉପାଯିଦ୍ଧିପାଦଦସ୍ସନତ୍ଥମେୱ ହି ନିସ୍ସଯିଦ୍ଧିପାଦଦସ୍ସନଂ କତଂ, ଅଞ୍ଞଥା ଚତୁବ୍ବିଧତା ନ ହୋତୀତି ଅଯମେତ୍ଥ ପାଠଇୱସେନ ଅତ୍ଥୱିନିଚ୍ଛଯୋ। ତତ୍ଥ ଉପାଯିଦ୍ଧିପାଦଦସ୍ସନତ୍ଥମେୱାତି ଛନ୍ଦାଦିକେ ଧୁରେ ଜେଟ୍ଠକେ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମେ କତ୍ୱା ନିବ୍ବତ୍ତିତସମାଧି ଛନ୍ଦାଧିପତିସମାଧୀତି ଛନ୍ଦାଦୀନଂ ଇଦ୍ଧିଯା ଅଧିଗମୂପାଯଦସ୍ସନଂ ଉପାଯିଦ୍ଧିପାଦଦସ୍ସନଂ, ତଦତ୍ଥମେୱ ''ତଥାଭୂତସ୍ସ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ…ପେ… ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପାଠଇଯଂ ନିସ୍ସଯିଦ୍ଧିପାଦଦସ୍ସନଂ କତଂ ଛନ୍ଦାଦିୱିସିଟ୍ଠାନଂଯେୱ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ଏୱଞ୍ଚେତଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତବ୍ବଂ, ଅଞ୍ଞଥା କେୱଲଂ ଇଦ୍ଧିସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂଯେୱ ଖନ୍ଧାନଂ ୱସେନ ଇଦ୍ଧିପାଦଭାୱେ ଗଯ୍ହମାନେ ତେସଂ ଚତୁବ୍ବିଧତା ନ ହୋତି ୱିସେସକାରଣଭାୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

କେଚୀତି ଉତ୍ତରୱିହାରୱାସିନୋ। ଅନିବ୍ବତ୍ତୋତି ହେତୁପଚ୍ଚଯେହି ନ ନିବ୍ବତ୍ତୋ, ନ ସଭାୱଧମ୍ମୋ, ପଞ୍ଞତ୍ତିମତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ୱାଦମଦ୍ଦନତ୍ଥାଯ ହୋତି, ଅଭିଧମ୍ମେ ଚ ଆଗତୋ ଉତ୍ତରଚୂଳଅୱାରୋତି ଯୋଜନା। ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦାତିଆଦି ଉତ୍ତରଚୂଳଅୱାରଦସ୍ସନଂ। ଇମେ ପନ ଉତ୍ତରଚୂଳଅୱାରେ ଆଗତା ଇଦ୍ଧିପାଦା।

ରଟ୍ଠପାଲତ୍ଥେରୋ ଛନ୍ଦେ ସତି କଥଂ ନାନୁଜାନିସ୍ସନ୍ତୀତି ସତ୍ତାହାନି ଭତ୍ତାନି ଅଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱା ମାତାପିତରୋ ଅନୁଜାନାପେତ୍ୱା ପବ୍ବଜିତ୍ୱା ଛନ୍ଦମେୱ ନିସ୍ସାଯ ଅରହତ୍ତଂ ପାପୁଣୀତି ଆହ – ''ରଟ୍ଠପାଲତ୍ଥେରୋ ଛନ୍ଦଂ ଧୁରଂ କତ୍ୱା ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମଂ ନିବ୍ବତ୍ତେସୀ''ତି। ସୋଣତ୍ଥେରୋତି ସୁଖୁମାଲସୋଣତ୍ଥେରୋ। ସୋ ହି ଆଯସ୍ମା ଅତ୍ତନୋ ସୁଖୁମାଲଭାୱଂ ଅଚିନ୍ତେତ୍ୱା ଅତିୱେଲଂ ଚଙ୍କମନେନ ପାଦେସୁ ଉଟ୍ଠିତେସୁପି ଉସ୍ସାହଂ ଅୱିସ୍ସଜ୍ଜେନ୍ତୋ ୱୀରିଯଂ ଧୁରଂ କତ୍ୱା ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମଂ ନିବ୍ବତ୍ତେସି। ସମ୍ଭୁତତ୍ଥେରୋ ''ଚିତ୍ତୱତୋ ଚେ ଅଲମରିଯଞାଣଦସ୍ସନୱିସେସୋ ଇଜ୍ଝେଯ୍ଯ, ମଯ୍ହଂ ଇଜ୍ଝେଯ୍ଯାତି ଚିତ୍ତଂ ଧୁରଂ କତ୍ୱା ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମଂ ନିବ୍ବତ୍ତେସି। ମୋଘରାଜା ''ପଞ୍ଞୱତୋ ଚେ ମଗ୍ଗଭାୱନା ଇଜ୍ଝେଯ୍ଯ, ମଯ୍ହଂ ଇଜ୍ଝେଯ୍ଯା''ତି ପଞ୍ଞାପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ ପଞ୍ଞାଧୁରଂ ପଞ୍ଞାଜେଟ୍ଠକଂ କତ୍ୱା ଅରହତ୍ତଂ ପାପୁଣୀତି ଆହ ''ମୋଘରାଜା ୱୀମଂସଂ ଧୁରଂ କତ୍ୱା ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମଂ ନିବ୍ବତ୍ତେସୀ''ତି। ଇଦାନି ନେସଂ ଅରିଯାନଂ ଉପଟ୍ଠାନୁସ୍ସାହମନ୍ତଜାତିସମ୍ପଦଂ ନିସ୍ସାଯ ରଞ୍ଞୋ ସନ୍ତିକେ ଲଦ୍ଧୱିସେସେ ଅମଚ୍ଚପୁତ୍ତେ ନିଦସ୍ସନଭାୱେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ତତ୍ଥ ଯଥା''ତିଆଦିମାହ। ଏତ୍ଥ ଚ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଛନ୍ଦୁପ୍ପାଦନଂ ତୋସନଂ ୱିଯ ହୋତୀତି ଛନ୍ଦସ୍ସ ଉପଟ୍ଠାନସଦିସତା ୱୁତ୍ତା, ଥାମଭାୱତୋ ଚ ୱୀରିଯସ୍ସ ସୂରତ୍ତସଦିସତା, ଚିନ୍ତନପ୍ପଧାନତ୍ତା ଚିତ୍ତସ୍ସ ମନ୍ତସଂୱିଧାନସଦିସତା, ଯୋନିସୋମନସିକାର-ସମ୍ଭୂତେସୁ କୁସଲଧମ୍ମେସୁ ପଞ୍ଞା ସେଟ୍ଠାତି ୱୀମଂସାଯ ଜାତିସମ୍ପତ୍ତିସଦିସତା ୱୁତ୍ତା।

୪। ମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୨୬।ଉଦ୍ଧଚ୍ଚପକତିକାତି ୱିକ୍ଖିତ୍ତସଭାୱା, ୱିବ୍ଭନ୍ତଚିତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନୱଟ୍ଠିତତାଯ ୱିପ୍ଫନ୍ଦିତଚିତ୍ତତାଯ ୱିପ୍ଫନ୍ଦମାନଚିତ୍ତା। ତୁଚ୍ଛତାଯ ନଳଓ ୱିଯାତି ନଳଓ, ମାନୋ, ଉଗ୍ଗତୋ ନଳଓ ଏତେସନ୍ତି ଉନ୍ନଳଆତି ଆହ – ''ଉନ୍ନଳଆତି…ପେ… ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ''ତି। ଚପଲାତି ଚାପଲ୍ଲତା ନାମ ଲୋଲଭାୱୋ। ମୁରାତି ଖରୱଚନା, ଫରୁସୱଚନାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିକିଣ୍ଣୱାଚା ନାମ ସମ୍ଫପ୍ପଲାପିନୋତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଅସଂଯତୱଚନା''ତିଆଦି। ପଟିପତ୍ତିଧମ୍ମେ ପମୁଟ୍ଠା ୱିନଟ୍ଠା ପଟିୱିନଟ୍ଠା ସତି ଏତେସନ୍ତି ମୁଟ୍ଠସତୀତି ଆହ – ''ନଟ୍ଠସ୍ସତିନୋ''ତି। ଉବ୍ଭନ୍ତଚିତ୍ତାତି ସମାଧିନୋ ଅଭାୱେନ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚେନେୱ ଉପରୂପରି ଭନ୍ତଚିତ୍ତା। ପାକତିନ୍ଦ୍ରିଯା ଅଭାୱିତକାଯତାଯ ଗାମଦାରକା ୱିଯ ପକତିଭୂତେନ୍ଦ୍ରିଯା। ନେମୋ ୱୁଚ୍ଚତି ଭୂମିଯା ବଦ୍ଧଭାୱନିମିତ୍ତପଦେସୋ, ଗମ୍ଭୀରୋ ନେମୋ ଏତସ୍ସାତି ଗମ୍ଭୀରନେମୋ। ସୁଟ୍ଠୁ ନିଖାତୋତିଆଦି ତସ୍ସ ପାଦସ୍ସ ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତଭାୱଦସ୍ସନଂ।

୫। ଉଣ୍ଣାଭବ୍ରାହ୍ମଣସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୨୭।ପହାନତ୍ଥନ୍ତି ଅନୁପ୍ପାଦପହାନତ୍ଥଂ।

୯। ଇଦ୍ଧାଦିଦେସନାସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୩୧।ଅଭିଞ୍ଞାପାଦକଂ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ ''ଇଦ୍ଧିଲାଭାଯ ପୱତ୍ତତୀ''ତି ୱଚନତୋ।

୧୦। ୱିଭଙ୍ଗସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୩୨।ଛନ୍ଦଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱାତି ଭାୱନାଛନ୍ଦଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା। ଲୀନାକାରୋତି ଭାୱନାଚିତ୍ତସ୍ସ ଲଯାପତ୍ତି। କୋସଜ୍ଜେନ ୱୋକିଣ୍ଣାପଜ୍ଜନଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ଏୱଂ ପସାଦାଭାୱେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱିକ୍ଖେପାପତ୍ତି, ତତ୍ଥ ପସାଦୁପ୍ପାଦନେନ ଯଂ ସମ୍ପହଂସନଂ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବଂ, ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦନାକାରଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ ''ସୋ ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମସଙ୍ଘଗୁଣେ ଆୱଜ୍ଜେତ୍ୱା''ତିଆଦି। ୱତ୍ଥୁକାମେ ଆରବ୍ଭ ୱିକ୍ଖିତ୍ତୋ ପୁନପ୍ପୁନଂ ୱିକ୍ଖିତ୍ତୋ ହୋତିଯେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଅନୁୱିକ୍ଖିତ୍ତୋ''ତି। ଉପ୍ପଥଂ ପଟିପନ୍ନସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଦଣ୍ଡନଟ୍ଠେନ ନିଗ୍ଗଣ୍ହନଟ୍ଠେନ ସୁତ୍ତାନି ଏୱ ଦଣ୍ଡୋତି ସୁତ୍ତଦଣ୍ଡୋ, ତେନ ସୁତ୍ତଦଣ୍ଡେନ ଚିତ୍ତଂ ତଜ୍ଜେତ୍ୱା। ପଞ୍ଚକାମଗୁଣେ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତୋ ଚିତ୍ତୱିକ୍ଖେପୋ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଅନୁୱିକ୍ଖିତ୍ତୋ ଅନୁୱିସଟୋ''ତି।

ପୁରେପଚ୍ଛାଭାୱୋ କମ୍ମଟ୍ଠାନସ୍ସ ମନସିକାରୱସେନ ଉଗ୍ଗହୱସେନ ୱାତି ତଦୁଭଯଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''କଥ''ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅତିଲୀନାଦୀସୁ ଚତୂସୁ ଠାନେସୂତି ଅତିଲୀନାତିପଗ୍ଗହିତସଂଖିତ୍ତଅନୁୱିକ୍ଖିତ୍ତସଞ୍ଞିତେସୁ ଚତୂସୁ ଠାନେସୁ। ତତ୍ଥ ଭାୱନଂ ଅନଜ୍ଝୋଗାହେତ୍ୱାୱ ସଙ୍କୋଚୋ ଅତିଲୀନତା, ଅଜ୍ଝୋଗାହେତ୍ୱା ଅନ୍ତୋ ସଙ୍କୋଚୋ ସଂଖିତ୍ତତା, ଅନ୍ତୋସଙ୍ଖେପୋ ଅତିପଗ୍ଗହିତତା, ଅଚ୍ଚାରଦ୍ଧୱୀରିଯତା ଅନୁୱିକ୍ଖିତ୍ତତା। ବହିଦ୍ଧା ୱିସମୱିତକ୍କାନୁଭାୱନଂ ଆପଜ୍ଜନ୍ତୋ ଦ୍ୱତ୍ତିଂସାକାରୱସେନ ଅଟ୍ଠିକସଞ୍ଞାୱସେନ ୱା ଗହେତବ୍ବନ୍ତି ଆହ – ''ସରୀରୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବ''ନ୍ତି। ତେନାହ ''ଉଦ୍ଧଂ ପାଦତଲା''ତିଆଦି (ଦୀ। ନି। ୨।୩୭୭; ମ। ନି। ୧।୧୧୦)।

ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅସଙ୍କରତୋ ଆକିରୀଯନ୍ତି ପକାରତୋ ଠପୀଯନ୍ତୀତି ଆକାରା, ଭାଗାତି ଆହ – ''ଯେହି ଆକାରେହୀତି ଯେହି କୋଟ୍ଠାସେହୀ''ତି। ଲିଙ୍ଗୀଯତି ସଲ୍ଲକ୍ଖୀଯତୀତି ଲିଙ୍ଗଂ, ସଣ୍ଠାନଂ। ନିମୀଯତି ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦୀଯତୀତି ନିମିତ୍ତଂ, ଉପଟ୍ଠାନଂ। ଯୋ ଭିକ୍ଖୂତିଆଦି ଆଲୋକସଞ୍ଞଂ ଯୋ ଉଗ୍ଗଣ୍ହାତି, ତଂ ଦସ୍ସନଂ। ଅଙ୍ଗଣେତି ୱିୱଟଙ୍ଗଣେ। ଆଲୋକସଞ୍ଞଂ ମନସିକରୋତି ରତ୍ତିଯଂ। ୱୀରିଯାଦୀସୁପୀତି ଯଥା ''ଇଧ ଭିକ୍ଖୁ ଛନ୍ଦଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା''ତି ଛନ୍ଦେ ୱିହାରନଯୋ ୱୁତ୍ତୋ, ୱୀରିଯାଦୀସୁପି ଏସୋ ଏୱ ୱିହାରନଯୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ।

ପାସାଦକମ୍ପନୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଅଯୋଗୁଳଅୱଗ୍ଗୋ

୨। ଅଯୋଗୁଳଅସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୩୪।ଇମିନା ଚତୁମହାଭୂତମଯେନାତି ଇମିନା ସବ୍ବଲୋକପଚ୍ଚକ୍ଖେନ ଚତୂହି ମହାଭୂତେହି ନିବ୍ବତ୍ତେନ ଚତୁମହାଭୂତମଯେନ। ମନୋମଯୋ ପନ ନିମ୍ମିତକାଯୋ ଭଗୱତୋ ରୁଚିୱସେନ ପରେସଂ ପଚ୍ଚକ୍ଖୋ ହୋତି। ଓମାତୀତି ଅୱମାତି। ଅୱ-ପୁବ୍ବୋ ହି ମା-ସଦ୍ଦୋ ସତ୍ତିଅତ୍ଥୋପି ହୋତୀତି ''ପହୋତି ସକ୍କୋତୀ''ତି ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଅସମ୍ଭିନ୍ନପଦନ୍ତି ଅସାଧାରଣପଦଂ ଅଞ୍ଞତ୍ର ଅନାଗତତ୍ତା। କାଯସ୍ସ ଚିତ୍ତେ ସମୋଦହନଂ ଆରୋପନଂ ତନ୍ନିସ୍ସିତତାକରଣଞ୍ଚ ଅତ୍ଥତୋ ଚିତ୍ତଗତିଯା ପୱତ୍ତନମେୱାତି ଆହ ''ଚିତ୍ତଗତିଯା ପେସେତୀ''ତି।

ତତ୍ଥ ଚିତ୍ତଗତିଗମନଂ ନାମ ଚିତ୍ତୱସେନ କାଯସ୍ସ ପରିଣାମନେନ ''ଅଯଂ କାଯୋ ଇମଂ ଚିତ୍ତଂ ୱିଯ ହୋତୂ''ତି କାଯସ୍ସ ଚିତ୍ତେନ ସମାନଗତିକତାଠପନଂ। କଥଂ ପନ କାଯୋ ଦନ୍ଧପୱତ୍ତିକୋ ଲହୁପୱତ୍ତିନା ଚିତ୍ତେନ ସମାନଗତିକୋ ହୋତୀତି? ନ ସବ୍ବଥା ସମାନଗତିକୋ। ଯଥେୱ ହି କାଯୱସେନ ଚିତ୍ତପରିଣାମନେ ଚିତ୍ତଂ ସବ୍ବଥା କାଯେନ ସମାନଗତିକଂ ନ ହୋତି। ନ ହି କଦାଚି ତଂ ସଭାୱସିଦ୍ଧେନ ଅତ୍ତନୋ ଖଣେନ ଅୱତ୍ତିତ୍ୱା ଦନ୍ଧୱୁତ୍ତିକସ୍ସ ରୂପଧମ୍ମସ୍ସ ୱସେନ ପୱତ୍ତିତୁଂ ସକ୍କୋତି, ''ଇଦଂ ଚିତ୍ତଂ ଅଯଂ କାଯୋ ୱିଯ ହୋତୂ''ତି ପନ ଅଧିଟ୍ଠାନେନ ଦନ୍ଧଗତିକସ୍ସ କାଯସ୍ସ ଅନୁୱତ୍ତନତୋ ଯାୱ ଇଚ୍ଛିତଟ୍ଠାନପ୍ପତ୍ତି, ତାୱ କାଯଗତିଅନୁଲୋମେନେୱ ହୁତ୍ୱା ସନ୍ତାନୱସେନ ପୱତ୍ତମାନଂ ଚିତ୍ତଂ କାଯଗତିଯା ପରିଣାମିତଂ ନାମ ହୋତି। ଏୱଂ ''ଅଯଂ କାଯୋ ଇଦଂ ଚିତ୍ତଂ ୱିଯ ହୋତୂ''ତି ଅଧିଟ୍ଠାନେନ ପଗେୱ ସୁଖଲହୁସଞ୍ଞାଯ ସମ୍ପାଦିତତ୍ତା ଅଭାୱିତଦ୍ଧିପାଦାନଂ ୱିଯ ଦନ୍ଧଂ ଅୱତ୍ତିତ୍ୱା ଯଥା ଲହୁକଂ କତିପଯଚିତ୍ତୱାରେନେୱ ଇଚ୍ଛିତଟ୍ଠାନପ୍ପତ୍ତି ହୋତି, ଏୱଂ ପୱତ୍ତମାନୋ କାଯୋ ଚିତ୍ତଗତିଯା ପରିଣାମିତୋ ନାମ ହୋତି, ନ ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣେନେୱ ଇଚ୍ଛିତଟ୍ଠାନପ୍ପତ୍ତିଯା, ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ବାହାସମିଞ୍ଜନପସାରଣୂପମାପି ଉପଚାରେନ ୱିନା ସୁଟ୍ଠୁତରଂ ଯୁତ୍ତା ହୋତୀତି। ଅଞ୍ଞଥା

ଧମ୍ମତାୱିଲୋମତା ସିଯା, ନାପି ଧମ୍ମାନଂ ଲକ୍ଖଣଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ଇଦ୍ଧିବଲେନ କାତୁଂ ସକ୍କା, ଭାୱଞ୍ଞଥତ୍ତମେୱ ପନ କାତୁଂ ସକ୍କାତି।

୩-୧୦। ଭିକ୍ଖୁସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୮୩୫-୮୪୨। ''ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଫଲାନ''ନ୍ତି ଆଗତସୁତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯ ''ଦ୍ୱେ ଫଲାନି ଆଦିଂ କତ୍ୱା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସେସଂ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେୱ।

ଅଯୋଗୁଳୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଇଦ୍ଧିପାଦସଂଯୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୮। ଅନୁରୁଦ୍ଧସଂଯୁତ୍ତଂ

୧। ରହୋଗତୱଗ୍ଗୋ

୧-୨। ପଠମରହୋଗତସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୮୯୯-୯୦୦।ଛଉିଂସାଯଠାନେସୂତି ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ କାଯେ ସମୁଦଯଧମ୍ମାନୁପସ୍ସୀ, ୱଯୋ, ସମୁଦଯୱଯୋ, ବହିଦ୍ଧା ସମୁଦଯୋ, ୱଯୋ, ସମୁଦଯୱଯୋ, ଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧା ସମୁଦଯୋ, ୱଯୋ, ସମୁଦଯୱଯଧମ୍ମାନୁପସ୍ସୀତି ନୱ ଅନୁପସ୍ସନା, ତଥା ୱେଦନାଯ ଚିତ୍ତେ ଧମ୍ମେସୂତି ଏୱଂ ଛଉିଂସାଯ ଠାନେସୁ। ଦୁତିଯେ ଦ୍ୱାଦସସୁ ଠାନେସୂତି କାଯେ ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ବହିଦ୍ଧା ଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧା, ୱେଦନାଯ ଚିତ୍ତେ ଧମ୍ମେସୂତି ଏୱଂ ଦ୍ୱାଦସସୁ ଠାନେସୁ।

୩। ସୁତନୁସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯୦୧।ଇମାଯ ପାଠଇଯାତି ଇମାଯ ହୀନତ୍ତିକପାଠଇଯା। ଇମେ ଧମ୍ମା ହୀନା ଲାମକଟ୍ଠେନ। ଇମେ ଧମ୍ମା ମଜ୍ଝିମା ହୀନପଣୀତାନଂ ମଜ୍ଝେ ଭୱାତି। ଉତ୍ତମଟ୍ଠେନ ଅତପ୍ପକଟ୍ଠେନ ପଧାନଭାୱଂ ନୀତାତି ପଣୀତା।

୪-୭। ପଠମକଣ୍ଡକୀସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୯୦୨-୯୦୫। କଣ୍ଡକା ଏତିସ୍ସା ଅତ୍ଥୀତି କଣ୍ଡକୀ, କରମନ୍ଦଗଚ୍ଛୋ। ଓସଧିଭାୱାପେକ୍ଖାଯ ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗନିଦ୍ଦେସୋ, ତବ୍ବହୁଲତାଯ ତଂ ୱନଂ ''କଣ୍ଡକୀୱନ''ନ୍ତେୱ ପଞ୍ଞାଯିତ୍ଥ। ସହସ୍ସଲୋକନ୍ତି ସହସ୍ସଚକ୍କୱାଠଅଲୋକଂ। ଦସଚକ୍କୱାଠଅସହସ୍ସଂ ଏକାୱଜ୍ଜନସ୍ସ ଆପାଥଂ ଆଗଚ୍ଛତି ତଥା ଆଲୋକୱଡ୍ଢନସ୍ସ କତତ୍ତା।

୯। ଅମ୍ବପାଲିୱନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯୦୭।ଅରହତ୍ତଭାୱଦୀପକନ୍ତି ଅରହତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥିଭାୱଦୀପକଂ। ''ଅରହତ୍ତଭାୱଦୀପିକ''ନ୍ତି ୱା ପାଠୋ।

ରହୋଗତୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଦୁତିଯୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୯୦୯-୯୨୨।ଦସବଲଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଦସୱିଧବଲଞ୍ଞାଣଂ। ଏକଦେସେନାତି ପଦେସୱସେନ। ସାୱକାନମ୍ପି ଅତ୍ତନୋ ଅଭିନୀହାରାନୁରୂପଂ ଞାଣଂ ପୱତ୍ତତୀତି ତେ କାଲପଦେସୱସେନ ଚେୱ ଯଥାପରିଚଯସତ୍ତପଦେସୱସେନ ଚ ଠାନାନୀତି ଜାନନ୍ତି, ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧାନଂ ପନ ଅନନ୍ତଞ୍ଞାଣତାଯ ସବ୍ବତ୍ଥେୱ ଅପ୍ପଟିହତମେୱ ଞାଣନ୍ତି ଆହ – ''ସବ୍ବଞ୍ଞୁବୁଦ୍ଧାନଂ ପନା''ତିଆଦି। ଏତଂ ଦସବଲଞ୍ଞାଣଂ ଅନନ୍ତୱିସଯତ୍ତା ନିପ୍ପଦେସଂ ଅନୂନତାଯ ସବ୍ବାକାରପରିପୂରଂ।

ଦୁତିଯୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅନୁରୁଦ୍ଧସଂଯୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୯। ଝାନସଂଯୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯୨୩। ଝାନସଂଯୁତ୍ତଂ ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟମେୱ, ମିସ୍ସକନ୍ତି ୱଦନ୍ତି।

ଝାନସଂଯୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧୦। ଆନାପାନସଂଯୁତ୍ତଂ

୧। ଏକଧମ୍ମୱଗ୍ଗୋ

୧। ଏକଧମ୍ମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯୭୭।ଏଞ୍ଚାତି ଏତସ୍ମିଂ ପଠମସୁତ୍ତେ। ୱୁତ୍ତମେୱ, ତସ୍ମା ତଞ୍ଚ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୬। ଅରିଟ୍ଠସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯୮୨।ନୋ-ସଦ୍ଦୋ ପୁଚ୍ଛାଯଂ, ତସ୍ମା ନୂତି ଇମିନା ସମାନତ୍ଥୋତି ଆହ ''ଭାୱେଥ ନୂ''ତି। କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋତି ୱତ୍ଥୁକାମେସୁ ଇଚ୍ଛାତି ଆହ ''ପଞ୍ଚକାମଗୁଣିକରାଗୋ''ତି। ଦ୍ୱାଦସସୁ ଆଯତନଧମ୍ମେସୁ ସପରସନ୍ତତିପରିଯାପନ୍ନେସୁ। ଇମିନା କାମଚ୍ଛନ୍ଦପ୍ପହାନକିତ୍ତନେନ ପଟିଘସଞ୍ଞାପଟିୱିନଯକିତ୍ତନେନ ଚ ଅନାଗାମିମଗ୍ଗଂ କଥେତି ପଞ୍ଚୋରମ୍ଭାଗିଯସଞ୍ଞୋଜନସମୁଚ୍ଛେଦସ୍ସ ବ୍ଯାକତତ୍ତା। ୱିପସ୍ସନଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋତି ''ୱିପସ୍ସନଂ ଅନୁଯୁଞ୍ଜଥା''ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ।

୮। ପଦୀପୋପମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯୮୪। ''ନେୱ କାଯୋପି କିଲମତି ନ ଚକ୍ଖୂନୀ''ତି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପଦୁଦ୍ଧାରୋ କତୋ। ''କାଯୋପି କିଲମତି, ଚକ୍ଖୂନିପି ୱିହଞ୍ଞନ୍ତୀ''ତି ୱତ୍ୱା ଯଞ୍ଚ ଯଥା ହୋତି, ତାନି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଧାତୁକମ୍ମଟ୍ଠାନସ୍ମିଂ ହୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଚକ୍ଖୂନି ଫନ୍ଦନ୍ତି କିଲମନ୍ତୀତିଆଦି ଅତିୱେଲଂ ଉପନିଜ୍ଝାଯନେ ହୋତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଇମସ୍ମିଂ ପନ କମ୍ମଟ୍ଠାନେତି ଆନାପାନକମ୍ମଟ୍ଠାନେ। ଏୱମାହାତି ''ଭିକ୍ଖୁ ଚେପି ଆକଙ୍ଖେଯ୍ଯ, ନେୱ କାଯୋ କିଲମେଯ୍ଯା''ତି ଏୱମାହ।

ଲବ୍ଭତୀତି ଅଟ୍ଠକଥାଧିପ୍ପାଯେ ଠତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ, ପରତୋ ଆଗତେନ ଥେରୱାଦେନ ସୋ ଅନିଚ୍ଛିତୋ। ନ ହି ତାରକରୂପମୁତ୍ତାୱଠିକାଦିସଦିସଂ ନିମିତ୍ତୂପଟ୍ଠାନାକାରମତ୍ତଂ ଖଣମତ୍ତଟ୍ଠାଯିନଂ କସିଣନିମିତ୍ତେସୁ ୱିଯ ଉଗ୍ଘାଟନଂ କାତୁଂ ସକ୍କୋତି। ତେନାହ ''ନ ଲବ୍ଭତେୱା''ତି। ଆନିସଂସଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଗହିତୋ, ଆନାପାନସ୍ସତିସମାଧିସ୍ମିଂ ସିଦ୍ଧେ ଅଯଂ ଗୁଣୋ ସୁଖେନେୱ ଇଜ୍ଝତୀତି। ଯସ୍ମା ଭିକ୍ଖୂତି ଇମସ୍ମିଂ ୱାରେ ନାଗତନ୍ତି ଯଥା ପୁରିମୱାରେ ''ଭିକ୍ଖୁ ଚେପି ଆକଙ୍ଖେଯ୍ଯା''ତି ଆଗତଂ, ଏୱଂ ଇଧ ''ଭାୱିତେ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଆନାପାନସ୍ସତିସମାଧିମ୍ହି''ତି ଆଗତୱାରେ ଭିକ୍ଖୁଗ୍ଗହଣମକତଂ, ତସ୍ମା ''ସୋ''ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ।

୯। ୱେସାଲୀସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯୮୫।ପାକାରପରିକ୍ଖେପୱଡ୍ଢନେନାତି ପାକାରପରିକ୍ଖେପେନ ଭୂମିଯା ୱଡ୍ଢନେନ। ରାଜଗହସାୱତ୍ଥିଯୋ ୱିଯ ଇଦମ୍ପି ଚ ନଗରଂ…ପେ… ସବ୍ବାକାରୱେପୁଲ୍ଲତଂ ପତ୍ତଂ। ଅନେକପରିଯାଯେନାତି ଏତ୍ଥ ପରିଯାଯସଦ୍ଦୋ କାରଣୱଚନୋତି ଆହ ''ଅନେକେହି କାରଣେହୀ''ତି, ଅଯଂ କାଯୋ ଅୱିଞ୍ଞାଣକୋପି ସୱିଞ୍ଞାଣକୋପି ଏୱମ୍ପି ଅସୁଭୋ ଏୱମ୍ପି ଅସୁଭୋତି ନାନାୱିଧେହି କାରଣେହୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅସୁଭାକାରସନ୍ଦସ୍ସନପ୍ପୱତ୍ତନ୍ତି କେସାଦିୱସେନ ତଞ୍ଚାପି ୱଣ୍ଣାଦିତୋ ଅସୁଭାକାରସ୍ସ ସବ୍ବସୋ ଦସ୍ସନୱସେନ ପୱତ୍ତଂ। କାଯୱିଚ୍ଛନ୍ଦନୀଯକଥନ୍ତି ଅତ୍ତନୋ ପରସ୍ସ ଚ କରଜକାଯେ ୱିଚ୍ଛନ୍ଦନୁପ୍ପାଦନକଥଂ। ମୁତ୍ତଂ ୱାତିଆଦିନା ବ୍ଯତିରେକମୁଖେନ କାଯସ୍ସ ଅମନୁଞ୍ଞତଂ ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ଆଦିତୋ ତୀହି ପଦେହି ଅଦସ୍ସନୀଯତାଯ ଅସାରକତାଯ ଚ, ମଜ୍ଝେ ଚତୂହି ଦୁଗ୍ଗନ୍ଧତାଯ, ଅନ୍ତେ ଏକେନ ଲେସମତ୍ତେନପି ମନୁଞ୍ଞତାଭାୱମସ୍ସ ଦସ୍ସେତି। ଅଥ ଖୋତିଆଦିନା ଅନ୍ୱଯତୋ ସରୂପେନେୱ ଅମନୁଞ୍ଞତାଯ ଦସ୍ସନଂ। ''କେସଲୋମାଦୀ''ତି ସଙ୍ଖେପତୋ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ୱିଭାଗେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଯେପୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ୱଣ୍ଣେନ୍ତୋତି ୱିତ୍ଥାରେନ୍ତୋ। ଅସୁଭାଯାତି ଅସୁଭମାତିକାଯ। ଫାତିକମ୍ମନ୍ତି ବହୁଲୀକାରୋ। କିଲେସଚୋରେହି ଅନଭିଭୱନୀଯତ୍ତା ଝାନଂ ''ଚିତ୍ତମଞ୍ଜୂସ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ନିସ୍ସାଯାତି ପାଦକଂ କତ୍ୱା।

ଅପରେ ପନ ''ତସ୍ମିଂ କିର ଅଦ୍ଧମାସେ ନ କୋଚି ବୁଦ୍ଧୱେନେଯ୍ଯୋ ଅହୋସି, ତସ୍ମା ଭଗୱା ଏୱମାହ – 'ଇଚ୍ଛାମହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ'ତିଆଦୀ''ତି ୱଦନ୍ତି। ପରେ କିରାତି କିର-ସଦ୍ଦୋ ଅରୁଚିସଂସୂଚନତ୍ଥୋ। ତେନାହ ''ଇଦଂ ପନ ଇଚ୍ଛାମତ୍ତ''ନ୍ତି।

ଅନେକକାରଣସମ୍ମିସ୍ସୋତି ଏତ୍ଥ କାରଣଂ ନାମ କାଯସ୍ସ ଅସୁଚିଦୁଗ୍ଗନ୍ଧଜେଗୁଚ୍ଛପଟିକୂଲତାୱ। ସବ୍ବମକଂସୂତି ପୁଥୁଜ୍ଜନା ନାମ ସାୱଜ୍ଜେପି ତତ୍ଥ ଅନୱଜ୍ଜସଞ୍ଞିନୋ ହୁତ୍ୱା କରଣକାରାପନସମନୁଞ୍ଞତାଭେଦଂ ସବ୍ବଂ ପାପଂ ଅକଂସୁ । କାମଂ ଦସାନୁସ୍ସତିଗ୍ଗହଣେନେୱ ଆନାପାନସ୍ସତି ଗହିତା, ସା ପନ ତତ୍ଥ ସନ୍ନିପତିତଭିକ୍ଖୂସୁ ବହୂନଂ ସପ୍ପାଯା ସାତ୍ଥିକା ଚ, ତସ୍ମା ପୁନ ଗହିତା। ତଥା ହି ଭଗୱା ତମେୱ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଇମସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ କଥେସି। ଆହାରେ ପଟିକୂଲସଞ୍ଞା ଅସୁଭକମ୍ମଟ୍ଠାନସଦିସା, ଚତ୍ତାରୋ ପନ ଆରୁପ୍ପା ଆଦିକମ୍ମିକାନଂ ଅଯୋଗ୍ଗାତି ତେସଂ ଇଧ ଅଗ୍ଗହଣଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ୱେସାଲିଂ ଉପନିସ୍ସାଯାତି ୱେସାଲୀନଗରଂ ଗୋଚରଗାମଂ କତ୍ୱା। ମୁହୁତ୍ତେନେୱାତି ସତ୍ଥରି ସଦ୍ଧମ୍ମେ ଚ ଗାରୱେନ ଉପଗତଭିକ୍ଖୂନଂ ୱଚନସମନନ୍ତରମେୱ ଉଟ୍ଠହିଂସୂତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ବୁଦ୍ଧକାଲେ କିର ଭିକ୍ଖୂ ଭଗୱତୋ ସନ୍ଦେସଂ ସିରସା ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତୁଂ ଓହିତସୋତା ୱିହରନ୍ତି।

ଆନାପାନପରିଗ୍ଗାହିକାଯାତି ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସେ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହନୱସେନ ପୱତ୍ତାଯ ସତିଯା। ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ସମାଧୀତି ତାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯଭୂତାଯ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ସମାଧି। ଆନାପାନସ୍ସତିଯଂ ୱା ସମାଧୀତି ଇମିନା ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯସଭାୱମ୍ପି ଦସ୍ସେତି, ଉଭଯତ୍ଥାପି ସହଜାତାଦୀନଂ ସତ୍ତନ୍ନମ୍ପି ପଚ୍ଚଯାନଂ ୱସେନ ପଚ୍ଚଯଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ''ଯଥାପଟିପନ୍ନା ମେ ସାୱକା ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନେ ଭାୱେନ୍ତୀ''ତିଆଦୀସୁ ଉପ୍ପାଦନୱଡ୍ଢନଟ୍ଠେନ ଭାୱନାତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ତଦୁଭଯୱସେନ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଭାୱିତୋତି ଉପ୍ପାଦିତୋ ୱଡ୍ଢିତୋ ୱା''ତି ଆହ। ତତ୍ଥ ଭାୱଂ ୱିଜ୍ଜମାନତଂ ଇତୋ ଗତୋତି ଭାୱିତୋ, ଉପ୍ପାଦିତୋ ପଟିଲଦ୍ଧମତ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଉପ୍ପନ୍ନୋ ପନ ଲଦ୍ଧାସେୱନୋ ଭାୱିତୋ, ପଗୁଣଭାୱଂ ଆପାଦିତୋ ୱଡ୍ଢିତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ବହୁଲୀକତୋତି ବହୁଲଂ ପୱତ୍ତିତୋ। ତେନ ଆୱଜ୍ଜନାଦିୱସୀଭାୱପ୍ପତ୍ତିମାହ। ଯୋ ହି ୱସୀଭାୱମାପାଦିତୋ, ସୋ ଇଚ୍ଛିତିଚ୍ଛିତକ୍ଖଣେ ସମାପଜ୍ଜିତବ୍ବତୋ ପୁନପ୍ପୁନଂ ପୱତ୍ତିସ୍ସତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ପୁନପ୍ପୁନଂ କତୋ''ତି। ଯଥା ''ଇଧେୱ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସମଣୋ (ମ। ନି। ୧।୧୩୯; ଅ। ନି। ୪।୨୪୧), ୱିୱିଚ୍ଚେୱ କାମେହୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୨୨୬; ମ। ନି। ୧।୨୭୧; ସଂ। ନି। ୨।୧୫୨; ଅ। ନି। ୪।୧୨୩) ଚ ଏୱମାଦୀସୁ ପଠମପଦେ ୱୁତ୍ତୋ ଏୱ-ସଦ୍ଦୋ ଦୁତିଯାଦୀସୁପି ୱୁତ୍ତୋଯେୱ ହୋତି, ଏୱମିଧାପୀତି ଆହ ''ଉଭଯତ୍ଥ ଏୱସଦ୍ଦେନ ନିଯମୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ''ତି। ଉଭଯତ୍ଥ ନିଯମେନ ଲଦ୍ଧଗୁଣଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଅଯଂ ହୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅସୁଭକମ୍ମଟ୍ଠାନନ୍ତି ଅସୁଭାରମ୍ମଣଂ ଝାନମାହ। ତଞ୍ହି ଅସୁଭେସୁ ଯୋଗକମ୍ମଭାୱତୋ ଯୋଗିନୋ ସୁଖୱିସେସାନଂ କାରଣଭାୱତୋ ଚ ''ଅସୁଭକମ୍ମଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। କେୱଲନ୍ତି ଇମିନା ଆରମ୍ମଣଂ ନିୱତ୍ତେତି। ପଟିୱେଧୱସେନାତି ଝାନପଟିୱେଧୱସେନ। ଝାନଞ୍ହି ଭାୱନାୱିସେସେନ ଇଜ୍ଝନ୍ତଂ ଅତ୍ତନୋ ୱିସଯଂ ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତମେୱ ପୱତ୍ତତି ଯଥାସଭାୱତୋ ପଟିୱିଜ୍ଝିଯତି ଚାତି ପଟିୱେଧୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଓଳାରିକାରମ୍ମଣତ୍ତାତି ବୀଭଚ୍ଛାରମ୍ମଣତ୍ତା। ପଟିକୂଲାରମ୍ମଣତ୍ତାତି ଜିଗୁଚ୍ଛିତବ୍ବାରମ୍ମଣତ୍ତା। ପରିଯାଯେନାତି କାରଣେନ, ଲେସନ୍ତରେନ ୱା। ଆରମ୍ମଣସନ୍ତତାଯାତି ଅନୁକ୍କମେନ ୱିଚିତବ୍ବତଂ ପତ୍ତାରମ୍ମଣସ୍ସ ପରମସୁଖୁମତଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ସନ୍ତେହି ସନ୍ନିସିନ୍ନେ ଆରମ୍ମଣେ ପୱତ୍ତମାନୋ ଧମ୍ମୋ ସଯମ୍ପି ସନ୍ନିସିନ୍ନୋୱ ହୋତି। ତେନାହ ''ସନ୍ତୋ ୱୂପସନ୍ତୋ ନିବ୍ବୁତୋ''ତି, ନିବ୍ବୁତସବ୍ବପରିଳାହୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଆରମ୍ମଣସନ୍ତତାଯ ତଦାରମ୍ମଣାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ସନ୍ତତା ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମାରମ୍ମଣାହି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାହି ୱେଦିତବ୍ବା।

ନାସ୍ସ ସନ୍ତପଣୀତଭାୱାୱହଂ କିଞ୍ଚି ସେଚନନ୍ତି ଅସେଚନକୋ। ଅସେଚନକତ୍ତା ଅନାସିତ୍ତକୋ, ଅନାସିତ୍ତକତ୍ତା ଏୱ ଅବ୍ବୋକିଣ୍ଣୋ, ଅସମ୍ମିସ୍ସୋ ପରିକମ୍ମାଦିନା। ତତୋ ଏୱ ପାଟିଯେକ୍କୋ ୱିସୁଂଯେୱେକୋ। ଆୱେଣିକୋ ଅସାଧାରଣୋ। ସବ୍ବମେତଂ ସରସତୋ ଏୱ ସନ୍ତଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ, ପରିକମ୍ମଂ ୱା ସନ୍ତଭାୱନିମିତ୍ତଂ। ପରିକମ୍ମନ୍ତି ଚ କସିଣକରଣାଦିନିମିତ୍ତୁପ୍ପାଦପରିଯୋସାନଂ, ତାଦିସଂ ଏତ୍ଥ ନତ୍ଥୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତଦା ହି କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ନିରସ୍ସାଦତ୍ତା ଅସନ୍ତଂ ଅପ୍ପଣୀତଂ ସିଯା। ଉପଚାରେ ୱା ନତ୍ଥି ଏତ୍ଥ ସନ୍ତତାତି ଯୋଜନା। ଯଥା ଉପଚାରକ୍ଖଣେ ନୀୱରଣାଦିୱିଗମେନ ଅଙ୍ଗପାତୁଭାୱେନ ଚ ପରେସଂ ସନ୍ତତା ହୋତି, ନ ଏୱମିମସ୍ସ। ଅଯଂ ପନ ଆଦିସମନ୍ନା…ପେ… ପଣୀତୋ ଚାତି ଯୋଜନା। କେଚୀତି ଉତ୍ତରୱିହାରୱାସିନୋ। ଅନାସିତ୍ତକୋତି ଉପସେଚନେନ ଅନାସିତ୍ତକୋ। ତେନାହ – ''ଓଜୱନ୍ତୋ''ତି ଓଜୱନ୍ତସଦିସୋତି ଅତ୍ଥୋ। ମଧୁରୋତି ଇଟ୍ଠୋ। ଚେତସିକସୁଖପଟିଲାଭସଂୱତ୍ତନଂ ତିକଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନୱସେନ, ଉପେକ୍ଖାଯ ୱା ସନ୍ତଭାୱେନ ସୁଖଗତିକତ୍ତା ସବ୍ବେସମ୍ପି ଝାନାନଂ ୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଝାନସମୁଟ୍ଠାନପଣୀତରୂପଫୁଟ୍ଠସରୀରତାୱସେନ ପନ କାଯିକସୁଖପଟିଲାଭସଂୱତ୍ତନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ତଞ୍ଚ ଖୋ ଝାନତୋ ୱୁଟ୍ଠିତକାଲେ। ଇମସ୍ମିଂ ପକ୍ଖେ ''ଅପ୍ପିତପ୍ପିତକ୍ଖଣେ''ତି ଇଦଂ ହେତୁମ୍ହି ଭୁମ୍ମୱଚନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଅୱିକ୍ଖମ୍ଭିତେତି ଝାନେନ ସକସନ୍ତାନତୋ ଅନୀହଟେ ଅପ୍ପହୀନେ। ଅକୋସଲ୍ଲସମ୍ଭୂତେତି ଅକୋସଲ୍ଲଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଅୱିଜ୍ଜା, ତତୋ ସମ୍ଭୂତେ। ଅୱିଜ୍ଜାପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ହି ସବ୍ବେ ପାପଧମ୍ମା। ଖଣେନେୱାତି ଅତ୍ତନୋ ପୱତ୍ତିକ୍ଖଣେନେୱ। ଅନ୍ତରଧାପେତୀତି ଏତ୍ଥ ଅନ୍ତରଧାପନଂ ୱିନାସନଂ, ତଂ ପନ ଝାନକତ୍ତୁକଂ ଇଧାଧିପ୍ପେତନ୍ତି ପରିଯୁଟ୍ଠାନପ୍ପହାନଂ ହୋତୀତି ଆହ – ''ୱିକ୍ଖମ୍ଭେତୀ''ତି। ୱୂପସମେତୀତି ୱିସେସେନ ଉପସମେତି। ୱିସେସେନ ଉପସମନଂ ପନ ସମ୍ମଦେୱ ଉପସମନଂ ହୋତୀତି ଆହ ''ସୁଟ୍ଠୁ ଉପସମେତୀ''ତି। ସାସନିକସ୍ସ ଝାନଭାୱନା ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯା ହୋତୀତି

ଆହ ‘‘ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯତ୍ତା’’ତି। ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ପାଦକଭୂତୋ ଅଯଂ ସମାଧି ଅନୁକ୍କମେନ ୱଡ୍ଢିତ୍ୱା ଅରିଯମଗ୍ଗଭାୱଂ ଉପଗତୋ ୱିଯ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ଅନୁପୁବ୍ବେନ ଅରିଯମଗ୍ଗୱୁଡ୍ଢିପ୍ପତ୍ତୋ’’ତି। ଅଯଂ ପନଟ୍ଠୋ ୱିରାଗନିରୋଧପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗାନୁପସ୍ସନାନଂ ୱସେନ ସମ୍ପଦେୱ ଯୁଜ୍ଜତି। ସେସଂ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେୱ।

୧୦। କିମିଲସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯୮୬। ଥେରୋତି ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରୋ। ଅଯଂ ଦେସନାତି ‘‘କଥଂ ଭାୱିତୋ ନୁ ଖୋ କିମିଲା’’ତିଆଦିନା ପୱତ୍ତା ଦେସନା। କାଯଞ୍ଞତରନ୍ତି ରୂପକାଯେ ଅଞ୍ଞତରକୋଟ୍ଠାସେ। ଏୱନ୍ତି ଯଥା ଆନାପାନଂ ଅନୁସ୍ସରନ୍ତୋ ଭିକ୍ଖୁ କାଯେ କାଯାନୁପସ୍ସୀ ଜାତୋ, ଏୱଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ୱାରେସୁ ୱେଦନାନୁପସ୍ସୀତିଆଦି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଦେସନାସୀସନ୍ତି ଦେସନାପଦେସଂ। ମନସିକାରପଦେସେନ ୱେଦନା ୱୁତ୍ତାତି ତଂ ସବ୍ବଂ ସରୂପତୋ ଅଞ୍ଞାପଦେସତୋ ଅପଦିସତି। ଯଥେୱ ହୀତିଆଦିନା ତତ୍ଥ ନିଦସ୍ସନଂ ଦସ୍ସେତି। ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରପଦଦ୍ୱଯେତି ‘‘ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରପଟିସଂୱେଦୀ ପସ୍ସମ୍ଭଯଂ ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାର’’ନ୍ତି ଏତସ୍ମିଂ ପଦଦ୍ୱଯେ।

ଏୱଂ ସନ୍ତେପୀତି ପୀତିମନସିକାରଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରପଦେସେନ ଯଦି ୱେଦନା ୱୁତ୍ତା, ଏୱଂ ସନ୍ତେପି। ଏସା ଯଥାୱୁତ୍ତା ୱେଦନା ଆରମ୍ମଣଂ ନ ହୋତି। ୱେଦନାରମ୍ମଣା ଚ ଅନୁପସ୍ସନା, ତସ୍ମା ୱେଦନାନୁପସ୍ସନା ନ ଯୁଜ୍ଜତି। ଯଦି ଏୱଂ ମହାସତିପଟ୍ଠାନାଦୀସୁ ‘‘ୱେଦନା ୱେଦିଯତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ କଥନ୍ତି ଆହ – ‘‘ମହାସତିପଟ୍ଠାନାଦୀସୁପୀ’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ସୁଖାଦୀନଂ ୱତ୍ଥୁନ୍ତି ସୁଖାଦୀନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ୱତ୍ଥୁଭୂତଂ ରୂପସଦ୍ଦାଦିଂ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ୱେଦନା ୱେଦିଯତି, ନ ପୁଗ୍ଗଲୋ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସେୱ ଅଭାୱତୋ। ୱେଦନାପୱତ୍ତିଂ ଉପାଦାଯ ନିସ୍ସାଯ ଯଥା ‘‘ପୁଗ୍ଗଲୋ ୱେଦନଂ ୱେଦିଯତୀ’’ତି ୱୋହାରମତ୍ତଂ ହୋତି। ଏୱଂ ଇଧାପି ୱେଦନାଯ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସେ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତି, ତଥା ପୱତ୍ତମନସିକାରସୀସେନ ‘‘ୱେଦନାସୁ ୱେଦନାନୁପସ୍ସୀ ଭିକ୍ଖୁ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ୱିହରତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ତଂ ସନ୍ଧାଯାତି ତଂ ୱେଦନାଯ ଆରମ୍ମଣଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ । ଆଦୀନଂ ପଦାନଂ। ଏତସ୍ସ ‘‘ୱେଦନାନୁପସ୍ସନା ନ ଯୁଜ୍ଜତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଅନୁଯୋଗସ୍ସ।

ସପ୍ପୀତିକେ ଦ୍ୱେ ଝାନେ ସମାପଜ୍ଜତୀତି ପୀତିସହଗତାନି ପଠମଦୁତିଯଜ୍ଝାନାନି ପଟିପାଟିଯା ସମାପଜ୍ଜତି। ତସ୍ସାତି ତେନ। ପଟିସଂୱିଦିତସଦ୍ଦାପେକ୍ଖାଯ ହି କତ୍ତୁଅତ୍ଥେ ଏତଂ ସାମିୱଚନଂ। ସମାପତ୍ତିକ୍ଖଣେତି ସମାପଜ୍ଜନକ୍ଖଣେ। ଝାନପଟିଲାଭେନାତି ଝାନେନ ସମଙ୍ଗୀଭାୱେନ। ଆରମ୍ମଣତୋତି ଆରମ୍ମଣମୁଖେନ ତଦାରମ୍ମଣଝାନପରିଯାପନ୍ନା ପୀତି ପଟିସଂୱିଦିତା ହୋତି, ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ପଟିସଂୱିଦିତତ୍ତାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଯଥା ନାମ ସପ୍ପପରିଯେସନଂ ଚରନ୍ତେନ ତସ୍ସ ଆସଯେ ପଟିସଂୱିଦିତେ ସୋପି ପଟିସଂୱିଦିତୋ ହୋତି ମନ୍ତାଗଦବଲେନ ତସ୍ସ ଗହଣସ୍ସ ସୁକରତ୍ତା, ଏୱଂ ପୀତିଯା ଆସଯଭୂତେ ଆରମ୍ମଣେ ପଟିସଂୱିଦିତେ ସା ପୀତି ପଟିସଂୱିଦିତାୱ ହୋତି ସଲକ୍ଖଣତୋ ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣତୋ ଚ ତସ୍ସା ଗହଣସ୍ସ ସୁକରତ୍ତା। ୱିପସ୍ସନକ୍ଖଣେତି ୱିପସ୍ସନାପଞ୍ଞାଯ ତିକ୍ଖୱିସଦଭାୱପ୍ପତ୍ତାଯ ୱିସଯତୋ ଦସ୍ସନକ୍ଖଣେ। ଲକ୍ଖଣପ୍ପଟିୱେଧେନାତି ପୀତିଯା ସଲକ୍ଖଣସ୍ସ ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଚ ପଟିୱିଜ୍ଝନେନ। ଯଞ୍ହି ପୀତିଯା ୱିସେସତୋ ସାମଞ୍ଞତୋ ଚ ଲକ୍ଖଣଂ, ତସ୍ମିଂ ୱିଦିତେ ସା ଯାଥାୱତୋ ୱିଦିତା ଏୱ ହୋତି। ତେନାହ ‘‘ଅସମ୍ମୋହତୋ ପୀତି ପଟିସଂୱିଦିତା ହୋତୀ’’ତି।

ଇଦାନି ତମତ୍ଥଂ ପାଳିଯା ଏୱ ୱିଭାୱେତୁଂ ‘‘ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଦୀଘଂ ଅସ୍ସାସୱସେନାତି ଦୀଘସ୍ସ ଅସ୍ସାସସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଭୂତସ୍ସ ୱସେନ। ପଜାନତୋ ସା ପୀତି ପଟିସଂୱିଦିତା ହୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଚିତ୍ତସ୍ସ ଏକଗ୍ଗତଂ ଅୱିକ୍ଖେପଂ ପଜାନତୋତି ଝାନପରିଯାପନ୍ନଂ ‘‘ଅୱିକ୍ଖେପୋ’’ତି ଲଦ୍ଧନାମଂ ଚିତ୍ତସ୍ସେକଗ୍ଗତଂ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତାଯ ପଞ୍ଞାଯ ପଜାନତୋ। ଯଥା ହି ଆରମ୍ମଣମୁଖେନ ପୀତି ପଟିସଂୱିଦିତା ହୋତି, ଏୱଂ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାପି ଆରମ୍ମଣମୁଖେନ ପଟିସଂୱିଦିତା ଏୱ ହୋନ୍ତୀତି। ସତି ଉପଟ୍ଠିତା ହୋତୀତି ଦୀଘଂ ଅସ୍ସାସୱସେନ ଝାନସମ୍ପଯୁତ୍ତା ସତି ତସ୍ମିଂ ଆରମ୍ମଣେ ଉପଟ୍ଠିତା ଆରମ୍ମଣମୁଖେନ ଝାନେପି ଉପଟ୍ଠିତା ନାମ ହୋତି। ତାଯ ସତିଯାତି ଏୱଂ ଉପଟ୍ଠିତାଯ ତାଯ ସତିଯା ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ତେନ ଞାଣେନ ସୁପ୍ପଟିୱିଦିତତ୍ତା ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ତସ୍ସ ୱସେନ ତଦାରମ୍ମଣା ସା ପୀତି ପଟିସଂୱିଦିତା ହୋତି। ଦୀଘଂ ପସ୍ସାସୱସେନାତିଆଦୀସୁପି ଇମିନାୱ ନଯେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଏତେନେୱ ନଯେନ ଅୱସେସପଦାନିପି ଅତ୍ଥତୋ ୱେଦିତବ୍ବାନୀ’’ତି।

ଯଥେୱାତିଆଦୀସୁ ଅଯଂ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ଝାନପଟିଲାଭେନ ଯଥା ଆରମ୍ମଣତୋ ପୀତିଆଦଯୋ ପଟିସଂୱିଦିତା ହୋନ୍ତି ତେନ ୱିନା ତେସଂ ଅପ୍ପୱତ୍ତନତୋ। ଏୱଂ ଝାନସମ୍ପଯୁତ୍ତେନ ତଂପରିଯାପନ୍ନେନ ୱେଦନାସଙ୍ଖାତମନସିକାରପଟିଲାଭେନ ଆରମ୍ମଣତୋ ୱେଦନା ପଟିସଂୱିଦିତା ହୋତି ଅରୁଣୁଗ୍ଗମେନ ୱିଯ ସୂରିଯସ୍ସ ତେନ ୱିନା ୱେଦନାଯ ଅପ୍ପୱତ୍ତନତୋ। ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତନଯେନ ଅତିସଯପ୍ପୱତ୍ତି ୱେଦନା ସୁପ୍ପଟିୱିଦିତା, ତସ୍ମା ସୁୱୁତ୍ତମେତନ୍ତି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତଚୋଦନଂ ନିରାକରୋତି।

ଆରମ୍ମଣେତି ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସନିମିତ୍ତଂ ୱଦତି। ଚିତ୍ତାନୁପସ୍ସୀଯେୱ ନାମେସ ହୋତି ଅସମ୍ମୋହତୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ ପଟିସଂୱିଦିତତ୍ତା। ତେନାହ ‘‘ତସ୍ମା’’ତିଆଦି। ଚିତ୍ତପଟିସଂୱିଦିତୱସେନାତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଇତରା ତିସ୍ସୋପି ଚିତ୍ତାନୁପସ୍ସନା ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

ସୋତି ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସନଂ ଅନୁଯୁତ୍ତୋ ଭିକ୍ଖୁ। ଯଂ ତଂ ପହାନଂ ପହାଯକଞାଣଂ। ପଞ୍ଞାଯାତି ଅପରାଯ ୱିପସ୍ସନାପଞ୍ଞାଯ ଅନିଚ୍ଚୱିରାଗାଦିତୋ ଦିସ୍ୱା ଦୁୱିଧାଯପି ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖିତା ହୋତି। ଇଦଞ୍ହି ଚତୁକ୍କନ୍ତି ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦିୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ ଚତୁକ୍କଂ। ତସ୍ସାପି ଧମ୍ମାନୁପସ୍ସନାଯ। ପଜହତୀତି ପହାନନ୍ତି ଆହ ‘‘ନିଚ୍ଚସଞ୍ଞଂ…ପେ… ପହାନକରଞାଣଂ ଅଧିପ୍ପେତ’’ନ୍ତି। ୱିପସ୍ସନାପରମ୍ପରନ୍ତି ପଟିପାଟିଯା ୱିପସ୍ସନମାହ। ପଥପଟିପନ୍ନଂ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖତୀତି ମଜ୍ଝିମାଯ ପଟିପତ୍ତିଯା ସମ୍ମଦେୱ ୱୀଥିପଟିପନ୍ନଂ ଭାୱନାଚିତ୍ତଂ ପଗ୍ଗହନିଗ୍ଗହାନଂ ଅକରଣେନ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖତି। ଏକତୋ ଉପଟ୍ଠାନନ୍ତି ଯସ୍ମା ମଜ୍ଝିମସମଥୱୀଥିନାତିୱତ୍ତିଯା ତତ୍ଥ ଚ ପକ୍ଖନ୍ଦନେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଏକରସଭାୱେନ, ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତତାଯ ଭାୱତୋ ଅୱିସେସଂ ଏକଗ୍ଗଭାୱୂପଗମନେନ ଏକନ୍ତତୋ ଉପଟ୍ଠାତି, ତସ୍ମା ନ ତତ୍ଥ କିଞ୍ଚି କାତବ୍ବନ୍ତି ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖତି। ତତ୍ଥାତି ଏୱଂ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖନେ। ସହଜାତାନମ୍ପି ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖନା ହୋତି ତେସଂ ପୱତ୍ତନାକାରସ୍ସ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖନତୋ। ‘‘ପଞ୍ଞାଯ ଦିସ୍ୱା’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଆରମ୍ମଣଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖନା ଅଧିପ୍ପେତା। ନ କେୱଲଂ ନୀୱରଣାଦିଧମ୍ମେ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖିତା, ଅଥ ଖୋ ଅଭିଜ୍ଝା …ପେ… ପଞ୍ଞାଯ ଦିସ୍ୱା ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖିତା ହୋତୀତି ଯୋଜନା।

ପଂସୁପୁଞ୍ଜଟ୍ଠାନିଯସ୍ସ କିଲେସସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘ଚତୁମହାପଥୋ ୱିଯ ଛ ଆଯତନାନି’’ଇଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ। କାଯାଦଯୋ ଚତ୍ତାରୋ ଆରମ୍ମଣସତିପଟ୍ଠାନା। ଚତୂସୁ ଆରମ୍ମଣେସୂତି କାଯାଦୀସୁ ଚତୂସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ପୱତ୍ତାଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା ପଂସୁପୁଞ୍ଜଟ୍ଠାନିଯସ୍ସ କିଲେସସ୍ସ ଉପହନନତୋ।

ଏକଧମ୍ମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଦୁତିଯୱଗ୍ଗୋ

୧-୨। ଇଚ୍ଛାନଙ୍ଗଲସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୯୮୭-୯୮୮।କସ୍ମାତିଆଦି ୱିହାରସମାପତ୍ତିଆଚିକ୍ଖଣେ କାରଣଂ ୱିଭାୱେତୁଂ ଆରଦ୍ଧଂ।

ଏୱ-ୱାକାରୋତି ଏୱ-କାରୋ ୱା-କାରୋ ଚ। ଏକନ୍ତସନ୍ତତ୍ତା ଏକନ୍ତେନ ସନ୍ତମନସିକାରଭାୱତୋ। ସେକ୍ଖୱଚନେନେୱ ତେସଂ ସିକ୍ଖିତବ୍ବସ୍ସ ଅତ୍ଥିଭାୱେ ସିଦ୍ଧେପି ସିକ୍ଖିତବ୍ବରହିତେସୁ ତେସୁପି ସେକ୍ଖପରିଯାଯସ୍ସ ୱୁଚ୍ଚମାନତ୍ତା ସିକ୍ଖିତବ୍ବସଦ୍ଦେନ ସେକ୍ଖେ ୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତା। ଆସୱକ୍ଖଯତ୍ଥଂ ସିକ୍ଖିତବ୍ବସ୍ସ ଅଭାୱେପି ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖୱିହାରତ୍ଥଂ ଝାନାଦିସିକ୍ଖନେନ ୱିନା ସିକ୍ଖିତବ୍ବାଭାୱା ‘‘ଅସେକ୍ଖା ନାମା’’ତି ୱୁତ୍ତା। ବୁଦ୍ଧାନଂ ପନ ସବ୍ବସୋ ସମ୍ମଦେୱ ପରିନିଟ୍ଠିତସିକ୍ଖତ୍ତା ‘‘ସିକ୍ଖାମୀ’’ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ। ଆନାପାନଜ୍ଝାନଫଲସମାପତ୍ତି ତଥାଗତୱିହାରୋ।

୩-୧୦। ପଠମଆନନ୍ଦସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୯୮୯-୯୯୬।ଅନିଚ୍ଚାଦିୱସେନାତି ଅନିଚ୍ଚଦୁକ୍ଖାନତ୍ତୱସେନ। ପୱିଚିନତି ପକାରେହି ୱିଚିନତି। ନିକ୍କିଲେସାତି ଅପଗତକିଲେସା ୱିକ୍ଖମ୍ଭିତକିଲେସା। ପୀତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ, ପସ୍ସଦ୍ଧିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋତି ପାଠୋ।

ଯାଯ ଅନୋସକ୍କନଂ ଅନତିୱତ୍ତନଞ୍ଚ ହୋତି, ଅଯଂ ତତ୍ରମଜ୍ଝତ୍ତୁପେକ୍ଖା ମଜ୍ଝତ୍ତାକାରୋତି ୱୁତ୍ତା। ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣିକାତି ଏକଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦପରିଯାପନ୍ନତ୍ତା।

ଚତୁନ୍ନଂ ଚତୁକ୍କାନଂ ୱସେନ ସୋଳସକ୍ଖତ୍ତୁକା। ଆନାପାନସନ୍ନିସ୍ସଯେନ ପୱତ୍ତତ୍ତା ଆରମ୍ମଣୱସେନ ପୱତ୍ତା ଆନାପାନାରମ୍ମଣାପି ଅପରଭାଗେ ସତି ଆନାପାନସ୍ସତୀତି ପରିଯାଯେନ ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଅରହତୀତି ‘‘ଆନାପାନସ୍ସତି ମିସ୍ସକା କଥିତା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଆନାପାନମୂଲକାତି ଆନାପାନସନ୍ନିସ୍ସଯେନ ପୱତ୍ତା ସତିପଟ୍ଠାନା। ତେସଂ ମୂଲଭୂତାତି ତେସଂ ସତିପଟ୍ଠାନାନଂ ମୂଲକାରଣଭୂତା। ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗମୂଲକାତି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗପଚ୍ଚଯଭୂତା। ତେପି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାତି ଏତେ ୱୀସତି ସତିପଟ୍ଠାନହେତୁକା ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା। ୱିଜ୍ଜାୱିମୁତ୍ତିପୂରକାତି ତତିଯୱିଜ୍ଜାଯ ତସ୍ସ ଫଲସ୍ସ ଚ ପରିପୂରଣୱସେନ ପୱତ୍ତା ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା। ଫଲସମ୍ପଯୁତ୍ତାତି ଚତୁତ୍ଥଫଲସମ୍ପଯୁତ୍ତା, ଚତୁବ୍ବିଧଫଲସମ୍ପଯୁତ୍ତା ୱା।

ଦୁତିଯୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଆନାପାନସଂଯୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧୧। ସୋତାପତ୍ତିସଂଯୁତ୍ତଂ

୧। ୱେଳୁଦ୍ୱାରୱଗ୍ଗୋ

୧। ଚକ୍କୱତ୍ତିରାଜସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯୯୭।ଅନୁଗ୍ଗହଗରହଣେସୁନିପାତୋତି ଅନୁଗ୍ଗଣ୍ହନଗରହତ୍ଥଜୋତକୋ ନିପାତୋ। କିମେତ୍ଥ ଅନୁଗ୍ଗଣ୍ହାତି, କିଂ ୱା ଗରହତୀତି ଆହ “ଚତୁନ୍ନ”ନ୍ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଅନୁଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ଅନୁଚ୍ଛୱିକଂ କତ୍ୱା ଗଣ୍ହନ୍ତୋ। ଗରହନ୍ତୋ ନିନ୍ଦନ୍ତୋ। ଇସ୍ସରସୀଲୋ ଇସ୍ସରୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ଇସ୍ସରିଯଂ, ପଭୁତା। ଅଧୀନଂ ପତି ଅଧିପତି, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ଆଧିପଚ୍ଚଂ, ସାମିଭାୱୋତି ଆହ – “ଇସ୍ସରିଯାଧିପଚ୍ଚ”ନ୍ତିଆଦି। ଅନନ୍ତକାନୀତି ଅନ୍ତରହିତାନି।

ଅୱେଚ୍ଚପ୍ପସାଦେନାତି ୱତ୍ଥୁତ୍ତଯସ୍ସ ଗୁଣେ ଯାଥାୱତୋ ଅୱେଚ୍ଚ ପଟିୱିଦ୍ଧା ପସାଦୋ। ସୋ ପନ କେନଚି ଚଲନରହିତୋତି ଆହ “ଅଚଲପ୍ପସାଦେନା”ତି। ମଗ୍ଗେନାତି ଅରିଯମଗ୍ଗେନ। ଆଗତପ୍ପସାଦୋ ତସ୍ସ ଅଧିଗମେନ ଲଦ୍ଧପ୍ପସାଦୋ। ଅପୁବ୍ବଂ ଅଚରିମନ୍ତି ଏକଜ୍ଝଂ। ଅରିଯସାୱକାନଞ୍ହି ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୋୱ ତୀସୁ ୱତ୍ଥୂସୁ ଅୱେଚ୍ଚପ୍ପସାଦଂ ଆୱହନ୍ତୋ ଏୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ତେସନ୍ତି ୱିସଯଭୂତାନଂ ତିଣ୍ଣଂ ୱତ୍ଥୂନଂ ୱସେନ ତିଧା ୱୁତ୍ତୋ। ଯସ୍ମା ଚ ଅତ୍ଥତୋ ଏକୋ, ତସ୍ମାୱ ନିନ୍ନାନାକରଣୋ ହୋତି ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନଭେଦେ ସତିପି। ଅରିଯସାୱକସ୍ସ ହୀତିଆଦିନା ନଯେନ ତମତ୍ଥଂ ୱିୱରତି। ପସାଦୋ ଓକପ୍ପନା। ପେମଂ ଭତ୍ତି। ଗାରୱଂ ଗରୁକରଣଂ। ମହନ୍ତଂ ଉଳାରଂ। ଏତଂ ୱିଭାଗେନ ନତ୍ଥି ସବ୍ବତ୍ଥ ସମାନତ୍ତା।

ଏୱନ୍ତି ଭୱନ୍ତରେପି ଅକୋପନୀଯତାଯ। ସଦିସୱସେନାତି ଅଞ୍ଞେହି ଅଖଣ୍ଡାଦୀହି ସଦିସୱସେନ। ତେନାହ “ମୁଖୱଟ୍ଟି ଯଞ୍ହି ଛିନ୍ନେ”ତିଆଦି। ଖଣ୍ଡା ଏତିସ୍ସା ଅତ୍ଥୀତି ଖଣ୍ଡା। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି। ପାତିମୋକ୍ଖେ ଆଗତାନୁକ୍କମେନ ସୀଲସ୍ସ ଆଦିମଜ୍ଝୱିଭାଗୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ୱା ତିଣ୍ଣଂ ୱାତି ସୀଲକୋଟ୍ଠାସାନଂ। ଏକନ୍ତରଂ ଭିନ୍ନନ୍ତି ଅଭିନ୍ନେନ ଏକନ୍ତରଂ ହୁତ୍ୱା ଭିନ୍ନଂ। ତେସଂ ଖଣ୍ଡାଦୀନଂ। “ଭୁଜିସ୍ସେହୀ”ତି ଉତ୍ତରପଦଲୋପେନ ନିଦ୍ଦେସୋତି ଆହ “ଭୁଜିସ୍ସଭାୱକରେହୀ”ତି। ଇଦଂୱୀତିକ୍କନ୍ତନ୍ତି ଇଦମ୍ପି ସୀଲଂ ୱୀତିକ୍କନ୍ତଂ। “ଅଯଂ ସୀଲସ୍ସ ୱୀତିକ୍କମୋ”ତି ଏୱଂ ପରାମସିତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟେହି।

୨। ବ୍ରହ୍ମଚରିଯୋଗଧସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯୯୮।ଯେସନ୍ତି ଅନିଯମତୋ ସବ୍ବାଦୀନମାଧାରଭୂତପୁଗ୍ଗଲଦସ୍ସନଂ। ବୁଦ୍ଧେ ପସାଦୋ ଗହିତୋ। ସୋ ହି ଇତରେହି ପଠମଂ ଗହେତବ୍ବୋତି। ଅରିଯକନ୍ତାନି ସୀଲାନି ଗହିତାନି ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ ସୀଲାନଂ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ସଙ୍ଘେ ପସାଦୋ ଗହିତୋ ଧମ୍ମପ୍ପସାଦସ୍ସ ଅନନ୍ତରଂ ୱୁଚ୍ଚମାନତ୍ତା। ଧମ୍ମେ ପସାଦୋ ଗହିତୋ ଅୱେଚ୍ଚପ୍ପସାଦଭାୱତୋ। ସୋତଂ ଅରିଯମଗ୍ଗଂ ଆଦିତୋ ପତ୍ତି ସୋତାପତ୍ତି, ତସ୍ସା ଅଙ୍ଗାନି ସୋତାପତ୍ତିଯଙ୍ଗାନି। ପଚ୍ଚେନ୍ତୀତି ପଜାଯନ୍ତି ଅଧିଗଚ୍ଛନ୍ତି। ତେନାହ “ପାପୁଣନ୍ତୀ”ତି। ବ୍ରହ୍ମଚରିଯନ୍ତି ମଗ୍ଗବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ। କତରପସାଦୋ ୱତ୍ତମାନୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ମଗ୍ଗପ୍ପସାଦୋତି ମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ପସାଦୋ। ଆଗତମଗ୍ଗସ୍ସାତି ଅଧିଗତମଗ୍ଗସ୍ସ। ମିସ୍ସକପ୍ପସାଦୋ ଏସୋତି ତସ୍ମା ଉଭୋପି ଥେରା ପଣ୍ଡିତା ବହୁସ୍ସୁତା।

୩। ଦୀଘାୱୁଉପାସକସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯୯୯। ଯଦଗ୍ଗେନ ତସ୍ମିଂ ଉପାସକେ ଯଥାୱୁତ୍ତାନି ସୋତାପତ୍ତିଯଙ୍ଗାନି ସଂୱିଜ୍ଜନ୍ତି, ତଦଗ୍ଗେନ ସୋ ତେସୁ ୱତ୍ତିସ୍ସତୀତି ଆହ “ଚତୂସୁ ସୋତାପତ୍ତିଯଙ୍ଗେସୁ ସନ୍ଦିସ୍ସସୀ”ତି। ୱିଜ୍ଜଂ ଭଜନ୍ତୀତି ୱିଜ୍ଜାଭାଗିଯା, ତେସୁ କୋଟ୍ଠାସେସୁ ପରିଯାପନ୍ନାତି ୱୁତ୍ତଂ “ୱିଜ୍ଜାଭାଗିଯେତି ୱିଜ୍ଜାକୋଟ୍ଠାସିକେ”ତି।

୪-୫। ପଠମସାରିପୁତ୍ତସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୦୦୦-୧୦୦୧। “ସୋତାପତ୍ତୀ”ତି ପଠମମଗ୍ଗୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ତସ୍ସ ଅଧିଗମୂପାଯୋ ସୋତାପତ୍ତିଯଙ୍ଗଂ। ତେନାହ “ସୋତାପତ୍ତିଯା ପୁବ୍ବଭାଗପଟିଲାଭଙ୍ଗ”ନ୍ତି। ସୋତାପତ୍ତିଅତ୍ଥାଯାତି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗତ୍ଥାଯ। ଅଙ୍ଗନ୍ତି କାରଣଂ। ଇତରେ ରତନତ୍ତଯପ୍ପସାଦାଦଯୋ। ପୁବ୍ବଭାଗିଯାଯ ସୋତାପତ୍ତିଯା ଅଙ୍ଗଂ କାରଣନ୍ତି।

୬। ଥପତିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୦୨। (ୱିତାନଂ କାୟାନଂ କାଲନକାୟ, କାରଣସ୍ସ ଉପଗତାନଂ ସାତପରିୟା ସିଜ୍ଝତି। ତତ୍ଥ କାୟପରିପଚ୍ଛାୟମୁଖେନ ତନ୍ତିଂ ଠପେସି ଭଗୱା। ନ ହି ପସ୍ସଥ ନମତ୍ଥେହି କରଣେ ନିରତ୍ଥକୋ ପିତି ୱତ୍ତତି। ‘‘ନିୟତତ୍ତା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତମେୱ ନିୟମଂ ‘‘ମଜ୍ଝିମପଦେସେୟେୱା’’ତି ଅୱଧାରଣେନ ୱିଭାୱେତି । ମହାମଣ୍ଡଲଚାରିକଂ ଚରନ୍ତୋପି ମଜ୍ଝିମପଦେସସ୍ସ ଅନ୍ତନ୍ତେନେୱ ଚରତି। ତତ୍ଥ ଚ ୱିନେୟ୍ୟଜନସ୍ସ ସମୋସରଣତା ମତ୍ତପନୱାଚମହତ୍ଥସୁପନନ୍ତି।) [ଏତ୍ଥନ୍ତରେ ପାଠୋ ଅସୁଦ୍ଧୋ ଦୁସ୍ସୋଧନୀୟୋ ଚ, ସୁଦ୍ଧପାଠୋ ଗୱେସିତବ୍ବୋ।] ଅରୁଣୁଟ୍ଠାପନମ୍ପି ତତ୍ଥେୱ ହୋତି। ପଚ୍ଚନ୍ତପଦେସେ ପନ ଦୂରେ ୱିନେୟ୍ୟଜନା ହୋନ୍ତି, ତତ୍ଥ ଗନ୍ତ୍ୱା ମଗ୍ଗଫଲେସୁ ପତିଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ତତୋ ପଚ୍ଚାଗନ୍ତ୍ୱା ମଜ୍ଝିମପଦେସେ ଏୱ ୱାସଂ ଉପଗଚ୍ଛତି, ତତ୍ଥ ମନୁସ୍ସେହି କତାନଂ କାରାନଂ ମହପ୍ଫଲଭାୱନିୟମନତ୍ଥନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ‘‘ଆସନ୍ନେ ନୋ ଭଗୱା’’ତି ଇଦଂ ନିଦସ୍ସନମତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ନ କେୱଲ’’ନ୍ତି ଆଦିମାହ।

ସକିଞ୍ଚନସପଲିବୋଧନଟ୍ଠେନାତି ଏତ୍ଥ କିଞ୍ଚନଂ ପଲିବୋଧୋ ଅସମାପିତକିଚ୍ଚତା, ତଦୁଭୟସ୍ସ ଅତ୍ଥିଭାୱେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ମହାୱାସେତି ମହାଗେହେ।

ଦ୍ୱେପି ଜନାତି ଇସିଦତ୍ତପୁରାଣା। ସିତଂ ନାମ ମନ୍ଦହସିତଂ। ହସିତଂ ନାମ ୱିସ୍ସଟ୍ଠହସିତଂ। ମୁତ୍ତଚାଗୋତିଆଦୀସୁ ୟଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗଟୀକାୟଂ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ମହାଟୀ। ୧।୧୬୦) ୱୁତ୍ତନୟେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସଂୱିଭାଗେତି ପରସ୍ସ ଦାନୱସେନ ସଂୱିଭଜନେ। ଅକତୱିଭାଗନ୍ତି ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମୱସେନ ନ କତୱିଭାଗଂ। ପୁଗ୍ଗଲୱସେନ ପନ ‘‘ସୀଲୱନ୍ତେହୀ’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା କତୱିଭାଗମେୱ ମହପ୍ଫଲତାକରଣେନ। ତେନାହ ‘‘ସବ୍ବଂ ଦାତବ୍ବମେୱ ହୁତ୍ୱା ଠିତ’’ନ୍ତି।

(ଏତ୍ଥନ୍ତରେ ପାଠୋ ଅସୁଦ୍ଧୋ ଦୁସ୍ସୋଧନୀୟୋ ଚ, ସୁଦ୍ଧପାଠୋ ଗୱେସିତବ୍ବୋ।)

୭। ୱେଠଦ୍ୱାରେୟ୍ୟସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୦୩।ପୱେଣିଆଗତସ୍ସାତି ଅନେକପୁରିସୟୁଗୱସେନ ପରମ୍ପରାଗତସ୍ସ। ଅତ୍ତନି ଉପନେତବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ତନି ନେତ୍ୱା ପରସ୍ମିଂ ଉପନେତବ୍ବଂ। ତେନାହ ‘‘ୟୋ ଖୋ ମ୍ୟାୟଂ ଧମ୍ମୋ ଅପ୍ପିୟୋ ଅମନାପୋ, ପରସ୍ସପେସୋ ଧମ୍ମୋ ଅପ୍ପିୟୋ ଅମନାପୋ’’ତିଆଦି। ଅମନ୍ତଭାସେନାତି ସମ୍ଫସ୍ସ ସମ୍ଫପ୍ପଲାପସ୍ସ ଅମନ୍ତାୟ ମନ୍ତାରହିତଭାସନେନ।

୮-୯। ପଠମଗିଞ୍ଜକାୱସଥସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୦୦୪-୫।ଦ୍ୱେ ଗାମା ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଞାତୀନଂ ଗାମାତି କତ୍ୱା। ଞାତିକେତି ଏୱଂଲଦ୍ଧନାମେ ଏକସ୍ମିଂ ଗାମକେ। ଗିଞ୍ଜକାୱସଥେତି ଗିଞ୍ଜକା ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି ଇଟ୍ଠକା, ଗିଞ୍ଜକାହି ଏୱ କତୋ ଆୱସଥୋ, ତସ୍ମିଂ। ସୋ କିର ଆୱାସୋ ୟଥା ସୁଧାହି ପରିକମ୍ମେନ ପୟୋଜନଂ ନତ୍ଥି, ଏୱଂ ଇଟ୍ଠକାହି ଏୱ ଚିନିତ୍ୱା କତୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଇଟ୍ଠକାମୟେ ଆୱସଥେ’’ତି। ତୁଲାଥମ୍ଭଦ୍ୱାରବନ୍ଧକୱାଟଫଲକାନି ପନ ଦାରୁମୟା ଏୱ। ଓରଂ ୱୁଚ୍ଚତି କାମଧାତୁ, ପଚ୍ଚୟଭାୱେନ ତଂ ଓରଂ ଭଜନ୍ତୀତି ଓରମ୍ଭାଗିୟାନି, ଓରମ୍ଭାଗସ୍ସ ୱା ହିତାନି ଓରମ୍ଭାଗିୟାନି। ତେନାହ ‘‘ହେଟ୍ଠାଭାଗିୟାନ’’ନ୍ତିଆଦି। ତୀହି ମଗ୍ଗେହୀତି ହେଟ୍ଠିମେହି ତୀହି ମଗ୍ଗେହି। ତେହି ପହାତବ୍ବତାୟ ହି ତେସଂ ସଞ୍ଞୋଜନାନଂ ଓରମ୍ଭାଗିୟତା, ଓରଂ ଭଞ୍ଜିୟାନି ୱା ଓରମ୍ଭାଗିୟାନି ୱୁତ୍ତାନି ନିରୁତ୍ତିନୟେନ। ଇଦାନି ବ୍ୟତିରେକମୁଖେନ ନେସଂ ଓରମ୍ଭାଗିୟଭାୱଂ ୱିଭାୱେତୁଂ ‘‘ତତ୍ଥା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ୱିକ୍ଖମ୍ଭିତାନି ସମତ୍ଥତାୱିଘାତେନ ପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ, ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନାନି ସବ୍ବସୋ ଅଭାୱେନ ଅରିୟାନଂ ରୂପାରୂପଭୱୂପପତ୍ତିୟା ୱିବନ୍ଧନାୟ ନ ହୋନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅୱିକ୍ଖମ୍ଭିତାନି ମଗ୍ଗେନ ୱା ଅସମୁଚ୍ଛିନ୍ନାନୀ’’ତି। ନିବ୍ବତ୍ତିୱସେନାତି ପଟିସନ୍ଧିଗ୍ଗହଣୱସେନ ଗନ୍ତୁଂ ନ ଦେନ୍ତି। ମହଗ୍ଗତଭୱଗାମିକମ୍ମାୟୂହନସ୍ସ ୱିବନ୍ଧନତୋ ସକ୍କାୟଦିଟ୍ଠିଆଦୀନି ତୀଣି ସଞ୍ଞୋଜନାନି କାମଚ୍ଛନ୍ଦବ୍ୟାପାଦା ୱିୟ ମହଗ୍ଗତଭୱୂପପତ୍ତିୟା ୱିସେସପଚ୍ଚୟତ୍ତା ତତ୍ଥ ମହଗ୍ଗତଭୱେ ନିବ୍ବତ୍ତମ୍ପି ତନ୍ନିବ୍ବତ୍ତିହେତୁକମ୍ମପରିକ୍ଖୟେ କାମଭୱୂପପତ୍ତିପଚ୍ଚୟତାୟ ମହଗ୍ଗତଭୱତୋ ଆନେତ୍ୱା ଇଧେୱ କାମଭୱେ ଏୱ ନିବ୍ବତ୍ତାପେନ୍ତି। ତସ୍ମା ସବ୍ବାନିପି ପଞ୍ଚପି ସଂୟୋଜନାନି ଓରମ୍ଭାଗିୟାନେୱ। ପଟିସନ୍ଧିୱସେନ ଅନାଗମନସଭାୱୋତି ପଟିସନ୍ଧିଗ୍ଗହଣୱସେନ ତସ୍ମା ଲୋକା ଇଧ ନ ଆଗମନସଭାୱୋ। ବୁଦ୍ଧଦସ୍ସନ-ଥେରଦସ୍ସନ-ଧମ୍ମସ୍ସୱନାନଂ ପନ ଅତ୍ଥାୟ ଅସ୍ସ ଆଗମନଂ ଅନିୱାରିତଂ।

କଦାଚି ଉପ୍ପତ୍ତିୟା ୱିରଳଆକାରତା, ପରିୟୁଟ୍ଠାନମନ୍ଦତାୟ ଅବହଲତାତି ଦ୍ୱେଧାପି ତନୁଭାୱୋ। ଅଭିଣ୍ହନ୍ତି ବହୁସୋ। ବହଲବହଲାତି ତିବ୍ବତିବ୍ବା। ୟତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ତଂ ସନ୍ତାନଂ ମଦ୍ଦନ୍ତା ଫରନ୍ତା ସାଧେନ୍ତା ଅନ୍ଧକାରଂ କରୋନ୍ତା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ଦ୍ୱୀହି ପନ ମଗ୍ଗେହି ପହୀନତ୍ତା ତନୁକତନୁକା ମନ୍ଦମନ୍ଦା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ପୁତ୍ତଧୀତରୋ ହୋନ୍ତୀତି ଇଦଂ ଅକାରଣଂ। ତଥା ହି ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗପରାମସନମତ୍ତେନପି ତେ ହୋନ୍ତି। ଇଦନ୍ତି ‘‘ରାଗଦୋସମୋହାନଂ ତନୁତ୍ତା’’ତି ଇଦଂ ୱଚନଂ। ଭୱତନୁକୱସେନାତି ଅପ୍ପକଭୱୱସେନ। ତନ୍ତି ମହାସୀୱତ୍ଥେରସ୍ସ ୱଚନଂ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ୟେ ଭୱା ଅରିୟାନଂ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ତେ

ପରିପୁଣ୍ଣଲକ୍ଖଣଭୱା ଏୱ। ଯେ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ତତ୍ଥ କୀଦିସଂ ତଂ ଭୱତନୁକଂ। ତସ୍ମା ଉଭଯଥାପି ଭୱତନୁକସ୍ସ ଅସମ୍ଭୱୋ ଏୱାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସୋତାପନ୍ନସ୍ସା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଟ୍ଠମେ ଭୱେ ଭୱତନୁକଂ ନତ୍ଥି ଅଟ୍ଠମସ୍ସେୱ ଭୱସ୍ସ ସବ୍ବସ୍ସେୱ ଅଭାୱତୋ। ସେସେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ।

କାମାୱଚରଲୋକଂସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ଇତରସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ୱସେନ ତଥା ୱତ୍ତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତ୍ତା। ଯୋ ହି ସକଦାଗାମୀ ଦେୱମନୁସ୍ସଲୋକେସୁ ୱୋମିସ୍ସକୱସେନ ନିବ୍ବତ୍ତତି, ସୋପି କାମଭୱୱସେନେୱ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତବ୍ବୋ। ଭଗୱତା ଚ କାମଲୋକେ ଠତ୍ୱା – ‘‘ସକିଦେୱ ଇମଂ ଲୋକଂ ଆଗନ୍ତ୍ୱା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇମଂ ଲୋକଂ ଆଗନ୍ତ୍ୱାତି ଚ ଇମିନା ପଞ୍ଚସୁ ସକଦାଗାମୀସୁ ଚତ୍ତାରୋ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ଏକୋୱ ଗହିତୋ। ଏକଚ୍ଚୋ ହି ଇଧ ସକଦାଗାମିଫଲଂ ପତ୍ୱା ଇଧେୱ ପରିନିବ୍ବାଯତି, ଏକଚ୍ଚୋ ଇଧ ପତ୍ୱା ଦେୱଲୋକେ ପରିନିବ୍ବାଯତି, ଏକଚ୍ଚୋ ଦେୱଲୋକେ ପତ୍ୱା ତତ୍ଥେୱ ପରିନିବ୍ବାଯତି, ଏକଚ୍ଚୋ ଦେୱଲୋକେ ପତ୍ୱା ଇଧୂପପଜ୍ଜିତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯତି, ଇମେ ଚତ୍ତାରୋ ଇଧ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି। ଯୋ ପନ ଇଧ ପତ୍ୱା ଦେୱଲୋକେ ଯାୱତାଯୁକଂ ୱସିତ୍ୱା ପୁନ ଇଧୂପପଜ୍ଜିତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯତି, ଅଯମିଧ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ‘‘ଇମଂ ଲୋକନ୍ତି କାମଭୱୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ’’ତି ଇମମତ୍ଥଂ ୱିଭାୱେତୁଂ ‘‘ସଚେ ହୀ’’ତିଆଦିନା ଅଞ୍ଞଂଯେୱ ଚତୁକ୍କଂ ଦସ୍ସିତଂ।

ଚତୂସୁ…ପେ… ସଭାୱୋତି ଅତ୍ଥୋ ଅପାଯଗମନୀଯାନଂ ପାପଧମ୍ମାନଂ ସବ୍ବସୋ ପହୀନତ୍ତା। ଧମ୍ମନିଯାମେନାତି ମଗ୍ଗଧମ୍ମନିଯାମେନ ନିଯତୋ ଉପରିମଗ୍ଗାଧିଗମସ୍ସ ଅୱସ୍ସଂଭାୱିଭାୱତୋ। ତେନାହ ‘‘ସମ୍ବୋଧିପରାଯଣୋ’’ତି। ତେସଂ ତେସଂ ଞାଣଗତିନ୍ତି ତେସଂ ତେସଂ ସତ୍ତାନଂ ‘‘ଅସୁକୋ ସୋତାପନ୍ନୋ, ଅସୁକୋ ସକଦାଗାମୀ’’ତିଆଦିନା ତଂତଂଞାଣାଧିଗମନଂ ଞାଣୂପପତ୍ତିଂ। ଞାଣାଭିସମ୍ପରାଯନ୍ତି ତତୋ ପରମ୍ପି – ‘‘ନିଯତୋ ସମ୍ବୋଧିପରାଯଣୋ ସକିଦେୱ ଇମଂ ଲୋକଂ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ଦୁକ୍ଖସ୍ସନ୍ତଂ କରିସ୍ସତୀ’’ତିଆଦିନା ଞାଣସହିତଂ ଉପପତ୍ତିପଚ୍ଚଯଭୱଂ। ଓଲୋକେନ୍ତସ୍ସ ଞାଣଚକ୍ଖୁନା ଅପେକ୍ଖନ୍ତସ୍ସ। କେୱଲଂ କାଯକିଲମଥୋୱ, ନ ତେନ କାଚି ପରେସଂ ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଚିତ୍ତୱିହେସା ଚିତ୍ତଖେଦୋ, ସା କିଲେସୂପସଂହିତତ୍ତା ବୁଦ୍ଧାନଂ ନତ୍ଥି।

ଆଦିସ୍ସତି ଆଲୋକୀଯତି ଅତ୍ତା ଏତେନାତି ଆଦାସଂ, ଧମ୍ମଭୂତଂ ଆଦାସଂ ଧମ୍ମାଦାସଂ, ଅରିଯମଗ୍ଗଞାଣସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ତେନ ହି ଅରିଯସାୱକୋ ଚତୂସୁ ଅରିଯସଚ୍ଚେସୁ ୱିଦ୍ଧସ୍ତସମ୍ମୋହତ୍ତା ଅତ୍ତାନଂ ଯାଥାୱତୋ ଞତ୍ୱା ଯାଥାୱତୋ ବ୍ୟାକରେଯ୍ୟ, ତପ୍ପକାସନତୋ ପନ ଧମ୍ମପରିଯାଯସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ଧମ୍ମାଦାସତା ୱେଦିତବ୍ବାତି। ଯେନ ଧମ୍ମାଦାସେନାତି ଇଧ ପନ ମଗ୍ଗଧମ୍ମମେୱ ୱଦତି। ସେସଂ ଉତ୍ତାନତ୍ଥତ୍ତା ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେୱାତି।

ୱେଳୁଦ୍ୱାରୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ରାଜକାରାମୱଗ୍ଗୋ

୧। ସହସ୍ସଭିକ୍ଖୁନିସଙ୍ଘସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୦୭। ଧମ୍ମିକତ୍ତା ଦେସୱାସୀହି ଅନୁକମ୍ପିତୋ ରାଜାତି ରାଜକୋ, ତସ୍ସ ଆରାମୋ ରାଜକାରାମୋ, ତସ୍ମିଂ। ଭୂମିସୀସଂ ସେଟ୍ଠପ୍ପଦେସୋ, ଯତ୍ଥ ୱସନ୍ତୋ ଲାଭଗ୍ଗଯସଗ୍ଗପ୍ପତ୍ତୋ ହୋତୀତି ତେସଂ ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ୱାରାପେହୀତି ପଟିସେଧେହି। ଯୁଜ୍ଝାପେତୁନ୍ତି କଲହଂ କାରାପେତୁଂ। ପୁନ ଆଗଚ୍ଛନ୍ତାତି ଅପରସ୍ମିଂ ସଂୱଚ୍ଛରେ ଆଗଚ୍ଛନ୍ତା। ଉବ୍ବଟ୍ଟେତ୍ୱାତି ମହତୀ ୱୀଚିଯୋ ଉବ୍ବଟ୍ଟେତ୍ୱା। ଯଥା ତସ୍ସ ସକଲମେୱ ରଟ୍ଠଂ ଏକୋଦକୀଭୂତଂ ହୋତି, ଏୱଂ କତ୍ୱା ସମୁଦ୍ଦମେୱ ଜାତଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସମୁଦ୍ଦମେୱ ଅକଂସୂ’’ତି।

ଇସୀନମନ୍ତରଂ କତ୍ୱାତି ଇସୀନଂ କାରଣଂ କତ୍ୱା, ଇସୀନଂ ହେତୂତି ଅତ୍ଥୋ, ଇସୀନଂ ୱା ଅନ୍ତରଭେଦଂ କତ୍ୱା। ତଥା ଲୋକେ କୋଲାହଲସ୍ସ ପଚ୍ଚଟତଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ଭଗୱା ‘‘ମେ ସୁତ’’ନ୍ତି ଆହ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଜାନମ୍ପି। ଉଚ୍ଛିନ୍ନୋତି କୁଲଚ୍ଛେଦେନ ଉଚ୍ଛିନ୍ନୋ। ନ କେୱଲଂ ସଯମେୱ, ଅଥ ଖୋ ସହ ରଟ୍ଠେହି। ୱିଭୱନ୍ତି ୱିନାସଂ ଉପଗତୋ।

ତଂ ସନ୍ଧାଯେତଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ତଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ପସେନଦିନା କୋସଲରାଜେନ କାରିତଂ ୱିହାରଂ ସନ୍ଧାଯ ଏତଂ ‘‘ରାଜକାରାମେ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୨-୩। ବ୍ରାହ୍ମଣସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୦୦୮-୯।ଉଦଯଗାମିନିନ୍ତି ଆରମ୍ଭତୋ ପଟ୍ଠାଯ ସମ୍ପତ୍ତିଆୱହଂ।

୪। ଦୁଗ୍ଗତିଭଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୧୦। ଦୁଟ୍ଠା ଗତି ନିପ୍ଫତ୍ତି ଦୁଗ୍ଗତି, ଦୁଗ୍ଗତଭାୱୋ ଦାଲିଦ୍ଦିଯଂ, ତଦେୱ ଭଯଂ, ତଂ ସବ୍ବଂ ଅନୱସେସଂ ୱା ଦୁଗ୍ଗତିଭଯଂ ଦଲିଦ୍ଦଭଯଂ। ସମ୍ମଦେୱ ଅତିକ୍କନ୍ତୋତି ସମତିକ୍କନ୍ତୋ।

୬। ପଠମମିତ୍ତାମଚ୍ଚସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୧୨।ୱୋହାରମିତ୍ତାତି ତଂତଂଦାନଗ୍ଗହଣୱସେନ ୱୋହାରକା ମିତ୍ତା। ଆମନ୍ତନପଟିମନ୍ତନୈରିଯାପଥାଦୀସୁପୀତି ଆଲାପସଲ୍ଲାପଗମନନିସଜ୍ଜାଦିଅତ୍ଥସଂୱିଧାନାଦୀସୁ । ଏକତୋ ପୱତ୍ତକିଚ୍ଚାତି ସହ ପୱତ୍ତକଉଚ୍ଚା। ଅମା ସହ ଭୱନ୍ତୀତି ଅମଚ୍ଚା। ‘‘ଅମ୍ହାକଂ ଇମେ’’ତି ଞାଯନ୍ତୀତି ଞାତୀ, ଆୱାହୱିୱାହସମ୍ବନ୍ଧା। ତେନାହ ‘‘ସସ୍ସୁସସୁରପକ୍ଖିକା’’ତି। ଯୋନିସମ୍ବନ୍ଧା ୱା ସାଲୋହିତା। ତେନାହ ‘‘ଭାତିଭଗିନିମାତୁଲାଦଯୋ’’ତି।

୭। ଦୁତିଯମିତ୍ତାମଚ୍ଚସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୧୩। କିସ୍ମିଞ୍ଚି କସ୍ସଚି ଚ ତଥା ତଥା ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ପସାଦସ୍ସ ଅଞ୍ଞଥାଭାୱୋ ପସାଦଞ୍ଞଥତ୍ତଂ। ଭୂତସଙ୍ଘାତସ୍ସ ଘନଆଦିକସ୍ସ ଅଞ୍ଞଥାଭାୱୋ ଭାୱଞ୍ଞଥତ୍ତଂ। ନିରଯାଦିଗତିଅନ୍ତରୌପପତ୍ତି ଗତିଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ। ସଭାୱଧମ୍ମାନଂ କକ୍ଖଠଅଫୁସନାଦିଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଅଞ୍ଞଥାଭାୱୋ ଲକ୍ଖଣଞ୍ଞଥତ୍ତଂ। ‘‘ଠିତସ୍ସ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ପଞ୍ଞାଯତୀ’’ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ୱିପରିଣାମଞ୍ଞଥତ୍ତଂ। ଲକ୍ଖଣଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ନ ଲବ୍ଭତି। ତେନାହ ‘‘ଲକ୍ଖଣଂ ପନ ନ ୱିଗଚ୍ଛତୀ’’ତି, ସେସଂ ଲବ୍ଭତୀତି। ପଥୱୀଧାତୁଯାତି ସସମ୍ଭାରପଥୱୀଧାତୁଯା। ଆପୋଧାତୁଯାତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନଯୋ। ପୁରିମଭାୱୋତି ଘନକଠିନଭାୱୋ। ଭାୱଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ରସଞ୍ଞଥତ୍ତସଭାୱୋ। ଗତିଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ ଉଗ୍ଗତୂପପତ୍ତି। ତେନାହ ‘‘ତଞ୍ଚ ଅରିଯସାୱକସ୍ସ ନତ୍ଥୀ’’ତି। ପସାଦଞ୍ଞଥତ୍ତମ୍ପି ନତ୍ଥିଯେୱ ଅରିଯସାୱକସ୍ସ।

ରାଜକାରାମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ସରଣାନିୱଗ୍ଗୋ

୧-୨। ପଠମମହାନାମସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୦୧୭-୧୮।ସମିଦ୍ଧନ୍ତି ସମ୍ପୁଣ୍ଣଂ। ସୁପୁପ୍ଫିତନ୍ତି ଉପସୋଭିତତାଯ ସୁପୁପ୍ଫିତସଦିସତ୍ତା। ବ୍ୟୂହା ନାମ ଯେହି ଏୱ ପୱିସନ୍ତି, ତେହି ଏୱ ନିକ୍ଖମନ୍ତି। ତେନାହ ‘‘ବ୍ୟୂହା ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି ଅୱିନିବ୍ବିଦ୍ଧରଚ୍ଛାଯୋ’’ତି। ଉଦ୍ଧତଚାରିନାତି ଯଟ୍ଠନ୍ତରା।

୩। ଗୋଧସକ୍କସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୧୯।ତୀହୀତି ରତନତ୍ତଯେ ଉପ୍ପନ୍ନେହି ତୀହି ପସାଦଧମ୍ମେହି। ଚତୂହୀତି ତେହି ଏୱ ସଦ୍ଧିଂ ସୀଲେନ। କୋଚିଦେୱାତିଆଦି ପରିକପ୍ପୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ ଭଗୱତି ଅତ୍ତନୋ ସଦ୍ଧାଯ ଉଳାରତମଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ତେନାହ ‘‘ଭଗୱତୋ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାଯା’’ତିଆଦି। ଧମ୍ମୋ ସମୁପ୍ପାଦୋତି ୱିୱାଦଧମ୍ମୋପ୍ପତ୍ତିହେତୁ। ତଦେୱ ହି ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘କିଞ୍ଚିଦେୱ କାରଣ’’ନ୍ତି। କାରଣନ୍ତି ନାନାକାରଣଂ। କଲ୍ଯାଣକୁସଲୱିମୁତ୍ତନ୍ତି ଅକଲ୍ଯାଣଂ ଅକୁସଲଂ, ତଦିଦଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଅପ୍ପସାଦନେନ ଅପନୀତଅତ୍ଥଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଅସ୍ସାତି ମହାନାମସକ୍କସ୍ସ। ଅନୱଜ୍ଜନଦୋସୋ ଏସୋତି ଚତୂସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଏକେନପି ସମନ୍ନାଗତୋ ସୋତାପନ୍ନୋ ହୋତୀତି ଅନୁଜାନିତ୍ୱା ଚତୂହିପି ସମନ୍ନାଗତେନ ଆଚିକ୍ଖିତବ୍ବନ୍ତି ଯାଥାୱତୋ ଅନୱଜ୍ଜନଦୋସୋତି ଅତ୍ଥୋ।

୪। ପଠମସରଣାନିସକ୍କସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୨୦।ପମାଣେନାତି ଏକେନ ପମାଣେନ, ନ ସବ୍ବସୋ। ଓଲୋକନଂ ଖମନ୍ତୀତି ଦସ୍ସନମଗ୍ଗେନ ଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମା ପଚ୍ଚତ୍ତଂ ପସ୍ସିତବ୍ବା ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବା। ପଠମମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ହି ଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମା ଏକଦେସତୋୱ ଦିଟ୍ଠା ନାମ ହୋନ୍ତି। ‘‘ପରିମୁଚ୍ଚତୀ’’ତି ପନ ୱୁତ୍ତଂ ୱଚ୍ଚତି ପଟିୱିଜ୍ଝନକିରିଯାଯ ୱତ୍ତମାନତ୍ତା।

ଅଗନ୍ତ୍ୱା ଅପାୟେସୁ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିରହତ୍ତା। ତେନାହ ‘‘ନ ଗଚ୍ଛତୀ’’ତି, ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ମହାସାରରୁକ୍ଖେ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ – ‘‘ଯୋ କୋଚି ୱିଞ୍ଞୁଜାତିକୋ ମମ ଚେ ଗୋଚରଂ ଗଚ୍ଛତି, ଏକସ୍ସ ଆଗମନଂ ଅୱଞ୍ଝଂ ଅମୋଘ’’ନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ।

୫। ଦୁତିଯସରଣାନିସକ୍କସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୨୧।ଦୁକ୍ଖେତ୍ତଂ ନିରୋଜକଂ, ତାଯ ଏୱ ଦୁକ୍ଖେତ୍ତତାଯ ୱିସମଂ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ୱିସମଖେତ୍ତ’’ନ୍ତି। ଲୋଣୂପହତନ୍ତି ଜାତସଭାୱେନ ଲୋଣେନ ଊସରେନ ଉପହତଂ। ଖଣ୍ଡାନୀତି ଖଣ୍ଡିତାନି। ତେମେତ୍ୱାତି ତେମିତତ୍ତା। ୱାତାତପହତାନୀତି ଚିରକାଲଂ ୱାତେନ ଚେୱ ଆତପେନ ଚ ଉପହତାନି ଆବାଧିତାନି।

୬। ପଠମଅନାଥପିଣ୍ଡିକସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୨୨।ଠାନନ୍ତି ଠାନସୋ। ତେନାହ ‘‘ଖଣେନା’’ତି। ନିଯ୍ୟାନିକନ୍ତି ପୱତ୍ତଂ ଞାଣପଟିରୂପକଂ ପକତିପୁରିସନ୍ତରଜାନନାଦିମିଚ୍ଛାଞାଣଂ। ତଂ ପନ ଅନିଯ୍ୟାନିକଂ ‘‘ନିଯ୍ୟାନିକ’’ନ୍ତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱସେନ ପୱତ୍ତେଯ୍ୟାତି ଆହ ‘‘ମିଚ୍ଛାପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣେନା’’ତି। ଗୁଣୱିଯୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ସକତ୍ତନି ଅୱଟ୍ଠାନସଙ୍ଖାତା ୱିମୁତ୍ତି ମିଚ୍ଛାୱିମୁତ୍ତି।

୭। ଦୁତିଯଅନାଥପିଣ୍ଡିକସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୨୩। ଯଥାକମ୍ମଂ ସମ୍ପରେତବ୍ବତୋ ସମ୍ପରାଯୋ, ପେଚ୍ଚଭୱୋ, ସମ୍ପରାଯହେତୁକଂ ସମ୍ପରାଯିକଂ, ମରଣଭଯଂ।

ସରଣାନିୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ପୁଞ୍ଞାଭିସନ୍ଦୱଗ୍ଗୋ

୧। ପଠମପୁଞ୍ଞାଭିସନ୍ଦସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୨୭। ଅୱିଚ୍ଛେଦେନ ନିଚ୍ଚପ୍ପୱତ୍ତିଯମାନାନି ପୁଞ୍ଞାନି ଅଭିସନ୍ଦନଟ୍ଠେନ ‘‘ପୁଞ୍ଞାଭିସନ୍ଦା’’ତି ୱୁତ୍ତା, ତେନ ପୁଞ୍ଞନଦିଯୋତି ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ସୁଖସ୍ସ ଆହରଣତୋ ଆନଯନତୋ ସୁଖସ୍ସାହାରୋ।

୪। ପଠମଦେୱପଦସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୩୦।ଦେୱାନନ୍ତି ୱିସୁଦ୍ଧିଦେୱାନଂ। ଦେୱପଦାନୀତି ତେସଂ ପଦାନି ଦେୱପଦାନି, ଦେୱୋତି ୱା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ। ଦେୱସ୍ସ ଞାଣେନ ଅକ୍କନ୍ତପଦାନୀତି ପଟିୱେଧଞାଣେନ ଚେୱ ଦେସନାଞାଣେନ ଚ ଅକ୍କନ୍ତପଦାନି। ଦେୱା ନାମ ଜାତିଦେୱା। ତେସମ୍ପି ଦେୱଟ୍ଠେନ ଦେୱୋତି ଦେୱଦେୱୋ, ସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ।

୮। ୱସ୍ସସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୩୪।ପାରଂ ୱୁଚ୍ଚତି ନିବ୍ବାନଂ ସଂସାରମହୋଘସ୍ସ ପରତୀରଭାୱତୋ। ତେନାହ – ‘‘ତିଣ୍ଣୋ ପାରଙ୍ଗତୋ, ଥଲେ ତିଟ୍ଠତି ବ୍ରାହ୍ମଣୋ (ସଂ। ନି। ୪। ୨୩୮; ଇତିୱୁ। ୬୯; ପୁ। ପ। ୧୮୮), ଯେ ଜନା ପାରଗାମିନୋ’’ତି (ଧ। ପ। ୮୫) ଚ। ଅଥ ୱା ପାତି ରକ୍ଖତୀତି ପାରଂ, ନିବ୍ବାନଂ। ଯୋ ପଟିୱିଜ୍ଝତି, ତଂ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖତୋ ପାତି ରକ୍ଖତି, ଅଚ୍ଚନ୍ତହିତେନ ଚ ୱିମୁତ୍ତିସୁଖେନ ଚ ରମେତି, ତସ୍ମା ପାରନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଗଚ୍ଛମାନା ଏୱାତି ପାରଂ ନିବ୍ବାନଂ ଗଚ୍ଛମାନା ଏୱ। ତେ ଧମ୍ମା ଆସୱାନଂ ଖଯାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି ସଚ୍ଛିକିରିଯାପହାନପଟିୱେଧାନଂ ସମକାଲତ୍ତା।

୧୦। ନନ୍ଦିଯସକ୍କସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୩୬।ପୱିୱେକଟ୍ଠାଯାତି ପୱିୱେକସୁଖତ୍ଥାଯ। ପଟିସଲ୍ଲାନତ୍ଥାଯାତି ବହିଦ୍ଧା ନାନାରମ୍ମଣତୋ ଚିତ୍ତଂ ପଟିନିୱତ୍ତେତ୍ୱା କମ୍ମଟ୍ଠାନେ ସମ୍ମଦେୱ ଲୀନତ୍ଥାଯ।

ପୁଞ୍ଞାଭିସନ୍ଦୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ସଗାଥକପୁଞ୍ଞାଭିସନ୍ଦୱଗ୍ଗୋ

୧। ପଠମଅଭିସନ୍ଦସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୩୭।ସଙ୍ଖ୍ୟା ଅତ୍ଥି ହେଟ୍ଠା ମହାପଥୱିଯା, ଉପରି ଆକାସେନ, ପରିତୋ ଚକ୍କୱାଳପଦ୍ବତେନ, ମଜ୍ଝେ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଠିତେହି ଦୀପପଦ୍ବତପରିଯନ୍ତେହି ପରିଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା। ଜାନନ୍ତେନ ଯୋଜନତୋ ସଙ୍ଖାତୁଂ ସକ୍କାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ମହାସରୀରମଚ୍ଛ-କୁମ୍ଭୀଲ-ଯକ୍ଖ-ରକ୍ଖସ-ମହାନାଗଦାନୱାଦୀନଂ ସୱିଞ୍ଞାଣକାନଂ, ବଳଅୱାମୁଖପାତାଲାଦୀନଂ ଅୱିଞ୍ଞାଣକାନଂ ଭେରୱାରମ୍ମଣାନଂ ୱସେନ ବହୁଭେରୱଂ।

୨। ଦୁତିଯଅଭିସନ୍ଦସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୩୮।ସମ୍ଭେଦେତି ସମ୍ଭେଦଂ ସମୋଧାନଂ ଗତଟ୍ଠାନେ। ଯତ୍ଥିମା ମହାନଦିଯୋ ସଂସନ୍ଦନ୍ତି ସମେନ୍ତୀତି ପରିକପ୍ପୱଚନମେତଂ। ତାଦିସାସୁ ହି ମହାନଦୀସୁ କାଚି ପୁରତ୍ଥିମସମୁଦ୍ଦଂ ପୱିଟ୍ଠା, କାଚି ପଚ୍ଛିମଂ।

୩। ତତିଯଅଭିସନ୍ଦସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୩୯। ''କୁସଲେ ପତିଟ୍ଠିତୋ''ତି ଏତ୍ଥ ଯଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତିକଂ କୁସଲେ ପତିଟ୍ଠାନଂ। ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ମଗ୍ଗକୁସଲେ ପତିଟ୍ଠିତୋ''ତି ଆହ, ହେଟ୍ଠିମମଗ୍ଗକୁସଲେତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନାହ ''ଭାୱେତି ମଗ୍ଗ''ନ୍ତି। ଅରିଯଫଲଂଯେୱ ଧମ୍ମସାରୋ। କିଲେସା ଖୀଯନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି କିଲେସକ୍ଖଯୋ, ନିବ୍ବାନଂ, ତସ୍ମିଂ କିଲେସକ୍ଖଯେ ରତୋ।

୪। ପଠମମହଦ୍ଧନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୪୦। ଅରିଯାନଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଧନନ୍ତିପି ଅରିଯଧନଂ, ନିବ୍ବାନନ୍ତି କେଚି। ଅନଯତୋପି ୱିସୁଦ୍ଧଟ୍ଠେନ ଅରିଯଞ୍ଚ ତଂ ଧନଞ୍ଚ ଧନାଯିତଟ୍ଠେନାତି ଅରିଯଧନଂ, ତେନ ଅରିଯଧନେନ। ତେନେୱ ଭୋଗେନାତି ଅରିଯଧନଭୋଗେନ।

ସଗାଥକପୁଞ୍ଞାଭିସନ୍ଦୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ସପ୍ପଞ୍ଞୱଗ୍ଗୋ

୨। ୱସ୍ସଂୱୁତ୍ଥସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୪୮।ସମୋଧାନେତ୍ୱାତି ଯେହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀହି ଭାୱିଯମାନେହି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗୋ ଅନୁପ୍ପତ୍ତୋ, ତାନେୱ। ଧମ୍ମସମାନତାଯ ଚେତଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଞ୍ଞାନେୱ ହି ଅତ୍ଥତୋ ତଂ ତଂ ମଗ୍ଗଂ ସାଧକାନି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନି। ତନ୍ତି ପୱେଣୀ କଥିତାତି ଯଂ କଞ୍ଚି ୱିନେଯ୍ୟପୁଗ୍ଗଲଂ ଅନପେକ୍ଖିତ୍ୱା କେୱଲଂ ତନ୍ତିୱସେନ ଠିତି କଥିତା।

୩। ଧମ୍ମଦିନ୍ନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୪୯।ସତ୍ତସୁ ଜନେସୂତି ସତ୍ତସୁ କିତ୍ତିଯମାନେସୁ ଉପାସକଜନେସୁ। ଗମ୍ଭୀରାତିଆଦୀସୁ ଧମ୍ମଗମ୍ଭୀରାତି ପାଳିଇଗତିଯା ଗମ୍ଭୀରା, ତଥା ଚ ସଲ୍ଲସୁତ୍ତଂ ହେଟ୍ଠା ପକାସିତମେୱ। ''ଚେତନାହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, କମ୍ମଂ ୱଦାମୀ''ତିଆଦିନା (ଅ। ନି। ୬।୬୩; କଥା। ୫୩୯) ଆଗତଂ ଚେତନାସୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ''ଚେତନାସହଜାତଂ ନାନାକ୍ଖଣିକ''ନ୍ତିଆଦିନା ପଟ୍ଠାନେ ଆଗତନଯେନ, ସୁତ୍ତେସୁ (ଅ। ନି। ୩।୧୦୧) ଚ ''ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମୱେଦନୀଯ''ନ୍ତିଆଦିନା ଆଗତନଯେନ ଗମ୍ଭୀରଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଚେୱ ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ଚ ପକାସନତୋ ଅସଙ୍ଖତସଂଯୁତ୍ତସ୍ସ ଲୋକୁତ୍ତରତ୍ଥଦୀପକତା। ''ଅତୀତଂପାହଂ ରୂପେନ ଖଜ୍ଜିଂ, ଏତରହି ଖଜ୍ଜାମୀ''ତିଆଦିନା ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଖାଦକଭାୱସ୍ସ, ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଖାଦିତବ୍ବତାଯ ୱିଭାୱନେନ ଖଜ୍ଜନୀଯପରିଯାଯେ (ସଂ। ନି। ୩।୭୯) ୱିସେସତୋ ନିସ୍ସତ୍ତନିଜ୍ଜୀୱତା ଦୀପିତାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ସତ୍ତସୁଞ୍ଞତାଦୀପକା ଖଜ୍ଜନିକସୁତ୍ତନ୍ତାଦଯୋ''ତି।

ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରିସ୍ସାମାତି ଯେ ତେସୁ ସୁତ୍ତେସୁ ୱୁତ୍ତପଟିପଦଂ ସମ୍ପଦେତ୍ୱା ପରିପୂରେନ୍ତି, ତେ ତେସୁ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରନ୍ତି ନାମ । ଏତ୍ଥାତି ''ନ ଖୋ ନେତ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ନ-କାରୋ ''ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ମ-କାରୋ ୱିଯ ବ୍ୟଞ୍ଜନସନ୍ଧିମତ୍ତମେୱ, ନାସ୍ସ କୋଚି ଅତ୍ଥୋ।

୪। ଗିଲାନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୫୦।ନ ଖୋ ପନେତନ୍ତି ନ ଖୋ ଏତଂ, ନୋତି ଚ ଅମ୍ହେହୀତି ଅତ୍ଥୋତି ଆହ ''ନ ଖୋ ଅମ୍ହେହୀ''ତିଆଦି। ଅସ୍ସସନ୍ତୀତି ଅସ୍ସାସନୀଯାତି ଆହ ''ଅସ୍ସାସକରେହୀ''ତି। ମରିସ୍ସତୀତି ମାରିସୋ, ଏକନ୍ତଭାୱିମରଣୋ, ସୋ ପନ ମରଣାଧୀନୱୁତ୍ତିକୋତି ୱୁତ୍ତଂ ''ମରଣପଟିବଦ୍ଧୋ''ତି। ଅଧିମୁଚ୍ଚେହୀତି ଅଧିମୁତ୍ତିଂ ଉପ୍ପାଦେହି। ତଂ ପନ ତଥା ଚିତ୍ତସ୍ସ ପଣିଧାନଂ ଠପନନ୍ତି ଆହ ''ଠପେହୀ''ତି। ଆଗମନୀଯଗୁଣେସୂତି ପୁବ୍ବଭାଗଗୁଣେସୁ। ପମାଣଂ ନାମ ନତ୍ଥି ଅନନ୍ତାପରିମାଣତ୍ତା। ନାନାକରଣଂ ନତ୍ଥି ୱିମୁତ୍ତିଯା ନିନ୍ନାନତ୍ତା।

୯। ପଞ୍ଞାପଟିଲାଭସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୫୫।ପଞ୍ଞାପଟିଲାଭାଯାତି ମଗ୍ଗଫଲପଞ୍ଞାଯ ପଟିଲାଭତ୍ଥଂ। ତେନାହ ''ସତ୍ତ ସେକ୍ଖା''ତିଆଦି।

ସପ୍ପଞ୍ଞୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ମହାପଞ୍ଞୱଗ୍ଗୋ

୧। ମହାପଞ୍ଞସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୫୮।ମହନ୍ତେଅତ୍ଥେ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହାତୀତି ସଳପଟିଳସମୁପ୍ପାଦାଦିକେ ମହାୱିତ୍ଥାରେ ଅତ୍ଥେ ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜ ଅସେସେତ୍ୱା ମୁଟ୍ଠିଗତେ ୱିଯ କତ୍ୱା ଗଣ୍ହାତି। ସେସଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

ମହାପଞ୍ଞୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସୋତାପତ୍ତିସଂଯୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୨। ସଚ୍ଚସଂଯୁତ୍ତଂ

୧। ସମାଧିୱଗ୍ଗୋ

୧। ସମାଧିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୭୧।ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାଯାତି ନିସ୍ସକ୍କୱଚନଂ ‘‘ପରିହାଯନ୍ତୀ’’ତି ପଦଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା। ଯଥାଭୂତାଦିୱସେନାତି ଯଥାଗତାଦିୱସେନ। ଯଥାଭୂତଂ ନାମ ଇମସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ ‘‘ସମାହିତୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ଯଥାଭୂତଂ ପଜାନାତୀ’’ତିଆଦି। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ‘‘ତଥା ଯସ୍ମା’’ତିଆଦିସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତଥା ହି ଯଥାଭୂତୱସେନ କାରଣଚ୍ଛେଦୋ କତୋ ‘‘ତଥା ଯସ୍ମା’’ତିଆଦିୱଚନେହି। ୱଣ୍ଣାତି ଅକ୍ଖରା, ‘‘ଗୁଣା’’ତି କେଚି। ପଦବ୍ୟଞ୍ଜନାନୀତି ନାମାଦିପଦାନି ଚେୱ ତଂସମୁଦାଯଭୂତବ୍ୟଞ୍ଜନାନି ଚ।

୩। ପଠମକୁଲପୁତ୍ତସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୦୭୩-୭୫।ସାସନାୱଚରା ଅଧିପ୍ପେତା ବାହିରକାନଂ ସଚ୍ଚାଭିସମଯସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ତଥାତି ଇମିନା ଚତୁତ୍ଥପଞ୍ଚମେସୁ ଅତ୍ଥୱିସେସାଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ଯଦି ଏୱଂ କସ୍ମା ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଦେସନାତି ଆହ ‘‘ତେନ ତେନ ଅଭିଲାପେନା’’ତିଆଦି।

୧୦। ତିରଚ୍ଛାନକଥାସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୮୦। ଦୁଗ୍ଗତିତୋ ସଂସାରତୋ ଚ ନିଯ୍ୟାତି ଏତେନାତି ନିଯ୍ୟାନଂ, ସଗ୍ଗମଗ୍ଗୋ ମୋକ୍ଖମଗ୍ଗୋ ଚ। ତସ୍ମିଂ ନିଯ୍ୟାନେ ନିଯୁତ୍ତା, ତଂ ଏତ୍ଥ ଅତ୍ଥୀତି ନିଯ୍ୟାନିକା। ୱଚୀଦୁଚ୍ଚରିତସଂକିଲେସତୋ ୱା ନିଯ୍ୟାତୀତି ଈ-କାରସ୍ସ ରସ୍ସତ୍ତଂ ଯ-କାରସ୍ସ କ-କାରଂ କତ୍ୱା ନିଯ୍ୟାନିକା। ଚେତନାଯ ସଦ୍ଧିଂ ସମ୍ଫପ୍ପଲାପା ୱେରମଣି। ତପ୍ପଟିପକ୍ଖତୋ ଅନିଯ୍ୟାନିକା, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ଅନିଯ୍ୟାନିକତ୍ତଂ। ତିରଚ୍ଛାନଭୂତନ୍ତି ତିରୋକରଣଭୂତଂ। କମ୍ମଟ୍ଠାନଭାୱେତି ଅନିଚ୍ଚତାପଟିସଂଯୁତ୍ତଚତୁସଚ୍ଚକମ୍ମଟ୍ଠାନଭାୱେ। ସାତ୍ଥକନ୍ତି ଦାନସୀଲାଦିନିସ୍ସିତତ୍ତା ହିତପଟିସଂଯୁତ୍ତଂ।

ୱିସିଖାତି ଘରସନ୍ନିୱେସୋ। ୱିସିଖାଗହଣେନ ଚ ଗାମାଦିଗହଣେ ୱିଯ ତନ୍ନିୱାସିନୋ ୱିସେସତୋ ଗହିତା ‘‘ଆଗତୋ ଗାମୋ’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ । ତେନାହ ‘‘ସୂରା ସମତ୍ଥା’’ତି। କୁମ୍ଭଟ୍ଠାନାପଦେସେନ କୁମ୍ଭଦାସିଯୋ ୱୁତ୍ତାତି ଆହ – ‘‘କୁମ୍ଭଦାସିକଥା’’ତି। ଅଯାଥାୱତୋ ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠିତିସଂହାରାଦିୱସେନ ଲୋକୋ ଅକ୍ଖାଯତି ଏତେନାତି ଲୋକକ୍ଖାଯିକା। ଇତି ଇମିନା ପକାରେନ ଭୱୋ, ଇମିନା ଅଭୱୋତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତାଯ ଇତିଭୱାଭୱକଥାଯ ସଦ୍ଧିଂ।

ସମାଧିୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନୱଗ୍ଗୋ

୧। ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୮୧।‘‘ଇସୀନଂ ପତନୁପ୍ପତନୱସେନ ଓସୀଦନୌପ୍ପତନଟ୍ଠାନୱସେନ ଏୱଂ ‘ଇସିପତନ’ନ୍ତି ‘ଲଦ୍ଧନାମେ’ତି ସଙ୍ଖେପତୋ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ୱିୱରିତୁଂ ‘ଏତ୍ଥ ହୀ’’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ଆମନ୍ତେସୀତି ଏତ୍ଥ ଯସ୍ମା ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନତ୍ଥଂ ଅଯଂ ଆମନ୍ତନା, ତସ୍ମା ସମୁଦାଗମତୋ ପଟ୍ଠାଯ ସତ୍ଥୁ ପୁବ୍ବଚରିତଂ ସଙ୍ଖେପେନେୱ ପକାସେତୁଂ ୱଟ୍ଟତୀତି ‘‘ଦୀପଙ୍କରପାଦମୂଲେ କତାଭିନୀହାରତୋ ପଟ୍ଠାଯା’’ତିଆଦି ଆରଦ୍ଧଂ। ତତ୍ଥ ମାରବଲଂ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱାତି ମାରଞ୍ଚ ମାରବଲଞ୍ଚ ଭଞ୍ଜିତ୍ୱା। ଅଥ ୱା ମାରସ୍ସ ଅବ୍ଭନ୍ତରଂ ବାହିରଞ୍ଚାତି ଦୁୱିଧଂ ବଲଂ ଭଞ୍ଜିତ୍ୱା। ‘‘ଦ୍ୱେମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅନ୍ତା’’ତି ଏତ୍ଥ ଅନ୍ତ-ସଦ୍ଦୋ ‘‘ପୁବ୍ବନ୍ତେ ଞାଣଂ ଅପରନ୍ତେ ଞାଣ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ୧୦୬୩) ୱିଯ ଭାଗପରିଯାଯୋତି ଆହ ‘‘ଦ୍ୱେ ଇମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, କୋଟ୍ଠାସା’’ତି। ସହ ସମୁଦାହାରେନାତି ଉଚ୍ଚାରଣସମକାଲଂ। ପତ୍ଥରିତ୍ୱା ଅଟ୍ଠାସି ବୁଦ୍ଧାନୁଭାୱେନ। ବ୍ରହ୍ମାନୋ ସମାଗଚ୍ଛିଂସୁ ପରିପକ୍କକୁସଲମୂଲା ସଚ୍ଚାଭିସମ୍ବୋଧାଯ କତାଧିକାରା।

ଗିହିସଞ୍ଞୋଜନନ୍ତି ଗିହିବନ୍ଧନଂ। ଛିନ୍ଦିତ୍ୱାତି ହରିତ୍ୱା। ନ ୱଢଅଞ୍ଞେତଦ୍ଧାତି ନାନୁଯୁଞ୍ଜେତଦ୍ଧା। କିଲେସକାମସୁଖସ୍ସାତି କିଲେସକାମଯୁତ୍ତସ୍ସ ସୁଖସ୍ସ। ଅନୁଯୋଗୋତି ଅନୁଭୱୋ। ଗାମୱାସୀହି ସେୱିତଦ୍ଧତ୍ତା ଗାମୱାସୀନଂ ସନ୍ତକୋ। ଅତ୍ତନୋତି ଅତ୍ତଭାୱସ୍ସ। ଆହିତୋ ଅହଂମାନୋ ଏତ୍ଥାତି ଅତ୍ତା, ଅତ୍ତଭାୱୋ। ଦୁକ୍ଖକରଣନ୍ତି ଦୁକ୍ଖୁପ୍ପାଦନଂ। ଅତ୍ତମାରଣେହୀତି ଅତ୍ତବାଧନେହି। ଉପସମାଯାତି କିଲେସୱୂପସମୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ତଦତ୍ଥସମ୍ପଦାନୱଚନନ୍ତି ଆହ ‘‘କିଲେସୂପସମତ୍ଥାଯା’’ତି। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି।

ସଚ୍ଚଞ୍ଞାଣାଦିୱସେନ ତଯୋ ପରିୱଟ୍ଟା ଏତସ୍ସାତି ତିପରିୱଟ୍ଟଂ, ଞାଣଦସ୍ସନଂ। ତେନାହ ‘‘ସଚ୍ଚଞ୍ଞାଣ’’ତିଆଦି। ଯଥାଭୂତଂ ଞାଣନ୍ତି ପଟିୱେଧଞ୍ଞାଣଂ ଆହ। ତେସୁଯେୱ ସଚ୍ଚେସୁ। ଞାଣେନ କତ୍ତବ୍ବସ୍ସ ଚ ପରିଞ୍ଞାପଟିୱେଧାଦିକିଚ୍ଚସ୍ସ ଚ ଜାନନଞ୍ଞାଣଂ, ‘‘ତଞ୍ଚ ଖୋ ପଟିୱେଧତୋ ପଗେୱା’’ତି କେଚି। ପଚ୍ଛାତି ଅପରେ। ତଥା କତଞ୍ଞାଣଂ। ଦ୍ୱାଦସାକାରନ୍ତି ଦ୍ୱାଦସୱିଧଆକାରଭେଦଂ। ଅଞ୍ଞତ୍ଥାତି ଅଞ୍ଞେସୁ ସୁତ୍ତେସୁ।

ପଟିୱେଧଞ୍ଞାଣମ୍ପି ଦେସନାଞ୍ଞାଣମ୍ପି ଧମ୍ମଚକ୍କନ୍ତି ଇଦଂ ତତ୍ଥ ଞାଣକିଚ୍ଚଂ ପଧାନନ୍ତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯାଦିଧମ୍ମସମୁଦାଯୋ ପନ ପୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ ଚକ୍କନ୍ତି ଧମ୍ମଚକ୍କଂ। ଅଥ ୱା ଚକ୍କନ୍ତି ଆଣା, ଧମ୍ମତୋ ଅନପେତତ୍ତା ଧମ୍ମଞ୍ଚ ତଂ ଚକ୍କଞ୍ଚ, ଧମ୍ମେନ ଞାଯେନ ଚକ୍କନ୍ତିପି ଧମ୍ମଚକ୍କଂ। ଯଥାହ ‘‘ଧମ୍ମଞ୍ଚ ପୱତ୍ତେତି ଚକ୍କଞ୍ଚାତି ଧମ୍ମଚକ୍କଂ, ଚକ୍କଞ୍ଚ ପୱତ୍ତେତି ଧମ୍ମଞ୍ଚାତି ଧମ୍ମଚକ୍କଂ, ଧମ୍ମେନ ପୱତ୍ତତୀତି ଧମ୍ମଚକ୍କଂ, ଧମ୍ମଚରିଯାଯ ପୱତ୍ତତୀତି ଧମ୍ମଚକ୍କ’’ନ୍ତିଆଦି (ପଟି। ମ। ୨।୪୦-୪୧)। ଉଭଯମ୍ପୀତି ପଟିୱେଧଞ୍ଞାଣଂ ଦେସନାଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଉଭଯମ୍ପି। ଏତନ୍ତି ତଦୁଭଯଂ। ଇମାଯ ଦେସନାଯାତି ଇମିନା ସୁତ୍ତେନ ପକାସେନ୍ତେନ ଭଗୱତା ଯଥାୱୁତ୍ତଞ୍ଞାଣଦ୍ୱଯସଙ୍ଖାତଂ ଧମ୍ମଚକ୍କଂ ପୱତ୍ତିତଂ ନାମ ପୱତ୍ତନକିଚ୍ଚସ୍ସ ଅନିଟ୍ଠିତତ୍ତା। ପତିଟ୍ଠିତେତି ଅଞ୍ଞାସି କୋଣ୍ଡଞ୍ଞତ୍ଥେରେନ ସୋତାପତ୍ତିଫଲେ ପତିଟ୍ଠିତେ। ପୱତ୍ତିତଂ ନାମ କସ୍ସପସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ସାସନନ୍ତରଧାନତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ବୁଦ୍ଧୁପ୍ପାଦୋ, ଏତ୍ତକଂ କାଲଂ ଅପ୍ପୱତ୍ତପୁବ୍ବସ୍ସ ପୱତ୍ତିତତ୍ତା, ଉପରିମଗ୍ଗାଧିଗମୋ ପନସ୍ସ ଅତ୍ଥଙ୍ଗତୋ ଏୱାତି।

ଏକପ୍ପହାରେନାତି ଏକେନେୱ ପହାରସଞ୍ଞିତେନ କାଲେନ। ଦିୱସସ୍ସ ହି ତତିଯୋ ଭାଗୋ ପହାରୋ ନାମ। ପାଠଇଯଂ ପନ ‘‘ତେନ ଖଣେନ ତେନ ଲଯେନ ତେନ ମୁହୁତ୍ତେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଂ ପହାରକ୍ଖଣସଲ୍ଲକ୍ଖଣମେୱ। ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣୋଭାସୋତି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣାନୁଭାୱେନ ପୱତ୍ତୋ ଓଭାସୋ ଚିତ୍ତଂ ପଟିଚ୍ଚ ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଯସ୍ମା ଭଗୱତୋ ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନସ୍ସ ଆରମ୍ଭେ ୱିଯ ପରିସମାପନେ ଅତିୱିଯ ଉଳାରତମଂ ପୀତିସୋମନସ୍ସଂ ଉଦପାଦି, ତସ୍ମା ‘‘ଇମସ୍ସପି ଉଦାନସ୍ସା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

୯। ସଙ୍କାସନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୮୯। ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନେ ୱଣ୍ଣୀଯନ୍ତେତି ୱଣ୍ଣା। ତେଯେୱ ପରିଯାଯେନ ଅକ୍ଖରଣତୋ ଅକ୍ଖରାନି। ଅତ୍ଥଂ ବ୍ୟଞ୍ଜେନ୍ତୀତି ବ୍ୟଞ୍ଜନାନି। ଯସ୍ମା ପନ ଅକାରାଦିକେ ସରସମଞ୍ଞା, କକାରାଦିକେ ବ୍ୟଞ୍ଜନସମଞ୍ଞା, ଉଭଯତ୍ଥ ୱଣ୍ଣସମଞ୍ଞା, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୱଣ୍ଣାନଂ ୱା ଏକଦେସୋ ଯଦିଦଂ ବ୍ୟଞ୍ଜନା ନାମା’’ତି। ନେତ୍ତିଯଂ ପନ ୱାକ୍ୟେ ବ୍ୟଞ୍ଜନସମଞ୍ଞା। ବ୍ୟଞ୍ଜନଗ୍ଗହଣେନେୱ ଚେତ୍ଥ ଆକାରନିରୁତ୍ତିନିଦ୍ଦେସା ଗହିତା ଏୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସଙ୍କାସନାତି ଅତ୍ଥସ୍ସ ଞାପନା ଭାଗସୋ। ତେନାହ ‘‘ୱିଭତ୍ତିଯୋ’’ତି। ସଙ୍କାସନଗ୍ଗହଣେନେୱ ଚେତ୍ଥ ପକାସନା ୱୁତ୍ତା ହୋତି। ୱିଭତ୍ତିଯୋ ହି ଅତ୍ଥୱଚନେନେୱ ୱିୱରନ୍ତି, ତାହି କାରଣପଞ୍ଞତ୍ତିଯୋ ୱୁତ୍ତାଯେୱାତି, ତାହିପି ଅତ୍ଥପଦାନି ଗହିତାନେୱ ହୋନ୍ତି। ଅଯମେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପୋ, ୱିତ୍ଥାରୋ ପନ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗୱଣ୍ଣନାଯଂ ନେତ୍ତିଅଟ୍ଠକଥାଯଞ୍ଚ ୱୁତ୍ତନଯେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସବ୍ବାକାରେନାତି ସଭାଗାଦିୱିଭାୱନାକାରେନ। ୱଣ୍ଣାଦୀନନ୍ତି ତସ୍ମିଂ ପନ ୱିତ୍ଥାରେ ପୱତ୍ତୱଣ୍ଣାଦୀନଂ। ତସ୍ମାତି ୱଣ୍ଣାଦୀନଂ ଅନ୍ତଅଭାୱତୋ। ଏୱମାହାତି ‘‘ଅପରିମାଣା ୱଣ୍ଣା ବ୍ୟଞ୍ଜନା ସଙ୍କାସନା’’ତି ଏୱମାହ।

୧୦। ତଥସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୯୦।ସଭାୱାୱିଜହନଟ୍ଠେନାତି ଅତ୍ତନୋ ଦୁକ୍ଖସଭାୱସ୍ସ କଦାଚିପି ଅପରିଚ୍ଚଜନେନ ତଥସଭାୱଂ। ତେନାହ ‘‘ଦୁକ୍ଖଞ୍ହି ଦୁକ୍ଖମେୱ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି। ସଭାୱସ୍ସାତି ଦୁକ୍ଖସଭାୱସ୍ସ। ଅମୋଘତାଯାତି ଅୱଞ୍ଚତାଯ। ଅୱିତଥନ୍ତି ନ ୱିତଥଂ। ତେନାହ ‘‘ନ ହି ଦୁକ୍ଖଂ ଅଦୁକ୍ଖଂ ନାମ ହୋତୀ’’ତି। ଅଞ୍ଞଭାୱାନୁପଗମେନାତି ସମୁଦଯାଦିସଭାୱାନୁପଗମନେନ ମୁସା ନ ହୋତୀତି ଅଞ୍ଞୋ ଅଞ୍ଞଥା ନ ହୋତୀତି ଅନଞ୍ଞଥଂ। ତେନାହ ‘‘ନ ହୀ’’ତିଆଦି।

ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। କୋଟିଗାମୱଗ୍ଗୋ

୧। କୋଟିଗାମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୯୧।ଅନନୁବୋଧାତି ପଟିୱେଧସ୍ସ ଅନୁରୂପବୋଧାଭାୱେନ। ଅପ୍ପଟିୱେଧାତି ସଚ୍ଚାନଂ ପଟିମୁଖଂ ୱେଧାଭାୱେନ।

୨। ଦୁତିଯକୋଟିଗାମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୯୨।ଫଲସମାଧିଫଲପଞ୍ଞାନନ୍ତି ଅଗ୍ଗଫଲସମାଧିଅଗ୍ଗଫଲପଞ୍ଞାନଂ।

୭। ତଥସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୯୭।ଅରିଯାନନ୍ତି ବୁଦ୍ଧାନଂ ଅରିଯାନଂ। ତେନାହ ''ନ ହୀ''ତିଆଦି।

୮। ଲୋକସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୯୮।ପଟିୱିଦ୍ଧତ୍ତା ଦେସିତତ୍ତା ଚାତି ଇମିନା ପଟିୱେଧଞାଣେନ ଦେସନାଞାଣେନ ଚ ପରିଗ୍ଗହିତତ୍ତା ଅରିଯସନ୍ତକାନି ହୋନ୍ତି ଅରିଯସ୍ସ ଭଗୱତୋ ସନ୍ତକଭାୱତୋ।

୧୦। ଗୱମ୍ପତିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୧୦୦।ଏକପ୍ପଟିୱେଧୋତି ଏକେନେୱ ଞାଣେନ ଚତୁନ୍ନଂ ଅରିଯସଚ୍ଚାନଂ ଏକଜ୍ଝଂ ପଟିୱେଧୋ।

କୋଟିଗାମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ସୀସପାୱନୱଗ୍ଗୋ

୩। ଦଣ୍ଡସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୧୦୧।ପୁନପ୍ପୁନଂ ୱଟ୍ଟସ୍ମିଂଯେୱ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି ଅଦିଟ୍ଠତ୍ତା ଚତୁନ୍ନଂ ଅରିଯସଚ୍ଚାନଂ।

୫। ସତ୍ତିସତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୧୦୫।ଭୱେଯ୍ଯଚେତି ଦୁକ୍ଖଦୋମନସ୍ସାନି ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖିତ୍ୱା ସହିତେହି ତେହି ସଚ୍ଚାଭିସମଯୋ ଭୱେଯ୍ଯାତି ଏୱଂ ପରିକପ୍ପନା ନ କାତବ୍ବାତି।

୯। ଇନ୍ଦଖୀଲସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୧୦୯।ଅଜ୍ଝାସଯନ୍ତି ସସ୍ସତାଦିଭେଦଂ ଅଜ୍ଝାସଯଂ। ସୋ ହି ''ଇଦମେୱ ସଚ୍ଚଂ ମୋଘମଞ୍ଞ''ନ୍ତି ଗାହସ୍ସ ମୁଖଭୂତତ୍ତା ମୁଖନ୍ତି ଅଧିପ୍ପେତୋ। ତଞ୍ଚ ଅପରେ ଅଦିଟ୍ଠସଚ୍ଚା ଓଲୋକେନ୍ତି, ଦିଟ୍ଠସଚ୍ଚା ପନ ନେୱ ଓଲୋକେନ୍ତି।

୧୦। ୱାଦତ୍ଥିକସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୧୧୦।କୁକ୍କୁକୋ ପମାଣମଜ୍ଝିମସ୍ସ ପୁରିସସ୍ସ ହତ୍ଥୋତି ଅତ୍ଥୋ। କୁକ୍କୁତି ତସ୍ସେୱ ନାମଂ।

ସୀସପାୱନୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ପପାତୱଗ୍ଗୋ

୧। ଲୋକଚିନ୍ତାସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୧୧୧।ଲୋକଚିନ୍ତନ୍ତି ଲୋକସନ୍ନିୱେସପଟିସଂଯୁତ୍ତୱୀମଂସାୱ। ''ଲୋକଚିତ୍ତ''ନ୍ତିପି ପାଠୋ, ତଂତଂଲୋକପରିଯାପନ୍ନଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ନାଠଇକେରାଦଯୋତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଅଖୁତ୍ତାନଂ ଓସଧିତିଣୱନପ୍ପତିଆଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ। ଏୱରୂପନ୍ତି ଏଦିସଂ ଅଞ୍ଞମ୍ପି ତଂତଂଲୋକଚିତ୍ତଂ।

ୱିଗତଚିତ୍ତୋତି ଅତ୍ତହପରହତୋ ଅପଗତୱିତକ୍କୋ ଅଦ୍ଦସ ଏୱଂ ଅଧିଟ୍ଠହିଂସୂତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ସମ୍ବରିମାଯନ୍ତି ସମ୍ବରେନ ଅସୁରିନ୍ଦେନ ଉପ୍ପାଦିତଂ ଅସୁରମାୟଂ, ଯଂ ''ଇନ୍ଦଜାଲ''ନ୍ତିପି ୱୁଚ୍ଚତି ଇନ୍ଦସ୍ସ ମୋହନତ୍ଥଂ ଉପ୍ପାଦିତତ୍ତା। ସମ୍ପରିୱତ୍ତେତ୍ୱାତି ପରିଧାୱେତ୍ୱା। ଯଥା ନେତି ନେ ଅସୁରେ ଯଥା ସୋ ପୁରିସୋ ପସ୍ସତି, ଏୱଂ ଅଧିଟ୍ଠହିଂସୁ। କସ୍ମା ପନେତେ ଏୱଂ ଅଧିଟ୍ଠହିଂସୂତି? ତଂ ପୁରିସଂ ତତ୍ଥ ତଥାନିସିନ୍ନଂ ଦିସ୍ୱା ''ଅଯଞ୍ଚ ଦେୱୋ''ତି ଆସଙ୍କନ୍ତା ତଥା ଅଧିଟ୍ଠହିତ୍ୱା ଭିସମୁଠଆଲଛିଦ୍ଦେହି ପୱିସିତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ଅସୁରଭୱନଂ ଗତା। ତେନାହ ଭଗୱା – ''ଦେୱାନଂଯେୱ ମୋହଯମାନା''ତି।

୨-୩। ପପାତସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୧୧୨-୩।ମରିଯାଦପାସାଣୋତି ଗିଜ୍ଝକୂଟପଦ୍ଧତସ୍ସ ମରିଯାଦପାକାରସଦିସୋ ମହନ୍ତୋ ପାସାଣୋ। ଅନିଟ୍ଠରୂପନ୍ତି ଏତ୍ଥ ରୂପ-ସଦ୍ଦୋ ସଭାୱତ୍ଥୋ ''ପିଯରୂପେ ସାତରୂପେ''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୪୦୮-୪୦୯) ୱିଯାତି ଆହ – ''ଅନିଟ୍ଠସଭାୱ''ନ୍ତି।

୫। ୱାଲସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୧୧୫।ଉପାସନନ୍ତି ଆଚରିଯୌପାସନଂ, ଆଚରିଯଂ ଅନ୍ତେୱାସିନା ୱା ଦିୱସେ ଦିୱସେ ସିକ୍ଖନୱସେନ ଉପାସିତଦ୍ଧତୋ ଉପାସନନ୍ତି ଲଦ୍ଧନାମଂ କଣ୍ଡଖିପନସିପ୍ପଂ। କଣ୍ଡଂ ଅତିକ୍କମନ୍ତେତି ସରଂ ଖିପନ୍ତେ। ପୋଙ୍ଖାନୁପୋଙ୍ଖନ୍ତି ପୋଙ୍ଖସଦ୍ଦତ୍ଥଂ ପାକଟଂ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଏକଂ କଣ୍ଡଂ ଖିପିତ୍ୱା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅପରଂ ଅନୁପୋଙ୍ଖନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅପରନ୍ତି ତତିଯକଣ୍ଡଂ। ଅନୁପୋଙ୍ଖଂ ନାମ ଇଦନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଅନୁପୋଙ୍ଖଂ ନାମ ଦୁତିଯସ୍ସ ପୋଙ୍ଖ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଞ୍ହି ତତିଯେନ ସରେନ ୱିଜ୍ଝୀଯତି। ପୁନ ଅପରଂ ତସ୍ସ ପୋଙ୍ଖନ୍ତି ଇଦଂ ପନ ଅପରାପରଂ ଅୱିରଜ୍ଝନଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଦୁରଭିସମ୍ଭୱତରନ୍ତି ଅଭିଭୱିତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତରଂ। ୱାଲନ୍ତି କେସଂ। ସତ୍ତଧା ଭିନ୍ଦିତ୍ୱାତି ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁଂ ୱିଫାଲେତ୍ୱା। ତସ୍ସ ଏକଂ ଭେଦନ୍ତି ତସ୍ସ କେସସ୍ସ ଏକଂ ଅଂସୁସଙ୍ଖାତଂ ଭେଦଂ ଗହେତ୍ୱା। ୱାତିଙ୍ଗଣମଜ୍ଝେ ବନ୍ଧିତ୍ୱାତି ୱାତିଙ୍ଗଣଫଲସ୍ସ ମଜ୍ଝଟ୍ଠାନେ ବନ୍ଧିତ୍ୱା। ଅପରଂ ଭେଦନ୍ତି ଅପରଂ କେସସ୍ସ ଅଂସୁସଙ୍ଖାତଂ ଭେଦଂ। ଅଗ୍ଗକୋଟିଯଂ ବନ୍ଧିତ୍ୱାତି ଯଥା ତସ୍ସ ୱାଲଭେଦସ୍ସ ଉକାମତ୍ତଂ ଲିଖାମତ୍ତଂ ୱା କଣ୍ଡସ୍ସ ଅଗ୍ଗକୋଟିଂ ଅଧିକଂ ହୁତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତି, ଏୱଂ ବନ୍ଧିତ୍ୱା। ଉସଭମତ୍ତେତି ୱୀସତିଯଟ୍ଠିମତ୍ତେ ଠାନେ ଠିତୋ। କଣ୍ଡବଦ୍ଧାଯ କୋଟିଯାତି କଣ୍ଡବଦ୍ଧାଯ ୱାଲସ୍ସ କୋଟିଯା ୱାତିଙ୍ଗଣବନ୍ଧନୱାଲସ୍ସ କୋଟିଂ ପଟିୱିଜ୍ଝେଯ୍ୟ।

୮। ଦୁତିଯଛିଗ୍ଗଳଯୁଗସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୧୧୮।ଅଧିକୁପ୍ପତ୍ତିକନ୍ତି ଯଦିଚ୍ଛାୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକଂ। ଛିଗ୍ଗଳେନାତି ଛିଗ୍ଗଳଅପଦେସେନ। ଛିଗ୍ଗଳଉପରୀତି ହେଟ୍ଠିମଯୁଗସ୍ସ ଛିଗ୍ଗଳଅପଦେସସ୍ସ ଉପରି। ଆରୁଳହସ୍ସ ଛିଗ୍ଗଳେନାତି ଉଭିନ୍ନମ୍ପି ଛିଦ୍ଦେନ। ଗୀୱପ୍ପୱେସନଂ ୱିଯାତି ଚତୁନ୍ନଂ ଯୁଗାନଂ ଛିଦ୍ଦପଦେସେନେୱ ଉପରୂପରି ଠିତାନଂ ଛିଦ୍ଦନ୍ତରେନ କାଣକଚ୍ଛପସ୍ସ ଗୀୱପ୍ପୱେସନଂ ଅଧିଚ୍ଚତରସମ୍ଭୱଂ। ତତୋପି ଅଧିଚ୍ଚତରସମ୍ଭୱୋ ମନୁସ୍ସତ୍ତଲାଭୋ, ତତୋ ଅଧିଚ୍ଚତମସମ୍ଭୱୋ ଅରିଯମଗ୍ଗପଟିଲାଭୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ଚତୁସଚ୍ଚପଟିୱେଧୋ ଅତିୱିଯ ଅଧିଚ୍ଚତରସମ୍ଭୱୋ''ତି।

ପପାତୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଅଭିସମଯୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୧୧୨୧।ଅଭିସମଯସଂଯୁତ୍ତେୱିତ୍ଥାରିତୋୱ, ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ତସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

୭। ପଠମଆମକଧଞ୍ଞପେଯ୍ୟାଲୱଗ୍ଗୋ

୩। ପଞ୍ଞାସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୧୩୩। ଲୋକିଯମ୍ପି ୱିସୁଦ୍ଧତ୍ଥେନ ''ଅରିଯ''ନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଲଭତୀତି ''ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରେନା''ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୪। ସୁରାମେରଯସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୧୧୩୪।ପିଟ୍ଠସୁରାତି ପିଟ୍ଠେନ କାତବ୍ବସୁରା, ତଥା ଓଦନସୁରା ପୂଵସୁରା, ମଜ୍ଜରସାଦିଭୂତେ କିଣ୍ଣେ ପକ୍ଖିପିତ୍ଵା କତବ୍ବା ସୁରା କିଣ୍ଣପକ୍ଖିତ୍ତସୁରା। ସମ୍ଭାରସଂଯୁତ୍ତାତି ମୂଲଭେସଜ୍ଜସମ୍ଭାରେହି ସଂଯୁତ୍ତା। ପୁପ୍ଫାସଵୋତି ନାଳିକେରପୁପ୍ଫାଦିତୋ ଅସ୍ସଵନକଆସଵୋ। ମୁଦ୍ଦିକଫଲାଦିତୋ ଅସ୍ସଵନକଆସଵୋ ଫଲାସଵୋ। ଇତୀତିଆଦିଅତ୍ଥୋ। ତେନ ମଧ୍ଵାସଵଗୁଳଆସଵସମ୍ଭାରସଂଯୁତ୍ତେ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ସୁରାସଵୱିନିମୁତ୍ତନ୍ତି ଯଥାଵୁତ୍ତସୁରାସଵୱିନିମୁତ୍ତଂ।

୧୦। ପଚାଯିକସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୧୧୪୦।ନୀଚଵୁତ୍ତିନୋତି କୁଲେ ଜେଟ୍ଠାନଂ ମହାପିତୁଚୂଳପିତୁଜେଟ୍ଠଭାତିକାଦୀନଂ ଅଭିଵାଦନପଚ୍ଚୁଟ୍ଠାନଅଞ୍ଜଲିକମ୍ମସାମୀଚିକମ୍ମାଦିଵସେନ ନୀଚଵୁତ୍ତିନୋ।

୮। ଦୁତିଯଆମକଧଞ୍ଞପେୟ୍ୟାଲଵଗ୍ଗୋ

୮। ବୀଜଗାମସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୧୧୪୮। ''ମୂଲବୀଜ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ ମୂଲମେଵ ବୀଜନ୍ତି ମୂଲବୀଜଂ, ମୂଲବୀଜଂ ଏତସ୍ସାତିପି ମୂଲବୀଜଂ। ତତ୍ଥ ପୁରିମେନ ବୀଜଗାମୋ ଵୁତ୍ତୋ ''ବୀଜାନଂ ସମୂହୋ''ତି କତ୍ଵା, ଦୁତିଯେନ ଭୂତଗାମୋ। ଦୁଵିଧୋପେସୋ ସାମଞ୍ଞନିଦ୍ଦେସେନ, ''ମୂଲବୀଜଞ୍ଚ ମୂଲବୀଜଞ୍ଚ ମୂଲବୀଜ''ନ୍ତି ଏକସେସନଯେନ ଵା ବୀଜତ୍ଥୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି। ଫଳୁବୀଜନ୍ତି ପଵ୍ବବୀଜଂ। ବାହିରପଚ୍ଚଯନ୍ତରସମଵାଯେ ସଦିସଫଲୁପ୍ପତ୍ତିଯା ୱିସେସକାରଣଭାଵତୋ ୱିରୁହନସମତ୍ଥେ ସାରଫଲେ ନିରୁଳ୍ହୋ ବୀଜ-ସଦ୍ଦୋ। ତଦତ୍ଥସିଦ୍ଧିଯା ମୂଲାଦୀସୁପି କେସୁଚି ପଵତ୍ତତୀତି ତତୋ ନିଵତ୍ତନତ୍ଥଂ ଏକେନ ବୀଜ-ସଦ୍ଦେନ ୱିସେସେତ୍ଵା ଵୁତ୍ତଂ ''ବୀଜବୀଜ''ନ୍ତି ''ରୂପରୂପଂ, ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖ''ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୪।୩୨୭) ଚ ଯଥା। ନୀଲତିଣରୁକ୍ଖାଦିକସ୍ସାତି ଅଲ୍ଲତିଣସ୍ସ ଚେଵ ଅଲ୍ଲରୁକ୍ଖାଦିକସ୍ସ ଚ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଓସଧିଗଚ୍ଛଲତାଦୀନଂ ଗହଣଂ।

୯। ୱିକାଲଭୋଜନସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୧୧୪୯। ଅରୁଣୁଗ୍ଗମନତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାଵ ମଜ୍ଝନ୍ହିକୋ, ଅଯଂ ବୁଦ୍ଧାଦିଅରିଯାନଂ ଆଚିଣ୍ଣସମାଚିଣ୍ଣୋ ଭୋଜନସ୍ସ କାଲୋ, ତଦଞ୍ଞୋ ୱିକାଲୋତି ଆହ – ''ୱିକାଲଭୋଜନାତି କାଲାତିକ୍କନ୍ତଭୋଜନା''ତି।

୧୦। ଗନ୍ଧୱିଲେପନସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୧୧୫୦।ଯଂ କିଞ୍ଚି ପୁପ୍ଫନ୍ତି ଗନ୍ଥିମଂ ଅଗନ୍ଥିମଂ ଵା ଯଂ କିଞ୍ଚି ପୁପ୍ଫଜାତଂ, ତଥା ପିସିତାଦିଭେଦଂ ଯଂ କିଞ୍ଚି ଗନ୍ଧଜାତଂ।

୯। ତତିଯଆମକଧଞ୍ଞପେୟ୍ୟାଲଵଗ୍ଗୋ

୧। ନଚ୍ଚଗୀତସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୧୧୫୧। ସଙ୍ଖେପତୋ ''ସବ୍ବପାପସ୍ସ ଅକରଣ''ନ୍ତିଆଦିନଯପ୍ପଵତ୍ତଂ (ଦୀ।ନି। ୨।୯୦; ଧ।ପ। ୧୮୩) ଭଗଵତୋ ସାସନଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତଛନ୍ଦରାଗପଵତ୍ତିତୋ ନଚ୍ଚାଦୀନଂ ଦସ୍ସନଂ ନ ଅନୁଲୋମେତୀତି ଆହ ''ସାସନସ୍ସ ଅନନୁଲୋମତ୍ତା''ତି। ଅତ୍ତନା ପରେହି ଚ ପଯୋଜିଯମାନଂ ପଯୋଜାପିଯମାନଞ୍ଚ ଏତେନେଵ ନଚ୍ଚ-ସଦ୍ଦେନ ଗହିତଂ, ତଥା ଗୀତଵାଦିତସଦ୍ଦେହି ଚାତି ଆହ – ''ନଚ୍ଚନନଚ୍ଚାପନାଦିଵସେନା''ତି। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଗାଯନ-ଗାଯାପନ-ଵାଦନ-ଵାଦାପନାଦୀନି ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଦସ୍ସନେନ ଚେତ୍ଥ ସଵନମ୍ପି ସଙ୍ଗହିତଂ ୱିରୂପେକସେସନଯେନ। ଯଥାସକଂ ୱିସଯସ୍ସ ଆଲୋଚନସଭାଵତାଯ ଵା ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ସଵନକିରିଯାଯପି ଦସ୍ସନସଙ୍ଖେପସବ୍ଭାଵତୋ ''ଦସ୍ସନା''ଇଚ୍ଚେଵ ଵୁତ୍ତଂ। ଅୱିସୂକଭୂତସ୍ସ ଗୀତସ୍ସ ସଵନଂ କଦାଚି ଵଟ୍ଟତୀତି ଆହ – ''ୱିସୂକଭୂତା ଦସ୍ସନା ଚା''ତି। ତଥା ହି ଵୁତ୍ତଂ ପରମତ୍ଥଜୋତିକାଯ ଖୁଦ୍ଦକଅଟ୍ଠକଥାଯ (ଖୁ। ପା। ଅଟ୍ଠ। ୨। ପଚ୍ଛିମପଞ୍ଚସିକ୍ଖାପଦଵଣ୍ଣନା) – ''ଧମ୍ମୂପସଂହିତଂ ଗୀତଂ ଵଟ୍ଟତି, ଗୀତୂପସଂହିତୋ ଧମ୍ମୋ ନ ଵଟ୍ଟତୀ''ତି।

୨। ଉଚ୍ଚାସୟନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୧୫୨।ଉଚ୍ଚାତି ଉଚ୍ଚ-ସଦ୍ଦେନ ସମାନତ୍ଥଂ ଏକଂ ସଦ୍ଦନ୍ତରଂ। ସେତି ଏତ୍ଥାତି ସୟନଂ, ଉଚ୍ଚାସୟନଂ ମହାସୟନଞ୍ଚ ସମଣସାରୁପ୍ପରହିତଂ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତନ୍ତି ଆହ – ''ପମାଣାତିକ୍କନ୍ତଂ ଅକପ୍ପିୟତ୍ଥରଣ''ନ୍ତି। ଆସନ୍ଦାଦିଆସନଞ୍ଚେତ୍ଥ ସୟନେନେୱ ସଙ୍ଗହିତଂ। ୟସ୍ମା ପନ ଆଧାରେ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତେ ତଦାଧାରକିରିୟା ପଟିକ୍ଖିତ୍ତାୱ ହୋତି, ତସ୍ମା ''ଉଚ୍ଚାସୟନମହାସୟନା''ଇଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ଅତ୍ଥତୋ ପନ ତଦୁପଭୋଗଭୂତନିସଜ୍ଜାନିପଜ୍ଜନେହି ୱିରତି ଦସ୍ସିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଥ ୱା ଉଚ୍ଚାସୟନମହାସୟନଞ୍ଚ ଉଚ୍ଚାସୟନମହାସୟନଞ୍ଚାତି ଉଚ୍ଚାସୟନମହାସୟନନ୍ତି ଏତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ଏକସେସନୟେନ ଅୟଂ ନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ ୟଥା – ''ନାମରୂପପଚ୍ଚୟା ସଳାୟତନ''ନ୍ତି (ଉଦା। ୧)। ଆସନକିରିୟାପୁବ୍ବକତ୍ତା ୱା ସୟନକିରିୟାୟ ସୟନଗ୍ଗହଣେନେୱ ଆସନମ୍ପି ଗହିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୩। ଜାତରୂପସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୧୫୩। ଅଞ୍ଞେପି ଉଗ୍ଗହାପନେ ଉପନିକ୍ଖିତ୍ତସାଦିୟନେ ଚ ପଟିଗ୍ଗହଣଟ୍ଠୋ ଲବ୍ଭତୀତି ଆହ – ''ନ ଉଗ୍ଗଣ୍ହାପେନ୍ତି, ନ ଉପନିକ୍ଖିତ୍ତଂ ସାଦିୟନ୍ତୀ''ତି। ଅଥ ୱା ତିୱିଧଂ ପଟିଗ୍ଗହଣଂ କାୟେନ ୱାଚାୟ ମନସାତି। ତତ୍ଥ କାୟେନ ପଟିଗ୍ଗହଣଂ ଉଗ୍ଗହଣଂ, ୱାଚାୟ ପଟିଗ୍ଗହଣଂ ଉଗ୍ଗହାପଣଂ, ମନସା ପଟିଗ୍ଗହଣଂ ସାଦିୟନଂ। ତିୱିଧମ୍ପି ପଟିଗ୍ଗହଣଂ ସାମଞ୍ଞନିଦ୍ଦେସେନ, ଏକସେସନୟେନ ୱା ଗହେତ୍ୱା ''ପଟିଗ୍ଗହଣା''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ – ''ନେୱ ନଂ ଉଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୀ''ତିଆଦି। ଏସ ନୟୋ ''ଆମକଧଞ୍ଞପଟିଗ୍ଗହଣା''ତିଆଦୀସୁପି।

୪। ଆମକଧଞ୍ଞସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୧୫୪। ନୀୱାରାଦିଉପଧଞ୍ଞସ୍ସ ସାଲିଆଦିମୂଲଧଞ୍ଞନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ''ସତ୍ତୱିଧସ୍ସା''ତି।

୫। ଆମକମଂସସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୧୫୫। ''ଅନୁଜାନାମି, ଭିକ୍ଖୱେ, ପଞ୍ଚ ୱସାନି ଭେସଜ୍ଜାନି – ଅଚ୍ଛୱସଂ, ମଚ୍ଛୱସଂ, ସୁସୁକାୱସଂ, ସୂକରୱସଂ, ଗଦ୍ରଭୱସ''ନ୍ତି (ମହାୱ। ୨୬୨; ପାରା। ଅଟ୍ଠ। ୬୨୩) ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଇଦଂ ଉଦ୍ଦିସ୍ସ ଅନୁଞ୍ଞାତଂ ନାମ। ତସ୍ସ ପନ ''କାଲେ ପଟିଗ୍ଗହିତ''ନ୍ତି (ମହାୱ। ୨୬୨) ୱୁତ୍ତତ୍ତା ପଟିଗ୍ଗହଣଂ ୱଟ୍ଟତୀତି ଆହ – ''ଅଞ୍ଞତ୍ର ଉଦ୍ଦିସ୍ସ ଅନୁଞ୍ଞାତା''ତି। ୱିନୟୱସେନ ଉପପରିକ୍ଖିତବ୍ବୋ, ତସ୍ମା ସମନ୍ତପାସାଦିକାୟ ୱିନୟଟ୍ଠକଥାୟ ୱୁତ୍ତନୟେନେତ୍ଥ ୱିନିଚ୍ଛୟୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

୧୦। ଚତୁତ୍ଥଆମକଧଞ୍ଞପେୟ୍ୟାଲୱଗ୍ଗୋ

୨-୩। କୟୱିକ୍କୟସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୧୬୨-୬୩। କସ୍ସଚି ଭଣ୍ଡସ୍ସ ଗହଣଂ କୟୋ, ଦାନଂ ୱିକ୍କୟୋ। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାତି ଗାମନ୍ତରେ ସନ୍ତିକେ ଚ ଗମନଂ ଦୂତକମ୍ମନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ୟୋଜନା। ପହିଣଗମନଂ ଖୁଦ୍ଦକଗମନଂ।

୪। ତୁଲାକୂଟସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୧୬୪।ରୂପକୂଟଂ ସରୂପେନ ସଦିସେନ ଛଲୱୋହାରୋ। ଅଙ୍ଗକୂଟଂ ଅତ୍ତନୋ ହତ୍ଥାଦିନା ଅଙ୍ଗାନଂ ଛଲକରଣଂ । ଗହଣକୂଟଂ ମାନେସୁ ଗହଣୱସେନ। ପଟିଚ୍ଛନ୍ନକୂଟଂ ଅୟଚୁଣ୍ଣାଦିନା ପଟିଚ୍ଛନ୍ନେନ ଛଲକରଣଂ। ମହତିୟା ତୁଲାୟ। ପଚ୍ଛାଭାଗେତି ତୁଲାୟ ପଚ୍ଛିମଭାଗେ। ହତ୍ଥେନାତି ହତ୍ଥପଦେସେନ। ଅକ୍କମତୀତି ଉଟ୍ଠାତୁଂ ଅଦେନ୍ତୋ ଗଣ୍ହାତି। ଦଦନ୍ତୋ ପୁବ୍ବଭାଗେତି ପରେସଂ ଦଦନ୍ତୋ ପୁବ୍ବଭାଗେ ହତ୍ଥେନ ତୁଲଂ ଅକ୍କମତି। ତନ୍ତି ଅୟଚୁଣ୍ଣଂ।

ଲୋହପାତିୟୋତି ତମ୍ବଲୋହପାତିୟୋ। ସୁୱଣ୍ଣୱଣ୍ଣା କରୋନ୍ତୀତି ଅସନିଖାଦସୁୱଣ୍ଣକନକଲିମ୍ପିତା ସୁୱଣ୍ଣୱଣ୍ଣା କରୋନ୍ତି। ମାନଭାଜନସ୍ସ ହଦୟଭୂତସ୍ସ ଅବ୍ଭନ୍ତରସ୍ସ ଭିନ୍ନଂ ହଦୟଭେଦୋ। ନିମିୟମାନସ୍ସ ତିଲତଣ୍ଡୁଲାଦିକସ୍ସ ସିଖାୟ ଅଗ୍ଗକୋଟିୟା ଭିନ୍ନଂ ସିଖାଭେଦୋ। ଖେତ୍ତାଦୀନଂ ମିନନରଜ୍ଜୁୟା

ଅଞ୍ଞଥାକରଣଂ ରଜ୍ଜୁଭେଦୋ। ରଜ୍ଜୁଗହଣେନେୱ ଚେତ୍ଥ ଦଣ୍ଡକସ୍ସ ଗହଣଂ କତମେୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୬-୧୧। ଛେଦନସୁତ୍ତାଦିୱଣ୍ଣନା

୧୧୬୬-୭୧।ୱଧୋତି ମୁଟ୍ଠିପ୍ପହାରକସାତାଳଅନାଦୀହି ହିଂସନଂ, ୱିହେଠନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିହେଠନତ୍ଥୋପି ହି ୱଧ-ସଦ୍ଦୋ ଦିସ୍ସତି ''ଅତ୍ତାନଂ ୱଧିତ୍ୱା ୱଧିତ୍ୱା ରୋଦେୟ୍ୟା''ତିଆଦୀସୁ। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ''ମାରଣ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ପନ ପୋଥନଂ ସନ୍ଧାଯାତି ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାତୁଂ ମାରଣସଦ୍ଦସ୍ସ ୱିହିଂସନେପି ଦିସ୍ସନତୋ। ସେସଂ ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟମେୱ।

ଆମକଧଞ୍ଞପେୟ୍ୟାଲୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସାରତ୍ଥପ୍ପକାସିନିଯା ସଂଯୁତ୍ତନିକାଯ-ଅଟ୍ଠକଥାଯ

ମହାୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନାଯ ଲୀନତ୍ଥପ୍ପକାସନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଗମନକଥାୱଣ୍ଣନା

ସକଲରୂପାରୂପସମ୍ପସନେ ସଣ୍ହସୁଖୁମୱିସଯଞାଣତାଯ ୱିପସ୍ସନାଚାରନିପୁଣବୁଦ୍ଧୀନଂ ସୁସଂଯତକାଯୱଚୀସମାଚାରତାଯ ସମଥୱିପସ୍ସନାସୁ ସମ୍ମଦେୱ ଯତନତୋ ଚ ଯତୀନଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଖନ୍ଧାଯତନଧାତୁସଚ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଭେଦେ ପରମତ୍ଥଧମ୍ମେ ନାନାନଯେହି ଞାଣୱିଭାଗସ୍ସ ସନ୍ନିସ୍ସଯେନ ବହୁକାରସ୍ସ ସଂଯୁତ୍ତାଗମୱରସ୍ସ ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନଂ କାତୁଂ ସାରତ୍ଥପ୍ପକାସନତୋ ଏୱ ନିପୁଣା ଯା ମଯା ଅଟ୍ଠକଥା ଆରଦ୍ଧାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ସୱିସେସଂ ପଞ୍ଞାୱହଗୁଣତ୍ତା ଏୱ ହିସ୍ସ ଗନ୍ଥାରମ୍ଭେ ଆଦିତୋପି ''ପଞ୍ଞାପଭେଦଜନନସ୍ସା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ମହାଅଟ୍ଠକଥାଯ ସାରନ୍ତି ସଂଯୁତ୍ତମହାଅଟ୍ଠକଥାଯ ସାରଂ। ଏକୂନସଟ୍ଠିମତ୍ତୋତି ଥୋକଂ ଊନଭାୱତୋ ମତ୍ତ-ସଦ୍ଦଗ୍ଗହଣଂ।

ମୂଲଟ୍ଠକଥାଯ ସାରନ୍ତି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତସଂଯୁତ୍ତମହାଅଟ୍ଠକଥାଯ ସାରମେୱ ପୁନ ନିଗମନୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ଅଥ ୱା ମୂଲଟ୍ଠକଥାଯ ସାରନ୍ତି ପୋରାଣଟ୍ଠକଥାସୁ ଅତ୍ଥସାରଂ। ତେନ ଏତଂ ଦସ୍ସେତି ''ସଂଯୁତ୍ତମହାଅଟ୍ଠକଥାଯ ଅତ୍ଥସାରଂ ଆଦାଯ ଇମଂ ସାରତ୍ଥପ୍ପକାସିନିଂ କରୋନ୍ତୋନ ସେସମହାନିକାଯାନମ୍ପି ମୂଲଟ୍ଠକଥାସୁ ଇଧ ୱିନିଯୋଗକ୍ଖମଂ ଅତ୍ଥସାରଂ ଆଦାଯ ଅକାସି''ନ୍ତି। ''ମହାୱିହାରାଧିୱାସୀନ''ନ୍ତି ଚ ଇଦଂ ପୁରିମପଚ୍ଛିମପଦେହି ସଦ୍ଧିଂ ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ ''ମହାୱିହାରାଧିୱାସୀନଂ ସମଯଂ ପକାସଯନ୍ତିଂ ମହାୱିହାରାଧିୱାସୀନଂ ମୂଲଟ୍ଠକଥାଯ ସାରଂ ଆଦାଯା''ତି ଚ। ତେନ ପୁଞ୍ଞେନ। ହୋତୁ ସବ୍ବୋ ସୁଖୀ ଲୋକୋତି କାମାୱଚରାଦିୱିଭାଗୋ ସବ୍ବୋ ସତ୍ତଲୋକୋ ଯଥାରହଂ ବୋଧିତ୍ତଯାଧିଗମୱସେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତେନ ନିବ୍ବାନସୁଖେନ ସୁଖିତୋ ହୋତୂତି ସଦେୱକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ଅଚ୍ଚନ୍ତଂ ସୁଖାଧିଗମାଯ ଅତ୍ତନୋ ପୁଞ୍ଞଂ ପରିଣାମେତି।

ଏତ୍ତାୱତା ସାରତ୍ଥପ୍ପକାସିନିଯା

ସଂଯୁତ୍ତନିକାଯ-ଅଟ୍ଠକଥାଯ ଲୀନତ୍ଥପ୍ପକାସନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସଂଯୁତ୍ତଟୀକା ସମତ୍ତା।